સરદારનો સંદેશો

ગુજરાતનાં ભાઈબહેન...,

મારી ઉમેદ છે કે આ લડતની શરૂઆતમાં મને પ્રથમ જેલખાનાનો પ્રસંગ મળ્યો તેને હર્ષથી વધાવી લેશો, અને ગુજરાતની પાસે આ મંગળ પ્રસંગે મહાસભાએ અને ગાંધીજીએ જે ઉમેદ રાખી છે તે પાર પાડશો.

ગુજરાતના કલ્યાણને માટે સાબરમતીને કાંઠે પંદર વર્ષ જે ઉગ્ર તપશ્ચર્યા ગાંધીજીએ કરેલી છે તેનો બદલો આપવાનો પ્રસંગ હવે આવ્યો છે તે ગુજરાત ભૂલી નહિ જાય. સરકારને જરા પણ શાણપણ હશે તો એમના જેવા પવિત્ર પુરુષ ઉપર હાથ નહિ ઉગામે. એઓ જ્યાં સુધી છૂટા છે ત્યા સુધી એમનો જ હુકમ માનવો એ આપણો ધર્મ છે. એમને પણ પકડવામાં આવે તો ગુજરાતે શુ કરવુ તે મેં મારા ભરૂચના ભાષણમા * જણાવી દીધુ છે.

આપણી જીત એ અહિંસા ને આત્મભોગ આપવાની આપણી શક્તિ ઉપર જ રહેલી છે. શાંતિથી સરકાર સાથેનો તમામ સંબંધ તોડવાની શક્તિ જેટલી વહેલી મેળવી શકાય તેટલું આપણું કામ વહેલું થવાનું છે

ઈશ્વર ગુજરાતને એ શક્તિ આપો એવી મારી પ્રાર્થના છે.

વલ્લભભાઈ ઝવેરભાઈ પટેલ

અનુક્રમણિકા

૧	શ્રી ગણેશાય નમઃ	૧
૨	મંગલાચરણ	૮
૩	પ્રતિજ્ઞાભંગ	૧૭
૪	ખાલસા નોટિસો	૨૮
૫	ધર્મનો યજ્ઞ	૩૬
૬	કલેક્ટર-કમિશનરની પધરામણી	૪૫
૭	ભેંસોની જપ્તી	૫૧
૮	રવિશંકર જેલમાં	૬૩
૯	મનસુખલાલ જેલમાં	૭૯
10	પઠાણુ રાજ્ય	૮૬
૧૧	ઐતિહાસિક ભાષણ	૯૧
૧૨	પઠાણો સામે વ્યૂહરચના	૯૫
૧૩	પટેલ-તલાટીનાં રાજીનામાં	૧૦૧
૧૪	સામાજિક ઉન્નતિ	૧૧૮
૧૫	અમદાવાદ જિલ્લા પરિષદમાં	૧૨૯
૧૬	વિજયવાણી	૧૪૯
૧૭	વીરપસલી	૧૫૭
૧૮	સ્વરાજનું આદર્શ ગામ	૧૬૨
૧૯	સ્નાતકોને	૧૭૨
૨૦	કાઠિયાવાડ રાજકીય પરિષદમાં	૧૭૭
૨૧	ધર્મયુદ્ધનાં મંડાણ	૧૮૯
૨૨	લડતનો રણનાદ	૨૦૪

વીરની હાકલ

કોણ કહે છે, વલ્લભભાઈ સાક્ષર નથી? બારડોલીનાં ભાષણોમાં જે જીવતી સરસ્વતી વહે છે, વીર, કરુણ, હાસ્ય ઇત્યાદિ બધા જ રસો જેમાં ઊછળી ઊઠે છે તેવી ભાષા કોઇ ચમરબંધી સાક્ષર લખી કે બોલી તો બતાવે.

કાકા કાલેલકર

વ્યાખ્યાન ૧ લું

श्री गणेशाय नमः ।

[બારડોલી તાલુકામાં થયેલા જમીનમહેસૂલના વધારાનો વિરોધ કરવા તથા તે બાબતમાં પગલાં પગલાં લેવા વિચાર કરવા તા. ૪-૨-૧૯૨૮ના રોજ બારડોલી સ્વરાજ આશ્રમમાં મળેલી બારડોલી તાલુકાની ખાસ પરિષદના પ્રમુખસ્થાનેથી આપેલું ભાષણ.]

બારડોલી તાલુકાના ખેડૂત ભાઇઓ,

આજે આપણે એક ગંભીર પ્રસંગે ભેગા થયા છીએ. આપણે જે નિર્ણય કરીએ એ ખૂબ ગંભીરતાથી અને જવાબદારી સમજીને કરવો જોઇએ. જમીનમહેસૂલનો પ્રશ્ન આ રાજ્યમાં અટપટો છે, સહેલો નથી. જમીનમહેસૂલનો કાયદો અતિશય જુલમી કાયદો છે, ખેડૂતને ચારે તરફથી બાંધી રૂંધી નાખનારો કાયદો છે. એમાંથી ગમે તે ઉપાયે પણ છટકવું મુશ્કેલ છે. આજે પ્રશ્ન આપણી સામે એ છે કે બારડોલીના ખેડૂતોનું જમીનમહેસૂલ ૨૩ ટકા વધ્યું તે વધારવાનો સરકારને હક છે કે કેમ, એ વધારો વ્યાજબી છે કે કેમ, અને જો વ્યાજબી ન હોય તો ખેડૂતોએ શું કરવું? સરકારનું એવું કહેવું છે કે બધાને જમીનમહેસૂલ આપવું ગમતું નથી એટલે એ વ્યાજબી નથી એવી લોકો બૂમ પાડે છે. રૈયતની ફરિયાદ એની છે કે સરકારને ગમે તેમ કરીને જમીનમહેસૂલ લેવું છે માટે તે વ્યાજબી છે

એમ કહે છે અને કેવળ મનસ્વી કારણથી વધારવામાં આવે તો પણ તેનો હરેક પ્રકારે બચાવ કરે છે

જમીનમહેસૂલનો ઇતિહાસ તપાસતાં માલૂમ પડે છે કે તાલુકાનું મહેસૂલ દરેક આકારણી વખતે વધતું આવ્યું છે ગઇ આકારણી થઇ ત્યારે વધારો થયો હતો અને તે વધારા સામે બૂમરાણ થએલું, પણ તે વેળા કોઇએ દાદ દીધી નહોતી આજે એક લાખ પાંચ હજારનો વધારાનો વાર્ષિક બોજો પ્રથમ થયો છે એના કારણ તરીકે સરકાર આ તાલુકાને આબાદ વર્ણવે છે, મોટા મોટા મકાનો બાંધવામાં આવ્યાં છે લોકોની પાસે ગાડાં અને બળદની જોડો છે એવી દલીલ કરી આબાદી સિદ્ધ કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે અને એ ઉપરાંત જણાવે છે કે જમીનની કિંમતે પણ વધી ગઇ છે આ સ્થિતિ સ્વીકારીએ તો આપણે સરકાર પાસે માગણી કરવી જોઇએ કે જ્યારે લોકો ખુવાર થાય છે ત્યારે તમે શા ઉપાય લો છો? સરકારની જમીનમહેસૂલની પદ્ધતિથી માતર તાલુકો આખોય ભાગી ગયો છે, એમ સરકાર જ કબૂલ કરે છે એ તાલુકામાં દેવું દહાડે દહાડે વધતું જવાથી લોકો તાલુકો છોડી બહાર ભાગવા માંડ્યા છે એ જ તાલુકો એક વાર બહુ આબાદ હતો અને સરકારના અમલદારો જ આજે કહે છે કે જમીન મહેસૂલથી એ તારાજ થયો એ જ સ્થિતિ આજે મહેમદાવાદ અને ધોળકાની છે અને ગુજરાતના ખેડૂતો ડૂબતા રહેશે તો આખું ગુજરાત એ રીતે દિવસે દિવસે પાયમાલ થવાનું છે

આજે જે વધારો નાખવામાં આવ્યો છે એ વ્યાજબી છે કે નહિ એ નિર્ણય કરવામાં મને વાર નથી લાગતી

કારણ એક જ વાત ઉપર એ વધારો બંધાયેલો છે. સેટલમેન્ટ ઑફિસરે વધારાને માટે ઘણાં કારણો આપ્યાં છે, તેમાં એક મુખ્ય કારણ એ છે કે ગણોતનો દર વધી ગયો છે, માટે મહેસૂલ એ જ પ્રમાણમાં વધવું જોઇએ. ગુજરાતના ઉત્તર વિભાગના હાલના કમિશનરે સને ૧૯૨૪ ની સાલમાં પોતાની જુબાનીમાં જણાવ્યું છે કે જમીનમહેસૂલ ગણોતને આધારે આકારવાની પદ્ધતિ ખોટી છે—ગેરવ્યાજબી છે. આજે એ જ સરકાર એ જ અન્યાયી ધોરણ સ્વીકારવા માગે છે. સરકારને તો જ્યારે મહેસૂલ વધારવું હોય ત્યારે અનુકૂળ શસ્ત્ર મળી જ રહે છે. આજે બારડોલી તાલુકામાં સાંથથી અપાતી જમીન કુલ દશ ટકા હશે. તો તે દશ ટકાના કારણે બાકીના નેવું ટકા ખાતેદારોને શા સારુ દંડવા જોઇએ? જમીન ગણોતે રાખનારને અનેક કારણો હોય છે. પોતાની જમીન પાસે હોય એથી ખેડુત વધારે દાણ આપીને બીજી જમીન રાખે છે; સામાની સાથે ચડસાચડસીમાં ઊતરીને પણ વધારે ગણોત આપી જમીન રાખે છે. આ બધી હકીકત સ્માર્ટ સાહેબે પોતે સમજાવેલી અને કહેલું કે ગણોત એકલાને આધારે જમીનમહેસૂલની આકારણી કરવી એ ગેરવ્યાજબી છે. સરકાર કબૂલ કરે છે કે છેવટે એ જ ધોરણે આ વધારો આકારવામાં આવ્યો છે તો એની સામે આપણે વિરોધ જાહેર કરે જ છૂટકો છે. લડાઇ દરમિયાન, અને પછીના સાત આઠ વર્ષના ભાવની ઉપર સરકારે પોતાની ગણતરી કરી છે; જ્યારે રૂના ભાવ ખૂબ ઊછળેલા હતા તે વખતના ભાવનું જ ધોરણ સ્વીકાર્યું છે. અને વધારાની અરજી, મેમોરિયલો, પોકારો ઉઠાવ્યા છે છતાં તેના ઉપર કંઇ જ લક્ષ આપવામાં આવ્યું નથી. આમ સરકારનો આખો કેસ

ખોરી છે. સરકારને પૈસાની જરૂર હોય તો સીધા સીધા માગી શા માટે ન લે? ૩૦ વર્ષને માટે મૂંગે મોઢે આ વધારાનો માર સહન કરવો એ પાયમાલ થવા જેવું છે. પણ હિંદુસ્તાનનો ખેડૂત પાયમાલ થતો આવ્યો છે કારણ સરકાર જાણે છે કે એ પાંગળો છે. એ જમીથી ડરશે, ખાલસાથી ડરશે, જેલથી ડરશે; સરકારને એને જે કરવું હશે તે કરી શકશે, ખેડૂત કશું બોલવાનો નથી, એની પડખે ઊભા રહેનારા માણસો મૂર્ખ માણસો છેઃ એવા વિશ્વાસને લીધે જ સરકાર પોતાનું કામ ઇચ્છા પ્રમાણે ચલાવે જાય છે.

તમે દોઢ વર્ષથી આ વધારાની સામે જે હિલચાલ કરી રહ્યા છો તે હું જાણું છું; કારણ ગુજરાતના ખૂણેખૂણાના ખેડૂતો શું કરી રહ્યા છે તેથી હું વાકેફ છું. માણસ માત્રનો સ્વભાવ એવો છે કે જેટલું સહેલાઈથી થાય તેટલું કરવું. તમે બધા ઉપાયો અજમાવ્યા, અરજીઓ કરી, ધારાસભામાં તમારા સભ્યો મારફતે હિલચાલ ચલાવી. શ્રી. ભીમભાઈ સાહેબે રદિયાઓ આપ્યા. જો તેઓ કમિશનર હોત તો મિ. જયકરનો રિપોર્ટ પાણીમાં બોળત, પણ આજે તેમની વાત કોઇ સાંભળે એમ નથી. ભીમભાઇ, દાદુભાઇ, દીક્ષિત, અને શિવદાસાની એમ ચાર ધારાસભાના સભ્યોએ અને તેટલી મહેનત કરી. તેઓ થાક્યા એટલે હવે તમને કહે છે કે જાઓ અમદાવાદ! એમનો માર્ગ જ્યાં પૂરો થાય છે ત્યાં મારો શરૂ થાય છે—પણ એ તો બધા તમે સાથે હો તો જ. બીનજોખમી માર્ગની હદ હવે પૂરી થઇ છે. જો તમે જોખમ ખેડવા તૈયાર હો તો તમારી સાથે હું ઝૂઝવાનો છું. તમારામાં હજી એવી ઉમેદ રહી ગેઇ હોય કે થોડું ઘણું ધાંધલ કરવાથી કે દમદાટીથી કંઇ થઇ શકશે તો લડતની વાત જ છોડી દેજો. પણ જો તમને

સરકારનો કેસ ખોટો લાગતો જ હોય, તમે સમજતા હો કે તમારાં છોકરાં અને છોકરાંનાં છોકરાં તમારી ભૂલને માટે તમને ઠપકો દેશે, તો એવા અન્યાયી અને જુલમી વધારાની સામે થવાનો નિર્ણય કરજો. તાલુકાને આજે આબાદ તરીકે વર્ણવનારા તમારી બરબાદી વખતે હાજર પણ નહિ હોય. મેં માતર તાલુકાની ઘણા અમલદારોને વાત કરી છે. તેઓ કબૂલ કરે છે કે તાલુકાની સ્થિતિ અતિશય ખરાબ છે, કોઓપરેટિવ સોસાયટીનું જ બે લાખનું દેવું છે. આમાં તેમણે ભરેલા પૈસા પણ જમા નથી થયા. પહાણુ વગેરેથી ડરીને આમાં પેઠા, ત્યાં સોસાયટીના અમલદાર કુંડાળા કરીને પૈસા ખાઇ ગયા. શાહુકારના દેવા ઉપરાંત પાછલી તગાવીનું ભારે દેવું છે. રેલમાં ઘર પડયાં એમાં પંદર લાખનું દેવું કરી છાપરાં ઊભાં કરવા ફાંફાં મારે છે તે વખતે સરકારનો હપતો ચાલુ થયો છે. દર વર્ષે જમીન મહેસૂલ વસૂલ કરવામાં ભારે મુશીબત પડે છે. લોકોએ જમીન છોડવા માંડી છે અને હવે એવી સ્થિતિ થઇ છે કે મહેસૂલ કાયમને માટે કાઢી નાંખવામાં આવે તો પણ તેમની દશા વળે તેમ નથી. આ તાલુકો એક વખત આખા ગુજરાતમાં સૌથી વધારે આબાદ હતો. જમીન મહેસૂલની જુલમી પદ્ધતિથી તે બરબાદ થયો છે. સેટલમેન્ટ રિપોર્ટ ઉપરથી જણાય છે કે તે વેળા બારડોલી તાલુકામાં ૩૩ લાખનું દેવું હતું. ભીમભાઇ સાહેબે ભેગા કરેલા આંકડા ઉપરથી હાલ ૯૩ લાખનું દેવું થએલું જણાય છે. તમારી સ્થિતિ માતર તાલુકાની માફક બિલકુલ મહેસૂલ ન અપાય એવી થશે ત્યારે શું થાય એમ સરકારને પૂછશો તો સરકાર કહેશે કે અમે ન જાણીએ, તમે ભૂખે મરો એનો ઉપાય અમારી પાસે નથી. આજે આનો ઉપાય નથી મારી પાસે,

નથી દાદુભાઇ પાસે, કે નથી સરકાર પાસે; પણ તમારે પાસે જ છે. અને તે એ કે પ્રથમ તમારે ભય છોડી દેવો પડશે સ્વાર્થત્યાગ માટે તૈયાર થવું પડશે. જે દિવસે સરકારને ખબર પડશે કે આ ખેડૂતો મૂંગે મોઢે માર ખાય એમ નથી વ્યાજબી વસ્તુ લેશે ત્યારે જ રહેશે, તે દિવસે જ તમારું દુઃખ ટળવાનું છે. આજે તો રાનીપરજના લોકોએ દારૂ છોડ્યો તેથી તેઓ આબાદ થયા તેને પણ વધારાનું કારણ તરીકે બતાવવામાં આવે છે! એટલે જે કર દારૂમાં ભરતા તે હવે ખેતીમાં ભરો!

પણ મારી ઉશ્કેરણી નકામી છે. આ અન્યાયની સામે થવાનું તમને ઊગી જવું જોઇએ. સામા થવું હોય તો એ સહેલી વાત નથી એ-પણ સમજવું જોઇએ. તમે માત્ર વધારો ન ભરવાનો ઠરાવ કરી બેસી રહો એમાં તો તમારી નબળાઇનું પ્રદર્શન થાય છે. તમારો વાળ વાંકો થાય નહિ અને વધારો ઊડી જાય એ આશા રાખવી ફોકટ છે. તમને એ મહેસૂલ અન્યાયી લાગતું હોય તો કહો કે અન્યાયી છે, નહિ આપીએ, થાય તે કરી લો." સરકારની પાસે અનેક ઉપાયો છે. મિલકતની જપ્તી કરશે, ઢોરઢાંખર વેચશે, બે ત્રણ આગેવાનો ચૂંટી કાઢી તેમની જમીન ખાલસા કરવાના ઉપાયો લેશે. ગૂમડાં ઉપર જેમ માખ બેસે છે તેમ તમારી દરેક નબળાઇનો સરકાર લાભ લેશે, તમારી પોલ જોઇને તમને પછાડવાના ઉપાય કરશે. જો તમારામાં હિંમત હોય તો સરકારને ચોપડે ભલે ફેરફાર થાય. પણ આપણી જમીનમાં બીજાનું હળ ન જ પડે. પણ એ માટે તમને રંગ લાગવો જોઇએ. તમને ખૂબ દુઃખ લાગવું જોઇએ. આજે હું તમને આ વસ્તુ ઉપર ખૂબ વિચાર કરવાની સલાહ આપું છું. તમે આના ઉપર પાંચ

સાત દહાડા વધારે વિચાર કરો, પંદર દિવસ સુધી જમીન મહેસૂલ ભરવું ન ભરવું તમારી મુનસફી ઉપર છે. આપણે બારમીએ પાછા ભેગા થઇએ, તે વેળા આખું અઠવાડિયું વિચાર કરીને તમે તમારો આખરી નિશ્ચય જાહેર કરજો. આ સહેલી લડત નથી. એમાં જોખમ ઘણાં છે. માટે આવા ગંભીર વિષય ઉપર ઉતાવળથી નિર્ણય ન કરવો જોઇએ. ખાલી વધારો જ ન ભરીને બેસી રહેવું એ તો સરકારને એમ જાહેર કરવા બરાબર છે કે વધારો અમારી પાસેથી ધીમે ધીમે વસૂલ કરજો. એમાં સત્યાગ્રહ નથી. એમાં આપણી નબળાઇ ખુલ્લી રીતે કબૂલ કરવાને બદલે આડકતરી રીતે કબૂલ કરવા જેવું છે. એક વાર તમે હિંદુસ્તાનની સ્વતંત્રતા અપાવવા કમર કસી હતી. આજે તમારા સ્વાર્થ, તમારા બાળબચ્ચાંના સ્વાર્થ ઉપર તરાપ પડી છે. એની સામે થવાની તમારામાં હિંમત હોય, માણસાઇ હોય, તો એક અઠવાડિયા પછી, ખૂબ વિચાર કરી, જવાબદારી સમજી તમે ઠરાવ કરો કે આપણે આ મહેસૂલ નથી આપવું. દરમિયાન હું પણ સરકારને લખી જોઉં કે હજી પણ તમારે તપાસ કરવી હોય તો તપાસ કરો, કમિટી નીમવી હોય તો કમિટી નીમો. આ લડતમાં પ્રજા હારશે તોય સરકારને લાભ નથી, સરકાર હારે તો પણ નથી.

આપણે વગર વિચાર્યું ગાંડાની માફક કંઇ કરવું છે એમ નથી. મફતની બથડાબથડીમાં મને કંઇ રસ નથી. હું તો તમારામાં કંઇક દેખીશ તો તમારી પડખે રહેવાનો છું. તમારે કંઇ ખેલ જ કરવા હોય તો કોઇ બીજાને સોંપજો. લડવું જ હોય, જો સાચો ત્યાગ કરવો હોય, તો આ લડત ઉઠાવજો, સાચું બલિદાન જ ઊગી નીકળવાનું છે, જેનાથી સરકારને પણ લાભ થશે, કારણ કે તેને સાચા

પાઠ ભણવાના મળશે. પણ એને માટે મેલ, પાખંડ, ધાંધલનો ત્યાગ કરવો પડશે. આ લડત નાની સૂની નથી. એમાં ભારે પરિણામો રહેલાં છે. એટલે મારી સલાહ છે કે તમે આના ઉપર ખૂબ વિચાર કરો અને આવતે રવિવારે ફરીથી મળી તમારો છેવટનો નિર્ણય કરો. ઈશ્વર તમને સાચો નિશ્ચય કરવાની સદ્‌બુદ્ધિ આપો.

वंदे मातरम्

*

* *

વ્યાખ્યાન ૨ જું

મંગલાચરણ

[તા. ૧૨-૨-૨૮ ને રોજ બારડોલીમાં મળેલી બારડોલી તાલુકાની પરિષદે જમીનમહેસૂલના વધારા સામે સત્યાગ્રહ કરવાનો તથા તેને અંગે પડતાં સઘળાં કષ્ટ શાન્તિથી સહન કરવાનો ઠરાવ પસાર કર્યો પછી તે જ રાત્રે પંદરથી વીસ ગામના ભેગા મળેલા વિશાળ જનસમૂહ આગળ વાંકાનેરમાં આપેલું વ્યાખ્યાન.]

ભાઈઓ અને બહેનો,

હવે આજે આપણે પરિષદમાં નિશ્ચય કરી લીધો છે. જ્યાં સુધી સરકાર વધારેલું મહેસૂલ કાઢી ન નાખે, અગર પંચ નીમી તપાસ ન કરે અને સાબીત ન કરી આપે કે વધારો વ્યાજબી છે, ત્યાં સુધી આપણે સરકારને એક દમડી આપવી નથી. થોડું આપવું-થોડું ન આપવું એ લડવાની રીત નથી. આપણે કાંઈ દંડાઈ નથી

કરતા. આપણે તો કહીએ છીએ કે જૂનું મહેસૂલ ચૂકતે હિસાબે લેવા તૈયાર હો તો આજે ભરી દઈએ. પણ જો વધારો લેવો હોય તો તે વ્યાજબી છે એમ સિદ્ધ કરી આપવું જોઈશે. આ કાંઈ કુલડીમાં ગોળ ભાંગવાનો નથી.

આવો નિશ્ચય આજે આપણે કરી ચૂક્યા છીએ, હવે વધુ વિચાર કરવાનો રહ્યો નથી.

સ્ત્રીઓનો સાથ નહિ હોય તો ?

બારડોલીમાં આજે હું એક નવી સ્થિતિ જોઉં છું. અગાઉના દિવસો મને યાદ છે. તે કાળે આવી સભાઓમાં પુરુષો જેટલી બહેનો પણ આવતી. હવે તમે પુરુષો એકલા જ ગાલ્લીઓ જોડીને સભામાં આવો છો. તમે કહેવાતા મોટાઓનું જોઈને મલાજો શીખતા જતા દેખાઓ છો. પણ હું કહું છું કે જો આપણી બહેનો, માતાઓ, સ્ત્રીઓ આપણી સાથે નહિ હોય તો આપણે આગળ ચાલી શકવાના નથી. કાલ સવારે જપ્તીઓ આવશે. આપણી ચીજો, વાસણો, ઢોરઢાંખર લઈ જવા જપ્તીદારો આવશે. જો આપણે બહેનોને આ લડતથી પૂરી વાકેફગાર નહિ રાખી હોય, તેમને આપણી જોડે જ તૈયાર કરી નહિ હોય, આ લડતમાં પુરુષના જેટલો જ રસ લેતી નહિ કરી હોય તો તે વખતે તેઓ શું કરશે ? ખેડા જિલ્લાના મારા આવા અનુભવોમાં મેં જોયું છે કે ઘરનું ઢોર છોડી જવામાં આવે ત્યારે સ્ત્રીઓને લડતમાં કેળવવામાં ન આવી હોય તો ભારે આઘાત પહોંચે છે. માટે તમે બહેનોને લડતમાં બરાબર કેળવો. ગમે તેટલી હાડમારી, ગમે તેટલાં દુઃખ પડે—બધું સહન કરીને પણ આવી લડતો લડવી રહી. ભલે સરકાર જમીન ખાલસા કરવાના હુકમો કાઢે. ચાહે તેમ થાય પણ

આપણા હાથે ઉપાડીને એક પૈસો પણ ન આપવાના નિશ્ચયમાંથી આપણે ન ડગવું જોઇએ. —

એવા નિશ્ચયનું પરિણામ બીજું શું આવે ?-એનું એ જ પરિણામ આવે કે તમારામાં સંપ હોય તો આટલી જબરજસ્ત સરકાર પણ અંતે નમી જ પડે. તમારામાં લડવાની શકિત અને ખરો સંપ કેળવો. થોડો ધમધમાટ કર્યાથી કામ થઇ જશે એમ માનતા હશો તો તે ભૂલ છે. તમે આ રાજ્યના પાયા હચમચાવવા નીકળ્યા છો. સરકાર પાસે બે ચીજો જબરજસ્ત છેઃ એક લશ્કર અને બીજી કર લેવાની શકિત. ચાર પાયામાંથી આ બે તેમના મુખ્ય પાયા છે. પ્રજા પાસેથી હર રસ્તે ફાવે તેમ પૈસા લેવા ને તેમાંથી લશ્કર રાખી તેના જોર પર હકૂમત ચલાવવી. આ પાયાને હલાવવા છે તે ધાંધલથી પતી જશે એ ખ્યાલ છોડી દેજો.

હવા બદલી નાંખો

પરિષદમાં મેં સાફ સાફ કહ્યું છે કે તમારું કામ તમારા જ બળથી થવાનું છે, મારી કે મારા સાથીઓની પ્રતિષ્ઠાને જોરે નહિ. સરકાર તમારી પૂરેપૂરી કસોટી કરશે, તેને તેમ કરવાનો હક છે, આપણે તે માટે તેનો દોષ કાઢી ન શકીએ. પણ એની સામે પૂરેપૂરા ઝૂઝવું હોય ને આ લડત શોભાવવી હોય તો આખા તાલુકાને જાગ્રત કરવો પડશે, બધે હવા બદલી નાંખવી પડશે. તમે લગ્નો લઇ બેઠા છો તે બધાં ટૂંકમાં પતાવવાં પડશે. લડાઇ જગાવવી હોય ત્યાં બીજું શું થાય ? કાલ સવારે ઊઠીને તમારે ઊગ્યાથી આથમ્યા સુધી ઘરને તાળાં મારી ખેતરમાં ફરતા રહેવું પડશે, છાવણી જેવી જિંદગી ગાળવી પડશે. બાળક વૃદ્ધ સ્ત્રી પુરુષ સૌ આ સ્થિતિ સમજે, ગરીબ તવંગર

બધી કોમ એકરાગ થઈ એક ખોળિયે પ્રાણ હોય તેમ વર્તે. ગત પડ્યે જ મો ઘેર આવે એમ થતું જોઈશે. જપ્તીઓ કરવા સરકારને ગામમાંથી જ અથવા તાલુકામાંથી જ માણસો લાવવા પડે છે ને? તે કામ માટે એમને એક માણસ પણ ગોત્યો ન જડે એવી આખા તાલુકાની હવા થઈ જવી જોઈએ. જપ્તી અમલદાર કોઈ ખભે ઊંચકીને વાસણો લઈ જનારો મેં હજુ જોયો નથી. સરકારી અમલદારો તો અપંગ હોય છે. પટેલ, મુખી, વરતણીઓ, તલાટી કોઈ સરકારને મદદ ન કરે ને ચોખ્ખું સંભળાવી દે કે મારા ગામના અને તાલુકાના લાજઆબરૂ જોડે મારી લાજઆબરૂ છે. તાલુકાની આબરૂ જાય તો મુખીપણું શા ખપનું! તેના હિતમાં જ મારું હિત છે. તાલુકો ઘસાય, અપંગ થાય એમાં પટેલનું હિત નથી. એટલે આપણે આખા તાલુકાની હવા એવી કરી મૂકીએ કે તેમાં સ્વરાજ્યની ગંધ હોય, ગુલામીની નહિ, તેમાં સરકારની સામે ઝૂઝનારાઓનું તેજ દરેક ચહેરા પર ઝગહળી રહ્યું હોય.

રામબાણ છૂટ્યું છે

હું તમને આજે ચેતવણી આપવા આવ્યો છું કે હવે રમતના છંદમાં મોજશોખમાં ઘડી પણ ન રહો. જાગૃત થાઓ. બારડોલીનું નામ આરપાર ધરતીમાં ગવાયું છે. આજે બપોરે જ પરિષદમાં એક મુસલમાન ભાઈએ આપણને સંભળાવ્યું કે બારડોલીના કોઈ પણ વતનીને જોતાં જ બંગાળમાં લોકો તેના પગની ધૂળ લેવા તૈયાર થતા. કાં તો આપણે તાલુકાએ ખરાબ થવું છે ને મરી ફીટવું છે, ને કાં તો સુખી થવું છે. હવે રામબાણ છૂટી ગયું છે. આપણે ભાગશું તો આખા હિંદુસ્તાનને ભાગશું અને ટકશું તો

તારશુ ને હિંદુસ્તાનને પદાર્થપાઠ આપશુ તમારા તાલુકાએ મહાત્માજીને આખા દેશની લડતના પાયાની ઈંટ થવાની આશા આપી હતી તે પરીક્ષા તે વખતે તો ન થઇ, જો કે દેશપરદેશ બારડોલીનો ડંકો વાગી ગયો હવે એ પરીક્ષા આજે આપવાનો પ્રસંગ આવ્યો છે તમે હિંદુસ્તાનને સ્વરાજ અપાવવા નીકળ્યા હતા તે હવે તમારા ઘરની લડત માટે શુ કરો છો તેની પરીક્ષા થશે આમા પાછા પડીએ તો ઇજ્જતઆબરૂ જશે ને હિંદુસ્તાન આખાને ભારે નુકસાન થશે

આજે પરિષદ પૂરી કરીને તરત હું અહીં તમારી પાસે આવ્યો છુ, કારણ હવે તાલુકાનાં જેટલાં ભાઇબહેનો મળે તેટલાંને મારો સદેશો આપવા માગુ છુ, કે હવે સૌ ચેતતા રહેજો, પૂરેપૂરા જાગૃત રહેજો, ગાફેલ ન રહેશો સરકાર એકે ઉપાય બાકી નહિ રાખે તમારામાં ફાટફૂટ પાડશે, મંજિયા કરાવશે કઇ કઇ ફેન કરશે, પણ તમે તમારા બધા અગત ને ગામના કજિયાને હમણા લડત ચાલતાં સુધી કૂવામા નાખજો લડત પૂરી થાય ત્યા સુધી એવી એકેએક વાત ભૂલી જજો પાછળથી બધુ યાદ કરીને જોઇએ તો લડી લેજો જોઇએ તો તેવી રીતે પાછળથી લડવાના તમારા નિશ્ચયના દસ્તાવેજો કરીને પેટીપટારામાં સાચવી મૂકજો! પણ અત્યારે તો બાપદાદાના વેર પણ ભૂલી જજો જિંદગી સુધી જેની સાથે બોલ્યા ન હો, ને અબોલા પાળ્યા હોય તેની સાથે પણ આજે બોલજો.

ખાલસાની બીક છોડો

આજે ગુજરાતની ઇજ્જત તમે તમારા હાથમા લીધી છે તે સભાળજો અને આપણે હાથેથી એક દમડી સરકારને

નથી આપતી એ નિશ્ચયમા કાયમ રહેજો નહિ તો જવ્યુ ન જવ્યુ થઇ જશે અને તાલુકો કાયમના બોજામા પડશે. કેટલાકને જમીન ખાલસા થવાનો બાઉ છે. ખાલસા એટલે શુ ? શુ તમારી જમીનો ઉડાડીને સુરત કે વિલાયત લઇ જશે ? જમીન ખાલસા કરે કે ચાહે તે કરે, ફેરફાર થાય તે સરકારના દફતરના પાનામા થાય, પણ તમારામા સપ હોય તો તમારી જમીનમા બીજો કોઇ આવીને હળ ન નાખે એમ કરવુ એ તો તાલુકાનું કામ છે પછી સરકારી દફતરે ભલે ખાલસા થાય ખાલસાની બીક છોડી દો જે દિવસે તમારી જમીનો ખાલસા કરાવવા તમે તૈયાર થશો તે દિવસે તો તમારી પાછળ આખુ ગુજરાત ઊભુ છે એમ ખચીત માનજો .ખાલસાની બીક હોય, એવી નામર્દાઇ હોય તો તો લડત લડાય જ નહિ જ્યારે તમારામાથી એવુ સભળાવનારા મને મળ્યા કે ભલે આખા તાલુકાને ભરવુ હોય તો મહેસૂલ ભરી દે, પણ અમે તો નહિ જ ભરીએ, અમારે ખુવાર થવુ છે—ત્યારે જ હું આ નો છુ અને તમારે પડખે ઊભા રહેવાનુ માથે લીધુ છે તમે એવા હશો તો જ આ તાલુકાની શોભા છે કોઇ પણ જાતના કલેશ કુસપથી અત્યારે આપણુ કામ બગડવાનુ છે (ધારુ છુ કે એવો નીચ તો આપણે ત્યા કોઇ નથી, જે તમારી 'ખાલસા' જમીન લેવા આવે આ શ્રદ્ધા તમારામા ખરેખરી જાગી હોય તો તમે નચિત રહેજો એ જમીનને કોણ લેનાર છે ? એ જમીનનો ફેસલો નથી થયો ત્યા સુધી આપણે બહારવટે છીએ એમ માનજો ઇર્ષાથી સભાળજો એકનું બગડયે બીજો રાજી થાય ત્યા કોઇ દિવસ સારું ન થાય તમારા એક જ ગામમા પાકો બંદોબસ્ત કરશો તો પણ આખા તાલુકાને મક્કમ કરી શકશો, આખા પરગણાને જાગૃત કરશો

લડતનું મંડાણ મંડાઈ ચૂક્યું છે. હવે ગામ એ ગામ મટી લશ્કરી છાવણી થઈ છે એમ માનો. ગામેગામની હકીકત રોજેરોજ તાલુકાના મથકે પહોંચવી જોઈએ, અને મથકના હુકમો ગામેગામ પહોંચવા જોઈએ અને અમલમાં મુકાવા જોઈએ. આપણી તાલીમ એ જ આપણી જીતની કૂંચી છે. સરકારને તો દરેક ગામે એકાદ તલાટી કે મુખી હોય છે, આપણી પાસે તો આખું ગામ છે.

ગુજરાતનો ખેડૂત લબાડ?

જો તમારી શક્તિનો તમને પૂરો ખ્યાલ આવ્યો હોય, તમે હવા સાફ કરી હોય, તમારાં દિલ સાફ કર્યાં હોય તો તમારી જમીનના ટુકડાને કોઈ હાથ લગાડી શકે તેમ નથી; તમારાં વાસણ ગોદડાં ઉપાડનાર કોઈ નહિ મળે. તમારામાં એ શક્તિ કેળવવા હું આવ્યો છું. જ્યારે આપણે માથે સરકારે લડવાની જ ફરજ નાંખી ત્યારે હવે આપણે લડી જ બતાવવું રહ્યું છે. એક કાળે બારડોલી એ આણંદ, બોરસદ જોડે સત્યાગ્રહની લડતને સારુ હરીફાઈમાં મૂકાતું, એડાને એક બે પ્રસંગ મળી ગયા અને તેણે કરી પણ બતાવ્યું. હવે તમારો પ્રસંગ આવ્યો છે તો તમે લડી બતાવો. આજે તો તમે એવી લડત ઉપાડી છે કે કાં તો તમે હિંદુસ્તાનમાં નામ કાઢવાના છો કે કાં તો નામ બોળવાના છો. અમર તો કોને રહેવું છે? જર જમીન બધું પડી રહેવાનું છે, નામ જ એક રહેવાનું છે. લાખ સવા-લાખ રૂપિયાનો વધારો તમારે ભરવો જ હોય તો તાણી-તુશીને કે તારાજ થઈને તમે ભરો પણ ખરા. આટલાં ખરચ વેઠો છો તેની ભેડે તેટલું વધારે. પણ આ તો તમને ખોટા પાડીને તમારી પાસેથી લેવું છે. સરકાર કહે

છે કે તમે ખમતીધર છો, તમારા ઘર મોટાં છે, તમારા ખેતરો આબાદ છે પણ પૈસા કાઢવા નથી તેથી લમાડી કરો છો તમારા આગેવાનો ખોટા છે હુ કહુ છુ કે આ અપમાન સાંખીને મહેસૂલ ભરવુ તે કરતા મરવુ સારુ છે સરમરને હર કામમા પોતાનો જ કક્કો ખરો કરવો છે જ્યારે ને ત્યારે ગુજરાતના ખેડૂતને સરકાર લબાડ કહે એ મારાથી સહન નથી થતું જ્યા સુધી સરકારના મોઢામાથી એ ભાષા નીકળી ન જાય ત્યા સુધી તમારુ માન નથી પડવાનુ. એ માન માટે લડો, મરી ફીટો. સરકારને કહો કે સચ્ચાઇનો દાવો હોય તો તારુ કહેલુ પુરવાર કરી બતાવ, એક તારો ને એક અમારો એમ પચ નીમીને આખો મનાવ એની આગળ રજુ કર. અમે લબાડ નથી દાડાઈ તો તુ કરે છે તારુ જ બધુ ખોટુ હોય છે એ અમે સિદ્ધ કરી ખતાવવા માગીએ છીએ

લડતની વ્યૂહરચના

આ વાત આપણા જુવાનિયાઓ પૂરી સમજી લે અને ગામેગામ ભાઇઓને અને મહેનોને સમજાવે વૃદ્ધો અને અનુભવીઓ ગામેગામ પોતાની અસર પાડી લોકોમા એકસપી કરાવે અને બધા ખાનગી કજિયાઓ લડત ચાલે છે ત્યા સુધી બધ કરાવે મુખી પટેલ વરતણીઆ સૌને જીતી લે ને ગામ જોડે પ્રેમની સાકળથી સાકળી લે, આ બધુ છતાં કોઇ આડો નીકળે તો તેના ઉપર તમે રોષ કદી ન કરશો વિખવાદ થાય એવુ કઇ જ ન કરશો એવો કોઇ આડોં થયેલો જપ્તીઓ કરનારાઓમા ભળીને તમારે ત્યા આવે તો યે તેને આવવા દેજો, એના હાથમાં કઈ ન આવે એમ કરવુ એ તમારુ કામ છે મહોલ્લે મહોલ્લે ને ફળિયે ફળિયે દહાડો ઊગ્યે

વ્યાખ્યાન ૩ જું

પ્રતિજ્ઞાભંગ

[આ દરમિયાન સરકારે જપ્તી માટેની નોટિસો આપી દીધી હતી અને વાલોડ ગામમાં જપ્તીનો દેખાવ કરીને વાણિયાઓએ પૈસા ભર્યા હતા આમ પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ કર્યાથી આજુબાજુના ગામોની પ્રજાની લાગણી ખૂબ ઉશ્કેરાઈ છે એમ માલૂમ પડતાં મહાજનોને તથા ખેડૂતોને તેમનો ધર્મ બતાવતું તા. ૧૧-૩-૨૮ ની રાત્રે બારડોલી કસ્બાની પચરંગી જનતા આગળ આપેલું ભાષણ.]

ભાઈઓ અને બહેનો,

આપ બધા જાણો છો કે છેલ્લા એક મહિનાથી હુ તમારા આ બારડોલી તાલુકામાં ગામેગામ રખડુ છું છતા આ ગામની સભામા આજે પહેલી જ વાર આવ્યો છુ. તાલુકાનું આ મુખ્ય ગામ રહ્યું, તેમા પચરંગી વસ્તી રહે વેપારીઓનુ એ મથક હોઈ અહી હિસાબ ગણનારાઓ વસે. એટલે હું અલગ રહીને જોયા કરતો હતો. ભાઈ ચિનાઈ રોજ તમારે ત્યાં આવતા તેમની પાસેથી તમારી બધી ખબર હુ જાણી લેતો હતો અને તો વિશ્વાસ હતો કે તમે તાલુકાને છોડીને કાયરતા બતાવવાના નથી જ, એટલે મે વિચારેલું કે તાલુકાનાં ગામડાંઓનું કામ ચાલે પડે એટલે તમારી પાસે આવું અને આ લડતની સાફ સાફ વાતો તમને સમજાવુ.

મગરની તુમાખી

સરકારે મહેસૂલ વધારવાનું જાહેર કર્યું ત્યારે સરકારને મે ખબર આપી કે 'આ તમારી મોટી ભૂલ છે, અને લોકો તમારા ઉપર ઉશ્કેરાયા છે આમાં લોકોને અને સરકારને અથડામણુ થઈ પડશે, અને તેમાંથી સાર નહિ કાઢો એમાં જોખમ લોકોને જ છે એમ ન માની લેશો, સરકાર વધારે જોખમમાં ઊતરી પડે એવા પણ સંભવ છે, માટે હજુ ફરીથી વિચાર કરી જુઓ.' પણ આ સરકાર એમ કોઈનું કહેવું માનવાને ટેવાયેલી નથી. તેને પોતાની સત્તાની તુમાખી છે, અને સત્તાથી જ બધાં કામ લેવાનું તે શીખેલી છે બારડોલીની પ્રજા આખા ગુજરાતમાં નરમ પ્રકૃતિની ગણી. સરકારે માગ્યા કર્યા તેટલા તેણે સાલસાઈથી ભર્યા કીધા પણ સરકારે આ સાલસાઈનો અવળો અર્થ કર્યો સરકારને મોગ મોગ નકામા ખર્ચો કરવાં અને પોતાની નાણાંસ્થિતિ તંગ હોવાનું બહાનું કાઢી ખેડૂતો પાસે આ રીતે પૈસા લેવા છે બીજા સમજુ વર્ગો પાસે લેવા જાય તો એ તો સામા થાય. સરકારને ધારાસભામાં મંજૂરી માગવી પડે ખેડૂત પાસેથી કઢાવવામાં નથી ધારાસભા આડે આવતી, નથી કાયદાની જરૂર પડતી સરકાર બોજો નાખ્યે જાય ગરીબ અજ્ઞાન ખેડૂત મૂગે મોઢે ઉપાડ્યે જાય. આમ ને આમ જો ખેડૂત નમતો જ જાય, અને નિર્ભય બનીને સામો ન થાય તો પરિણામ એ જ આવે કે બીજા ત્રીસ વર્ષના બોજાની કબૂલાત તેને કપાળે ચોંટી જ

મહાજન કોણ?

આ પ્રસંગે વેપારીને તો નિર્ભેળ ધર્મ પ્રાપ્ત થાય છે. વેપારીઓ પાસે જેટલી જમીન છે તે બધી તેઓ દાણ

આપે છે, અને એ દાણનું જ યોગ્ય રીતે સરકારે એટલા પ્રમાણમાં બધી પ્રજાની આવક વધી એમ ગણી કરનો બોજો વધારી દીધો વળી આજે આ બોજો ઉતારવાને જ્યારે પ્રજા લડી રહી છે ત્યારે પાછા વેપારીઓ કરીને પૈસા ભરી આવે અને લડતમાં ભંગ પાડે એટલે એ પણ લોકના ઉપર જ બોજો. ખરો વેપારી એમ પ્રજાને કચડે નહિ મહાજન તો તે કહેવાય જે ગરીબ રૈયતનું રક્ષણ કરે. મહાજન તે કે જેની સરકારમાં પણ પ્રતિષ્ઠા હોય, મામલતદાર કે કલેક્ટરને સામી છાતીએ જઈને ધડધડાટ કહી શકે કે તમે લોકોને અન્યાયથી કચડો તેમા અમે સાથ નહિ આપી શકીએ પણ જો મહાજન એમ માને કે સરકારનું પણ રાખીએ અને રૈયતનું પણ રાખીએ અને પોતાનું કામ પણ સાધી લઈએ તો એ મહાજન નથી. વાલોડના વાણિયાની પેઠે જપ્તીનો દેખાવ કરાવી એક તરફથી મહાલકારીની મહેરબાની મેળવવી અને સરકારને કહેવું કે જુઓ હું તો વફાદાર છું, મેં સૌથી પહેલા ભરી દીધા, મારો દંડ ન થવો જોઈએ, અને બીજી તરફથી લોકોને કહેવું કે હું તમારી સાથે જ છું, જપ્તી કરીને લઈ ગયા એમા મારો શો દોષ ? એ કંઈ મહાજનનો ધર્મ નથી એ તો પ્રજાને દગો દીધો ગણાય તાલુકાના ખેડૂતો આવા કૃત્યથી રોષમા આવી ગયા છે, પણ હું તેમને સંયમ શીખવી રહ્યો છું. હું તેમને કહું છું કે તમારામાં જે સત્તા રહેલી છે તેનો ઉપયોગ કરી શાહુકારોને મારવા ન નીકળો આપણે લડત સરકાર સાથે માંડી છે, શાહુકાર સાથે નહિ. જેમ હું ખેડૂતને ખેડૂતનો ધર્મ શીખવું છું, તેમ તમને વેપારીઓને પણ વેપારીનો ધર્મ શીખવવા આવ્યો છું.

વેપારીનો ધર્મ

તમે જો ખેડૂતને મારવા જ માગતા હો તો સમજી રાખજો કે ખેડૂતની પાસે પણ સત્તા છે. એ સત્તાનું તેને હજુ ભાન નથી, પણ જ્યારે ભાન થશે ત્યારે એ તમને ભારે પડશે. તમે ખેડૂતનો દ્રોહ કરી સરકારની વફાદારી બાંધવા શા માટે જાઓ? સરકાર તો જાતજાતના વેગ નાંખનારી છે, અને ખેડૂત તો તમને પરસેનો ઉતારી માલ પકવી આપશે, જેના ઉપર તમે તમારો દલાલીનો ધંધો ચલાવી કમાણી કરો છો એ દૂઝણી ગાયને ભાંગશો તો ખેડૂત તો બિચારો તમને જતા કરશે, પણ ગરીબનો બેલી ઇશ્વર નહિ જતા કરે. જેની મહેનત અને ધન ઉપર તમે નભો છો તેને દગો દેશો? ઊલટા તમારે તો ખેડૂતોની આગળ આવી તેમને દોરવા જોઇએ. તેમને હિંમત આપો કે અમે તમારી સાથે જ છીએ

તમે ખેડૂતને દેવાદાર બનાવી, છેતરી, તેની જમીનો મેળવી લીધી હશે અને તેના ઉપર અભિમાન રાખતા હશો. પણ જાણજો કે ખેડૂતને જો કોઇ તેની સત્તાનું અવળું ભાન કરાવનારો ગુરુ મળ્યો તો તમારી બધી જમીનમાં ઘાસ ઊગવાનું છે. હું તો વાલોડના રોષે ભરાયેલા ખેડૂતોને શાન્ત પાડું છું તેમને સમજાવી આવ્યો છું કે ગંદી ચીજને કોઇ ચૂથશો નહિ, મૂઠી ભરી ધૂળ નાખી તેને દાટી દેવી એ જ ભલા માણસનું કામ છે. જેણે ખૂન કરી હશે તેનો પ્રભુ હિસાબ લેનારો બેઠો છે. માટે આકળા ન થાઓ વાલોડના બે શેઠીઆઓમાંનો એક આજે બારડોલી સ્ટેશને ઊતર્યો તેને મોટરવાળો પણ બેસાડતો નહોતો કહો, આમાં શાહુકારી ક્યાં રહી? સરકાર કે મહાલકારીની મહોબત કરી તે

શું મોટર લઈને બેસાડવા આવશે ? દુનિયાનો તો વહેવાર જ છે કે રાખવત તેવી રખાપત.

આટલો વેપારીનો ધર્મ છે. હું કાંઈ આ તાલુકામાં વેપારી લોકોના ભરોસા પર નથી આવ્યો. પણ જે સો શૂરાઓએ ખુવાર થવાનું મને છાતી ઠોકી વચન આપ્યું છે તેમને ભરોસે આવ્યો છું. ભલે તેવા સો જ હશે તો પણ હું તેમની સાથે ૩૦ વર્ષ સુધી બહારવટું ખેડીશ તેવાઓથી તાલુકાનો ઉદ્ધાર થવાનો છે, વાલોડના વાણિયાઓ જેવા થવામાં કોઈનું કલ્યાણ નથી

આપણા મલીન વેપાર

લક્ષ્મી તો આજ છે ને કાલ નથી આ તમારા વેપાર એ સાચા વેપાર જ નથી. સાચો વેપાર તો હિંદુસ્તાનમાં એક ખેડૂત અને બીજો મજૂર જ કરે છે તમારો વેપાર એ તો દલાલી છે અને તેના પણ અમથી કુટકલ દલાલી ખરી દલાલી પણ કરનારા બીજા પરદેશીઓ જ છે, કારણ તમે જાણો છો કે આ સરકારને અહીં રાજ્ય કરવાની ગરજ છે તે કરતાં વેપાર કરીને ધન હરણ કરવાનો વધારે સ્વાર્થ છે. એ લોકોની દલાલીનો તો લેશ અંશ પણ તમારે ભાગે આવતો નથી.

બારડોલીના વેપારીઓ, જાગૃત થાઓ અને દેશમા તમારું નામ ન ડૂબે એ જોજો. 'આ જુઓ બારડોલીના વાણિયા' એમ દેશભરમા તમારી તરફ આંગળી ન ચિંધાય એમ વર્તો તમે બધા જો તમારો ધર્મ બજાવશો, તો વાલોડ જેવા એકબે બગડયા હશે તે બધુ કમાઈ જવાનું છે -

પણ તમે તો ડરો છો. મને સમજાતું નથી કે તમને ડર શાનો છે ? શુ કાંઇ તમને બંદૂક તોપથી લડવાનું કહું

છું ? હું તો એટલું જ કહું છું કે તાલુકાના લોક જોડે રહે અને સરકારને પાઇ પણ નહિ ભરીએ એમ સંભળાવી દો પછી ભલે તે જપ્તી લાવે કે જમીન ખાલસા કરે ને તેનાથી થાય તે વસૂલ કરી જાય. સરકારને સંભળાવી દો કે તમે તો દુનિયા ખેડનારા છો, દરિયાપાર વિલાયતથી મજૂરે લાવીને ખેડાવી લેજો. અમે તમારી માયા ઓળખી ગયા છીએ

પટેલ કોણ ?

—જપ્તીની નોટિસો તો નીકળશે પણ જપ્તી કરશે કોણ કલેક્ટર કંઇ સુરતથી અહીં જપ્તી કરવા આવવાનો છે અને પટેલ કંઇ જપ્તી કરશે ? પટેલ કંઇ દૂબળો છે ? એ કામ કંઇ પટેલનું નથી. એવું પાપી કામ, લૂંટનું કામ તે ચાંડાલ કરે. પટેલો, તમે ખરી પટેલાઇ શીખો. તમે કલેક્ટરને કહો કે અમારું નામ વેઠિયામાં દાખલ ન કરો અમારે આવાં કાળાં કામ કરી સ્મશાનના લાડુ નથી ખાવા.

તેથી હું જ્યાં જાઉં છું ત્યાં પટેલોને સમજાવું છું કે પટેલ એ તો ગામનો ધણી છે, ગામનો આગેવાન છે, ગામનું મુખ છે. પટેલ કંઇ આ સરકારનો વેચાણ થયેલો સાત રૂપિયાનો દૂબળો નથી. સાત રૂપિયા ખાતર જે માણસ પોતાનાં કુટુંબીઓનાં ઘરનાં ગોદડાં ચૂંથવા જાય એને દૂબળો ન કહીએ તો શું કહીએ ? અરે, દૂબળો પણ પોતાના ધણિયામાના ઘરમાં એવું કામ કરવા ન પેસે.

શાહુકારોની ફરજ

અત્યારે આપણે ત્યાં તો પાટીદાર, દૂબળા, ચોધરા, મુસલમાન, પારસી, શેઠ, શાહુકાર બધા જ એક આરે ઊભા છીએ. આ તાલુકામાં આપણે હિંદુ મુસલમાનનો ઝઘડો પેસવા નથી દેવો. તેથી મેં ઇમામ સાહેબને અને અબ્બાસ

સાહેબને મારી સાથે આ લડતમા આવવા આમત્રણ આપ્યુ અને તેઓ બને આવ્યા છે તેઓ સ્થળે સ્થળે જઇને મુસલમાનોને સમજાવી રહ્યા છે મુસલમાનોની મને બિલકુલ ચિતા નથી તેમણે પાક રોજા મહિનામા પ્રતિજ્ઞાઓ લીધી છે તેને તેઓ નહિ છોડે, અને મુસલમાનોની જમીનો ખાલસા થશે, તેમના માલની જપ્તી થશે તે શુ તમે લેવાના છો ? કણબીઓની જમીનો હરરાજ થશે તે શુ તમે રાખવાના છો ? અમે કોઇની જમીનો કે માલ રાખીશુ નહિ એમ તમે ઠરાવ કર્યો છે પણ એમા તે ઠરાવ કરવાપણું શુ છે ? બારડોલીના વાણિયાને વળી એમ ઠરાવવાનું શુ હતું ? એવુ કઇ પાપ રાખવાની કલ્પના જ કેમ હોય ? એ તો વિષ્ટા છે તમે તાલુકાના છો, પણ તાલુકા બહાર પણ કોણ એ લેવાનું છે ? તમે એટલો ઠરાવ કર્યો છે તેમાં કશી જ બહાદુરી મારી નથી તમારી શાહુકારોની ફરજ તો એ છે કે અત્યારે તાલુકાની મોખરે ઊભા રહેવુ કેળવાયેલા શાહુકારો આગળ ચાલે અને અજ્ઞાન પ્રજાવર્ગ પાછળ આવે એમા તમારી શોભા છે

આપણે સરકારની જોડે મજિયો બાધવાની ખાતર આ લડત નથી ઉપાડી તેનું વ્યાજબી લેણુ આપણે દૂધે ધોઇને આપવુ છે આપણે કહીએ છીએ કે નિષ્પક્ષ પચ નીમો અને ન્યાયને હિસાબે તમારુ નીકળતુ લો પણ અન્યાયથી અને જુલમથી તો રાતી પાઇની યે આશા ન રાખશો

તમારો દિલમાનો ડર કેમ કાઢુ ?

પણ હું જાણુ છુ કે તમારામાના જ કેટલાક એવા છે જે તમને ભડકાવતા ફરે છે જો તમે એમ ડરો તો એ ડર હું કેમ કાઢી શકુ ? એ કાઇ તમારા ખીસામાંની કોઈ ચીજ

નથી કે હાથ ઘાલીને હું કાઢી નાંખું. જે ડર તમારા દિલમાં પડેલો છે તેને તો તમે પોતે જ કાઢી શકો તેમ છો. તમે શેનાથી ડરો છો? આખો તાલુકો જો ખાલસા થવાનો હશે તો તમે શાહુકારો એકલા ક્યાં રહેવાના છો? કોઈ એમ ભડકાવે છે કે બારડોલીના રસ્તાની આજુબાજુની જમીનો ખાલસા કરીને સરકાર રસ્તો પહોળો કરવા ધારે છે—કેમ જાણે મામલતદાર ટાંપીને જ બેઠો હતો કે બારડોલીના ખેડૂતો સત્યાગ્રહ કરે ને રસ્તો પહોળો કરવાની વહેલી વહેલી તક મળી જાય! આમ શું ડરી જાઓ છો? એમ જમીનો ખાલસા કરવી ને રસ્તા પહોળા કરવા શું સહેલી વાત છે? શું તાલુકામાં બધી રાંડીરાંડો જ વસે છે? અને રસ્તો કોને માટે કરવાનો હોય? એ તો આપણે માટે છે, કલેક્ટરની મોટર દોડાવવા માટે નથી. અને રસ્તો કરશે તો યે તમે જોશો કે આપણે તો તેના ઉપર પગ પણ મૂકવાના નથી. પણ તમે આમ ભૂતભડકાથી ડરો શા સારુ? જમીનો તો ત્યારે જ લઇ શકે જ્યારે આપણે સરકારનું વ્યાજબી લેણું ઘાલતા હોઇએ. પરંતુ આપણે કાંઇ દાંડાઇ કરતા નથી. એની સાથે એ પણ ખરું કે સરકારને પણ દાંડાઇ કરવા દેવાના નથી. દુનિયામાં કોઇ સરકાર પ્રજાની સંમતિ વગર કોઈ કર લાદી શકે જ નહિ. પ્રજાને પૂછવું જોઇએ, ધારાસભાને પૂછવું જોઇએ. આમ તે ચાલે? પણ તે ચાલે, જ્યાં સુધી તમે નબળા અને ડરકણ રહેશો ત્યાં સુધી. માટે ડર મેલી દો. નોટિસનાં પીળાં કાગળિયાં આવે એને તમારી લડતના સંભારણા તરીકે ચોપનામાં મઢાવીને ઘરમાં લટકાવી રાખો. તમારી ભવિષ્યની પ્રજા પણ એને જોઇને અભિમાન લેશે કે અમારા બહાદુર બાપદાદાએ એકવાર સરકાર જોડે લડાઈ માંડી હતી. આપણે આટલાં વર્ષ સાલસાઇથી પૈસા ભર્યા

અને કદી નોટિસ લેવા પ્રસંગ આવવા ન દીધો તો તેમાં પણ સરકારે આપણો વાંક જ કાઢ્યો. ત્યારે આજે હવે એની નોટિસો પણ ખૂટી ગઇ છે. બધાં ગામમાં હજુ મળી નથી. તે ક્યાંથી મળે, છપાઇને આવે ત્યારે મળે ને ?

તમે તો નોટિસ અને ખાલસાનો ભય ફેંકી જ દો. ખાલસા કરશે તે એના દફતરમાં કરશે, એને જેપશે તો નવું દફતર લખશે. પણ ખાતરી રાખજો કે બારડોલી તાલુકાની જમીન તો જે છે તેજ રહેશે. અમલદારો વારાફરતી જશે ને નવા આવશે પણ તમારી જમીન તો છે ત્યાંને ત્યાં જ રહેવાની છે.

આ લડત એ સાચો વેપાર છે

બારડોલીના વેપારીઓ, હિંમત રાખો અને જૂઠા વેપારોને બદલી ખરો વેપાર શીખો. જે વેપારમાં પ્રજાની આબાદાની છે અને સાથે આપણો રોટલો નીકળે છે તેવો વેપાર કરશો તો પ્રભુ તમારા ઉપર રાજી રહેશે હું જે વેપારમાં તમને દોરુ છું તે દર વર્ષે એક લાખ પાંચ હજારની કમાણી કરવાનો છે આ વેપાર વગર મૂડીએ કરી શકો છો, એમાં ખોટ જવાનો સંભવ નથી, વ્યાજખાધ ભોગવવાની નથી. ત્રીસ વર્ષ સુધી, જો તમારામાં વેપાર ખેડવાની હિંમત હશે તો, વરસોવરસ લાખ રૂપિયા બચાવી શકો છો.

મહાજનની આજ્ઞા

કેટલાક કહે છે કે મહાજનનો ઠરાવ તો અમે કરેલો છે, હવે પ્રતિજ્ઞાપત્ર ઉપર સહીઓ શા માટે માગો છો ? પણ તમારે જાણવું જોઇએ કે હું જમાનાનો ખાધેલો માણસ છું અને ક્યાં પોલ છે, તે પારખી કાઢુ છું. હું

જોઉં છું કે તમારી વાતમાં પોલ છે. એમાં વાલોડના વાણિયા જેવું છે આવે વખતે તમારે કંઇ પણ મોઘમ રાખવું બરાબર નથી આપણી વાત તદ્દન ચોખ્ખીચટાક હોવી જોઇએ પ્રજાને જરા પણ વહેમનું કારણ ન આપવું જોઇએ, ઊલટી તેને હિંમત આવે એવી સ્પષ્ટ વાત કરવી જોઇએ તેઓ પ્રતિજ્ઞાપત્ર ઉપર સહી માગે તો કહો કે લો સહી અમે નથી ભરનાના, નથી ભરવાના ને નથી જ ભરવાના તમારા મોમાંથી એ વાત નીકળે ત્યારે તમે મહાજનના નામને દીપાવશો મહાજન આમ ઢીલું ઢીલું બોલે એ ન શોભે. મહાજનની તો માઝા પડવી જોઇએ

તમે જપ્તીના વિચારથી જ ડરી શા સારુ જાઓ છો ? થવા દો એક વાર, એ નાટક ભજવાશે ત્યારે તમને યે ખબર પડી જશે કે આ રાજ્ય કેમ ચાલી શકે છે પાંચ માણસો ભેગા કરવા દો, માલ લેવા દો, તેને ઉપાડનારા લાવવા દો, અને વેચવા દો અને પૈસા જમા કરવા તો દો એમ કરીને તાલુકામાંથી ૬ લાખ ભેગા કરતાં તો ૩૦ વર્ષ લાગે, કે ૩૦ વર્ષમાં પણ ભેગા નહિ થઇ શકે હું ગામડે ગામડે ફરીને આજ મહિના થયા પ્રજાનો ડર ભાંગવાનું જ કામ કરું છું અને તમારો પણ ભય ભાંગવા આવ્યો છું પણ એક તરફથી જો હું માણસનો ડર કાઢવા માગું છું તેની જ સાથે પ્રભુનો ડર તમારા હૃદયમાં મૂકવા પણ માગું છું તમે ઇશ્વરનો ડર રાખીને ચાલજો તમારી પાસે ધનમાલ લાગવગની જે કંઇ સત્તા હોય તેનો ઉપયોગ પ્રજાનું શોષણ કરવામાં નહિ પણ તેનું રક્ષણ કરવામાં કરજો. મહાજનની સત્તાનો ઉપયોગ જો ગરીબ પ્રજાનું હિત કરવામાં કરશો તો તમારો વેપાર ઊગશે. પણ યાદ રાખજો કે રાજ્યની મહેરબાનીથી તમે લાખ મેળવશો તે ખુદાની ખફગી આખર

ઘડી પણ ટકનાર નથી. જ્યારે ઇશ્વર લેવા માંડશે ત્યારે આવડુ મોટુ રાજ્ય પણ આડો હાથ નથી દઈ શકવાનું માટે બારડોલીના મહાજન વર્ગને મારી અરજ છે કે આ કામમા તમારી ચાલાકી તમારી શુત્સદ્દીગીરી ન ચલાવશો દિલ સાફ રાખીને આમાં પડજો આ કાઇ ખેલ નથી, આપણે કાંઈ સરકારની સાથે હોળી રમવા નથી નીકળ્યા આ તો સત્યની લડાઇ છે, તેમા જો સરકારના પક્ષમાં જૂઠ હશે તો સરમર હારશે અને જો આપણા પક્ષમાં જૂઠ હશે તો આપણે હારશુ

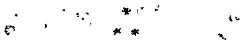
તમારે તાલુકાની સાથે રહેવુ જ છે તો એમ મોઘમ વાત ના કરો તાલુકાને પૂરો વિશ્વાસ પડે એમ કરો, કે જેથી ગરીબ લોકો ગાફેલ ન રહે અને કોણ સાથે છે અને કોણ સાથે નથી તેનો બરાબર હિસાબ તેઓ રાખી શકે.

બહારવટીઆ સાથે બહારવટીઆ

તમે સાથે રહેશો તો હું એટલુ કહી શકુ છુ કે એમાં તમને લગારે આચકો લાગવાનો નથી નોટિસોનો ડર, ખાલસાનો ડર બધી માયા છે, નોટિસો તો ખેડા જિલ્લામા લખી લખીને બિચારા તલાટીઓ થાકી ગયા હતા, એ લખવા આડે બીજુ કામ કરી શક્તા નહોતા, છતા પ્રજામા પાણી હતું તો બધો નોટિસોનો ઢગલો નકામો ગયો એક એકર જમીન તો બાજુએ રહી પણ એક ગાડુ ભરીને માટી પણ સરકાર સુરત લઇ જઇ શકે એમ નથી તેને ભલે ખાલસા કરવા દો જ્યા સુધી તેનો ખાલસાનો એકએક હુકમ પાછો નહિ વળે ત્યાં સુધી આપણી લડત અટકવાની નથી ખાલસા કરવુ સહેલુ નથી એ આ તાલુમની જમીનો ખાલસા કરશે ત્યારે તમે જોશો કે આખા ગુજરાતના

ખેડૂતોને હું સળગાવીશ, એમ ખાલસા થાય જ નહિ. આ બહારવટીઆનું રાજ્ય છે શું? અને હોય તો આપણે પણ બહારવટીઆ છીએ. આટલું જાણતાં છતાં હજુ જો કોઇની છાતી ધડકતી હોય તો મારી સલાહ છે કે મુસલમાન હોય તે મક્કે ચાલ્યા જાઓ અને હિંદુ હોય તે કાશીએ પહોંચી જાઓ. અમે લડી રહીએ ત્યારપછી પાછા આવજો.

છેવટની એક જ વાત તમને મારે કહેવી છે. તમે ખેડૂતોને દગો ન દેશો. આખું હિંદુસ્તાન આજે તમારા તાલુકા સામે તાકી રહ્યું છે. તેની આબરૂ જાય એવું ન કરશો. બારડોલીનું નામ જગતમાં નીકળે એમ લડી બતાવજો.

વ્યાખ્યાન ૪ થું

ખાલસા નોટિસો

[હવે ખાલસા નોટિસોનો મારો શરૂ થયેલો હોઈ ખાલસા નોટિસો મેળવવાને આતુરશાળી બનેલા વણિક ભાઈઓને અભિનંદન આપતાં તા. ૩૧-૩-૨૮ ને રોજ વાલોડ ગામે આપેલું ભાષણ.]

ભાઇઓ અને બહેનો,

સરકાર બધાને નોટિસો આપતી નથી, કારણ એમાં એની હાંસી થાય એવું છે. એને તો 'ટટ્ટૂ મારે તેજી ડરે' એ હિસાબે જે ભડકણ મનાતા હોય, જેની ડરપોક તરીકેની

શાખ હોય તેને પહેલા તોડવા છે. જો વાણિયાને તોડી પાડે તો એવુનો મજબુત હોય તે પણ થથરી ઊઠે ને ભાગીને ભૂકો થઇ જાય એવી એની ગણતરી આપણે તો મેં કહ્યુ છે તેમ જે દિવસે જમીનો ખાલસા કરશે તે દિવસે તાલુકામા ઉત્સવ કરવો છે કારણ પછી એને જમીન મહેસૂલ આપણી પાસેથી લેવાપણુ જ રહ્યુ નહિ હોય ને આપણને પણ તેની સાથે કોઇ જાતની લેવાદેવા નહિ રહી હોય. બાકી આ ભડકાવવાનીજ બાજી હોય તો તેથી હવે આ તાલુકામાં કોઇ ડરે તેમ રહ્યું નથી

મહોબતની મુસીબત

આ આઠ નામોની પસંદગી કોણે કરી ?* તે કરવા કાંઇ સુરતથી કલેકટર નથી આવતા સ્થાનિક અમલદાર જ તે કરે છે. મહાનકારીની બુદ્ધિમાં એમ આવ્યુ કે વાલોડના વાણિયાઓ ઠીક ભડકાવવા જેવા છે ચાથી એની બુદ્ધિ એમ ચાલી એની મને ખબર નથી પડતી. શુ એની જોડે તમારી મહોબત, એ તમારી જોડે બેસનારો ઊઠનારો રહ્યો તેથી ? ક્યારેક મહોબત એ મુસીબત લાવનારી થઇ પડે છે. તેથી હું કહું છુ કે હમણા તમે આવા અમલદારો સાથે મહોબત છોડી દો અત્યારે તો અમલદારને તમારી મહોબતની પડી નથી, પોતાની નોકરીની પડી છે ચાર છ મહિનામાં પોતાનું પેન્શન પાકુ થવાનું છે, તે ખાતર તમારી પ્રતિજ્ઞા તોડાવવાને એ પોતાથી બનતુ કરશે એના મનમા એવો વિચાર નહિ આવે કે જેમની સાથે આટલા વર્ષ રહ્યો, જેમની સાથે મહોબત બાંધી, તે લોકોએ પ્રતિજ્ઞા લીધેલી

* આઠ વાણિયાઓ ઉપર નોટિસો આવી હતી તેનો અહીં ઉલ્લેખ છે

અમલદારી નહિ ચાલે

પાસેના હથુંકા ગામની વાત સાંભળીને મને આંચકો લાગ્યો છે. ગામમાંથી વેઠિયો ન મળ્યો ત્યારે મહાલકરીએ પટેલનો જવાબ માગ્યો કે વેઠિયો કેમ આવતો નથી? પણ એમાં પટેલને શું પૂછવાનું હતું? વેઠિયો કંઇ બેઠો જ ગુલામ હતો? તે સમજી ગયો હતો કે એ કામ ચંડાળનું હતું એટલે ન કરાય. પણ મહાલકરીએ આટલાં વરસ લોકોની વચ્ચે રહી નોકરી કર્યા પછી પટેલને સંભળાવ્યું કે વેઠિયો નહિ કરે તો તમારે વેઠ કરવી પડશે! આમ અમલદાર જો મર્યાદા છોડીને વાત કરે તો પટેલને પણ કહેવાનો અધિકાર છે કે જો વેઠિયો ન આવે તો પટેલ વેઠિયો બને, તો ત્યારે પટેલ પણ ના પાડે ત્યારે મહાલકરીને જ વેઠિયા બનવું પડશે! આ રીતે જો અમલદારો ચાતરી જશે તો તેમની થોડી આબરૂ રહી છે તે પણ જશે. પણ આપણે જાણીએ છીએ કે—

"નોકર બિચારા ક્યા કરે, લૂણ પરાયા ખાય!"

ખૂણામાં ભરાઇને મિજાજ કરવા એ કોઇ અમલદારને શોભતું નથી. આપણી લડત તો સત્યાગ્રહની છે અને કોઇ અમલદારની આબરૂ જાય એવું આપણે કરવું નથી. પણ જો એ લોકો માઝા મૂકશે ને પોતાની અમલદારી ચલાવવા જશે તો હું કહું છું કે સરકારનું તેજ હણાય એ માટે તો આ લડત મંડાઇ છે. અને તે ઉપાડનાની સરકારે જબરજસ્તીથી લોકોને ફરજ પાડી છે: હવે તેનાં પરિણામો આવે તે તેણે અને તેના અમલદારોએ ભોગવવાં જ રહ્યાં.

સરકાર: પોકળ ચીજ

હું કાંઇ અહીં ખેલ કરાવવા નથી આવ્યો. આ રમત માંડી નથી. આ ભયંકર વસ્તુ છે. લડત માંડી છે તે પાછી

વળે તેમ નથી. સરકારને અને જગતને ખબર પડવા દો કે આ મરણિયાના ખેલ છે, નાટક ન હોય ૧૯૨૧ ની સાલના પાઠ તે એકડા વિનાનાં મીંડાં નહોતા એ આપણે બતાવી આપીશું. આજ દેશમા જોઇની હવા નથી, કોમ કોમ વચ્ચે સપ નથી, નહિ તો સ્વરાજ્ય તો મતમાં હાથ કરી શકાય. આ રાજ્ય તો એક પોકળ ચીજ છે. સરકારનો ભય એ તો મિથ્યા ભય છે ભૂતના ભડકાનો ભય જેવો ખોટો છે તેવો આ ભય ખોટો છે. જેમ ભૂત એ કોઇ ચીજ ન હોવાથી નજરે દેખી શકાતું નથી તેમ સરકાર પણ નજરે દેખી શકાય તેમ નથી. કારણ કે તે કોઇ એક ચીજ નથી. કોઇ તેને દેખી શકતા હો તો મને બતાવો હું તો દેખતો નથી કારણકે તે ભૂત જેવી છે. સરકાર એટલે કોણ ? સરકાર એટલે કલેકટર ? સરકાર એટલે મામલતદાર ? કે ફોજદાર ? કે તલાટી ? કે વરતણીઓ ? એ બધાની મળીને સરકાર બનેલી છે એટલે તેનો ક્યાં પત્તો લાગે ? એટલે એ તો આંખ મીંચીને માની લીધેલી ભ્રમણા માત્ર છે. બધુ આપણા માણસોથી જ ચલાવવામા આવે છે. આપણો જ પટેલ ને આપણો જ તલાટી, આપણો જ મહાલકરી ને આપણો જ મામલતદાર. બહારનો તો કોઇ રાજ્ય ચલાવવા આવતો દેખાતો નથી. બહુ બહુ તો ડેપ્યુટી કલેક્ટરને મોકલી આપે, પણ તે યે આપણો જ માણસ તેમને જણાવી દો કે તમે કોઇ અમારા નથી અમારા હોય તે આમ એકે ભર્યાની ખોટી વાતો કહી બીજાને ફસાવવાનું કરે ? બાગણા અડકાવી લોકો જોડે વાતો કરે ? હું જેમ મારી વાત છડેચોક જાહેર સભામાં કહું છુ તેમ તેમની સત્ય હોય તો અમલદારો કા ન કરે ? પણ સરકારના દિલમા ચોરી છે અમલદારોને તો હુ કહું કે

છે, તોડશે તો દુનિયામાં તેમની હાંસી થશે, તેમને ઇશ્વરને ત્યાં જવાબ આપવો પડશે. ખરું જોતાં તો અત્યારે તેનો ધર્મ તમને પ્રતિજ્ઞા પર મજબુત રહેવાની સલાહ આપવાનો હતો. વધારે નહિ તો તે એટલું તો કહી જ શકત, કે હું અમલદાર રહ્યો એટલે મારી ફરજ બજાવીશ પણ તમે તમારા નિશ્ચયમાંથી ચળશો નહિ. પરંતુ એ ધર્મ બજાવવા જેટલું જીગર એ ક્યાંથી કાઢે ? એ નોકરીનો મારેલો રહ્યો. નોકરી છોડવી એ તેને માથાનો ઘા છે. તેને બીજો ધંધો આવડે જ નહિ. ન પથ્થર ફોડતાં આવડે, ન રેંટિયો કાંતતાં આવડે કે ન ગુમાસ્તી કરતાં પણ આવડે. આ નોકરી જાય તો દુનિયામાં એને કોઇ રાખનાર ન મળે એટલે તે નોકરી જવાની બીકમાં રાતદિવસ ડરે છે. અને ડરકણનો હમેશાં એ સ્વભાવ હોય છે કે બીજા પોતાથી નાના દેખે તેમને ડરાવે. તેથી હું તમને કહું છું કે જેઓ પોતે ડરપોક છે તેમનાથી વળી શું ડરવું ? નોકરી જેમને મન માબાપથી વહાલી છે તેનાથી તે શું ડરવું ! કોઇ અમલદારથી બિલકુલ ન ડરો. તેમને તેમની બધી સત્તા અજમાવવા દો.

પણ અમલદાર પાસે સત્તા છે જ ક્યાં ? તેને તો એક એટલી સત્તા છે કે નોટિસ કોને પહેલાં આપવી ને કોને પાછળથી આપવી. આપણે તો એકે એક જણ જમીનો ખાલસા થાય તે માટે તૈયાર થઇને બેઠા છીએ અને ગમે તેને પહેલા કે છેલ્લા પસંદ કરે તેમાં આપણને શો ડર છે ?

કોઇ નાગો ભૂખ્યો ન રહે

જે વણિક ભાઇઓને નોટિસો મળી છે તેમને હું મુબારકબાદી આપું છું અને કહું છું કે તમે પોતે તો આજે એમ જ સંકલ્પ કરી લ્યો કે જે દિવસથી નોટિસો મળી તે-

દિવસથી તમારી જમીનો ગઇ જ છે. આમ માનીને નિશ્ચિંત રહેજો. આ તાલુકામાં જ્યાં સુધી આ લડતનો નિકાલ થયો નથી ત્યાં સુધી કોઇ જમીન એક માણસની નથી, પણ સૌની છે એમ આપણે માન્યું છે. તેથી જેની ગઇ તેની એકલાની નથી ગઇ પણ બધાની મઝિયારી ગઇ છે. લડત ચાલે છે ત્યાંસુધી આપણે કોઇને નાગો ભૂખ્યો રહેવા દેવાનો નથી. ઘરમાંથી મળશે ત્યાંસુધી ઘરમાંથી અને નહિ તો બહારથી માગી લાવી એકેએકને ખવડાવીશું.

સરકારની ભેદનીતિ

આ નોટિસો કાઢવાનો એક બીજો હેતુ આપણને અંદર અંદર લડાવવાનો છે. શાહુકારને એમ લાગે કે આ તો અમે માર્યા ગયા, ખેડૂત ઉપર તો કાંઇ નોટિસો આવી નહિ. આવી ભેદનીતિ વાપરીને તે રાજ્ય ચલાવવા માગે છે. પણ એવી કોઇ ચાલાકીની બાજી આપણે ફાવવા દેવી નથી. શાહુકારોને ખાલસાનો ડર બતાવીને, બીજા જમીન રાખનારાઓને લાવવાની ધમકી બતાવીને આપણો સંપ તોડવાની એ દાનત રાખે છે અને ફલાણા પટેલે ભર્યા ને ઢીંકણા પટેલે ભર્યા એવાં જૂઠાણાં ચલાવીને ખેડૂતોને તોડવાની અમલદારો પેરવીઓ કરે છે. પોતે ખેડૂતોના મોટા હિતેશરી હોવાનો દેખાવ કરીને તે કહે છે કે જુઓ સરકાર ખેડૂતને કનડવા માગતી નથી, પણ તેઓ મહેસૂલ નહિ ભરે તો જમીનો ખાલસા કરવામાં આવશે ત્યારે તેમને ચડાવનારા બહારના લોકો આડો હાથ દેવા નહિ આવે! એને આવાં કોઇ જૂઠાં કર્મ કરતાં આંચકો આવે એમ નથી. માટે જ તમને કહું છું કે અમલદારોને અત્યારે દૂરથી જ નમસ્કાર કરજો.

પાડેપાડા લડે ને ઝાડનો ખો નીકળે એમ જોજો ન થાય કારણ બીજી તરફથી જ્યારે પટેલો વેઠ કરવાની ના કહેશે ત્યારે સરકાર તો તેમની જ પાસે વેઠ કરાવશે સરકાર કાંઇ બીજાને ઓળખતી નથી. તે કાંઇ પટેલને સીધો કાગળ નથી લખવાની, પણ મહાલકરીને જ લખશે આ અમલદારો, સરકારની જરા આકરી આંખ જુએ તેવા જ ફફડી ઊઠે છે, જાણે સરકાર પ્રજાના ઉપર સ્ટીમ રોલર ફેરવશે કે શું શું કરી નાખશે એમ જ તેમને થાય છે પણ એ લોકોમાં નથી પ્રજાને ઓળખવાની શક્તિ, કે નથી સરકારને ઓળખવાની શક્તિ સરકાર કંઇ કોઇ અમલદારને એવી લખાડી કરવાનું કહેતી નથી પણ આટલા ધમપછાડા છતાં પૈસા વસૂલ નથી થતા ત્યારે એ લોકના ઉપર કાગળો આવે કે કેમ વસૂલ નથી કરતા ? આથી આ અહીં ધમધમાટ કરી મૂકે છે

લૂંગારાનું રાજ્ય ?

હું એ શીખવવા માગું છું કે આ સરકારનું રાજ્ય કેવળ તમારી નમળાઈ ઉપર જ ચાલે છે નહિ તો જુઓને એક તરફથી તો વિલાયતથી મોટું કમિશન પ્રજાને શી રીતે જવાબદાર તંત્ર આપવું તેની તપાસ કરવા આવ્યું છે એ વરસમાં મફ્તી ખાતું લોકોને સોંપી દેવાની વાતો ચાલે છે, અને બીજી તરફથી અહીં જમીનો ખાલસા કરવાની બીજી સરકાર ગોઠવે છે એ બધાં ખાલી તડાકા છે જેમણે સરકારી નોકરી કરી છે એને ભલે એમાં ડર લાગે, ખેડૂતના દીકરાને એમાં ડરવાનું કારણ નથી. તેને તો વિશ્વાસ હોવો જોઇએ કે આ જમીન અનાદ બાપદાદાની હતી અને અમારી જ રહેશે ખેડૂતની જમીન એ તો હાથો ચારો છે, જે તેને ખોવી રિયનિમાં 'લેને તૈને કૂટી નીકળશે' "દસ વરસ" ઉપર દેશમાં સુધારાનું તંત્ર નહોતું ત્યારે પણ ખેડા જિલ્લામાં એક

બળ ઓળખાવ્યું, અને તેમને તરત જ ગમ પડી ગઈ. મેં તો તેમની પાસે એટલી જ પ્રતિજ્ઞા માગી કે રાજીખુશીથી કે ડરીને પૈસા ન ભરો, સરકાર લૂંટીને ભલે વસૂલ કરી લે. તો એમ માનશું કે આ તાલુકામાં લૂંટારા આવ્યા હતા. આ વાત તેમણે માની તો આજે બારડોલીના ખેડૂત તરફ તમામ ખેડૂતો અને, તમામ ગુજરાતની પ્રજા નજર માંડી રહી છે. દરેક ખેડૂત સમજે છે કે બારડોલીનો ખેડૂત જે લડત લડી રહ્યો છે તેમાં એકલું બારડોલીનું જ નહિ, પણ દેશના બધા જ ખેડૂતોનું હિત સમાયેલું છે.

ખુવાર થાઓ

બારડોલીના ખેડૂતોને, બહેનોને તેમ જ ભાઈઓને, બાળક બુઢ્ઢાં સૌને હું અત્યારે એ જ મંત્ર આપું છું, કે દેશના ખેડૂતોને ખાતર ખુવાર થાઓ, ભિખારી થાઓ. જગતમાં આવ્યા ત્યારે શું લાવ્યા હતા? અને જશો ત્યારે શું લઈ જવાના છો? જગતના સ્વામીને આપવું હોય છે ત્યારે ઢગલો કરી દે છે, લઈ લેવું હોય છે ત્યારે ઘડીના છઠ્ઠા ભાગમાં બધું લઈ લે છે. તેને કોઈ રોકી શકતું નથી. કરોડપતિઓ આપણી નજર સામે ભિખારી બની જતા જોઈએ છીએ, મોટાં મોટાં રાજ્યો પલકારામાં પાયમાલ થતાં નજરે જોઈએ છીએ, છતાં ખેડૂત જેવો પ્રામાણિક માણસ, જેને કોઈ બૂરું વ્યસન નથી, જે કશો ગુનો કરતો નથી, જે જાતમહેનતનો રોટલો ખાનારો છે, જે ઈશ્વરથી ડરનારો છે તેને બીજા કોનો ડર? જગતમાં રોજ સેંકડો જન્મે છે ને સેંકડો ચાલ્યા જાય છે. જેની તૂટી તેની એક મિનિટ માટે પણ કોઈથી સાંધી શકાતી નથી, પછી ભલે તે મોટા શહેનશાહ હોય અને જેની આવરદા તૂટી નથી

તેની એક ક્ષણ પણ મોટી સલ્તનતની તોપ બંદૂકો કમી કરી શકતી નથી. તો પછી શા માટે ડરવું? બારડોલીનો ખેડૂત આ મારી વાત સમજી ગયો છે. તેને મેં કહ્યું છે કે ડરો તો મેલું કામ કરતાં ડરો, ઢબથી જૂઠું બોલતાં ડરો, કોઇનાં ગળાં કાપતાં ડરો, કુસંપ કજિયાથી ડરો. પણ ખોટો ડર છે તે તો કાઢી જ નાંખો આ ધરતી પર જો કોઇને પણ છાતી કાઢીને ચાલવાનો અધિકાર હોય તો તે ધરતીમાંથી ધનધાન્ય પેદા કરનાર ખેડૂતને જ છે.

ખુશામત છોડો

હું તો બારડોલીના ખેડૂતોને દુ:ખના પાઠ આપવા માગું છું. જ્યાં સુધી ખેડૂત સમજપૂર્વક દુઃખ સહન કરતાં શીખે નહિ ત્યાં સુધી તે બહાદુર બની શકે જ નહિ. ખેડૂત અજ્ઞાનથી તો ઘણાં યે દુઃખો સહન કરે છે, પણ હું એ માગું છું કે તેમણે જ્ઞાનપૂર્વક દુઃખો વહોરી લેવા જોઇએ. સરકાર અન્યાય કરે ત્યારે સામા થતાં અને તેમ કરતાં દુઃખ આવી પડે તે સહન કરતાં શીખવું જોઇએ. અમલદારોને મોઢે મીઠું મીઠું બોલવું ન જોઇએ. ગુજરાતના ખેડૂતમાં એ મોટી એબ છે. ખુશામતની આદત કાઢી નાખી અમલદારને સભ્યતાપૂર્વક છતાં સીધેસાધું કહેવા હિંમત કેળવવી જોઇએ. કોઇ અમલદાર તમારે આંગણે આવી ચડે તેને ભૂખ્યો ન રહેવા દેવો એ અતિથિધર્મ પાળો, પણ તેના તેજમાં તણાઇ તેની ખુશામત કરી તમારું તેજ ઝાંખું ન થવા દો.

એ જ વાત બારડોલીના તમામ પટેલોને હું સમજાવું છું કે સાચી પટેલાઇ પ્રજાના સાથે રહેવામાં છે. પ્રજાની આફત વખતે જે પ્રજાના પક્ષમાં ઊભો ન રહે તે

વ્યાખ્યાન ૫ મું

ધર્મનો યજ્ઞ

[તા ૧૦–૪–૨૮ ને રોજ આયકવાડી નવસારી તાલુકાના ગામ સીસોદરામા ખેડૂત ભાઈબહેનોની વિશાળ મેદની સમક્ષ ખુવાર થવાના પાઠ શીખવતુ તેમજ પરદેશી કાપડ, બાળલગ્ન તથા ખોટા વરા માટે ચાબખા લગાવતું આપેલુ ભાષણ]

ભાઇઓ અને બહેનો,

આ કામમાં ખેડૂતોની સ્ત્રીઓ, બહેનો ને બાળાઓ જે રસ લઇ રહી છે તે જોઇને હું ઘણો જ રાજી થાઉં છુ તમારા રસ પરથી તમને ખબર હોય એમ ચોખ્ખુ દેખાય છે કે બારડોલી તાલુકામા એક યજ્ઞ ચાલી રહ્યો છે બારડોલીના ખેડૂતોએ ખેડૂતોના ઉદ્ધારની એક લડત આરભી છે એ ધર્મયુદ્ધમાં ત્યાંના ખેડૂતોએ પોતાનું સર્વસ્વ હોમવાની અને ખુવાર થવુ પડે તો પણ પાછા ન હઠવાની પ્રતિજ્ઞા મારી પાસે લીધી છે એ ખેડૂત ઉપર સરકારે જુલમ ગુજાર્યો છે, એના પર ભારે અન્યાય કર્યો છે અને ઇન્સાફ માટે જેટલા મરી શકાય તેટલા પ્રયત્નો કરવા છતાં રાજ્ય તરફથી ખેડૂતને દાદ મળી નથી ત્યારે છેવટે થાકીને લોકોને સરકાર સાથે લડી લેવાનો નિર્ણય કરવો પડ્યો છે એવા સંજોગોમા સરકાર સામે પોતાના ધર્મનું રક્ષણ કરવા લડવુ એ ખેડૂતનો ધર્મ છે જે ખેડૂતો ન્યાય ખાતર લડવા તૈયાર

નથી થતા, અને રાજ્ય જેટલો બોજો નાખે તેટલો મૂંગે મોઢે ઉપાડયે જ જાય છે તે ખેડૂત નથી, તે તો જનાવર જ છે. તેવો ખેડૂત પોતાનાં બચ્ચાંનો દ્રોહ કરે છે, સ્વમાન અને ઇજ્જત આબરૂ ગુમાવી બેસે છે આ વાત બારડોલીના ખેડૂતો સમજી ગયા છે એટલે બારડોલી તાલુકાના ગામેગામ ખેડૂત બહેનો પણ પુષ્કળ રસ લઇ રહી છે.

બારડોલીમાં ગુજરાતનુ હિત

તમે તો વડોદરા રાજ્યની પ્રજા છો, તમારી પાસે હજુ ખેડૂતના સામાન્ય લાભની કંઇ વાત મેં કરી નથી તમારી કશી સેવા પણ મે હજી કરી નથી છતા તમે આટલો રસ ધગવો છો, પડોશીઓ પ્રત્યે આટલી દિલસોજી રાખો છો એ જોઇ મને આનંદ થાય છે હું ગુજરાતના ખેડુતોમાં પ્રાણ ને ચેતન પ્રસરતું જોઉં છુ. એ ચેતન હજુ વધે, ગુજરાતનો ખેડૂત બહાદુર થાય, રાત દિવસ પરસેવો પાડી તે જે કઇ પેદા કરે તે તેની પાસેથી કોઈ ખૂચવી ન શકે, એ પોતાનો રળેલો રોટલો સુખેથી ખાય, એમ હું ઇચ્છું છુ. બારડોલીના ખેડૂતો પર એક લાખ પાચ હજારનો વધારો થયો ત્યારે મે કહ્યુ કે વધારો તમે ભરો કે ન ભરો એનું મને દુ ખ નથી, પણ તમે બધા એ અન્યાય છે એમ જાણો છો તે છતા ડરના માર્યા શા માટે ભરો ? કોઇ કોઇ કહેતા કે અન્યાય તો છે જ પણ સત્તા આગળ શી રીતે ચાલે ? મીણનો હાકેમ પણ લોઢાના ાવે ત્યા આવડી મોટી સત્તા સામે તો આપણું શુ ગજુ ! મે તેમને સમજાવ્યું, કે આ જ અજ્ઞાન છે, ખોટી ભડક છે. સત્તા તો, જો સમજો તો, તમારી પાસે જ છે. રાજ્યની પાસે કશી જ સત્તા નથી મેં તેમને તેમનું

બળ ઓળખાવ્યું, અને તેમને તરત જ ગમ પડી ગઇ. મેં તો તેમની પાસે એટલી જ પ્રતિજ્ઞા માગી કે રાજીખુશીથી કે ડરીને પૈસા ન ભરો, સરકાર લૂંટીને ભલે વસૂલ કરી લે તો એમ માનશું કે આ તાલુકામાં લૂટારા આવ્યા હતા. આ વાત તેમણે માની તો આજે બારડોલીના ખેડૂત તરફ તમામ ખેડૂતો અને તમામ ગુજરાતની પ્રજા નજર માંડી રહી છે. દરેક ખેડૂત સમજે છે કે બારડોલીનો ખેડૂત જે લડત લડી રહ્યો છે તેમાં એકલુ બારડોલીનું જ નહિ, પણ દેશના બધા જ ખેડૂતોનું હિત સમાયેલુ છે.

ખુવાર થાઓ

બારડોલીના ખેડૂતોને, બહેનોને તેમ જ ભાઇઓને, બાળક બુઢ્ઢા સૌને હુ અત્યારે એ જ મન્ત્ર આપુ છુ, કે દેશના ખેડૂતોને ખાતર ખુવાર થાઓ, ભિખારી થાઓ. જગતમા આવ્યા ત્યારે શુ લાવ્યા હતા? અને જશો ત્યારે શુ લઇ જવાના છો? જગતના સ્વામીને આપવુ હોય છે ત્યારે ઢગલો કરી દે છે, લઇ લેવુ હોય છે ત્યારે ઘડીના છઠ્ઠા ભાગમા બધું લઇ લે છે. તેને કોઇ રોકી શક્તું નથી. કરોડપતિઓ આપણી નજર સામે ભિખારી બની જતા જોઇએ છીએ, મોટાં મોટા રાજ્યો પલકારામાં પાયમાલ થતા નજરે જોઇએ છીએ, છતા ખેડૂત જેવો પ્રામાણિક માણસ, જેને કોઇ ભૂડું વ્યસન નથી, જે કશો ગુનો કરતો નથી જે જાતમહેનતનો રોટલો ખાનારો છે, જે ઇશ્વરથી ડરનારો છે તેને બીજા કોનો ડર? જગતમા રોજ સેકડો જન્મે છે ને સેકડો ચાલ્યા જાય છે જેની દોરી તૂટી તેની એક મિનિટ માટે પણ કોઇથી સાંધી શકાતી નથી, પછી ભલે તે મોટો શહેનશાહ હોય, અને જેની આવરદા તૂટી નથી

તેની એક ક્ષણ પણ મોગી સલ્તનતની તોપ બદ્દક કમી કરી શકતી નથી તો પછી શા માટે ડરવુ ? બારડોલીનો ખેડૂત આ મારી વાત સમજી ગયો છે તેને મે કહ્યુ છે કે ડરો તો મેનુ કામ કરતા ડરો, જીભથી જૂઠુ બોલતા ડરો, કોઇનાં ગળાં કાપતા ડરો, કુસપ કજિયાથી ડરો પણ ખોટો ડર છે તે તો કાઢી જ નાખો આ ધરતી પર જો કોઇને પણ છાતી કાઢીને ચાલવાનો અધિકાર હોય તો તે ધરતીમાંથી ધનધાન્ય પેદા કરનાર ખેડૂતને જ છ

ખુશામત છોડો

હુ તો બારડોલીના ખેડૂતોને દુખના પાઠ આપવા માગુ છુ જ્યા સુધી ખેડૂત સમજપૂર્વક દુખ સહન કરતા શીખે નહિ ત્યા સુધી તે બહાદુર બની શકે જ નહિ ખેડૂત અજ્ઞાનથી તો ઘણાયે દુખો સહન કરે છે, પણ હું એ માગુ છુ કે તેમણે જ્ઞાનપૂર્વક દુખો વહોરી લેવા જોઇએ. સરકાર અન્યાય કરે ત્યારે સામા થતાં અને તેમ કરતા દુખ આવી પડે તે સહન કરતા શીખવુ જોઇએ અમલદારોને મોઢે મીઠુ મીઠુ બોલવુ ન જોઇએ ગુજરાતના ખેડૂતમા એ મોટી એબ છે ખુશામતની આદત કાઢી નાખી અમલદારને સભ્યતાપૂર્વક છતા સીધેસાધુ કહેવા હિમત કેળવવી જોઇએ કોઇ અમલદાર તમારે આગણે આવી ચડે તેને ભૂખ્યો ન રહેવા દેવો એ અતિથિધર્મ પાળો, પણ તેના તેજમા તણાઇ તેની ખુશામત કરી તમારુ તેજ ઝાખુ ન થવા દો.

એ જ વાત બારડોલીના તમામ પટેલોને હુ સમજાવુ છુ કે સાચી પટેલાઇ પ્રજાની સાથે રહેવામાં છે પ્રજાની આફત વખતે જે પ્રજાના પક્ષમાં ઊભો ન રહે તે

પટેલ શાનો ? એ તો અઢી આનાની રોજનો વેઠિયો કહે-વાય. અઢી આનામાં પોતાના જ ભાઈનાં ગળાં કાપવા એ કરતા તો પેટ ફોડી નાખવું સારૂ, અથવા કપાસ વીણવા જાવ તોયે ચાર આના મળે અને પોતાનું માન જળવાય.

આ રાજ્યરુપી ગાડીને બે પૈડાં છેઃ એક પટેલ ને બીજો તલાટી, અથવા સરકારની ગાડીના એ બે બળદ છે. આ બળદ રાત દિવસ ખૂબ ફટકા ખાય છે, ગાળો ખાય છે, કોઇ કોઇ વાર જરા ગોળ ચટાડે છે તે મીઠો લાગે છે ને માર ને ગાળ બધુ ભૂલી જાઉ ખેંચે છે મારી આવી ઉપમાથી કોઈક પટેલને માઠું લાગે છે, પણ હું તમને માઠું લગાડવા ઇચ્છતો નથી, હું તમારો દુશ્મન નથી, પણ તમારો ધર્મ તમને બતાવવા માગુ છુ સરકાર રૈયતની દાદ સાંભળ્યા વગર મહેસૂલમાં વધારો કરે અને પછી રૈયત તે ભરવાની ના કહે ત્યારે જપ્તી કરવાનુ મેલુ કામ પટેલ તલાટીને સોંપે. કોઇ મોટા અમલદાર એવા કામ કરવા આવતા નથી તેને મોટો પગાર મળે એટલે તે શેનો આવે ? એવા કામ તો નાના પગારવાળાના જ !

મોખરાના ઘા પટેલ ઝીલે

ભંગી બિચારો પાયખાનાં સાફ કરે તેને પરાણે પેટ ભરાય તેટલું મળે, પણ જેને ગાદીએ ચડીને હુકમ જ ચલાવવાના તેને મોટા પગાર, મોટા વૈભવ મળે ને એ પુણ્યશાળી ગણાય ! એ બધુ ખોટું છે. એટલે જ હુ પટેલોને સમજાવુ છુ કે પટેલાઇ તો એવી કરો કે જેમાં ગામનું કલ્યાણ થાય. અઢી આનાના મળતર ખાતર લોકો પાસે અભિમાન કરવુ અને અમલદાર પાસે તો માથુ ખજવાળતા ઊભા રહેવુ એ પટેલાઈ નથી. સરકાર ખેડૂતને પાગળો, બૂરો હિંમત વગરનો ગણી મરજીમાં આવે તેમ દંડતી જ રહે

અને તમે નીચી મૂઠી રાખીને એ બધુ સાખ્યા કરો તો તમે પટેલ શાના ? આપણા બે પગમાથી એક ઉત્તર તરફ ચાલે ને બીજો દક્ષિણ તરફ તો બે ડગલા પણ ચલાય નહિ। તેમ સરકારના બે પગમાથી પટેલ કે જે આપણો પોતાનો આપેલો પગ છે તેને તમારી સાથે રાખો. આ બ્રિટીશ રાજ્ય અને તેની નકલ કરનારા બીજા બધાં રાજ્યો આ બે પગ પર જ ચાલે છે, કોઇ રાજ્ય તોપ કે પોલિસ પર ચાલતુ નથી. તોપ પોલિસની અખૂટ સામગ્રી છતા જમીન મહેસૂલ આ બે વિના વસૂલ થઇ શકે જ નહિ. બોરસદ તાલુકામા હૈડીઆ વેરો નાખ્યો ને લોકોએ સત્યાગ્રહ કર્યો ત્યારે પોલિસ પાસે જપ્તી કરાવવા માંડેલી તે વખતે આ દરબાર સાહેબે એક જ પત્રિકા કાઢી કે આ તે પોલિસ કે કુલી ? તે દિવસથી પોલિસે તે કામ કરવાની સાફ ના સભળાવી દીધી. જમીનું કામ પટેલ તલાટી સિવાય કોઇથી થઈ શકે જ નહિ. તેમાંથી પટેલને હું ખસી જવા સમજાવુ છુ. તલાટી પગારદાર માણસ રહ્યો, ગુજરાનનું બીજુ સાધન તેને સૂઝે નહિ તેથી તેને સમજ નહિ પડે તો એ ભલે તેની નોકરી કર્યા કરે, પણ ખેડૂતને ખેડૂતની મારફત જ્યારે મારવા માગે ત્યારે તે કરતાં પગલાઇ છોડી દેવી એ જ ધર્મ છે. ખેડૂત જો હરામખોરી કે દાંડાઇ કરતો હોય તો પટેલ તેને વારે, પણ જ્યારે તેના પર જુલમ થતો હોય ત્યારે આવા પટેલે તો મોખરાના ઘા ઝીલવા રહેવુ જોઇએ. સરકારને ત્યા મહેસૂલ વસૂલ નથી થતું એથી મને રસ ચડતો નથી, પણ બારડોલી તાલુકાના ખેડૂતના મોં ઉપર તેજ આવ્યુ છે, તેમને સમજણ પડી ગઈ છે, આજે આખા તાલુકામાં ઉત્સવ ચાલી રહ્યો હોય એમ ત્યાનાં ભાઇઓ અને બહેનો વર્તી રહ્યા છે એ દેખાવથી મને આનંદ થાય છે. ખેડૂતો

તો શું, ત્યાંના વાણિયામાંથી પણ ભડક ભાગી ગઇ છે. ખાલસા નોટિસો આવી એટલે વાણિયાઓએ પણ ધડાધડ જવાબ આપ્યા કે અમે તો જમીનો નહાઇ નાંખીને બેઠા છીએ, અમે ખેડૂતને પડખેથી ખસવાના નથી. એનું નામ સાચા વેપારી, સાચા શાહુકાર. બીજા તો વેડિયા. અને હું તો વેડિયાઓને પણ સમજાવું છું કે એવું નામ કાઢી નાંખો. માણસને વેડિયો કહેવાય? એ તો સરકારે પાડેલાં નામ છે. કોઇની વેઠ ન કરો. આ જપ્તીનું કામ, પારકા ઘરમાં પેસી જુલમનો માલ ઉપાડવો, એ તો વેઠથી પણ ભૂંડું કામ છે. બીજો ધંધો ન જ મળે ત્યારે પેટને ખાતર માણસ વેઠ પણ કરે, પણ આ તો લૂંટ કરવા જેવું છે તેમાં તમે કેમ ભાગ લઇ શકો?

ખેડૂતોનું સંગઠન

ખેડૂતને આજે હું એક જ વાત સમજાવવા ઇચ્છું છું. ગુજરાતનો ખેડૂત કંગાલ એટલા જ માટે છે કે તેનામાં સંપ નથી, એક બીજાનું બોદે છે, ભાઇ ભાઇની ચડતી સહન કરી શકતો નથી. ખેડૂતોએ તો અત્યારે એવું સુંદર સંગઠન કરવું જોઇએ કે ગુજરાતના કોઇપણ છેડા પર એક પણ ખેડૂત નાગો ભૂખ્યો ન રહે, ને એક ખૂણે ચોટ લાગે તો આખું ગુજરાત ઊભું થાય. દુનિયાના દરેક દેશમાં આજે ખેડૂત અને મજૂર રાજ્યમાં મોટામાં મોટો હિસ્સો માગે છે, કારણ એ બે જ દુનિયાના સાચા કમાનાર છે. તે વખતે આપણે શું અંદર અંદર કજિયા કરી મરીશું? માટે આપણે પણ જગત સાથે ચાલો.

ખેડૂતોનાં દર્દ

આજે હું ગુજરાતના ખેડૂતની સાથે આટલી જ વાત કરું છું, બાકી જો સમય હોય તો ખેડૂતને માટે બહુ બહુ

લડતનું મંડાણ મંડાઇ ચૂક્યું છે. હવે ગામ એ ગામ મટી લશ્કરી છાવણી થઇ છે એમ માનો. ગામેગામની હકીકત રોજેરોજ તાલુકાના મથકે પહોંચવી જોઇએ. અને મથકના હુકમો ગામેગામ પહોંચવા જોઇએ અને અમલમાં મૂકાવા જોઇએ. આપણી તાલીમ એ જ આપણી જીતની કુંચી છે. સરકારને તો દરેક ગામે એકાદ તલાટી કે મુખી હોય છે, આપણી પાસે તો આખું ગામ છે.

ગુજરાતનો ખેડૂત લબાડ ?

જો તમારી શક્તિનો તમને પૂરો ખ્યાલ આવ્યો હોય, તમે હવા સાફ કરી હોય, તમારાં દિલ સાફ કર્યાં હોય તો તમારી જમીનના ટુકડાને કોઈ હાથ લગાડી શકે તેમ નથી; તમારાં વાસણ ગોદડાં ઉપાડનાર કોઇ નહિ મળે. તમારામાં એ શક્તિ કેળવવા હું આવ્યો છું. જ્યારે આપણે માથે સરકારે લડવાની જ ફરજ નાંખી ત્યારે હવે આપણે લડી જ બતાવવું રહ્યું છે. એક કાળે બારડોલી એ આણંદ, બોરસદ જોડે સત્યાગ્રહની લડતને સારૂ હરીફાઈમાં મૂકાતું, બેઉને એક-બે પ્રસંગ મળી ગયા અને તેણે કરી પણ બતાવ્યું. હવે તમારો પ્રસંગ આવ્યો છે તો તમે લડી બતાવો. આજે તો તમે એવી લડત ઉપાડી છે કે કાં તો તમે હિંદુસ્તાનમાં નામ કાઢવાના છો કે કાં તો નામ બોળવાના છો. અમર તો કોને રહેવું છે ? જર જમીન બધું પડી રહેવાનું છે, નામ જ એક રહેવાનું છે. લાખ સવા-લાખ રૂપિયાનો વધારો તમારે ભરવો જ હોય તો તાલુકાને કે તારાજ થઇને તમે ભરો પણ ખરા. આટલાં ખરચ વેઠો છો તેની જોડે તેટલું વધારે. પણ આ તો તમને ખોટા પાડીને તમારી પાસેથી લેવું છે. સરકાર કહે

છે કે તમે ખમતીધર છો, તમારાં ઘર મોટાં છે, તમારા ખેતરો આબાદ છે પણ પૈસા કાઢતા નથી તેથી લમાડી કરો છો તમારા આગેવાનો ખોટા છે હું કહું છું કે આ અપમાન સાંખીને મહેસૂલ ભરવુ તે કરતા મરવુ સારુ છે સરકારને દર કામમા પોતાનો જ કક્કો ખરો કરવો છે જ્યારે ને ત્યારે ગુજરાતના ખેડૂતને સરમર લગાડ કહે એ આગથી સહન નથી થતું જ્યાં સુધી સરકારના મોઢામાથી એ ભાષા નીકળી ન જાય ત્યા સુધી તમારુ માન નથી પડવાનું. એ માન માટે લડો મરી ફીટો. સરકારને કહો કે સચ્ચાઇનો દાવો હોય તો તારુ કહેલુ પુરવાર કરી બતાવ, એક તારો ને એક અમારો એમ પચ નીમીને આખો મવાલ એની આગળ રજુ કર અમે લમાડ નથી. દાડાઈ તો તુ કરે છે તારુ જ બધુ ખોટુ હોય છે એ અમે સિદ્ધ કરી બતાવવા માગીએ છીએ

લડતની વ્યૂહરચના

આ વાત આપણા જુવાનિયાઓ પૂરી સમજી લે અને ગામેગામ ભાઇઓને અને બહેનોને સમજાવે વૃદ્ધો અને અનુભવીઓ ગામેગામ પોતાની અસર પાડી લોકોમા એકસપી કરાવે અને બધા ખાનગી કજિયાઓ લડત ચાલે છે ત્યા સુધી બધ કરાવે ચુપી પટેલ વરતણીઆ સૌને જીતી લે ને ગામ જોડે એમની સાકળથી સાખી લે. આ બધુ છતાં કોઇ આડો નીકળે તો તેના ઉપર તમે રોષ ન્હી ન કરશો વિખવાદ થાય એવુ કંઇ જ ન કરશો એવો કોઇ આડો થયેલો જપ્તીઓ કરનારાઓમા ભળીને તમારે ત્યા આવે તો યે તેને આવવા દેજો, એના હાથમા કઈ ન આવે એમ કરવુ એ તમારુ કામ છે મહોલ્લે મહોલ્લે ને ફળિયે ફળિયે દહાડો ઊગ્યે

તાળાં પડ્યાં હોય, ને દહાડો આથમ્યે લોકો ખેતરોમાંથી ફળિયે આવે; તો પછી તલાટી ભલેને ફેરા માર્યા કરે! સાંજે તો સૌ સાથે ફેરા માર્યા કરીએ. જેમ જેમ લડાઇ લડશો તેમ તેમ કેળવાતા જશો અને કુશળ થશો. અને એમ ઘડાશો ત્યારે જ સ્વરાજની લડત શીખશો. તમારું જોઇને પડોશીઓ શીખશે એમાં જ આખા હિંદુસ્તાનના ખેડૂતોની રચના રહેલી છે. આપણને સરકાર સુખી કહે છે, આપણે કંઇક સુખી માણસો થોડું દુઃખ વેઠી નહિ શકીએ તો જેઓ ભાંગેલા છે, જેઓ દલિત દુઃખી છે તેઓને શું શીખવી શકવાના છીએ! માતર તાલુકો તમારા કરતાં એક કાળે સુખી હતો, સૌથી ધનવાન ગણાતો. તમારી હવેલીઓ હિસાબમાં નહિ એવી હવેલીઓ ત્યાં હતી તે આજે ભિખારીમાં ભિખારી છે. લોકો તાલુકો છોડી છોડીને નાસવા લાગ્યા છે. મહેમદાવાદમાં, ધંધૂકા ધોળકામાં એવી જ સ્થિતિ છે. તમે કંઇક સુખી છો તો તે ઇશ્વરની કૃતિથી થયું છે. તેમાં તમારી બુદ્ધિનું કારણ નથી. લોકો આફ્રિકા ગયા, મહાયુદ્ધ થયું, થોડાં વરસ કપાસના ભાવ આવ્યા. આ કંઇ હંમેશનું નથી. મહેસૂલ તો કાયમનું છે. ત્રીસ વર્ષ તો દર વર્ષે સવા લાખ વધુ ભરવા પડવાના જ. માટે પ્રથમથી જ વિચારીને સરકારને સમજાવીએ કે તમારો કેસ ખોટો છે. અમારાથી આ બને તેમ નથી. ઇશ્વર તમને એટલી બુદ્ધિ અને સાચ પર કાયમ રહેવાની શક્તિ આપો.

*

* *

વ્યાખ્યાન ૩ જું

પ્રતિજ્ઞાભંગ

[આ દરમિયાન સરકારે જપ્તી માટેની નોટિસો આપી દીધી હતી અને વાલોડ ગામમાં જપ્તીનો દેખાવ કરીને વાણિયાઓએ પૈસા ભર્યા હતા. આમ પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ કર્યાથી આજુબાજુનાં ગામોની પ્રજાની લાગણી ખૂબ ઉશ્કેરાઈ છે એમ માલૂમ પડતાં મહાજનોને તથા પટેલોને તેમનો ધર્મ બતાવતું તા. ૧૧-૩-૨૮ ની રાત્રે બારડોલી કસ્બાની પચરંગી જનતા આગળ આપેલું ભાષણ.]

ભાઈઓ અને બહેનો,

આપ બધા જાણો છો કે છેલ્લા એક મહિનાથી હું તમારા આ બારડોલી તાલુકામાં ગામેગામ રખડું છું. છતાં આ ગામની સભામાં આજે પહેલી જ વાર આવ્યો છું. તાલુકાનું આ મુખ્ય ગામ રહ્યું, તેમાં પચરંગી વસ્તી રહે. વેપારીઓનું એ મથક હોઈ અહીં હિસાબ ગણનારાઓ વસે. એટલે હું અલગ રહીને જોયા કરતો હતો. ભાઈ ચિનાઈ રોજ તમારે ત્યાં આવતા તેમની પાસેથી તમારી બધી ખબર હું જાણી લેતો હતો. મને તો વિશ્વાસ હતો કે તમે તાલુકાને છોડીને કાયરતા બતાવવાના નથી જ, એટલે મેં વિચારેલું કે તાલુકાનાં ગામડાંઓનું કામ ચાલે પડે એટલે તમારી પાસે આવું અને આ લડતની સાફ સાફ વાતો તમને સમજાવું-

સરકારની તુમાખી

સરકારે મહેસૂલ વધારવાનું જાહેર કર્યું ત્યારે સરકારને મે ખબર આપી કે 'આ તમારી મોટી ભૂલ છે, અને લોકો તમારા ઉપર ઉશ્કેરાવા છે આમા લોકોને અને સરકારને અથડામણ થઈ પડશે, અને તેમાથી સાર નહિ કાઢો એમાં જોખમ લોકોને જ છે એમ ન માની લેશો, સરકાર વધારે જોખમમા ઊતરી પડે એવા પણ સંભવ છે માટે હજુ ફરીથી વિચાર કરી જુઓ' પણ આ સરકાર એમ કોઈનું કહેવુ માનવાને ટેવાયેલી નથી. તેને પોતાની સત્તાની તુમાખી છે, અને સત્તાથી જ બધા કામ લેવાનું તે શીખેલી છે બારડોલીની પ્રજા આખા ગુજરાતમાં નરમ પ્રકૃતિની રહી. સરકારે માગ્યા કર્યા તેટલા તેણે સાલસાઈથી ભર્યા કીધા પણ સરકારે આ સાલસાઈનો અવળો અર્થ કર્યો સરકારને મોટા મોગ નકામાં ખર્ચો કરવાં અને પોતાની નાણાંસ્થિતિ તંગ હોવાનું બહાનું કાઢી ખેડૂતો પાસે આ રીતે પૈસા લેવા છે બીજા સમજુ વર્ગો પાસે લેવા જાય તો એ તો સામા થાય. સરકારને ધારાસભામાં મંજૂરી માગવી પડે ખેડૂત પાસેથી ક્ઢાવવામાં નથી ધારાસભા આડે આવતી, નથી કાયદાની જરૂર પડતી સરકાર બોજો નાખ્યે જાય ગરીબ અજ્ઞાન ખેડૂત મૂગે મોટે ઉપાડે જાય આમ ને આમ જો ખેડૂત નમતો જ જાય, અને નિર્ભય બનીને સામો ન થાય તો પરિણામ એ જ આવે કે બીજા ત્રીસ વર્ષના બોજાની કબૂલાત તેને કપાળે ચોંટી જ

મહાજન કોણ?

આ પ્રસંગે વેપારીને તો વિશષ ધર્મ પ્રાપ્ત થાય છે. વેપારીઓ પાસે જેટલી જમીન છે તે બધી તેઓ દાણ

આપે છે, અને એ દાણનું જ ધોરણ સ્વીકારી સરકારે એટલા પ્રમાણમાં બધી પ્રજાની આવક વધી એમ ગણી કરનો બોજો વધારી દીધો. વળી આજે આ બોજો ઉતારવાને જ્યારે પ્રજા લડી રહી છે ત્યારે પાછા વેપારીઓ કરીને પૈસા ભરી આવે અને લડતમાં ભંગ પાડે એટલે એ પણ લોકના ઉપર જ બોજો. ખરો વેપારી એમ પ્રજાને કચડે નહિ. મહાજન તો તે કહેવાય જે ગરીબ રૈયતનું રક્ષણ કરે. મહાજન તે કે જેની સરકારમાં પણ પ્રતિષ્ઠા હોય, મામલતદાર કે કલેક્ટરને સામી છાતીએ જઇને ધડધડાટ કહી શકે કે તમે લોકોને અન્યાયથી કચડશો તેમાં અમે સાથ નહિ આપી શકીએ. પણ જો મહાજન એમ માને કે સરકારનું પણ રાખીએ અને રૈયતનું પણ રાખીએ અને પોતાનું કામ પણ સાધી લઇએ તો એ મહાજન નથી. વાલોડના વાણિયાની પેઠે જપ્તીનો દેખાવ કરાવી એક તરફથી મહાલકારીની મહોબત સાચવવી અને સરકારને કહેવું કે જુઓ હું તો વફાદાર છું, મેં સૌથી પહેલા ભરી દીધા, મારો દંડ ન થવો જોઇએ; અને બીજી તરફથી લોકોને કહેવું કે હું તમારી સાથે જ છું, જપ્તી કરીને લઇ ગયા એમા મારો શો દોષ? એ કંઇ મહાજનનો ધર્મ નથી એ તો પ્રજાને દગો દીધો ગણાય. તાલુકાના ખેડૂતો આવા કૃત્યથી રોષમા આવી ગયા છે, પણ હું તેમને સંયમ શીખવી રહ્યો છું. હું તેમને કહું છું કે તમારામા જે સત્તા રહેલી છે તેનો ઉપયોગ કરી શાહુકારોને મારવા ન નીકળો. આપણે લડત સરકાર સાથે માડી છે, શાહુકાર સાથે નહિ. જેમ હું ખેડૂતને ખેડૂતનો ધર્મ શીખવું છું, તેમ તમને વેપારીઓને પણ વેપારીનો ધર્મ શીખવવા આવ્યો છું.

વેપારીનો ધર્મ

તમે જો ખેડૂતને મારવા જ માગતા હો તો સમજી રાખજો કે ખેડૂતની પાસે પણ સત્તા છે. એ સત્તાનું તેને હજુ ભાન નથી, પણ જ્યારે ભાન થશે ત્યારે એ તમને ભારે પડશે. તમે ખેડૂતનો દ્રોહ કરી સરકારની વફાદારી બાંધવા શા માટે જાઓ? સરકાર તો જાતજાતના વેરા નાંખનારી છે, અને ખેડૂત તો તમને પરસેવો ઉતારી માલ પકવી આપશે, જેના ઉપર તમે તમારો દલાલીનો ધંધો ચલાવી કમાણી કરો છો. એ દૂઝણી ગાયને ભાંગશો તો ખેડૂત તો બિચારો તમને જતા કરશે, પણ ગરીબનો બેલી ઈશ્વર નહિ જતા કરે. જેની મહેનત અને ધન ઉપર તમે નભો છો તેને દગો દેશો? ઊલટા તમારે તો ખેડૂતોની આગળ આવી તેમને દોરવા જોઈએ. તેમને હિંમત આપો કે અમે તમારી સાથે જ છીએ.

તમે ખેડૂતને દેવાદાર બનાવી, છેતરી, તેની જમીનો મેળવી લીધી હશે અને તેના ઉપર અભિમાન રાખતા હશો. પણ જાણજો કે ખેડૂતને જો કોઈ તેની સત્તાનું અવળું ભાન કરાવનારો ગુરુ મળ્યો તો તમારી બધી જમીનમાં ઘાસ ઊગવાનું છે. હું તો વાલોડના રોષે ભરાયેલા ખેડૂતોને શાન્ત પાડું છું. તેમને સમજાવી આવ્યો છું કે ગંદી ચીજને કોઈ ચૂંથશો નહિ. મૂઠી ભરી ધૂળ નાંખી તેને દાટી દેવી એ જ ડાહ્યા માણસનું કામ છે. જેણે ભૂલ કરી હશે તેનો સહુ હિસાબ લેનારો બેઠો છે. માટે આકળા ન થાઓ. વાલોડના બે શેઠીઆઓમાંનો એક આજે બારડોલી સ્ટેશને ઊતર્યો તેને મોટરવાળો પણ બેસાડતો નહોતો. કહો, આમાં બહાદુરી ક્યાં રહી? સરકાર કે મહાલકારીની મહેરબાની કરી તે

શુ મોટર લઇને બેસાડવા આવશે ? દુનિયાનો તો વહેવાર જ છે કે રાખવત તેવી રખાપત.

આટલો વેપારીનો ધર્મ છે હું કંઇ આ તાલુકામા વેપારી લોકોના ભરોસા પર નથી આવ્યો. પણ જે સો શાહુકારોએ ખુવાર થવાનું અને છાતી કોળ વચન આપ્યુ છે તેમને ભરોસે આવ્યો છુ ભલે તેવા સો જ હશે તો પણ હું તેમની સાથે ૩૦ વર્ષ સુધી બહારવટુ ખેડીશ તેવાઓથી તાલુકાનો ઉદ્ધાર થવાનો છે, વાલોડના વાણિયાઓ જેવા થવામા કોઇનું કલ્યાણ નથી

આપણા મલીન વેપાર

લક્ષ્મી તો આજ છે ને કાલ નથી આ તમારા વેપાર એ સાચા વેપાર જ નથી સાચો વેપાર તો હિંદુસ્તાનમા એક ખેડૂત અને બીજો મજૂર જ કરે છે તમારો વેપાર એ તો દલાલી છે અને તે પણ અમથી કુટકળ દલાલી ખરી દલાલી પણ કરનારા બીજા પરદેશીઓ જ છે, કારણ તમે જાણો છો કે આ સરકારને અહીં રાજ્ય કરવાની ગરજ છે તે કરતા વેપાર કરીને ધન હરણ કરવાનો વધારે સ્વાર્થ છે એ લોકોની દલાલીનો તો લેશ અંશ પણ તમારે ભાગે આવતો નથી

બારડોલીના વેપારીઓ, જાગૃત થાઓ અને દેશમા તમારું નામ ન ડૂબે એ જોજો. 'આ જુઓ બારડોલીના વાણિયા' એમ દેશભરમા તમારી તરફ આંગળી ન ચિંધાય એમ વર્તો તમે બધા જો તમારો ધર્મ બજાવશો, તો વાલોડ જેવા એકબે બગડયા હશે તે બધુ દબાઈ જવાનું છે.

પણ તમે તો ડરો છો. અને સમજાતું નથી કે તમને ડર શાનો છે ? શુ કાંઇ તમને બંદૂક તોપથી લડવાનું કહું

છું ? હું તો એટલું જ કહું છું કે તાલુકાના લોક જોડે રહો અને સરકારને પાઇ પણ નહિ ભરીએ એમ સમજાવી દો. પછી ભલે તે જપ્તી લાવે કે જમીન ખાલસા કરે ને તેનાથી થાય તે વસૂલ કરી જાય. સરકારને સમજાવી દો કે તમે તો દુનિયા બેઠનાના છો, દરિયાપાર વિલાયતથી મજૂરો લાવીને બેસાડી લેજો અમે તમારી માયા ઓળખી ગયા છીએ.

પટેલ કોણ ?

—જપ્તીની નોટિસો તો નીકળશે પણ જપ્તી કરશે કોણ? કલેક્ટર કાંઇ સુરતથી અહીં જપ્તી કરવા આવવાનો છે ? અને પટેલ કંઇ જપ્તી કરશે ? પટેલ કંઇ દુશ્મન છે ? એ કામ કંઇ પટેલનું નથી એવું પાપી કામ, લૂંટનું કામ તો ચાંડાલ કરે પટેલો, તમે ખરી પટેલાઇ શીખો. તમે કલેક્ટરને કહો કે અમારું નામ વેહિયામાં દાખલ ન કરો અમારે આવા કાળા કામ કરી સ્મશાનના લાડુ નથી ખાવા.

તેથી હું જ્યાં જાઉં છું ત્યાં પટેલોને સમજાવું છું કે પટેલ એ તો ગામનો ધણી છે, ગામનો આગેવાન છે, ગામનું મુખ છે. પટેલ કાંઇ આ સરકારનો વેચાણ થયેલો સાત રૂપિયાનો દુશ્મન નથી. સાત રૂપિયા ખાતર જે માણસ પોતાના કુટુંબીઓના ઘરના ગોદડા ચૂંથવા જાય એને દુશ્મન ન કહીએ તો શું કહીએ ? અરે, દુશ્મન પણ પોતાના ધણિયામાના ઘરમાં એવું કામ કરવા ન પેસે

ગામડાઓની ફરજ

અત્યારે આપણે ત્યાં તો પાટીદાર, દુબળા, ચોધરા, મુસલમાન, પારસી, વોરા, શાહુકાર બધા જ એક આરે ઊભા છીએ. આ તાલુકામાં આપણે હિંદુ મુસલમાનનો ઝગડો પેસવા નથી દેવો તેથી મેં ઇમામ સાહેબને અને અબ્બાસ

સાહેબને મારી સાથે આ લડતમા આવવા આમંત્રણ આપ્યુ અને તેઓ બન્ને આવ્યા છે. તેઓ સ્થળે સ્થળે જઇને મુસલમાનોને સમજાવી રહ્યા છે. મુસલમાનોની મને બિલકુલ ચિંતા નથી. તેમણે પાક રોજા મહિનામાં પ્રતિજ્ઞાઓ લીધી છે તેને તેઓ નહિ છોડે, અને મુસલમાનોની જમીનો ખાલસા થશે, તેમના માલની જપ્તી થશે તે શુ તમે લેવાના છો ? કણબીઓની જમીનો હરરાજ થશે તે શુ તમે રાખવાના છો ? અમે કોઇની જમીનો કે માલ રાખીશુ નહિ એમ તમે ઠરાવ કર્યો છે, પણ એમા તે ઠરાવ કરવાપણું શુ છે ? બારડોલીના વાણિયાને વળી એમા ઠરાવવાનું શુ હતું ? એવુ કંઇ પાપ રાખવાની કલ્પના જ કેમ હોય ? એ તો વિષ્ટા છે. તમે તાલુકાના છો, પણ તાલુકા બહાર પણ કોણ એ લેવાનું છે ? તમે એટલો ઠરાવ કર્યો છે તેમા કશી જ બહાદુરી મારી નથી તમારી શાહુકારોની ફરજ તો એ છે કે અત્યારે તાલુકાની મોખરે ઊભા રહેવુ. કેળવાયેલા શાહુકારો આગળ ચાલે અને અજ્ઞાન પ્રજાવર્ગ પાછળ આવે એમા તમારી શોભા છે

આપણે સરકારની જોડે કજિયો બાંધવાની ખાતર આ લડત નથી ઉપાડી નેતું વ્યાજબી લેણુ આપણે દૂધે ધોઇને આપવુ છે. આપણે કહીએ છીએ કે નિષ્પક્ષ પંચ નીમો અને ન્યાયને હિસાબે તમારું નીકળતું લો પણ અન્યાયથી અને જુલમથી તો રાતી પાઇની યે આશા ન રાખશો.

તમારા દિલમાંનો ડર કેમ કાઢું ?

પણ હું જાણુ છુ કે તમારામાંના જ કેટલાક એવા છે જે તમને ભડકાવતા ફરે છે, જો તમે એમ ડરો તો એ ડર હું કેમ કાઢી શકુ ? એ કાઇ તમારા ખીસામાની કોઈ ચીજ

નથી કે હાથ ઘાલીને ડર કાઢી નાંખું. જે ડર તમારા દિલમાં પેઠેલો છે તેને તો તમે પોતે જ કાઢી શકો તેમ છો. તમે શેનાથી ડરો છો? આખો તાલુકો જો પાયમાલ થવાનો હશે તો તમે શાહુકારો એકલા ક્યાં રહેવાના છો? કોઇ એમ ભડકાવે છે કે બારડોલીના રસ્તાની આજુબાજુની જમીનો ખાલસા કરીને સરકાર રસ્તો પહોળો કરવા ધારે છે—કેમ જાણે મામલતદાર ટાંપીને જ બેઠા હતા કે બારડોલીના ખેડૂતો સત્યાગ્રહ કરે ને રસ્તો પહોળો કરવાની વહેલી વહેલી તક મળી જાય! આમ શું ડરી જાઓ છો? એમ જમીનો ખાલસા કરવી ને રસ્તા પહોળા કરવા શું સહેલી વાત છે? શું તાલુકામાં બધી રાંડીરાંડો જ વસે છે? અને રસ્તો કોને માટે કરવાનો હોય? એ તો આપણે માટે છે, કલેક્ટરની મોટર દોડાવવા માટે નથી. અને રસ્તો કરશે તો યે તમે જોજો કે આપણે તો તેના ઉપર પગ પણ મૂકવાના નથી. પણ તમે આમ ભૂતભડકાથી ડરો શા સારુ? જમીનો તો ત્યારે જ લઇ શકે જ્યારે આપણે સરકારનું વ્યાજબી લેણું ઘાલતા હોઇએ. પરંતુ આપણે કાંઇ દાંડાઇ કરતા નથી. એની સાથે એ પણ ખરું કે સરકારને પણ દાંડાઇ કરવા દેવાના નથી. દુનિયામાં કોઇ સરકાર પ્રજાની સંમતિ વગર કોઈ કર લાદી શકે જ નહિ. પ્રજાને પૂછવું જોઇએ, ધારાસભાને પૂછવું જોઇએ. આમ તે ચાલે? પણ તે ચાલે, જ્યાં સુધી તમે નબળા અને ડરકણ રહેશો ત્યાં સુધી. માટે ડર મેલી દો. નોટિસનાં પીળાં કાગળીઆં આવે એને તમારી લડતના સંભારણા તરીકે આયનામાં મઢાવીને ઘરમાં લટકાવી રાખો. તમારી ભવિષ્યની પ્રજા પણ એને જોઇને અભિમાન લેશે કે અમારા બહાદુર બાપદાદાએ એકવાર સરકાર જોડે લડાઈ માંડી હતી. આપણે આટલાં વર્ષ સાલસાઇથી પૈસા ભર્યા

અને કદી નોટિસ લેવા પ્રસંગ આવવા ન દીધો તો તેમા પણ સરકારે આપણો વાક જ કાઢયો ત્યારે આજે હવે એની નોટિસો પણ ખૂટી ગઇ છે બધા ગામમાં હજુ મળી નથી તે કયાથી મળે, છપાઈને આવે ત્યારે મળે ને?

તમે તો નોટિસ અને ખાલસાનો ભય ફેંકી જ દો ખાલસા કરશે તે એના દફતરમા કરશે, એને જોઇશે તો નવુ દફતર લખશે પણ ખાતરી રાખજો કે બારડોલી તાલુકાની જમીન તો જે છે તે જ રહેશે અમલદારો વારાફરતી જશે ને નવા આવશે પણ તમારી જમીન તો છે ત્યાંને ત્યા જ રહેવાની છે

આ લડત એ સાચો વેપાર છે

બારડોલીના વેપારીઓ હિંમત રાખો અને જૂઠા વેપારોને બદલી ખરો વેપાર શીખો જે વેપારમાં પ્રજાની આબાદાની છે અને સાથે આપણો રોટલો નીકળે છે તેવો વેપાર કરશો તો પ્રભુ તમારા ઉપર રાજી રહેશે હું જે વેપારમાં તમને દોરુ છુ તે દર વર્ષે એક લાખ પાચ હજારની કમાણી કરવાનો છે આ વેપાર વગર મૂડીએ કરી શકો છો, એમાં ખોટ જવાનો સંભવ નથી, વ્યાજબાધ ભોગવવાની નથી ત્રીસ વર્ષ સુધી, જો તમારામાં વેપાર ખેડવાની હિંમત હશે તો, વરસોવરસ લાખ રૂપિયા બચાવી શકો છો

મહાજનની લાજ

કેટલાક કહે છે કે મહાજનનો ઠરાવ તો અમે કરેલો છે, હવે પ્રતિજ્ઞાપત્ર ઉપર સહીઓ શા માટે માગો છો? પણ તમારે જાણવુ જોઇએ કે હું જમાનાનો ખાધેલો માણસ છુ અને કયાં પોલ છે, તે પારખી કાઢું છું હું

ઘડી પણ ટકનાર નથી. જ્યારે ઇશ્વર લેવા માંડશે ત્યારે આવડુ મોટુ રાજ્ય પણ આડો હાથ નથી દઇ શકવાનું માટે બારડોલીના મહાજન વર્ગને મારી અરજ છે કે આ કામમા તમારી ચાલાકી તમારી મુત્સદ્દીગીરી ન ચલાવશો દિલ સાફ રાખીને આમા પડજો આ કાઇ ખેલ નથી, આપણે કાંઇ સરકારની સાથે હોળી રમવા નથી નીકળ્યા આ તો સત્યની લડાઇ છે, તેમા જો સરકારના પક્ષમા જૂઠ હશે તો સરકાર હારશે અને જો આપણા પક્ષમાં જૂઠ હશે તો આપણે હારશુ

તમારે તાલુકાની સાથે રહેવુ જ છે તો એમ મોઘમ વાત ના કરો તાલુકાને પૂરો વિશ્વાસ પડે એમ કરો, કે જેથી ગરીબ લોકો ગાફેલ ન રહે અને કોણ સાથે છે અને કોણ સાથે નથી તેનો બરાબર હિસાબ તેઓ રાખી શકે.

બહારવટીઆ સાથે બહારવટીઆ

તમે સાથે રહેશો તો હું એટલુ કહી શકુ છુ કે એમા તમને લગારે આંચકો લાગવાનો નથી નોટિસોનો ડર, ખાલસાનો ડર બધી માયા છે, નોટિસો તો ખેડા જિલ્લામા લખી લખીને બિચારા તલાટીઓ થાકી ગયા હતા, એ લખવા આડે બીજુ કામ કરી શકતા નહોતા, છતા પ્રજામા પાણી હતુ તો બધો નોટિસોનો ઢગલો નકામો ગયો એક એકર જમીન તો બાજુએ રહી પણ એક ગાડુ ભરીને માટી પણ સરકાર સુરત લઇ જઇ શકે એમ નથી તેને ભલે ખાલસા કરવા દો જ્યા સુધી તેનો ખાલસાનો એકેએક હુકમ પાછો નહિ વળે ત્યાં સુધી આપણી લડત અટકવાની નથી ખાલસા કરવુ સહેલુ નથી એ આ તાલુકાની જમીનો ખાલસા કરશે ત્યારે તમે જોશો કે આખા ગુજરાતના

ખેડૂતોને હું સળગાવીશ એમ ખાલસા થાય જ નહિ આ બહારવટીઆનું રાજ્ય છે શું ? અને હોય તો આપણે પણ બહારવટીઆ છીએ આટલું જાણતા છતા હજુ જો કોઇની છાતી ધડકતી હોય તો મારી સલાહ છે કે મુસલમાન હોય તે મક્કે ચાલ્યા જાઓ અને હિંદુ હોય તે કાશીએ પહોંચી જાઓ અમે લડી રહીએ ત્યારપછી પાછા આવજો.

છેવટની એક જ વાત તમને મારે કહેવી છે. તમે ખેડૂતોને દગો ન દેશો આખું હિંદુસ્તાન આજે તમારા તાલુમ સામે તાકી રહ્યું છે તેની આબરૂ જાય એવું ન કરશો બારડોલીનું નામ જગતમા નીકળે એમ લડી બતાવજો.

*

* *

વ્યાખ્યાન ૪ થું

ખાલસા નોટિસો

[હવે ખાલસા નોટિસોનો મારો શરૂ થયેલો દોઈ ખાલસા નોટિસો મેળવવાને બાન્યશાળી બનેલા વણિક ભાઈઓને અભિનંદન આપતા તા ૩૧-૩-૨૮ ને રોજ વાલોડ ખાતે આપેલું ભાષણ.]

ભાઇઓ અને બહેનો,

સરભર બધાને નોટિસો આપતી નથી, કારણ એમાં એની હાંસી થાય એવું છે એને તો 'રહ્ મારું તેણ કપે' એ હિસાબે જે ભડકણ મનાતા હોય, જેની ડરપોક તરીકેની

શાખ હોય તેને પહેલા તોડવા છે. જો વાણિયાને તોડી પાડે તો એટ્લો મજબુત હોય તે પણ ચરરી ઊડે ને ભાંગીને ભૂકો થઇ જાય એવી એની ગણતરી. આપણે તો મેં કહ્યું છે તેમ જે દિવસે જમીનો ખાલસા કરશે તે દિવસે તાલુકામાં ઉત્સવ કરવો છે. કારણ પછી એને જમીન મહેસૂલ આપણી પાસેથી લેવાપણું જ રહ્યું નહિ હોય ને આપણને પણ તેની સાથે કોઇ જાતની લેવાદેવા નહિ રહી હોય. બાકી આ ભડકાવવાનીજ બાજી હોય તો તેથી હવે આ તાલુકામાં કોઇ ડરે તેમ રહ્યું નથી.

મહોબ્બતની મુસીબત

આ આઠ નામોની પસંદગી કોણે કરી ?* તે કરવા કાંઇ સુરતથી કલેક્ટર નથી આવતા. સ્થાનિક અમલદાર જ તે કરે છે. મહાલકારીની બુદ્ધિમાં એમ આવ્યું કે વાલોડના વાણિયાઓ ઠીક ભડકાવવા જેવા છે. શાથી એની બુદ્ધિ એમ ચાલી એની મને ખબર નથી પડતી. શું એની જોડે તમારી મહોબ્બત, એ તમારી જોડે બેસનારો ઊઠનારો રહ્યો તેથી ? કયારેક મહોબ્બત એ મુસીબત લાવનારી થઇ પડે છે. તેથી હું કહું છું કે હમણાં તમે આવા અમલદારો સાથે મહોબ્બત છોડી દો. અત્યારે તો અમલદારને તમારી મહોબ્બતની પડી નથી, પોતાની નોકરીની પડી છે. ચાર છ મહિનામાં પોતાનું પેન્શન પાકું થવાનું છે, તે ખાતર તમારી પ્રતિજ્ઞા તોડાવવાને એ પોતાથી બનતું કરશે. એના મનમાં એવો વિચાર નહિ આવે કે જેમની સાથે આટલાં વર્ષ રહ્યો, જેમની સાથે મહોબ્બત બાંધી, તે લોકોએ પ્રતિજ્ઞા લીધેલી

* આઠ વાણિયાઓ ઉપર નોટિસો આવી હતી તેનો અહીં ઉલ્લેખ છે.

છે, તોડશો તો દુનિયામાં તેમની હાંસી થશે, તેમને ઈશ્વરને ત્યાં જવાબ આપવો પડશે. ખરું જોતાં તો અત્યારે તેનો ધર્મ તમને પ્રતિજ્ઞા પર મજબુત રહેવાની સલાહ આપવાનો હતો. વધારે નહિ તો તે એટલું તો કહી જ શકત, કે હું અમલદાર રહ્યો એટલે મારી ફરજ બજાવીશ પણ તમે તમારા નિશ્ચયમાંથી ચળશો નહિ. પરંતુ એ ધર્મ બજાવવા જેટલું જીગર એ ક્યાંથી કાઢે ? એ નોકરીનો મારેલો રહ્યો. નોકરી છોડવી એ તેને માથાનો ઘા છે. તેને બીજો ધંધો આવડે જ નહિ. ન પથ્થર ફોડતાં આવડે, ન રેંટિયો કાંતતાં આવડે કે ન ગુમાસ્તી કરતાં પણ આવડે. આ નોકરી જાય તો દુનિયામાં એને કોઈ રાખનાર ન મળે એટલે તે નોકરી જવાની બીકમાં રાતદિવસ ડરે છે. અને ડરકણનો હમેશાં એ સ્વભાવ હોય છે કે બીજા પોતાથી નાના દેખે તેમને ડરાવે. તેથી હું તમને કહું છું કે જેઓ પોતે ડરપોક છે તેમનાથી વળી શું ડરવું ? નોકરી જેમને મન માબાપથી વહાલી છે તેનાથી તે શું ડરવું ? કોઈ અમલદારથી બિલકુલ ન ડરો. તેમને તેમની બધી સત્તા અજમાવવા દો.

પણ અમલદાર પાસે સત્તા છે જ ક્યાં ? તેને તો એક એટલી સત્તા છે કે નોટિસ કોને પહેલાં આપવી ને કોને પાછળથી આપવી. આપણે તો એકે એક જણ જમીનો ખાલસા થાય તે માટે તૈયાર થઈને બેઠા છીએ અને અમે તેને પહેલા કે છેલ્લા પસંદ કરે તેમાં આપણને શો ડર છે ?

કોઈ નાગો ભૂખ્યો ન રહે

જે વણિક ભાઈઓને નોટિસો મળી છે તેમને હું મુબારકબાદી આપું છું અને કહું છું કે તમે પોતે તો આજે એમ જ સંકલ્પ કરી લ્યો કે જે દિવસથી નોટિસો મળી ત

દિવસથી તમારી જમીનો ગઇ જ છે આમ માનીને નિરાતે ઊંઘો આ તાલુકામાં જ્યાં સુધી આ લડતનો નિકાલ થયો નથી ત્યાં સુધી કોઇ જમીન એક માણસની નથી, પણ સૌની છે એમ આપણે માન્યુ છે. તેથી જેની ગઇ તેની એકલાની નથી ગઇ પણ બધાની ભાગિયારી ગઇ છે લડત ચાલે છે ત્યાંસુધી આપણે કોઇને નાગો ભૂખ્યો રહેવા દેવાનો નથી. ઘરમાથી મળશે ત્યાસુધી ઘરમાંથી અને નહિ તો બહારથી માગી લાવી એકેએકને ખવડાવીશુ.

સરકારની ભેદનીતિ

આ નોટિસો કાઢવાનો એક બીજો હેતુ આપણને અંદર અંદર લડાવવાનો છે શાહુકારને એમ લાગે કે આ તો અમે માર્યા ગયા, ખેડૂત ઉપર તો કાઇ નોટિસો આવી નહિ આવી ભેદનીતિ વાપરીને તે રાજ્ય ચલાવવા માગે છે પણ એવી કોઇ ચાલાકીની બાજી આપણે ફાવવા દેવી નથી શાહુકારોને ખાલસાનો ડર બતાવીને, બીજા જમીન રાખનારાઓને લાવવાની ધમકી બતાવીને આપણો સપ તોડવાની એ દાનત રાખે છે અને ફલાણા પટેલે ભર્યા ને ઢીકણા પટેલે ભર્યા એવા જૂઠાણા ચલાવીને ખેડૂતોને તોડવાની અમલદારો પેરવીઓ કરે છે પોતે ખેડૂતોના મોટા હિતેચ્છુ હોવાનો દેખાવ કરીને તે કહે છે કે જુઓ સરકાર ખેડૂતને કનડવા માગતી નથી, પણ તેઓ મહેસૂલ નહિ ભરે ને જમીનો ખાલસા કરવામા આવશે ત્યારે તેમને ચડાવનારા બહારના લોકો આડો હાથ દેવા નહિ આવે! એને આવા કોઇ જૂઠાં કર્મ કરતા આચકો આવે એમ નથી માટે જ તમને કહું છુ કે અમલદારોને અત્યારે દૂરથી જ નમસ્કાર કરજો.

અમલદારી નહિ ચાલે

પાસેના હલ્દુકા ગામની વાત સાંભળીને મને ઝાટકો લાગ્યો છે ગામમાંથી વેઠિયો ન મળ્યો ત્યારે મહાલકરીએ પટેલનો જવાબ માગ્યો કે વેઠિયો કેમ આવતો નથી? પણ એમાં પટેલને શું પૂછવાનું હતું? વેઠિયો કંઇ થોડો જ ગુલામ હતો? તે સમજી ગયો હતો કે એ કામ ગંડાગીનું હતું એટલે ન કરાય. પણ મહાલકરીએ આટલાં વરસ લોકોની વચ્ચે રહી નોકરી કર્યાં પછી પટેલને સંભળાવ્યું કે વેઠિયો નહિ કરે તો તમારે વેઠ કરવી પડશે! આમ અમલદાર જો મર્યાદા છોડીને વાત કરે તો પટેલને પણ કહેવાનો અધિકાર છે કે જો વેઠિયો ન આવે તો પટેલ વેઠિયો બને તો જ્યારે પટેલ પણ ના પાડે ત્યારે મહાલકરીને જ વેઠિયા બનવું પડશે! આ રીતે જો અમલદારો ચાતરી જશે તો તેમની થોડી આબરૂ રહી છે તે પણ જશે પણ આપણે જાણીએ છીએ કે—

"નોકર બિચારા ક્યા કરે, લૂણ પરાયા ખાય!"

ખૂણામાં ભરાઇને મિજાજ કરવો એ કોઇ અમલદારને શોભતું નથી, આપણી લડત તો સત્યાગ્રહની છે અને કોઇ અમલદારની આબરૂ જાય એવું આપણે કરવું નથી પણ જો એ લોકો માઝા મૂકશે ને પોતાની અમલદારી ચલાવવા જશે તો હું કહું છું કે સરકારનું તેજ હણાય એ માટે તો આ લડત મંડાઇ છે અને તે ઉપાડવાની સરકારે જબરજસ્તીથી લોકોને ફરજ પાડી છે હવે તેનાં પરિણામો આવે તે તેણે અને તેના અમલદારોએ ભોગવવા જ રહ્યાં —

સરકાર: પોકળ ચીજ

હું કાંઇ અહીં ખેલ કરાવવા નથી આવ્યો આ રમત માંડી નથી આ ભયંકર વસ્તુ છે. લડત માંડી છે તે પાછી

વળે તેમ નથી સરકારને અને જગતને ખબર પડવા દો કે આ મરણિયાના ખેલ છે, નાટક ન હોય. ૧૯૨૧ ની સાલના પાક તે એકડા વિનાના મીંડા નહોતા એ આપણે બતાવી આપીશું આજ દેશમા જોઇતી હવા નથી, કોમ કોમ વચ્ચે સપ નથી, નહિ તો સ્વરાજ્ય તો રમતમા હાથ કરી શકાય આ રાજ્ય તો એક પોકળ ચીજ છે. સરકારનો ભય એ તો મિથ્યા ભય છે ભૂતના ભડકાનો ભય જેવો ખોટો છે તેવો આ ભય ખોટો છે. જેમ ભૂત એ કોઇ ચીજ ન હોવાથી નજરે દેખી શકાતું નથી તેમ સરકાર પણ નજરે દેખી શકાય તેમ નથી કારણ કે તે કોઇ એક ચીજ નથી. કોઇ તેને દેખી શકતા હો તો મને બતાવો હું તો દેખતો નથી કારણકે તે ભૂત જેવી છે. સરકાર એટલે કોણ ? સરકાર એટલે કલેકટર ? સરકાર એટલે મામલતદાર ? કે ફોજદાર ? કે તલાટી ? કે વરતણીઓ ? એ બધાની મળીને સરકાર બનેલી છે એટલે તેનો કયા પત્તો લાગે ? એટલે એ તો આખ મીચીને માની લીધેલી ભ્રમણા માત્ર છે બધુ આપણા માણસોથી જ ચલાવવામા આવે છે આપણો જ પટેલ ને આપણો જ તલાટી, આપણો જ મહાલકરી ને આપણો જ મામલતદાર. બહારનો તો કોઇ રાજ્ય ચલાવવા આવતો દેખાતો નથી બહુ બહુ તો ડેપ્યુટી કલેકટરને મોકલી આપે, પણ તે યે આપણો જ માણસ "તેમને જણાવી દો કે તમે કોઇ અમારા નથી અમારા હોય તે આમ એકે ભર્યાની ખોટી વાતો કહી બીજાને ફસાવવાનું કરે ? બાગણા અડકાની લોકો જોડે વાતો કરે ? હું જેમ મારી વાત છડેચોક જાહેર સભામાં કહું છુ તેમ તેમની સત્ય હોય તો અમલદારો કા ન કરે ? પણ સરકારના દિલમા ચોરી છે અમલદારોને તો હું કહું કે

પાડેપાડા લડે ને ઝાડનો ખો નીકળે એમ જોજો ન થાય. કારણુ બીજી તરફથી જ્યારે પટેલો વેઠ કરવાની ના કહેશે ત્યારે સરકાર તો તેમની જ પાસે વેઠ કરાવશે. સરકાર કોઈ બીજાને ઓળખતી નથી. તે કાંઇ પટેલને સીધો કાગળ નથી લખવાની, પણ મહાલકરીને જ લખશે. આ અમલદારો, સરકારની જરા આકરી આંખ જુએ તેવા જ ફફડી ઊઠે છે, જાણે સરકાર પ્રજાના ઉપર સ્ટીમ રોલર ફેરવશે કે શું શું કરી નાંખશે એમ જ તેમને થાય છે. પણ એ લોકોમાં નથી પ્રજાને ઓળખવાની શક્તિ, કે નથી સરકારને ઓળખવાની શક્તિ. સરકાર કંઇ કોઇ અમલદારને એવી લખાંડી કરવાનું કહેતી નથી. પણ આટલા ધમપછાડા છતાં પૈસા વસૂલ નથી થતા ત્યારે એ લોકોના ઉપર કાગળો આવે કે કેમ વસૂલ નથી કરતા? આથી આ અહીં ધમધમાટ કરી મૂકે છે.

લૂંટારાનું રાજ્ય?

હું એ શીખવવા માગું છું કે આ સરકારનું રાજ્ય, કેવળ તમારી નબળાઈ ઉપર જ ચાલે છે. નહિ તો જુઓને. એક તરફથી તો વિલાયતથી મોટું કમિશન પ્રજાને શી રીતે જવાબદાર તંત્ર આપવું તેની તપાસ કરવા આવ્યું છે, બે વરસમાં મુલકી ખાતું લોકોને સોંપી દેવાની વાતો ચાલે છે; અને બીજી તરફથી અહીં જમીનો ખાલસા કરવાની બીજી સરકાર ગોઠવે છે! એ બધા ખાલી તડાકા છે. જેને સરકારી નોકરી કરવી છે એને ભલે એમાં ડર લાગે, ખેડૂતના દીકરાને એમાં ડરવાનું કારણ નથી. તેને તો વિશ્વાસ હોવો જોઈએ કે આ જમીન અમારા બાપદાદાની હતી અને અમારી જ રહેશે. ખેડૂતની જમીન એ તો કાચો પારો છે, જે તેને આંબી ચિઠ્ઠીમાં લેશે તેને ફૂટી નીકળશે. દસ વરસ ઉપર દેશમાં સુધારાનું તંત્ર નહોતું ત્યારે, ઘણું ખેડા જિલ્લામાં એક

વીઘુ જમીન સરકારથી ખાલસા થઇ શકી નહોતી, તો હમણાં થઇ શકશે? નાહમ્ના દફતરો બગાડે છે એમ જમીનો ખાલસા થશે ત્યારે તો 'આ કચેરીના'મ નગમા મહાલકરી નહિ રહેતો હોય, ને અહીં અંગ્રેજી રાજ્ય નહિ હોય પણ લૂટારાનું રાજ્ય હશે હું તો કહુ છુ કે લૂટારાને આવવા દો આના વાણિયાના રાજ્યમાં રહેવા કરતા તેના રાજ્યમા રસ પડશે તાલુકાના લોકોને હુ કહું છુ કે કોઇ ડરો નહિ દોઢ મહિનામા તમારામા કેટલો ફેર પડી ગયો તે તપાસો પહેલા તમારાં ચહેરા પર કેટલી ભડક ને ફફડાટ હતા? એક બીજા જોડે બેસતા પણ નહિ અને આજે? આજે મહાલકરી તો નામ આ ડેલાનો જ છે, મકાનની બહાર તેનો અમન રહ્યો નથી હજી જુઓ તો ખરા આમ ચાલ્યુ તો વખત ગયે એને ચપરાસી પણ નહિ મળે

તમારી જમીનો માટે બહારના ઘરાકો લાતનાની સરકાર વાતો કરે છે, પણ તાલુમના લોકો બધી ગણતરી ગણીને બેઠા છે ૧૯૨૧ ની ગર્જના કરી હતી તે ડગનારી પ્રજાના જોર પર કરી હતી શુ? તે વખતે સંજોગ વીફર્યા ને કસોટી ન થઇ આજે એ કસોટી ભલે થાય અને એમા કયુ જોર જોઇએ છે? પદર રૂપિયાના ભાડૂતી માણસોને ભેગા કરીને જો સરકાર એના લશ્કરો ઊભા કરે છે, અને એ જ લશ્કરો સમજણ વગર, સ્વાર્થ વગર લડાઇના મેદાનમા જઇને ભડોભડ મરે છે તો તમે તો હજારોના ખાતેદારો છો, ને તમારે તો તમારા વતનને ખાતર અને તમારા ગોઠ રાઓના વૈધ્રલાને ખાતર લડવુ છે આવી લડત તો કોણ અભાગીઓ હોય કે ન લડે? હું તો ઇચ્છુ છુ કે 'આ લડત' ચાલે 'લાંબી ચાલે. અહી બેઠા આપણે આખી ગુજરાતના ખેડૂતોને પાઠ શીખવીશુ

વ્યાખ્યાન ૫ મું

ધર્મનો યજ્ઞ

[તા ૧૦-૪-૨૮ ને રોજ ગાયકવાડી નવસારી તાલુકાના ગામ સીસોદરામા ખેડૂત ભાઈબહેનોની વિશાળ મેદની સમક્ષ ખુવાર થવાના પાઠ શીખવતું તેમજ પરદેશી કાપડ, બાળલગ્ન તથા ઓઠી વરા માટે ચાબખા લગાવતું આપેલુ ભાષણ]

ભાઈઓ અને બહેનો,

આ કામમા ખેડૂતોની સ્ત્રીઓ, બહેનો ને બાળાઓ જે રસ લઇ રહી છે તે જોઇને હું ઘણો જ રાજી થાઉં છુ તમારા રસ પરથી તમને ખબર હોય એમ ચોખ્ખુ દેખાય છે કે બારડોલી તાલુકામાં એક યજ્ઞ ચાલી રહ્યો છે બારડોલીના ખેડૂતોએ ખેડૂતોના ઉદ્ધારની એક લડત આરંભી છે એ ધર્મયુદ્ધમાં ત્યાંના ખેડૂતોએ પોતાનું સર્વસ્વ હોમવાની અને ખુવાર થવુ પડે તો પણ પાછા ન હઠવાની પ્રતિજ્ઞા મારી પાસે લીધી છે એ ખેડૂત ઉપર સરકારે જુલમ ગુજાર્યો છે, એના પર ભારે અન્યાય કર્યો છે, અને ઇન્સાફ માટે જેટલા કરી શકાય તેટલા પ્રયત્નો કરવા છતાં રાજ્ય તરફથી ખેડૂતને દાદ મળી નથી, ત્યારે ઉપરે થાકીને લોકોને સરકાર સાથે લડી લેવાનો નિર્ણય કરવો પડયો છે એવા સન્જોગોમા સરકાર સામે પોતાના હક્નું રક્ષણ કરવા લડવું એ ખેડૂતનો ધર્મ છે જે ખેડૂતો ન્યાય ખાતર લડવા તૈયાર

નથી થતા, અને રાજ્ય જેટલો બોજો નાંખે તેટલો મૂંગે મોઢે ઉપાડ્યે જ જાય છે તે ખેડૂત નથી, તે તો જનાવર જ છે તેવો ખેડૂત પોતાના બચ્ચાનો દ્રોહ કરે છે, સ્વમાન અને ઇજ્જત આબરૂ ગુમાવી બેસે છે. આ વાત બારડોલીના ખેડૂતો સમજી ગયા છે એટલે બારડોલી તાલુકાના ગામેગામ ખેડૂત બહેનો પણ પુષ્કળ રસ લઇ રહી છે.

બારડોલીમાં ગુજરાતનુ હિત

તમે તો વડોદરા રાજ્યની પ્રજા છો, તમારી પાસે હજુ મેડૂતના સામાન્ય લાભની કઇ વાત મે કરી નથી તમારી કશી સેવા પણ મે હજી કરી નથી છતા તમે આટલો રસ ધરાવો છો, પડોશીઓ પ્રત્યે આટલી દિલસોજી રાખો છો એ જોઇ મને આનંદ થાય છે હું ગુજરાતના ખેડૂતોમાં પ્રાણ ને ચેતન પ્રસરતું જોઉં છુ એ ચેતન હજુ વધે, ગુજરાતનો ખેડૂત બહાદુર થાય, રાત દિવસ પરસેવો પાડી તે જે કઇ પેદા કરે તે તેની પાસેથી કોઈ ખૂચવી ન શકે, એ પોતાનો રળેલો રોટલો સુખેથી ખાય, એમ હું ઇચ્છું છુ. બારડોલીના ખેડૂતો પર એક લાખ પાચ હજારનો વધારો થયો ત્યારે મે કહ્યુ કે વધારો તમે ભરો કે ન ભરો એનું મને દુખ નથી, પણ તમે બધા એ અન્યાય છે એમ જાણો છો તે છતા ડરના માર્યા શા માટે ભરો ? કોઇ કોઇ કહેતા કે અન્યાય તો છે જ પણ સત્તા આગળ શાણપણ શી રીતે ચાલે ? મીણનો હાકેમ પણ લોઢાના ચણા ચવડાવે ત્યા આવડી મોટી સત્તા સામે તો આપણું શુ ગજુ ! મે તેમને સમજાવ્યું, કે આ જ અજ્ઞાન છે, ખોટી ભડક છે. સત્તા તો, જો સમજો તો, તમારી પાસે જ છે રાજ્યની પાસે કશી જ સત્તા નથી મે તેમને તેમનુ

બળ ઓળખાવ્યું, અને તેમને તરત જ ગમ પડી ગઇ. મેં તો તેમની પાસે એટલી જ પ્રતિજ્ઞા માગી કે રાજીખુશીથી ફરીને પૈસા ન ભરો, સરકાર લૂંટીને ભલે વસૂલ કરી લે. તો એમ માનશું કે આ તાલુકામાં લૂંટારા આવ્યા હતા. આ વાત તેમણે માની. તો આજે બારડોલીના ખેડૂત તરફ તમામ ખેડૂતો અને તમામ ગુજરાતની પ્રજા નજર માંડી રહી છે. દરેક ખેડૂત સમજે છે કે બારડોલીનો ખેડૂત જે લડત લડી રહ્યો છે તેમાં એકલું બારડોલીનું જ નહિ, પણ દેશના બધા જ ખેડૂતોનું હિત સમાયેલું છે.

ખુવાર થાઓ

બારડોલીના ખેડૂતોને, બહેનોને તેમ જ ભાઇઓને, બાળક બુઢ્ઢા સૌને હું અત્યારે એ જ મંત્ર આપું છું, કે દેશના ખેડૂતોને ખાતર ખુવાર થાઓ, ભિખારી થાઓ. જગતમાં આવ્યા ત્યારે શું લાવ્યા હતા? અને જશો ત્યારે શું લઇ જવાના છો? જગતના સ્વામીને આપવું હોય છે ત્યારે ઢગલો કરી દે છે, લઇ લેવું હોય છે ત્યારે ઘડીના છઠ્ઠા ભાગમાં બધું લઇ લે છે. તેને કોઈ રોકી શકતું નથી. કરોડપતિઓ આપણી નજર સામે ભિખારી બની જતા જોઇએ છીએ, મોટાં મોટાં રાજ્યો પલકારામાં પાયમાલ થતાં નજરે જોઇએ છીએ, છતાં ખેડૂત જેવો પ્રામાણિક માણસ, જેને કોઇ બૂરું વ્યસન નથી, જે કશો ગુનો કરતો નથી, જે જાતમહેનતનો રોટલો ખાનારો છે, જે ઇશ્વરથી ડરનારો છે તેને બીજા કોનો ડર? જગતમાં રોજ સેંકડો જન્મે છે ને સેંકડો ચાલ્યા જાય છે. જેની તૂટી તેની એક મિનિટ માટે પણ કોઇથી સાંધી શકાતી નથી, પછી ભલે તે મોટો શહેનશાહ હોય, અને જેની આવરદા તૂટી નથી

તેની એક ક્ષણ પણ મોટી સલ્તનતની તોપ બંદૂકો કમી કરી શકતી નથી. તો પછી શા માટે ડરવું? બારડોલીનો ખેડૂત આ મારી વાત સમજી ગયો છે. તેને મેં કહ્યું છે કે ડરો તો મેલું કામ કરતા ડરો, જીભથી જૂઠું બોલતા ડરો, કોઈનાં ગળા કાપતા ડરો, કુસંપ કજિયાથી ડરો પણ બીજો ડર છે તે તો કાઢી જ નાખો આ ધરતી પર જો કોઈને પણ છાતી કાઢીને ચાલવાનો અધિકાર હોય તો તે ધરતીમાંથી ધનધાન્ય પેદા કરનાર ખેડૂતને જ છે

ખુશામત છોડો

હું તો બારડોલીના ખેડૂતોને દુઃખના પાઠ આપવા માગું છું. જ્યાં સુધી ખેડૂત સમજપૂર્વક દુઃખ સહન કરતા શીખે નહિ ત્યાં સુધી તે બહાદુર બની શકે જ નહિ ખેડૂત અજ્ઞાનથી તો ઘણાયે દુઃખો સહન કરે છે, પણ હું એ માગું છું કે તેમણે જ્ઞાનપૂર્વક દુઃખો વહોરી લેવા જોઈએ. સરકાર અન્યાય કરે ત્યારે સામા થતા અને તેમ કરતા દુઃખ આવી પડે તે સહન કરતા શીખવું જોઈએ. અમલદારોને મોઢે મીઠું મીઠું બોલવું ન જોઈએ. ગુજરાતના ખેડૂતમાં એ મોટી એબ છે. ખુશામતની આદત કાઢી નાખી અમલદારને સભ્યતાપૂર્વક છતા સીધેસાધું કહેવા હિંમત કેળવવી જોઈએ કોઈ અમલદાર તમારે આંગણે આવી ચડે તેને ભૂખ્યો ન રહેવા દેવો એ અતિથિધર્મ પાળો, પણ તેના તેજમા તણાઈ તેની ખુશામત કરી તમારું તેજ ઝાંખું ન થવા દો.

એ જ વાત બારડોલીના તમામ પટેલોને હું સમજાવું છું કે સાચી પટેલાઈ પ્રજાની સાથે રહેવામાં છે. પ્રજાની આફત વખતે જે પ્રજાના પક્ષમાં ઊભો ન રહે તે

બળ ઓળખાવ્યું, અને તેમને તરત જ ગમ પડી ગઇ. મેં તો તેમની પાસે એટલી જ પ્રતિજ્ઞા માગી કે રાજીખુશીથી કે ડરીને પૈસા ન ભરો, સરકાર લૂંટીને ભલે વસૂલ કરી લે. તો એમ માનશું કે આ તાલુકામાં લૂંટારા આવ્યા હતા. આ વાત તેમણે માની તો આજે બારડોલીના ખેડૂત તરફ તમામ ખેડૂતો અને તમામ ગુજરાતની પ્રજા નજર માંડી રહી છે. દરેક ખેડૂત સમજે છે કે બારડોલીનો ખેડૂત જે લડત લડી રહ્યો છે તેમાં એકલું બારડોલીનું જ નહિ, પણ દેશના બધા જ ખેડૂતોનું હિત સમાયેલું છે.

ખુવાર થાઓ

બારડોલીના ખેડૂતોને, બહેનોને તેમ જ ભાઇઓને, બાળક બુઢ્ઢા સૌને હું અત્યારે એ જ મંત્ર આપું છું, કે દેશના ખેડૂતોને ખાતર ખુવાર થાઓ, ભિખારી થાઓ. જગતમાં આવ્યા ત્યારે શું લાવ્યા હતા ? અને જશો ત્યારે શું લઇ જવાના છો ? જગતના સ્વામીને આપવું હોય છે ત્યારે ઢગલો કરી દે છે, લઇ લેવું હોય છે ત્યારે ઘડીના છઠ્ઠા ભાગમાં બધું લઇ લે છે. તેને કોઈ રોકી શકતું નથી. કરોડપતિઓ આપણી નજર સામે ભિખારી બની જતા જોઇએ છીએ, મોટાં મોટાં રાજ્યો પલકારામાં પાયમાલ થતાં નજરે જોઇએ છીએ, છતાં ખેડૂત જેવો પ્રામાણિક માણસ, જેને કોઇ બૂરું વ્યસન નથી, જે કશો ગુનો કરતો નથી, જે જાતમહેનતનો રોટલો ખાનારો છે, જે ઇશ્વરથી ડરનારો છે તેને બીજા કોનો ડર ? જગતમાં રોજ સેંકડો જન્મે છે ને સેંકડો ચાલ્યા જાય છે. જેની તૂટી તેની એક મિનિટ માટે પણ કોઇથી સાંધી શકાતી નથી, પછી ભલે તે મોટો શહેનશાહ હોય, અને જેની આવરદા તૂટી નથી

તેની એક ક્ષણ પણ મોટી સલ્તનતની તોપ બંદૂકો કમી કરી શકતી નથી. તો પછી શા માટે ડરવુ ? બારડોલીનો ખેડૂત આ મારી વાત સમજી ગયો છે તેને મે કહ્યુ છે કે ડરો તો મેનુ કામ કરતા ડરો, જીભથી જૂઠુ બોલતાં ડરો, કોઇનાં ગળાં કાપતા ડરો, કુરાપ કજિયાથી ડરો પણ ખોટો ડર છે તે તો કાઢી જ નાખો આ ધરતી પર જો કોઇને પણ છાતી કાઢીને ચાલવાનો અધિકાર હોય તો તે ધરતીમાથી ધનધાન્ય પેદા કરનાર ખેડૂતને જ છ

ખુશામત છોડો

હું તો બારડોલીના ખેડુતોને દુ ખના પાઠ આપવા માગુ છુ જ્યા સુધી ખેડૂત સમજપૂર્વક દુ ખ સહન કરતા શીખે નહિ ત્યા સુધી તે બહાદુર બની શકે જ નહિ ખેડૂત અજ્ઞાનથી તો ઘણાં યે દુ ખો સહન કરે છે, પણ હું એ માગુ છુ કે તેમણે જ્ઞાનપૂર્વક દુ ખો વહોરી લેવા જોઇએ. સરકાર અન્યાય કરે ત્યારે સામા થતા અને તેમ કરતા દુ ખ આવી પડે તે સહન કરતા શીખવુ જોઇએ અમલ દારોને મોઢે મીઠુ મીઠુ બોલવુ ન જોઇએ ગુજરાતના ખેડૂતમાં એ મોટી એબ છે ખુશામતની આદત કાઢી નાખી અમલદારને સભ્યતાપૂર્વક છતા સીધેસાધુ કહેવા હિમત કેળવવી જોઇએ કોઇ અમલદાર તમારે આગણે આવી ચડે તેને ભૂખ્યો ન રહેવા દેવો એ અતિથિધર્મ પાળો, પણ તેના તેજમા તણાઇ તેની ખુશામત કરી તમારુ તેજ ઝાખુ ન થવા દો.

એ જ વાત બારડોલીના તમામ પટેલોને હુ સમજાવુ છુ કે સાચી પટેલાઈ પ્રજાની સાથે રહેવામાં છે પ્રજાની આફત વખતે જે પ્રજાના પક્ષમાં ઊભો ન રહે તે

પટેલ શાનો ?' એ તો અઢી આનાની રોજીનો વેઠિયો કહેવાય. અઢી આનામાં પોતાના જ ભાઈનાં ગળાં કાપવાં એ કરતાં તો પેટ ફોડી નાંખવું સારું, અથવા કપાસ વીણવા જાવ તોયે ચાર આના મળે અને પોતાનું માન જળવાય.

આ રાજ્યરુપી ગાડાંને બે પૈડાં છેઃ એક પટેલ ને બીજો તલાટી; અથવા 'સરકારની' ગાડીના એ બે બળદ છે. આ બળદ રાત દિવસ ખૂબ ફટકા ખાય છે, ગાળો ખાય છે, કોઈ કોઈ વાર જરા ગોળ ચટાડે છે તે મીઠો લાગે છે ને માર ને ગાળ બધું ભૂલી ગાડું ખેંચે છે. મારી આવી ઉપમાથી કોઈક પટેલને માઠું લાગે છે, પણ હું તમને માઠું લગાડવા ઇચ્છતો નથી, હું તમારો દુશ્મન નથી, પણ તમારો ધર્મ તમને બતાવવા માગું છું. સરકાર રૈયતની દાદ સાંભળ્યા વગર મહેસૂલમાં વધારો કરે અને પછી રૈયત તે ભરવાની ના કહે ત્યારે જપ્તી કરવાનું મેલું કામ પટેલ તલાટીને સોંપે. કોઈ મોટા અમલદાર એવાં કામ કરવા આવતા નથી. તેને મોટો પગાર મળે એટલે તે શેનો આવે? એવાં કામ તો નાના પગારવાળાનાં જ !

અને તમે નીચી મૂઠી રાખીને એ બધું માંપ્યા કરો તો તમે પટેલ શાના ? આપણા બે પગમાંથી એક ઉત્તર તરફ ચાલે ને બીજો દક્ષિણ તરફ તો બે ડગલાં પણ ચલાય નહિ ! તેમ સરકારના બે પગમાંથી પટેલ કે જે આપણો પોતાનો આપેલો પગ છે તેને તમારી સાથે રાખો. આ બ્રિટીશ રાજ્ય અને તેની નકલ કરનારાં બીજાં બધાં રાજ્યો આ બે પગ પર જ ચાલે છે, કોઇ રાજ્ય તોપ કે પોલિસ પર ચાલતું નથી. તોપ પોલિસની અખૂટ સામગ્રી છતાં જમીન મહેસૂલ આ બે વિના વસૂલ થઇ શકે જ નહિ. બોરસદ તાલુકામાં હૈડીઆ વેરો નાખ્યો ને લોકોએ સત્યાગ્રહ કર્યો ત્યારે પોલિસ પાસે જપ્તી કરાવવા માંડેલી. તે વખતે આ દરબાર સાહેબે એક જ પત્રિકા કાઢી કે આ તે પોલિસ કે કૂલી ? તે દિવસથી પોલિસે તે કામ કરવાની સાફ ના સંભળાવી દીધી. જપ્તીનું કામ પટેલ તલાટી સિવાય કોઇથી થઈ શકે જ નહિ. તેમાંથી પટેલને હું ખસી જવા સમજાવું છું. તલાટી પગારદાર માણસ રહ્યો, ગુજરાનનું બીજું સાધન તેને સૂઝે નહિ તેથી તેને સમજ નહિ પડે તો એ ભલે તેની નોકરી કર્યા કરે, પણ ખેડૂતને ખેડૂતની મારફત જ્યારે મારવા માગે ત્યારે તે કરતાં પટેલાઇ છોડી દેવી એ જ ધર્મ છે. ખેડૂત જો હરામખોરી કે દાંડાઇ કરતો હોય તો પટેલ તેને વારે, પણ જ્યારે તેના પર જુલમ થતો હોય ત્યારે મોચા પટેલે તો મોખરાના ઘા ઝીલવા રહેવું જોઇએ. સરકારને ત્યાં મહેસૂલ વસૂલ નથી થતું એથી મને રસ ચડતો નથી, પણ બારડોલી તાલુકાના ખેડૂતના મોં ઉપર તેજ આવ્યું છે, તેમને સમજણ પડી ગઈ છે, આજે આખા તાલુકામાં ઉત્સવ ચાલી રહ્યો હોય એમ ત્યાંનાં ભાઇઓ અને બહેનો વર્તી રહ્યાં છે એ દેખાવથી મને આનંદ થાય છે. ખેડૂતો

તો શું, ત્યાંના વાણિયામાંથી પણ ભડક ભાંગી ગઈ છે. ખાલસા નોટિસો આવી એટલે વાણિયાઓએ પણ ધડાધડ જવાબ આપ્યા કે અમે તો જમીનો નહાઇ નાંખીને બેઠા છીએ, અમે ખેડૂતને પડખેથી ખસવાના નથી એવું નામ સાચા વેપારી, સાચા શાહુકાર. બીજા તો વેઠિયા. અને હું તો વેઠિયાઓને પણ સમજાવું છું કે એવું નામ કાઢી નાખો. માણસને વેઠિયો કહેવાય? એ તો સરકારે પાડેલાં નામ છે કોઇની વેઠ ન કરો. આ જમીનું કામ, પારકા ઘરમાં પેસી જુલમનો માલ ઉપાડવો, એ તો વેઠથી પણ ભૂંડું કામ છે બીજો ધંધો ન જ મળે ત્યારે પેટને ખાતર માણસ વેઠ પણ કરે, પણ આ તો લૂંટ કરવા જેવું [illegible] તમે કેમ ભાગ લઈ શકો?

વાતો કરવાની છે. મારુ પેટ ખેડૂતોનાં દર્દથી ભર્યું છે. આપણી મહેનતથી જે કપાસ પકવીએ તે આપણે પરદેશ મોકલી દઇએ છીએ, અને ત્યાંથી કપડુ વણાઇ આવે તે પરસેવાના પૈસા ખર્ચી ખરીદીએ છીએ! વચ્ચે દલાલો કેટલું ખાઇ જાય છે! જો અહીં જ કાંતી લઇએ ને કપડાં વણાવી લઇએ તો કેટલા પૈસા દેશમાં જ રહે? પણ ખેડૂત એ સરળ વાત સમજતો નથી અને ગમારની માફક ખરા પરસેવાના પૈસા ગુમાવે છે. મારુ ચાલે તો હું ગુજરાતના ખેડૂતને પરદેશી કાપડને અડવા પણ ન દઉં. આ બહેનો અહીં જે કપડા પહેરીને બેઠી છે તે એઠા છે, અપવિત્ર છે, એવા કપડા પહેરીને કરેલી રસોઇ ખાવી એમાં પણ પાપ છે. આ પરદેશી કપડા પહેરવામાં આ દેશના ગરીબોનું મોત છે. જો આપણા પોતાનાં વસ્ત્રો પહેરીએ તો ગુજરાત ફરીથી હિંદુસ્તાનનો બગીચો બની જાય અને કોઇ ગરીબ ન રહે

બીજી પણ વાત કરી લઉં કે આ ઢીંગલા ઢીંગલી જેવડા બાળકો પરણાવો એ શું? બાળક બોલતા પણ ન શીખે તેટલામાં એને પરણાવી દો એ તો બાળહત્યા જ કહેવાય તમારો તો રાજા પણ સમજુ છે, જાતજાતના કાયદાઓ કરી તમારામાં સુધારો આવે તેમ પ્રયત્ન કરે છે. તમારા રાજાની કેટલીક ખાસીઅતો છે જે પ્રજાના હિતની છે. જ્યાં તે ગેરઇન્સાફથી વર્તે ત્યાં તેની સામા પણ થઇએ, પણ આવી આપણા જ હિતની વાત કહે તે કેમ ન સમજીએ?

તમો અજ્ઞાનથી વરાઓ કરો છો. એક દિવસની ઉજાણી કરી તમારાં જ બાળકોની જિંદગીની મૂડી ખુવાર

વ્યાખ્યાન ૬ ઠું

કલેકટર–કમિશનરની પધરામણી

[લગભગ અઢી મહિના સુધી બારડોલીના ખેડૂતો હાથપગ જોડીને બેસી રહ્યા અને મહેસૂલ નહિ ભર્યું ત્યારે કલેકટર સાહેબને દરિયાકાંઠાની હવા ખાવાની છોડી ભર ઊનાળામાં તાલુકામાં ફરવા આવવું પડયું, કમિશનરને પણ સુરતમાં મુકામ નાખવો પડયો, અને વધારામાં, બે નવા જપ્તી અમલદારો પણ એક બે દિવસમાં આવવાના હતા એવી પરિસ્થિતિમાં રામપરામાં આપેલું ભાષણ]

બહેનો અને ભાઈઓ,

આજે જો દેશને કોઈ અસાધ્ય રોગ લાગુ પડેલો હોય તો તે આપણાં શહેરો છે. જેટલા શહેર તેટલાં દેશને શરીરે ગૂમડાં થયાં છે એમ સમજો એમાંથી રાત દિવસ હિંદુસ્તાનના લોહીનું પરૂ થઇ વહ્યા કરે છે દેશનું સાચું લોહી એ ગામડાં છે લોહી ચૂસાઇ ખેડૂત મજૂરોના હાડ માંસમાંથી નસેનસ ચુસાઇ ગડગૂમળ થઇ તેનું પરૂ (પસ) વહે છે ને શરીર ચૂસાય છે આથી ગામડાં પાયમાલ થઇ રહ્યા છે ને શહેરો પણ સુખી થઇ શક્તા નથી આ સ્થિતિ મટાડવી એક ખેડૂતના જ હાથમાં છે, બીજો કોઇ તે સુધારી શકે તેમ નથી દેશમાં વિદ્વાનો તો ઘણા ચે પડ્યા છે તેઓ ખાસા દેશદાઝ અને લાગણીવાળા લોકો છે પણ ખેડૂત જ્યાં સુધી પોતાનો ઉદ્ધાર કરવાનું પોતાના જ હાથમાં ન લે ત્યાં સુધી એમનાથી તમારું કશું બની

વ્યાખ્યાન ૬ ઠ્ઠું

કલેક્ટર—કમિશનરની પધરામણી

[લગભગ અઢી મહિના સુધી બારડોલીના ખેડૂતો હાથપગ જોડીને બેસી રહ્યા અને મહેસૂલ નહિ ભર્યું ત્યારે કલેક્ટર સાહેબને દરિયાકાંઠાની હવા ખાવાની છોડી ભર ઉનાળામાં તાલુકામાં ફરવા આવવું પડ્યું, કમિશનરને પણ સુરતમાં મુકામ નાખવો પડ્યો, અને વધારામાં, બે નવા જપ્તી અમલદારો પણ એક બે દિવસમાં આવવાના હતા એવી પરિસ્થિતિમાં રાયમપરામાં આપેલું ભાષણ]

બહેનો અને ભાઈઓ,

આજે જો દેશને કોઈ અસાધ્ય રોગ લાગુ પડેલો હોય તો તે આપણાં શહેરો છે. જેટલાં શહેર તેટલા દેશને શરીરે ગૂમડાં થયાં છે એમ સમજો એમાંથી રાત દિવસ હિંદુસ્તાનના લોહીનું પરૂ થઇ વહ્યા કરે છે દેશનું સાચું લોહી એ ગામડાં છે લોહી ચૂસાઇ ખેડૂત મજૂરોના હાડમાંસમાંથી નસેનસ ચૂસાઇ ગડગૂમડ થઇ તેનું પરૂ (પસ) વહે છે ને શરીર ચૂસાય છે આથી ગામડાં પાયમાલ થઇ રહ્યાં છે ને શહેરો પણ સુખી થઇ શકતાં નથી આ સ્થિતિ મટાડવી એક ખેડૂતના જ હાથમાં છે, બીજો કોઇ તે સુધારી શકે તેમ નથી. દેશમાં વિદ્વાનો તો ઘણા યે પડ્યા છે તેઓ ખાસા દેશદાઝ અને લાગણીવાળા લોકો છે પણ ખેડૂત જ્યાં સુધી પોતાનો ઉદ્ધાર કરવાનું પોતાના જ હાથમાં ન લે ત્યાં સુધી એમનાથી તમારું કશું બની

શકે તેમ નથી. આપ મૂઆ વિના સ્વર્ગે ન જ જવાય માટે તમે તૈયાર ન થાઓ ત્યાં સુધી બીજાઓથી આ કામ થાય એમ નથી હું ખેડૂત હોઇ આ વાત તમને સંભળાવું છું હું પૂરા અનુભવ પછી જોઇ શક્યો છું કે હવે એવો વખત આવ્યો છે કે ખેડૂતે પોતાનો ઉદ્ધાર પોતાને હાથે જ કરી લેવો, જોઇએ

પટેલો કેના હોવા જોઇએ ?

આજે અઢી મહિને કલેક્ટર સાહેબે આપણા તાલુકામાં ગઇ કાલે પહેલી વાર પગ મૂક્યો છે આટલા દિવસ આપણા ને આપણા જ લોકોને હાથે ચલાવ્યું પણ તમે જ્યારે અઢી મહિના હાથપગ જોડીને બેસી ગયા ત્યારે આ મોટા અમલદારોને ઉપરથી કહેણ આવ્યું કે હવે હવા ખાવી છોડો ને ત્યાં જાઓ જઇને જુઓ કે બારડોલીમાં આમ કેમ છે? ત્યાં શું ચાલે છે? ત્યારે આજે બે દિવસ થયા કલેક્ટર સાહેબ તાલુકામાં ફરે છે કમિશનર સાહેબે પણ સુરત આવીને મુકામ નાખ્યો છે કારણ? કારણ સરકારને હવે ખબર પડી કે કંઇક છે, આ ખેડૂતો દર્શન કરવા જેવા લાગે છે આપણે સમજતા હતા એવા નહિ પણ જોવા લાયક લાગે છે, તેથી કલેક્ટર સાહેબ આવ્યા છે આવીને તેમણે તલાટીઓને ભેગા કર્યા તેમની પાસે નકશા ચિતરાવ્યા છે ગામેગામની જમીનોના ભાગ પાડ્યા છે કેની જમીનના કેટલા નંબર ભેગા મળી જપ્તીને હરાજી કરીએ તો લેનારા મળે એ તપાસે છે! અને તપાસો જ્યાં આ રાજ્યના અમલ પછી કોઇ દિવસ કોઇ ખેડૂત સામે નોટિસ સરખી કાઢવી ન પડેલી ત્યાં એ જ ખેડૂતોની જમીનો હરાજ કર્યા વગર પૈસો વસૂલ ન થાય એવો સરકારને માથે વખત

આવ્યો. એ તો નેવનાં પાણી મોભે ચડ્યા. તેથી જ કલેક્ટર સાહેબ આવ્યા છે ને ફરે છે. રાતના નવ વાગે સરભોણ ગયા હતા. ત્યાંનો પટેલ બહાદુર માણસ. તેણે સાહેબને સંભળાવી દીધું કે ' મહેસૂલ નથી ભર્યું, બીકના માર્યા નથી ભર્યું એમ નહિ પણ સરકારે અન્યાય કર્યો છે તેથી. સેટલમેન્ટ અમલદારે કરવી જોઇએ તેવી તપાસ કરી નથી, ગામે ગામ ફરવું જોઇએ તે પ્રમાણે ફર્યા નથી, મહેસૂલની આકણી કરવા આવનાર છે એવા કોઇને ખબર પણ આપ્યા નથી, અને ઘણાં ગામે તે ગયા પણ નથી. લોકોને કશી ખબર આપ્યા સિવાય કોઇએ જાણ્યું પણ નહિ ને રિપોર્ટ કરી મોકલ્યો તેના ઉપર તેના ઉપરીએ પણ કશી જ તપાસ કર્યા સિવાય એક ગોદે મહેસૂલ વધારી દીધું. આવા અન્યાય કેમ સાંખીએ ?' હું આ પટેલને ધન્યવાદ આપું છું. પટેલો જે ગામના મુખી છે, મોટા છે, આગેવાન છે તે એવા જ જોઇએ જે સરકારને અને તેના અમલદારોને સાચી વાત હિંમતથી કહે ત્યારે જ કલેક્ટર, કમિશનર, સરકાર પણ ખેડૂતની મર્યાદા રાખતા શીખશે આપણે ખેડૂત, ધરતી ફોડી પરસેવો પાડીને ધનધાન્ય પેદા કરનારા ખેડૂત એ સ્વતંત્ર માણસ છે તેને પોતાનું સ્વમાન તો હોવું જ જોઇએ કોઇ અમલદારના તેજમાં કે તેની છાયામાં તણાઇને તે ખોટી વાત ન કરે તેણે દરેક પટેલને, દરેક આગેવાનને સીધી વાત કહેતા શીખવવું જોઇએ. આપણે ઉદ્ધતાઇ ન શીખીએ પણ ડર છોડી માથું સીધું બોલતા તો શીખીએ જ

વાસણ ગોદડાં ઉપાડીને પેટ ભરો !

તમે શું કરવા ડરો ? તમારું શું લઇ જશે ? તમારા ઢોર તમારાં ઘરબાર જમીન સરકારને લૂંટી જવા દો.

અખતરો કરી જોવા તો દો. સરકારને જે ભ્રમ છે કે જપ્તીઓ કરશું, પાંચ પચાસની જમીનો ખાલસા કરી દરાજીમાં મૂકશું એટલે ખેડૂતો ભાંગી જશે એ સરકારનો ભ્રમ ભાગવા દો બે નવા જપ્તી અમલદારો તમારે ત્યાં જપ્તીઓ માટે નીમ્યા છે, આજકાલમાં આવી પહોંચશે આવવા દો તમને જોવા મળશે કે આપણા જ લોહીના આપણા પોલીસ લોકો પાસે તમારા જ ભાઈઓને હાથે સરકાર કેવાં કેવાં કામો કરાવી શકે છે મે સરલેણુમા કહેલું કે ભરવાડ પાસે ૨૦૦ ઘેટાં હોય તો તેને પણ તેમના ઉપર રખેવાળી માટે પોતાના માણસ કે સગાઓને મૂકવા પડે છે ને એના હાથમાં લાકડી કે વાંસી દેવી પડે છે, પણ આ સરકારના તંત્રમા તો તાલુકાના તમે ૮૮,૦૦૦ ઘેટાં ઉપર ગામેગામમાં ત્યાંના જ બબ્બે ઘેટાં ચૂંટીને સાચવવા મૂક્યા, તે ઉપર મામલતદાર મૂક્યો કે આ બધાને સાચવે. હવે અઢી મહિના સુધી તમે અંગ ભીડીને બેસી ગયા ને પૈસો ન આપ્યો ત્યારે બીજા બે મૂક્યા તેમને અહીંએ આવો તમે પણ આવો ને તમારા જ હિંદુસ્તાનના ગુજરાતના તમારા જ જિલ્લાના ભાઈઓનાં ઘરોમાં પેસો ને તેમના વાસણ ગોદડાં ઉપાડો ને પેટ ભરો અમે તમારા ઉપર રોષ કરવાના નથી, તમારાથી ડરવાના નથી પણ અમને તમારા ઉપર દયા છૂટવાની છે.

રામ નામની ધૂન મચાવો

તમે તો બધો ડર મેલીને, બધા હિસાબ ગણીને પ્રતિજ્ઞા લીધી છે ઢોર લઈ જાય, તાળા કમાડ તોડે, ચોડા સરસામાન લઈ જાય તેથી શું? રોગચાળો આવે છે ને ઢોર મરી નથી જતા? આ તો આપણે સ્વેચ્છાપૂર્વક

તેમને લઇ જવાં દેવાં છે. એ બનવાથી તેમને શું મળે છે તે જોઇએ તે ખરા. આપણે તો કહીએ કે ભલે આવો, તાળાં ભાંગો, ઘરબાર ફાડો, નળીઆં ઉખાડો, લૂંટી જાઓ, અમારે હાથે એક દમડી પણ મળવાની નથી. દેશમાં લાખો માણસો હાથે કરીને રાજી થઇને સરકારને મદદ કરે છે તેથી તો આ રાજ ચાલે છે. તે ન કરો તો ઘડીમાં થાકી જશે. આપણે આ કામમાં એકવાર છેવટનો હિસાબ કરી લેવો છે તેથી જેટલી વીતે તેટલી ખુશીથી હસતે મોઢે સહન કરવા નીકળ્યા છીએ. તાલુકામાંથી કોઇ આજે કટાણું મોં ન કરે ને વીલે મોઢે જવાબ ન દે. જપ્તીઓવાળા આવે ત્યારે કહેવું કે આવો ને તમારે હાથે લૂંટો; આપણે તો તે વખતે બહેનો ભાઇઓ છોકરાં મળીને ફળીઆ વચ્ચે બેસીને ભજનમંડળી માંડવી છે ને રામજીના નામની ધૂન મચાવવી છે, માટે કોઇ ન ડરો.

લડતની તાલીમ એ ખરું ધન

એક ઇશ્વર સિવાય બીજા કોઇનો ડર ન રાખો. જમીદારો તમારાં કેટલાં ઢોર લઇ જશે? તમારાં ઘોડાં ઢોર માટે બે અમલદાર આવશે. ૫-૭ તલાટીઓનું ટોળું સાથે રાખશે. એક તલાટી પાડી પકડશે, બીજો વાછડી પકડશે. કેટલુંક લઇ જશે? ગુજરાતની દેશમાં વડોદરા જેવું રાજધાનીનું શહેર ચમ્માર વાંસપુર પાણીમાં ડૂબેલું રહ્યું તેમાં હજારો ઢોર તણાયાં. ગામડાંમાંથી મુડદાં તણાતાં આવે. એ દશ્યો તમારામાંથી જેણે જોયાં છે તે સમજી શકશે કે લેનારો તે એક જ છે જે રાજાનો રાજા છે. માણસ શું લેશે? ને દેનારો પણ એ જ છે. એણે જ્યાં સુધી એક ચીજ આપણી કરી રાખી છે ત્યાં સુધી રાજા શું

લેશે? અને એને ત્યાં જે દિવસે આપણે નસીબેથી ઊતરી તે દિવસે તે જવાની જ છે, તેને કોણ રાખી શકવાનું છે? માટે તમે નિર્ભય રહો. લૂટી જવા દો આપણે એક પણ ચીજ હાથેથી ઉપાડીને નથી દેવી સરકાર હવે હથિયાર અજમાવે તો તમને પૂરેપૂરો લાભ જ થવાનો છે અત્યારે સરકાર પંચ નીમી ફડચો કરે તો ખરી લડતની તાલીમ મેળવવાની—એ ખરુ ધન મેળવવાની તક તમને ક્યાંથી મળે? માટે આ તો ઘેર બેઠાં ગંગાજી આવ્યાં છે લક્ષ્મી ચાંલ્લો કરવા આવી છે એ સમજો. લાખ રૂપિયા તો પેદા કરશો ને ખાશો, પણ અત્યારે માણસને શોભે એવી લડત લડીને જે નામના મેળવશો ને જે હિંમતનો વારસો મૂકી જશો તે તક બીજી વાર નહિ મળે. તમે વરસોવરસ કપાસ પકવવા માગો છો તેને સારુ એક બે મણ કપાસિયા બગાડો જ છોને? માટીમાં બે મણ કપાસિયા કે ઘઉં નાખો છો એ ત્યાં સડીને ફાટી જાય છે પણ પરિણામે ખોયા તે કરતાં મોગણાં કપાસ કપાસિયા નીપજે છે ને ઘઉંના ઢગલા થાય છે એમાં ખોવાપણું છે જ નહિ માટે ગુમાવો એમાંથી એટલી દોલત આવી પડશે કે યાદ પણ નહિ રહે કે આટલું ખોયું હતું જેનામાં હિંમત નથી, ઇજ્જત આબરૂને સારુ ચીવટ નથી તેણે મેળવ્યું તો યે શું ને ન મેળવ્યું તો યે શું? તેમ જ્યાં સુધી ખેડૂત પામરો રાંકડો છે, સરકાર દરબારમાં તેની ઇજ્જત નહિ, આબરૂ નહિ ત્યાં સુધી એને જીવવા લાયક કેમ કહેવાય? માટે એવી આબરૂ ફેરવી નાખો એ સિક્કો બદલો એટલે પછી ફરશો મળ્યા મમતાળે પછી તમને કોઇ નહિ સતાવે આટલું કરી બતાવશો તો તમારી પ્રજાનું ફરી કોઇ નામ નહિ લે. માટે તમારી પ્રજાને માટે આ ખરો વારસો મૂકી જશો લાખ રૂપિયા મૂકી

જશે ને તેની આબરૂ આવી જ હશે તો એથી તેનું શું ભલું થવાનું ! એવો રાંકડો બેહૂદ દીકરો મૂકી જવા કરતાં પેદા ન કરે એ સારું પણ જો તમે વારસામાં એક પણ પૈસો નહિ મૂક્યો હોય અને છતાં એને હિંમત અને માન શીખવ્યાં હશે તો એ ગમે ત્યાં ધરતી ફાડીને માનપૂર્વક પોતાનો રોટલો પેદા કરી લેશે. એના હાથપગ સાજા હશે ને જીભનો સાચો હશે એટલે એ પોતાનું કરી લેશે. માટે તમારામાં સત્યને માટે દુઃખ ખમવાની શક્તિ આવે ને જે પ્રતિજ્ઞા ઇશ્વરને હાજર જાણીને તમે બધાએ લીધી છે તે ઠેઠ સુધી પાળવાનું પ્રભુ સામર્થ્ય આપે એવી ભાઈ બહેનો સૌ રાતદિવસ પ્રાર્થના કરજો. રાતદિવસ સ્મરણ કરજો કે અમારી ઇજ્જત આબરૂ કાયમ રાખજે અને હિંદુસ્તાનમાં એ ઇજ્જત આબરૂ સાચવીને આ પ્રતિજ્ઞામાં અમને પાર ઉતારજે.

*

* *

વ્યાખ્યાન ૭ મું

ભેંસોની જસી

[આફવા ઇસરોલીમાં તા. ૨૬-૪-૨૮ ને રોજ જપ્તીદારોએ ધાડ પાડી અને પાદરેથી ૧૩ ભેંસો હાંકી જવા ઉપરાંત ૧૫ ખાલસા નોટિસો ચોડી, એ જ સાંજે તેમના ઉત્સવમાં ભાગ લેતાં આપેલું ભાષણ.]

ભાઇઓ અને બહેનો,

તમે આજે તમારા ગામમાં જે બનાવ બન્યો છે તેને કેવી રીતે વધાવો છો તે જોવા જ હું અત્યારે આવ્યો છું.

તમને જમીનો ખાલસા કરવાની નોટિસો આપવામાં આવી છે એ સાંભળી હું ઘણો રાજી થયો છું, અને તે માટે આ ગામને પસંદ કરવામાં આવ્યું તેથી હું વિશેષ ખુશી થયો છું કારણકે આ ગામ બહાદુર માણસોથી ભરેલું છે એ હું જાણતો હતો. આ ગામના પાદરેથી ૧૩ ઢોર હાંકી ગયા એ પણ મેં સાંભળ્યું છે. હું તો તમારા ગામ વિષે નિર્ભય છું. મને ખબર છે કે આખું ગામ લૂંટાય, ખેદાનમેદાન થઈ જાય તો પણ આ ગામના ભાઈઓ અને બહેનો એ બધું હસતે મોઢે સહન કરી લે એવા છે. મને સૌથી પહેલો તમારા ગામનો વિશ્વાસ આવ્યો હતો, જોકે હવે તો બારડોલી તાલુકાના એકેએક ગામ વિષે હું નિશ્ચિત છું. મેં તો આપણા સ્વયંસેવકોને હવે અમલદારોની પાછળ દોડાદોડી કરવાનું પણ છોડી દેવાની સલાહ આપી છે. તેમને ગમે તે ગામમાં કાળી રાત્રે કે ખરે બપોરે જ્યારે જવું હોય ત્યારે જવા દો. કોઈ પણ ઘડીએ લોકો તેમના સ્વાગત માટે તૈયાર જ છે એ બાબતની મને ખાતરી છે.

કલેક્ટર તપાસ કરવા નથી આવ્યા

એ ટર સાહેબને આપણો વિશ્વાસ આવ્યો છે એમ તેમણે જાહેર કર્યું છે, એમ તેમણે શા ઉપરથી માન્યું એની મારાથી તો કેવળ કલ્પના જ થઈ શકે. તેઓ સાહેબ ૧૯ ની તારીખે તાલુકામાં પહેલવહેલા આવ્યા. હું દિલગીર છું કે તેમને સમુદ્રની હવા છોડી આવવું પડ્યું. પણ તેમાં મારો દોષ નથી, હું કોઈને દુખી કરવા ઇચ્છતો નથી. તેમણે અને સરકારે માની લીધું હતું કે બારડોલીના નિર્માલ્ય લોકો ટકશે નહિ અને ભડાભડ પૈસા ભરી દેશે. અહીંથી એવા જ રિપોર્ટો તેમને જતા રહ્યા હશે તે પરથી તેમણે

માની લીધું કે ત્યાં જવાની શી જરૂર છે ? હવે બે મહિના પછી તેમની આંખ ઉઘડી છે કે આ લોકો તો મુલાકાત લેવા જેવા લાગે છે. સરકારે પણ ઉપરથી લખ્યું હશે એટલે કલેકટર સાહેબ આવ્યા.

તે આવ્યા છે પણ કંઇ અહીંની સ્થિતિની તપાસ કરવા નથી આવ્યા, પ્રજા કહે છે તે સાચું છે કે ખોટું તે જાણી લેવા માટે નથી આવ્યા, પણ એ તો તમારી પાસેથી પૈસા વસૂલ કેમ નથી થતા અને તે વસૂલ કરવા હવે કેવી ગોઠવણ કરવી એની વેતરણ કરવા આવ્યા છે.

આવતાં જ અપશુકન !

પરંતુ જેવા બબ્યા ઝબ્યા તેઓ સાહેબ બારડોલીના સ્ટેશને ઊતર્યા તેવા જ તેમને અપશુકન થયાં. એક મોટર-વાળો જેણે પોતાની ગાડી આશ્રમને આપેલી હતી અને જેમાં આશ્રમનો માણસ પણ બેઠો હતો તેની પાસે કલેકટર સાહેબ માટે મોટર માગવામાં આવી. મોટરવાળાએ ના પાડી. તેની પાસે લાઇસન્સ માગવામાં આવ્યું, અને તે હાજર નહોતું તેથી બિલ્લો લઇ લેવામાં આવ્યો. ગરમ તાપમાં ઊતરેલો આવો મોટો અમલદાર એક નાચિજ મોટરવાળાની ઉદ્ધતાઇ કેમ સહન કરી શકે ? આ તાલુકાના ઢેડા લોકો એટલી હિંમત શીખી ગયા હશે એવું તેમણે ક્યાંથી ધારેલું હોય ? પણ લોકો તો હિંમતની સાથે સભ્યતા પણ શીખેલા હતા એટલે મોટરવાળાએ કંઇ પણ બોલ્યા વગર પોતાનો બિલ્લો સોંપી દીધો. તેણે વચનભંગ પસંદ ન કરી બિલ્લો આપી દઇ પોતાના ધંધાને શોભાવ્યો છે, અને તે માટે હું તેને ધન્યવાદ આપું છું. જિલ્લાના હાકિમને નિમિત્તે એક પ્રજાના માણસ પાસે વચનભંગ કરાવવાની

કોશીશ કરવામાં આવે એ અફસોસની વાત છે. ઊલટું, તેમણે તો કહેવું જોઈતું હતું કે 'ખુદ કલેક્ટરને નાગે તારી ગાડી માગતા છતાં તેં વચનભંગ ન કરવાની હિંમત કરી તે માટે તને ધન્ય છે, આવી પ્રજા પર રાજ્ય કરવાને હું મગરૂર છું.' બીજી મોટર મને લેવા નવસારી આવી હતી. તે ફોજદારે મંગાવી અને તે પણ ન જઈ શકી. આથી તેનું પણ લાઇસન્સ રદ કરવામાં આવ્યું. એમ આખા સરભોણ વિભાગના લોકોને અગવડમાં ઉતારવામાં આવ્યા છે. પણ તેઓએ હવે બે વરસ મોટરની સગવડ ભોગવ્યા પછી પોતાની ગાડીઓ ચાલુ કરી દીધી છે. તેમને હું મુબારકબાદી આપુ છું. સરકારની મહેરબાની પર જે ખેડૂતો આધાર રાખે તો તેઓ પાંગળા જ બની જાય. ખેડૂતના પગ સાબૂત હોવા જોઈએ.

જેની આશા તેનો જ રોષ

છેવટે સાહેબને કડોદની મોટર મળી અને તેમાં બેસી તેઓ રાતના નવ વાગે સરભોણ જઈ આવ્યા. હું હાજર હોત તો મારી સાથે બંધાયેલી મોટર છૂટી કરી ખુશીથી આપત. પણ જિલ્લાના હાકેમ થઈ કોઈને સત્તાના જોરમાં અનીતિ શીખવે એ મને ખટકે છે. જે પ્રજા ઇન્સાફ લેવાને માટે આટલું વેઠવા તૈયાર થઈ છે તેની સાથે આવું વર્તન? અને તે પણ એક એવા માણસને નિમિત્તે કે જેના મોં સામે લોકો 'આ સાહેબ આવ્યા છે તે કંઇક ઇન્સાફ આપશે' એવી આશા સાથે જુએ!

પરંતુ તેમને રોષ પણ થાય કારણ તેમણે તમને એટલા હિંમતવાળા કલ્પેલા જ નહોતા. ૪ થી ફેબ્રુઆરીએ પણ તમે તેવા ક્યાં દેખાતા હતા? પણ હવે તમારામાં જે વસ્તુ

રૂપી હતી તે જાગૃત થઇ છે, તમાગમા ગ્રેબમા તણખાને મે ફૂંક મારીને ચેતાવ્યો છે

રોગમાં ને રોગમાં કલેક્ટર સાહેબ રાતના નવ વાગે સરભોણ જઇ પહોંચ્યા ત્યાં જઇ પટેલને ઓચિંતો બોલાવ્યો, તો તેણે તો ધડાધડ જવાબ આપ્યા 'મહેસૂલ ભર્યું?' એમ પૂછતાં કહ્યું કે 'ધનાભીની છૂટ મળી છે તેથી તે ભરી દીધું છે, ખાતાનું નથી ભર્યું ઇન્સાફ કરો તો ભરી દઇએ આ ત્રીસ વરસનું દુઃખ રૈયત ઉપર નાખો છો તેની ય દાદ તો સાંભળો કોઇ જગાએથી તો ન્યાય મળશે કે નહિ? આવડી મોટી ભૂલો થઇ છે તે કોઇક તો જોશે કે નહિ?' તેણે તો સરભોણ પરગણાનો કેવી રીતે ધીમે ધીમે નાશ થઇ રહ્યો છે એનો આખો ઇતિહાસ સંભળાવ્યો તેણે ઉત્તર કર્યું કે 'ઇન્સાફ આપો તો અમારે કંઇ પૈસા અટકાવવા નથી' ત્યારે કલેક્ટર સાહેબ કહે છે કે 'દુઃખી થશો—યાદ રાખજો' પટેલે કહ્યું કે 'દુઃખ પડવામાં હવે અમારે શું બાકી છે? અમારે તો ખૂડ્યા પગ બે વાંસ પણ એ કરતાં સરકારમાં અહીંની વસ્તુસ્થિતિ કેમ ન જણાવો?' તો કહે કે 'સરકાર માનતી નથી' પટેલે મક્કમતાથી કહ્યું કે 'ત્યારે તો હવે નિરુપાય. જે થવાનું હોય તે ભલે થાય.'"

દોઢ દિવસનો અનુભવ

સરભોણથી કલેક્ટર સાહેબ સુરત પાછા વળ્યા બીજે દિવસે થોડી વાર વાલોડ જઇ આવ્યા અને સાંજના મઢી આવી સુરત રવાના થયા આમ દોઢ દહાડો તેઓ સાહેબ તાલુકામાં રહી ગયા તેમાં કોઇ આગેવાનોને બોલાવીને મળ્યા હશે તેમના હાથ નીચેના અમલદારો પણ મળ્યા

દગો, એટલા પરથી પોતાને તાજુબનો જે અનુભવ થયો તે તેમણે સુરત જઇ 'ટાઇમ્સ ઑફ ઇન્ડિયા'ના પ્રતિનિધિને મુલાકાત આપી જણાવ્યો. તેમાં તેઓ સાહેબે જણાવ્યું કે બારડોલી તાલુકાના લોકોમાં ઘણા ખેડૂતો પૈસા ભરવા ખુશી છે પણ એમને મારી નાખવાનો અને દેવતા મૂકવાનો ડર છે તેથી ભરતા નથી. તેથી હવે હું ગામેગામ પૂછું છું કે કોઇને તેવો ભય હોય તો મને કહો. કોઇને રૂપિયા ભરવા હોય અને ડર લાગતો હોય તો મારી પાસે આવો, હું મામલતદારને ત્યાં તમારી સાથે આવીશ અને કોઇ તમારા પર ઘા કરવા આવશે તો તેને પહેલા મારા માથા પર ઘા કરવા કહીશ. હું કાયરોને લઇને લડવા નીકળ્યો નથી હું તો સરકારનો ડર છોડી બહાદુર બન્યા છે તેમની સાથે ઊભો રહીને લડવા માગું છું. હું તો ખેડૂતોને કહું છું કે જો જુલમ થયો છે એમ લાગે તો નિડર બનીને પૈસા ભરવાની ના કહો, પણ જો કોઇને એમ લાગતું હોય કે વધારો થયો છે તેમાં ન્યાય છે તો ખુશીથી ભરી દો. જેને ડર હશે તેનું હું રક્ષણ કરીશ. મને તેના ઉપર દયા છૂટશે કે આપનાર અને લેનાર તો ઇશ્વર છે, તેનો વિશ્વાસ છોડી તેણે સરકારનો વિશ્વાસ કર્યો

નાતજાતના બંદોબસ્ત

બાકી નાતજાતના કે મહાજનના બંદોબસ્ત તો આપણે જરૂર કરીએ. આપણામાંના નબળાને ટેકો આપવો એ જરૂરનું છે. કલેક્ટર સાહેબ તેમની મુલાકાતમાં સામાજિક બંદોબસ્તની ફરિયાદ કરે છે પણ તેમને પૂછું છું કે તમારું સિવિલ સર્વિસનું જૂથ શું છે? એક સભ્યની ભૂલ થઇ હોય તો તે બધા સાથે મળી તેને

જાવરી છો કે નહિ ? તો ખેડૂત પોતાની ન્યાયની લડત ખાતર પોતાના બંદોબસ્ત કેમ ન કરે ? હું ખેડૂતોને સલાહ આપું છું કે તમે નાતજાતનાં બંધારણ જરૂર કરો. પણ લોકો મારી નાંખવાની ને આગ મૂકવાની ધમકી આપે છે એવી ઉપજાવેલી વાતો ન કરો. (સભામાંથી અવાજો—બનાવટી વાત, બનાવટી વાત) તદ્દન બનાવટી ન પણ હોય. કોઇએ તાલુકામાંથી એવી વાત ઉડાડી હોય. અમલદારોએ કહી હોય એ સંભવિત છે. અંગ્રેજો પોતે આવી વાતો જોડી કાઢે તેવા નથી હોતા. આપણા લોકો સાહેબો પાસે જાય છે ત્યારે દિલમાં ન હોય તેવું યે બોલી આવે છે એ હું જાણું છું. સાહેબ કેવી રીતે રાજી થશે તે શોધે છે અને ખોટી વાતો કરે છે; તેથી તો હું સલાહ આપતો આવ્યો છું કે તેમની પાસે જવું અને તેમના તેજમાં અંજાવું તે કરતાં તેમની પાસે જાઓ જ નહિ. હું આ તાલુકાની રગ ઓળખી ગયો છું. અહીં બે ઘોડે ચડવાનો પ્રયત્ન કરનારા થોડા માણસો છે. સરકાર છેવટે માને તો યે સુરક્ષિત રહેવાય અને લોકને કચડે તો પણ બચી જવાય એવી પેરવીમાં તેઓ રહે છે. તેઓ તો ત્યાં જશે ત્યારે તેનું બોલશે અને આપણી પાસે આપણું બોલશે, પણ આપણું તપ સાચું હશે અને આપણી ખુવાર થવાની તૈયારી વિષે તેમને ખાતરી થશે એટલે તે આપણી સાથે થવાના જ છે.

સરકારના મનની ઈચ્છા

કલેક્ટર સાહેબ ઉપરની મુલાકાત આપીને બીજે જ દિવસે પાછા વળ્યા. એક દિવસ પછી તરત પોલિસ સુપરિન્ટેન્ડન્ટ આવ્યા, વધારાની પોલિસ આવી, ઘોડેસ્વારો

આવ્યા, બદૂકવાળાઓ આવ્યા, એ બધું અર્થસૂચક છે. એમની ઇચ્છા થઇ જાય ને આગામાંથી પાંચ પચ્ચીસને લઇ જાય એ અસંભવિત નથી. એક બેને પકડી જાય તો યે આપણને ડર નથી અને અમને બધાને લઇ જાય તો પણ ચિંતા નથી તે દિવસે તો તમે બધા મોટી ઉજાણી કરજો. (સભામાંથી એક ભાઇ "અમે પણ આપની સાથે જ આવીએ તો ?) સાથે આવવાની કાંઇ જરૂર નથી સૌ સૌની જગા સાચવી રહે એ જ યોગ્ય છે મેં જે માર્ગ તમને બતાવ્યો છે તેથી કોઇ ખસશો નહિ તેનો ઉદ્દેશ તમને ડરાવી દબાવી દેવાનો છે, તમારી જમીનો ખાલસા કરીને કે ઘરબાર લૂંટીને કે ઢોર હાંકી જઇને રૂપિયા મેળવવા એ તેનો ઉદ્દેશ નથી

૧૩ ભેંસોનો ભોગ

અહીંથી આજે ૧૩ ઢોર હાંકી ગયા છે હાંકી જવા દો. કાયદાનું નામ પણ સાચવ્યું નથી. નહિ તો નામનું પણ પંચાતનામું કરવું પડે, ધણીને પહોંચ આપવી પડે. ગામને પાદરેથી માલિકીની તપાસ સરખી કર્યા સિવાય લઇ ગયા કાયદો એ પ્રજા માટે છે સરકારે એને કોઇ દિવસ બંધનમાં ગણ્યો નથી તે નગ્ન સ્વરૂપનાં આપણે જોઇએ છીએ. હું તો કહું છું કે તાલુકામાંથી જ્યાંથી લઇ જવાં હોય ત્યાંથી ઢોર લઇ જાઓ અને તેનો નીસાસો લો. જેના ઢોર આજે ગયાં છે તેને કહેજો કે તમે આજે મોટું પુણ્યકાર્ય કર્યું છે બેહેનોનો મહાન યજ્ઞ ચાલી રહ્યો છે તેમાં તમે બલિદાન આપ્યું છે. એ પુણ્યનું ફળ ઇશ્વર તમને જરૂર આપશે તેમના કુટુંબને કહેજો કે આ બલિદાન હસતે મોઢે આપે. તેમનાં બાળકોને ઘી દૂધ

તમારામાંથી વહેંચી પહોંચાડી આઓ, કારણ કે આ લડત ચાલે ત્યાં સુધી આપણી સાની મિલકત મફિયારી ગણવાની છે. તાવ આવે ને કડવી દવા પી જઇએ છીએ તેમ આ કડવો ઘૂંટડો પણ ઉતારી જાઓ એવી ભેંસોના માલિકને મારી સલાહ છે. રોગ આવ્યો હતો ને મરી ગયાં એમ જ માનજો. ખેડૂતને હું શીખવું છું કે મોહ માયા છોડો, પણ સરકારને પૈસા ઉપજાવતાં કેટલી કેટલી વીતે છે તે જોજો. એને આખરે પસ્તાવું પડવાનું છે. એ ભેંસોની બાકી પૈકી આઠસો હજાર રૂપિયાનાં ઢોર માલિકની પૂરી તપાસ કર્યા સિવાય લઇ તો ગયા પણ કોઇ અહીં ઘરાક નથી મળવાના એ તે જાણે. પછી સુરત લઇ જશે. ત્યાં પણ ઘરાક ન મળે અને ખેડૂતનું નાહકનું નુકસાન કરશે અને પોતાને પૈ મળશે નહિ. આખરે ખાટકીને આપવા જશે. પણ તેને જો ખબર પડશે તો તે પણ ન રાખે કારણ કે આ કામ ખાટકીથી પણ ખોટું છે. છેવટે ભલે સરકાર પોતે જ તેનાં ચામડાં ઉતારી વેચે. પણ એવાં ચામડાં પણ ચામડીઆ લોકો જપ્તીનાં છે એમ જાણશે તો રાખવાના નથી.

આ તો તદ્દન નજીવી વસ્તુ છે. ગુજરાતમાં જળપ્રલય થયો હતો ત્યારે સેંકડો ઢોર તણાઇ ગયાં હતાં. પોતાનાં જીવ જેવાં વહાલાં ઢોર નજર સામે તણાઇ જતાં લોકોને જોઇ રહેવું પડેલું. માણસો પણ બાળબચ્ચાં સહિત ચાર ચાર ને પાંચ પાંચ દિવસ ઝાડ ઉપર રહ્યાં હતાં. તેની પાસે આપણો ભોગ તો કંઇ નથી. જેમનાં ઢોર ગયાં હોય તેઓ આજે હસતે ચહેરે બલિદાન આપો, સાકર વહેંચો. તેમણે કંઇ જ ખોયું નથી. મહા ધર્મલાભ જ કર્યો છે.

નામ મૂકો તેને જોઈને પણ લોકો ડરવાને બદને હસશે જ અને તેઓ પોતે જ અહીં કઇ કામ નથી એમ જોઇ નાસી જશે. પોલિસને માટે કઇ જ કામ ન નીકળે, લખોટીઓ રમીને તેમને દહાડો કાઢવો પડે એવા રીતે તમે વર્તો પોલિસ તો કોના ઉપર મૂકવાની હોય ? જેઓ ગાડા બને, જેઓ ગુના કરે તેમના પર પણ જે સત્યાગ્રહની લડત લડે તેના પર પોલિસ હોય શુ ? જપ્તી કરેલો માલ શેરી વચ્ચે પડયો હશે તો નાનું બાળક પણ તેને અડકશે નહિ તેને સાચવવા માટે સરકારને પોનિમ લાવવી પડે તો ધૂળ પડી આપણા સત્યાગ્રહમા

જપ્તીનુ કામ ચાલતું હોય ત્યા કોઇએ જવાની જરૂર નથી પોલિસ પાસે ન જવુ. કોઇ તેની મશ્કરી ન કરે ખુદ કલેકટર આવે તો પે સભ્યતા સાચવીને તેને સીધો જવાબ આપવો આ તાલુકામા મારામારી થાય કે કોઇ દેવતા મૂકે એ કલ્પનાથી મને નવાઇ લાગે છે છતા એ આળ પણ અત્યારે તો સહન કરી લો એવુ વર્તન રાખો કે પોલિસને શરમાઇને પાછા જવુ પડે આ ભાઇઓ અહીં બેઠીને લખે છે તેઓ તો આજ દશ વરસથી મારી સાથે રહેતા આવ્યા છે તેઓ સાક્ષી આપશે કે જ્યા હુ હોઉં ત્યા અમલદારોને ફરિયાદ કરવાનું કારણ નહિ રહે કોઇને ખોરાક મળવાની અડચણ હોય તો પણ હુ મારી પાસે બોલાવી ખવડાવુ પરમ દિવસે જ એક ભાઇ મને પૂછવા આવ્યા કે એક વધારાની પોલિસ સાથે કારકૂન આવ્યા છે તે અમારો સગો છે, તેને ઉતારો અપાય કે કેમ ? મેં તેને તરત કહ્યું, ઉતારો જરૂર આપો, સગો ન હોય તો પણ આતિથ્ય એ તો આપણો ધર્મ છે. જો આપણે મહેમાનગીરીનો ધર્મ ભૂલીએ તો તો બેઇજ્જત મરીએ જપ્તી કરવા

વ્યાખ્યાન ૮ મું

રવિશંકર જેલમાં

[સરકારી સામાન ભરીને ગાડાં લઈ જતા ગાડાવાળાને ઉતારી પાડવાના સરકારી કામમાં દખલ કર્યાના ગુનાસર તપસ્વી રવિશંકરને ૫ મહિના અને ૧૦ દિવસની જેલ મળી તે પ્રસંગ ઊજવવા સરભોણમાં તા. ૪-૫-૨૮ ની સાંજે મોટી સભા થઈ હતી ત્યાં આપેલું ભાષણ.]

ભાઈઓ અને બહેનો,

સરભોણ વિભાગના વિભાગપતિ શ્રી. રવિશંકર આજે તમારે માટે ૫ મહિના અને ૧૦ દિવસની તપશ્ચર્યા કરવા સરકારને ત્યાં ગયા છે.

તમે તો હવે શ્રી. રવિશંકરને પૂરી રીતે પિછાનો છો, એટલે કેવો તપસ્વી પુરુષ તમારે માટે જેલ ગયો છે તે મારે સમજાવવાનું ન હોય. જ્યારે આ લડતને અંગે પહેલ વહેલો હું અહીં આવ્યો ત્યારે ડાક્ટર સાહેબે મને કહ્યું હતું કે, તમારા સાથીઓમાંનો સારામાં સારો કાર્યકર્તા અહીંને માટે આપો તો જ આ પરગણું સાચવી શકાય. મેં એમને કહેલું કે 'આપણામાં આત્મવિશ્વાસ હશે ને આપણે ખરી નિઃસ્વાર્થ લોકસેવા કરવા નીકળ્યા હોઈશું તો પ્રજા તો આપણી પાછળ આવવાની જ.' છતાં ડાક્ટરનો આગ્રહ જોઈને મેં ભાઈ રવિશંકરને અહીંના કામને સારુ સોંપ્યા.

હું કહી ગયો તેમ હવે તો તમે રવિશંકરને ફરતાં હરતાં બોલતાં ને કામ કરતાં દિવસો સુધી જોયા છે. પણ જોયા નહોત ને માત્ર ઇતિહાસમાં જ વાંચ્યું હોત તો તમે જરૂર એને કોઇ ઋષિ તરીકે જ ઓળખત એટલું એનું તપ હતું. આ જમાનામાં એટલું ભારેમાં ભારે તપ કરનારો મેં જોયો નથી, ને એટલો સંયમ પાળનારો મારી પાસે બીજો કોઇ માણસ નથી. એ થોડુંજ, માત્ર બે ચાર ગુજરાતી ચોપડી ભણેલા પણ એમની બુદ્ધિનો પાર નથી. એમની અમૂલ્ય અખંડ અને નિષ્કામ સેવાથી એ તમારા બધા પર ભારે પ્રભાવ પાડી શકયા ને તમારો આદરેલો પ્રેમ સંપાદન કર્યો. તમારી વચ્ચે એ ૨-૨॥ મહિના રહ્યા તે દરમિયાન હું જોઇ શકયો છું કે ગામેગામ અનેક વેળા પગે ફરીને એકેએક ગામનાં સ્ત્રી પુરુષ બાળક સૌની અતિશય પ્રીતિ તેમણે સંપાદન કરી છે.

સરકારેને શું ખુંચ્યું?

સરકારને આ ખૂબ ખૂચ્યું. કારણ, સરકારની મૂળ ગણતરી એવી કે સરભોણને પાડવું સહેલ છે ને સરભોણ તૂટયું એટલે પછી તાલુકો તૂટતાં શી વાર? પણ તેણે જોયું કે અહીં તો રવિશંકર ઘૂમી રહ્યા છે ને સરભોણ તો આખા તાલુકામાં અતિ મક્કમ છે. અહીં તો કોઇ વાતે પગપ્રવેશ-ચંચુપ્રવેશ થઇ શકે એવું નથી. ત્યારે જ તેમણે રવિશંકરને શોધ્યા. તેમના સરકારી કામમાં ડખલ કર્યાનું તહોમત મૂકયું. ખરી રીતે તો સરકારના કામમાં ડખલ કર્યાને સારુ કોઇને પૂરવો હોય તો મને પૂરવો જોઇએ. એ અધિકાર કોઇનો હોય તો તે મારો ગણાય. રવિશંકર ઉપર તો શું તહોમત મૂકે! એક એવું મૂકયું કે સરકારી સામાન

ભરીને ગાડાં લઇ જતા ગાડાવાળાને ઉતારી પાડયા ને એ રીતે સરકારી કામમા હરકત કરી, ને બીજુ એ કામ સારુ કચેરીમાં જઇ સાપરાધ પ્રવેશનો ગુનો કર્યો ! હુ તો આ તાલુકામા આવ્યો ત્યારથી ગામેગામ કહ્યા કરુ છુ કે કોઇ વેઠિયા વગેરે સરકારના આ પાપી કામમાં મદદ ન કરે એવો બંદોબસ્ત વેઠિયાઓને આપણી લડત વિષે સમજણ પાડીને કરવો જોઇએ અને આ જપ્તીઓના અને રૈયતને રંજાડવાના કામને સારુ તાલુકામા ફરતા દરેક અમલદારને તેના એ કામમાં બને તેટલી અડચણ નાખવી જોઇએ એ આપણી ફરજ છે એ ફરજ ન બજાવીએ તો આપણે મૂર્ખ ઠરીએ

- સૌથી વધુ હરકત કરનારો તો હુ છુ

હુ જ અત્યારે સૌથી વધારે સરકારના કામમા એ જાતની અડચણ નાખી રહ્યો છુ એવી અડચણ કરવી અને એ રીતે સરકારના અન્યાયી કૃત્યમા ભાગીદાર થવા ના પાડવી એ અત્યારે આપણો ધર્મ છે એટલે સરકારી કામને સારુ ગાડા ન આપવા એ પણ ધર્મ થયો રવિશંકર બહાદુર માણસ રહ્યો એટલે સામાન્ય માણસ સરકારી કચેરીમા જવા હિમત ન કરે પણ એ કરે, ને એણે જ્યારે જોયુ કે ગાડીવાળો માલિક પોતે પોતાના હાંકનાર નોકરને કહેતો હતો કે અહ્યા ગાડા પરથી ઊતરી જા તો પછી રવિશંકર પોતે હાંકનારને કહે કે 'ડરીશ નહિ, ડર લાગતો હોય તો ન જઇશ, ઊતરીને ચાલ્યો આવ મારી પાછળ' એમા કોઈ પણ પ્રામાણિક માણસ ગુનો ન સમજે પણ આ રાજ્યમાં તો પ્રામાણિક માણસો માટે એક જ જગ્યા છે તે જેલમા વાસ તેથી રવિશંકરે પોતાના વાસ માટે જેલ પસદ કરી. એને તો જેલમા આરામ રહેશે

સરકાર એને રાંકડો નહિ બનાવી શકે

બહાર તો મહેનત હતી, જેનમાં બહુ તો મણ દળવા આપશે એને એવી જેલ નવી નથી હું તો એને અગાઉ પણ એવી જેલમા મોકલી આવ્યો છુ ને કાઢી પણ લાવ્યો છુ ને ફરી મોકલ્યો છે ને ફરી કાઢી લાવીશ એને મણ દળવા દેશે તે તો એ નાખુ કલાકમાં ફેકી દેનારો છે સરકાર એને રાકડો નહિ બનાવી શકે એ માણસે તો પોતાના તપથી નાગપુરના જેલ ની આખમાથી આસુ પડાવેલા, એવો જબરો એ તપસ્વી છે રવિશકર ગુનેગાર તો ન જ હોય, એનો તો ગુનેગારોને ગુનાને રસ્તેથી છોડાવવાનો ને પ્રામાણિક મનાવવાનો ધધો છે

દોઢુ કામ કરી બતાવો

રવિશકર ભલે ગયા, આપણને એનો શોક નથી, આપણને તો એવુ અભિમાન છે કે આવુ શુદ્ધ બલિદાન આપણે ત્યાંથી સૌથી પહેલુ અપાયુ હવે એની પાછળ તો મારો ને તમારો ધર્મ શુ એ જ આપણે વિચારવુ રહ્યુ. એ ધર્મ એટલો કે જે કામ રવિશકર પોતાની પાછળ મૂકી ગયા તેને આપણે તેમના કરતા દોઢુ કરી બતાવવુ એટલે કે જપ્તી અમલદારના પરગણામાં રખડી રખડીને પગ ફરી જાય ને રાતદિવસ આટા મારે પણ એક ચીજ એના હાથમા ન આવે

હવે તો કહે છે કે રાતના ત્રણ ત્રણ વાગે ઊઠીને નીકળે છે ને ગામડામા ઘૂસે છે ઘૂસવા દો તમારાં ઘર ફોડી તાળાં તોડી બારણાં ચીરી પેસવા દો. એવી ઘરફોડી ન કરે ત્યાં સુધી આ રાજ શોભે નહિ એમ ઘર ફોડીને એમને હાથે ચોરીઓ કરાવીએ ત્યારે આપણે ખરા

જુઓ આ પ્રજાનો બાપ !

પોલિસ લાવી, અમદાવાદથી પઠાણ લાવી દોરડા લઇ રાતના વગડામાં ઢોર ઝાલવા નીકળે છે ને પોતાને મગરૂરી માણસોની કાયદેસર મંડળી કહેવડાવે છે ! પણ દુનિયા જોશે કે ગેરકાયદે ટોળી કે ધાડપાડુઓ બીજા કેવા થતા હશે ! આ સરકાર ખેડૂતોના માબાપ હોવાનો દાવો કરે છે હું પ્રજાને બતાવું છું કે જુઓ આ પ્રજાનો બાપ !

ખેતીવાડી પ્રદર્શનો અને સહકારી મંડળીના પ્રપંચ

ગુજરાતમાં આ વરસની આખરે અમદાવાદ ખાતે ખેતીવાડીનું પ્રદર્શન કમિશનર સાહેબની દેખરેખ નીચે ભરાવાનું છે, ને બારડોલીના ખેડૂતોનું કલ્યાણ ચાલી રહ્યું છે તેમ ગુજરાતના ખેડૂતોનું કલ્યાણ કરવા ગવર્નર સાહેબને બોલાવી એ પ્રદર્શન ખોલવામાં આવનાર છે પૂનામાં આવું જ પ્રદર્શન ભર્યું હતું ત્યાં પરદેશી હળ હથિયારો ને ખેતીના ઓજારો ખપાવવાના અને ખેડૂતોને આંજવાના ધંધા સિવાય બીજું શું હતું એ સૌએ જોયું છે માટે ખેડૂત માત્ર આ બધા પ્રપંચ સમજી જાઓ ને આંખે પાટા બાંધે છે તે છોડી નાખો જેમાં સરકારનો સબંધ હોય તેની આવી દરેક સાધનમાંથી હાથ ધોઇ નાખો, તેમાં કોઇ ભાગ ન લો બારડોલીમાં કપાસનું જીન છે તેમાં સરકારનો સબંધ છે સહકારી મંડળી બનાવીને તેની મારફત ખેડૂતોના કપાસ વેચાવવાનું એમાં લફરું છે આજે બારડોલીના ખેડૂતોના પૈસા વસૂલ કરવા ખાતર એ જીન ઉપર સરકારે પોલિસ બેસાડી છે ! આમ જેટલા જેટલાં તેના ખાતા છે તે બધા અંતે પ્રજાને ફસાવનારા છે તેમાં ખેડૂતોનું ને પ્રજાનું કલ્યાણ ઉપરટપકે દેખાડે છે પણ છેવટે

તો લોકોના ગળા પર બધ મૂકવા કર્યા છે માટે તમારી આંખો ઉઘાડો એવા કામ શા માટે કરો કે તમે એની તળે જાઓને પડો ? હું તમને એ જ શીખવવા માગું છું કે એમ તળે આવ્યા હો ત્યાથી નીકળી જાઓ.

રેલ્વે શાને સારૂ કરી ?

રેલ્વે કરી તે પણ તમારા ફાયદા સારૂ કરી એમ કહે છે અને એ બહાને તમા ા પર વેરો વધારે છે રેલ્વે કરી ત્યારે ખેડૂતોને પૂછ્યુ હતુ ? એ રેલ્વે તો લશ્કર લાવવા હોય ત્યારે સહેલાઇથી લાવી શકાય ને તમારો રોટો પીસવો હોય ત્યારે સહેલાઈથી તેમ કરી શકાય તેટલા સારૂ કરી છે એક કામ એણે તમારા કલ્યાણની શુદ્ધ દાનતથી કર્યું હોય એમ નથી હા, એનુ કામ થતા તમારી થોડી સગવડ સચવાતી હોય તો ભલે. પૈસા લઇને તેમ થવા દેશે. તમને થોડી સગવડ મળે ને તમે સુખી હો તો ચૂસતાં ફાવે '

સરકારને હવે નગારાની બીક લાગવા માંડી છે. તમારા ગામોમા ઠોમ્રા નગારા વગાડશો તો એનુ રાજ ઊંધું વળી જવાનું છે આટલી તોપ બંદૂકો સાવલશ્કરવાળી સરકાર નગારાંથી ને પોગરાના ફૂટકાથી ડરે છે ? એનામા કેટલો ભડકાટ પેઠો છે બીજી એક વસ્તુ સમજાજો ટનેન્ટર તાલુકામાં આવ્યો ત્યારથી આઠ દસ દિવસ થયા એ વિમાસણમાં પડ્યો છે એના કાન ઊંચા થયા છે અને થયુ છે કે આ લોકો હવે એમ હાથમાં આવે એવુ નથી એઓ ખુવાર થવાને તૈયાર થએલા છે જો એમના.માં તોફાન કે ઉપદ્રવ ન થાય તો બાજી હાથમા

ન આવે તેથી હવે એને તોફાન મારામારી ખુનામરકી ને દેવતાની તાલુકામાં ગંધ આવવા લાગી છે. સરકારને એટલું બહાનું જોઇએ છે.

છક્કડમાં ન ફસાઓ

એની છક્કડમાં તમે કોઇ ન ફસાઓ. ઢોલ વાગ્યાથી કે નળી ફુટવાથી રાજ જતું રહેશે એવો જે ડર રાખે તેથી શું ડરો ! આ બધી તમારે સારુ જાળ પાથરવામાં આવે છે કોઇ તેમાં ન આવો. ઢોલ ત્રાંસા ને ફટાકા ભડાકાની જાળમાં તાલુકાના એક માણસને હું નહિ ફસાવા દઉં એની સરકાર ખાતરી રાખે એવા જાહેરનામા પર પણ જ્યારે લડવાની જરૂર હોય ત્યારે આપણે લડાઇ આપીએ પણ એના પ્રપંચમાં તાલુકાના લોકને ફસાવા દઇને હું એને મોકો નહિ આપું. અત્યારે તો આપણે ઇન્સાફ ન થાય ત્યાં સુધી મહેસૂલ કોઇ વાતે નથી ભરવું એ મુદ્દા ઉપર જ લડવું છે. નગારું વગાડીને એવા ધૂળ જેવા જાહેરનામાનો ભંગ કરી બમો રૂપિયા આપણે આપવા નથી. એને ક્યાં સાક્ષી પુરાવાની જરૂર છે ? એ પ્રપંચમાં આપણે નથી ફસાવું. ઢોલકાં નગારાંથી શું થવાનું ! હવે એની જરૂર જ શી રહી છે ? કોણ નથી જાણતું કે જપ્તી અમલદાર ત્રણ વાગ્યાના ઊઠીને ગામોમાં પેસે છે. પણ એમના ગ્રહ જ વાંકા છે ! છતાં ભલે ફરે. આપણો ધર્મ એટલો કે એ ગમે ત્યારે આવે, બારણે તાળાં પડેલાં જ હોય ને એને હાથ કંઇ ન આવે. એને તાળાં ભલે તોડવા દો. તાળાં ન તોડે ત્યાં સુધી આપણે એમને ઓળખીએ કેવી રીતે કે આ આવા છે ને આટલી હદે જઇ શકે છે.

જાહેરનામા

આજે તાલુકામાં જાહેરનામા ચોડાયા છે તેમાં લખે છે કે સરકારી કચેરી લોકલબોર્ડ વગેરેના મકાનો પાસે ભેગા ન થાઓ. આપણે જાને શું કરવું છે? હું તો દિવસો થયાં તમને કહી ગયો છું કે અમલદારોની પાસે જ ન જાઓ. એમના મામું ન જુઓ સામે મળે તો પીઠ ફેરવીને ચાલ્યા જાઓ એની સામે જોવાની પણ આપણે શી જરૂર હોય? થોડા દિવસ કરી તો જુઓ એ અમલદાર દાઢીમાં હાથ ઘાલતા આવશે કે ભાઇસાબ ગમતું નથી અમલદારી તો પ્રજા ઉપર હોય. પ્રજા સામું પણ નહિ જુએ ત્યારે તેઓ અકળાઇ ઊઠશે ને અંદર અંદર ડોસા મારશે.

ખરી ચૂંક

પણ જાહેરનામાનો ખરો અર્થ તો એ છે કે એમને એકે વેઠિયો નથી મળતો, એકે ગાડાવાળો નથી મળતો, દારૂખાનાં માલ લેનાર તાલુકામાંથી કોઇ મળતો નથી. ખરી ચૂંક જ એ છે અને એને એક પણ વેઠિયો એક પણ માણસ આ જબરજસ્તીના કામમાં મદદ કરનારો ન મળે એમ કરવું એ તો આપણો ધર્મજ છે—પછી ભલે સરકાર જેલો ભરી કાઢે. આપણા વેઠિયા, આપણા દૂબળા, આપણા ગાડીવાળા, ગત દિવસ આપણી સાથે રહેનારા એ સરકારને મદદ શેના કરે?

આપણે એમને એટલું ન સમજાવી શકીએ? હા, એમને ડરાવી ધમકાવીને ન રોકીએ. પણ આપણી સમજૂતથી ને ઉદારતાથી રૈયત આપણી લડત, જેમાં એ પોતે પણ આવી જાય છે તે, એ સમજી જાય ને તમારી હૃદયથી ને તેજથી એનામાં અમલદારોની

બીક મટી હિંમત આવે કે ભલે મારું વાવલું જાય એમ આપણે કરવું જોઇએ. એમ એ રાંકડા માણસો પણ ટટાર થઇ જાય ને પોતાના વાવલાને લાત મારે ને અમલદારને સંભળાવી દે કે બળ્યું તારું વાવલું, હું આવા પાપી કામમાં હરગિજ નહિ ભળું. એ થોડા જ તલાટી કે જપ્તીદાર છે કે એનાથી છોડયું છોડાય નહિ ?

આજે વાલોડમાં જપ્તીના બે ખારસા એક પાટ ને થોડી જુવારની હરાજી કરી. એક માણસ લેનાર ન મળે. હવે પોલિસના સિપાઇઓ આવ્યા છે તેને જ પચાસનો માલ રૂપિયે રૂપિયે રાખવા દે છે ! જુઓ ન્યાય ! આવા ફજેતાના ફાળકા રોજને રોજ થાય છે.

ભલે દેશવટો લેવો પડે

સરકારને ૫ લાખ વસૂલ કરવા માટે ૫૦ લાખ ખરચી નાંખવા છે પણ પ્રજાની મૂંડી નીચી નમાવવી છે. પ્રજા પણ પ્રતિજ્ઞા લઇને બેઠી છે. ભલે ખુવાર થઇ જવું પડે, માલમિલકત બધી છોડવી પડે, ભલે તાલુકો છોડી દેશવટો લેવો પડે, પણ પાછા હટવાની હવે વાત નથી. અતિ સરકારની જ લાજ જવાની છે. એવી સરકાર નમે જ નહિ, એ ભૂકો જ થાય. લોકોની આવી મક્કમતા જોઇને સરકાર હવે છંછેડાઇ છે ને હવાતિયા મારે છે કે લોકોને હવે કઇ રીતે ડરાવવા ?

કચેરી કે કસાઇખાનાં ?

હવે ઢગલાબંધ ખાલસા નોટિસો કાઢવા માંડી છે. હું તો પહેલેથી કહેતો હતો કે સામટી છપાવી મગાવો કે ઝટ પાર આવે આજે કચેરીનું કસાઇખાનું બની ગયું છે. જપ્તીમાં પકડી આણેલી ભેંસો પાણી વિના મરે

છે. ને બધો તાલુકો જ ખાલસા કરવો છે તો પછી આ બધી જપ્તીઓ ને ભેંસો ને કસાઇના ધંધા શાને ખાતર? કસાઇ તો સારો કે એક ઝટકે સાફ કરે. ત્યારે એવા એવા ખાલસા નોટિસો લખ્યા કરોને? તડકે રવડવું પડે શું કામ? હવે ભેંસો કચેરીના કંપાઉન્ડમાં મરવા પડી છે ને એક પાણી વગર ટળવળીને મરી ત્યારે વેટરનરી ડાક્ટરને પૂછે છે કે શાથી મરી! શું આંધળાને સૂઝે એવું નથી કે શાથી મરી? તમે કેમ દેખતા નથી? પેલો ભેંસનો માલિક દાવો કરે ત્યારે જવાબ દેજો. પણ એ દાવો માંડે કે ન માંડે, રૂપિયા તો નજીવી બાબત છે. પણ હું પૂછું છું કે તમારે જમીનો ખાલસા કરી તાલુકાને કાઢી મૂકવો છે તો પછી આમ ભેંસો પાછળ શા સારુ પડ્યા છો!

સરકારના સલાહકારો કેવા છે?

૫-૫૦ લાખની જમીનો પર ખાલસા નોટિસો કાઢી છતાં હજુ લખ્યા જાઓ છો. પછી ભેંસોને શું કરશો? નહિ તો પછી ખાતેદારોનાં બૈરાં છોકરાં ઉપર પણ નોટિસો કાઢો કે આ પણ છોડી દો? કંઇ અક્કલ રહી છે? સરકારને સલાહ આપનારા પણ કેવા મળ્યા છે તે જુઓ. અમલદારો આખો દિવસ ઢોર પકડે છે, ને કચેરીમાં લાવી પૂરે છે. ઢોર પકડવામાં મદદ કરવા ને સાચવવા અમદાવાદથી પઠાણો આવ્યા છે. આમાં સરકારની કેટલી આબરૂ જાય છે, તેનો તેને સલાહ આપનારા વિચાર કરે છે? હું કહું છું કે તદ્દન નાલાયક સલાહકારો સરકારને મળ્યા છે. અને આમ કેટલા દિવસ ચાલવાનું છે? થોડા દિવસમાં કાયર ન થઇ જાય તો કહેજો.

બળ્યા એ અવતાર !

વાલોડના થાણામાં એક જણ ભેંસનું પૂછડું પકડી રહ્યો છે, ને બીજો દુહે છે ! કોઇએ આનો ફોટો પાડયો છે. સરકારની નોકરી કરવા જતાં ગોવાળિયા અને ખાટકી થઇને મરવાનું. બળ્યા એ અવતાર !

સરકારી નોકરો કહે છે કે ગામનાં છોકરાંના ડંકાનગારાં કરતાં આ ઢોરોની રાડોથી કાન ફૂટયા. કાઢોને જાહેરનામું એ ભેંસો પર કે અવાજો ન કરવા ! તમારા થાણામાં તો છે તમારી હકુમત હેઠળ.

હજુ તો એમાંથી ઓળખે છે ને બિનખાતેદારનાં નીકળે છે તે પાછાં આપતા જાય છે ! બિનખાતેદારોનાં ઢોર લીધાં શા સારુ ? ૫–૧૦ જણા મળીને બંદૂક લઇ વગડામાંથી બિનખાતેદારનાં ઢોર હાંકી આણ્યાં તે ધાડ (ડકાઇટી) થઇ. એને સારુ ૫–૭ વરસ જેલ મળે એ જાણો છો ?

ઊલટો ચોર કોટવાળને દંડે !

એક બિનખાતેદાર આવ્યો. કહે 'તમે મારાં ઢોર હાંકી આણ્યાં છે તે પાછાં આપો.' તો કહે 'બે દિવસનું ખરચ આપ.' જોજો ન્યાય ! ઊલટો ચોર કોટવાળને દંડે છે ! પેલો કહે 'પેલી સામી છાવણીમાં ધોળી ટોપીવાળાને જઇને પૂછી આવું ને એ સલાહ આપે તો ખરચના પૈસા ભરું.' તો કહે 'લઇ જા, લઇ જા તારાં ઢોર.' પેલો માણસ તો બિચારો જાણે કે ધોળી ટોપીવાળા જે ન્યાયની વાત હશે તે જ સલાહ આપશે. શી આ બધી સરકારની શોભા !

ત્રણ ત્રણ ખાસ જપ્તી અમલદાર નીમ્યા છે: સ્પેશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ, પોલિસના પગાર, ઢોર હાંક્વા પઠાણો આમાં ઓછી ઇજ્જત જાય છે ? હું તો કહું છું ટોળાં ઢોર હાંકી જાઓ. જુઓ ગામનું એક છોકરું પણ પાછળ આવે છે ! તાલુકાના લોક આવીને મને કહે છે કે રજા આપો તો એ પાંચ હજાર ઢોર સામટાં આપી દઇએ. પણ હું કહું છું ના. એમને આમ જ કરવા દો. તમે ઘડાઓ. તમને તાલીમ મળવા દો. જે તાલુકામાં સો વરસે પણ એક ખાતેદાર ઉપર મહેસૂલ વસૂલી માટે નોટિસ નહોતી કાઢવી પડતી ત્યાં આજે કેવો યજ્ઞ મંડાયો છે ને તે શા ખાતર એની સરકારને ને દુનિયાને બરાબર ખબર પાડવા દો.

પઠાણ સારા

પઠાણો પણ આથી સારા. પઠાણ ટોકરો વ્યાજ લે, બે ટોકરા વ્યાજ લે, પણ ક્યાંએ એવું સાંભળ્યું છે કે ત્રણસેંના લેણા ખાતર ૨૦૦૦નો દાર ને ઉપર ૨૫-૩૦ હજારની જમીન મૂકી દો ? લઈ લ્યોને બધી જમીનો. વળી ખાલસા નોટિસો કાઢો છો તો આ જપ્તીઓ ને પઠાણો ને બીજી બધી ઉઠાંઠ શા માટે ? કાં તો ખાલસાનું બધું પોલું છે ને નાહક ડોળ કરો છો ને કાં તો જપ્તીઓનું બધું ખોટું છે. બેમાંથી કયું ખોટું છે, નાટક છે તે તો સમજાવો. અમારે ક્યાં ખોટું લડવું છે ? ન્યાયથી માગો તો અમારે ચોવીસ કલાકમાં ભરી દેવું છે, પણ અન્યાયથી તો મરચાંના તોબરા અગાઉના વખતમાં બાંધતા તેમ દાટી દઇને, અન્યાય મનાવીને પ્રજાને ખરસી કરીને લેવાય એમ મનમાં ખાંડ ખાતા હો તો તે કદિ નહિ લેવાય.

રવિશંકરનો મંત્ર

રવિશંકરે તમને જે મંત્ર આપ્યો છે તેને પકડી રાખજો એ તમને આ લડતની ભાળવણી કરી ગયા છે, તમને સોંપી ગયા છે તેને પાછો આપીશું તેનો વરઘોડો કાઢીશું ને તેને કામનો હિસાબ આપીશું, ત્યારે આપણું કામ પૂરું થશે એવો પવિત્ર બ્રાહ્મણ જેણે પરગણામાં ચેતન રેડ્યું ને પોતાનું તેજ આપ્યું તે પોતાનું બલિદાન આપે ત્યારે આપણે આનંદની ઉજવણી કરીએ તો જ એણે આપણને આપેલું શિક્ષણ શોભે માટે બધા સમજો, ને જે નિર્ભયતાના ત્યાગના અને દુઃખ સહન કરવાના પાઠ રવિશંકરે તમને આપ્યા છે તેને ગ્રહણ કરી શાંતિ રાખી અડગપણે તેણે મૂકેલો વારસો શોભાવો. ઈશ્વર તમારું કલ્યાણ કરો

વાતચીત

પાછળથી શ્રી વલ્લભભાઈએ આખી મેદનીના ખેડૂતોને પૂછ્યું હતું કે, 'કોઈને કંઈ પૂછવું છે? તમને બધી સમજ પડે છે ને?

(જુદી જુદી તરફથી અવાજો) 'હા હા બધી સમજ પડી ગઈ છે, હવે કોઈ ડરવાનું નથી'

કેટલીક વધુ હકીકતો સરભરી રજાડની ખેડૂતો તરફથી સરદાર વલ્લભભાઈને કહેવામાં આવી હતી, અને 'તેવું બધું સરકારી અમલદારો અને માણસો કાયદા હેઠળ કરી શકે ખરા?' એમ પૂછતા સરદારશ્રીએ જણાવ્યું હતું કે, 'શું ન કરી શકે એ પૂછો જ નહિ'

રવિશંકર જેલમાં ગયા તે સરકારને ગાંઠો ન મળ્યા તેથી હવે આપણે એવું કરવું જોઈએ કે, સરકારને સમજ

પડે કે રવિશંકરને જેલમા પૂર્યાથી કંઈ ગાડાં મળી નહિ જાય ગામેગામ બંદોબસ્ત કરો અઢારે વર્ણને સમજાવો, ને એકઠા કરો. માત્ર કોઈપણ જગાએ બળ વાપરીને દમાણુ ન આપો ૮૮૦૦૦ માંથી એકાદો વરાડવાળા પારસી જેવો નીકળે તો ભલે નીકળે. એનું નામ મૂકી દ્યો ને સંપ કરો કોઈ રીતે જુદા ન પડો અત્યારે અંદર અંદર લડવાનું હોય જ નહિ ભૂખે મરશું પણ જુદા નહિ પડીએ, ભલે જેલમા જવુ પડે

અત્યારે તાલુકો આખો જેલ નહિ તો બીજુ શુ છે ? નહિ તો ઘેરઘેર તાળા શેના હોય ? ને બંદૂકવાળા શેના હોય ?

એક ખેડૂત—રાતના ત્રણ ને ચાર વાગે સીમમાંથી ધણીનું નામઠામ જાણ્યા બૂઝ્યા વગર ઢોર પકડે છે તેમ પકડી શકે ?

સરદાર—મે કહ્યું નહિ કે શુ ન કરી શકે તે પૂછો જ માં ?

બીજો ખેડૂત—મે તો જપ્તી અમલદારને કહ્યું કે હજાર ઢોર સામટાં લઈ જાઓને વાળી આપીએ તો કહે ના, રોજના બબ્બે આપો

સરદાર—એને રોજ ડાયરી ભરવી જોઈએને ! સામટાં કેમ લે ? આવી કનડગત લાંબી નભવાની નથી હું અમલદારોને કહું છુ કે હજુ જુઓ તો ખરા, તમારે હાથે તમારા પોતીકા લોકોના ગામડા ચીરવાનો તમારે માથે વખત આવવાનો છે પેટને ખાતર નોકરી કરવાને પણ હદ હોય. આવા ધંધા કરવા પડે તે કરતા પેટ ફોડી નાંખ્યું શુ ખોટુ ?

એક જણુ—સરભોણના જપ્તીદાર તલાટીઓને સાંજે મોડે સુધી કામ કરાવે છે, ને રાતના બે ત્રણ વાગે ઉઠાડીને સાથે લઇ ગામડાં ફરવા નીકળે છે. રાત્રે સુવા પણ પોતાને મુકામે જ બોલાવે છે!

તલાટીઓ કે પરજેતર?

સરદાર—શરમ છે એવી નોકરી કરનારને અને કરાવનારાઓને! શું તલાટીઓ એની પરજેતર સ્રીઓ છે? લાત મારવી જોઇએ એવી નોકરી ઉપર, ને રાજીનામું ધરીને ફેંકી દેવું જોઇએ. શું સરકાર એવી નોકરી માગે છે કે તલાટીઓએ દિવસના અમલદારોની રસોઇ કરવી, અને રાત્રે કામ કરવું ને તેના મુકામ પર સુઇ રહેવા જવું, અને વહેલા ઊઠીને જપ્તી અમલદાર સાથે જવું! હું આ સરકારને ઓળખું છું. એ એવી નોકરી હરગિજ નથી માગતી; તમે પ્રામાણિકપણે એની નોકરી કરો; નોકરી કરવી છે ત્યાં સુધી એના વફાદાર રહો. એને પુરા આઠ કલાકનું કામ આપો, પણ આ શું? થોડા વખત પર કોઇ વાત લાવ્યું હતું કે તલાટીઓ પાસે રંધાવે છે, અહીં કહો છો કે સુવા બોલાવે છે. મને નવાઇ લાગે છે કે એવા માણસને લાજ કેમ નથી આવતી? તમે નોકરી કરો, પણ તમારું સ્થાન ચૂકીને સ્થાનભ્રષ્ટ થઇને નોકરી કેમ કરો? સાફ કહી દો કે આઠ કલાકથી વધુ નોકરી જોઇતી હોય ને રાત્રે કામ કરાવવું હોય તો લખીને હુકમ આપો. ને રાતપાળીનો પગાર આપો. આટલી પોલિસ, આટલા પઠાણ, આટલા અમલદાર આપ્યા છે, ૫ લાખ વસૂલ કરવા ૫૦ લાખ ખરચવા છે, તો તમને કાં રાતપાળી ન આપે? અત્યારે

માગવાનો મોકો છે, પછી કોણ આપવાનું છે ? મિલનો મજૂર પણ વધુ કામ કર્યાની મજૂરી માગે છે !

મોભો જાળવતાં શીખો

તલાટીઓને આટલું અકળાઇને કહું છું, તે એમનું માન ભંગ કરવાને માટે કહું છું એમ ન માનશો. આ અમલદારોને ત્યાં રાંધવા ને સૂવા બોલાવ્યાનું સાંભળ્યું ત્યારની મને ઝાળ લાગી છે. કેટલું ખરાબ ? કેટલું નીચ ? એના કરતાં તલાટીઓ જોડે લગન જ કરી લ્યોને ? તલાટીઓને આવી વાત કરવાની અમલદારની હિંમત જ કેમ ચાલી શકે ? તમને હિંમત કરીને બોલતાં, સ્વમાન સાચવતાં ને તમારો મોભો જાળવતાં આવડવું જ જોઇએ.

તલાટીઓને, અમલદારોને સૌને તમે માનભેર અને સભ્યતાપૂર્વક વર્તતાં શીખવો. કોઇ અમલદારને ચીડવવાનું આપણે હોય નહિ. એમને સભ્યતાથી નોકરી કરવી હોય તો શા સારુ ચીડવીએ ? પણ જ્યારે એમનામાંથી માણસાઇ જાય, ત્યારે તો સરકારી નોકરોને પણ કહીએ કે આ શું કરો છો ? મજૂર કરતાં તો વધુ હિંમત દેખાડો ?

* * *

વ્યાખ્યાન ૯ મું

સન્મુખલાલ જેલમાં

[વાલોડનો વણિક શાહુકાર જેલમાં જાય છે. ખાલસા નોટિસોનો મારો ચાલે છે, અને બીજી રીતે પણ સરકાર તરેહતરેહની અફવાઓ ફેલાવી ઝેરી પ્રચારકામ કરે છે. એવી પરિસ્થિતિમાં તા. ૧૫-૫-૨૮ ને રોજ બામણીમાં આપેલું ભાષણ]

આજે હું બારડોલીના ખેડૂતોને મોટા કરજના બોજા નીચે મૂકીને ચાલ્યો આવું છું. વાલોડના સુકોમળ વાણિક શાહુકાર સન્મુખલાલ ખાનદાન કુટુંબનો નબીરો તમારે માટે ૭ માસની સખત જેલ લઇને તપ કરવા ગયો છે. ખુદ તમારા તાલુકાની પેદાશના આવા જુવાનને જેલ મોકલતાં મને આંચકો નથી આવ્યો. સરકારે આવા ચારિત્રવાન બત્રીસલક્ષણાને તમારામાંથી પસંદ કર્યો તેથી હું રાજી થયો છું. આટલું સુંદર અને સ્વચ્છ બલિદાન બીજું આપણે ન આપી શકત. એની પવિત્ર વૃદ્ધ બહાદુર વિધવા માતા એને સ્ટેશન સુધી વળાવવા ગઇ ને આશીર્વાદ આપી કહ્યું 'બેટા, ભારત માતાનું મુખ ઉજાળજે !' આવી માતાને પેટે જન્મ લેવાનું મન થાય.

સરકાર આજે ખેડૂત અને શાહુકાર વચ્ચે ભેદ પડાવવા માગે છે. તમારી રક્ષાને માટે આ તાલુકામાં આજે શાહુકાર આગળ થયા છે તે સરકાર આવી એકતા કેમ

સાંખે ? તેથી સરમાર તેમને કોઈ પણ ભોગે તોડવા માગે છે ને તેમના ઉપર એક સરખો મારો ચલાવ્યો છે ચોથાઈ નોટિસો તેમના પર જ સૌ પહેલી ખાલસા નોટિસો પણ સૌ પહેલા તેમના ઉપર ખાલસા કરી પણ તેમની જ જમીનો સા પહેલી ને હવે જેલ જવાનાં પણ તાલુકાનો શાહુકાર વાણિયો જ આજે પહેલો થયો છે

પડખે રહો

ખેડૂતોને બચાવવા આટલો મારો ખમી તેમણે આટલે સુધી તમને બચાવ્યા છે સરકાર લડાવીને આપણને તોડવા ને આપણા પગ ભાંગવા માગે છે તે વખતે આપણો ધર્મ છે કે આપણે કોઈ રીતે તૂટવું નહિ હું તમારી વતી સન્મુખલાલને નિર્ણય કરીને આ રો છુ કે બારડોલીના ખેડુતોની પડખે તમે રહ્યા છો તે જ રીતે ખેડૂતો ઠેઠ સુધી તમારી સાથે રહેવાના છે હવે જો બારડોલીના ખેડૂતો પાછુ વાળી જુએ તો સન્મુખલાલનો વિશ્વાસઘાત થાય અને ગવિશંકર, ચિનાઈ શિવાનંદ જેવા તમારે માટે તપ કરવા ગયા તેમણે આપણને આપેલું શિક્ષણ લાજે

ચોર વ્યસનોની મદદ શોધે છે

કમિશનર સાહેબ આપણા જ માણસો મારફત અત્યારે તાલુકામાં ઝેરી પ્રચારકામ કરી તાલુકાની હવા બગાડવા અત્યત પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે આપણી વચ્ચે નિશાચરો ફરે છે ચોરની પેઠે તેઓ રાતવરત લોકોને મળી ફોડવાના પ્રયાસ કરે છે વ્યસનીઓના વ્યસન શોધે છે, નબળા લોકના ચાદા શોધે છે ને તેમનો ઉપયોગ કરી લઈ તમારી વચ્ચે ઝેરી હવા ફેલાવવા મથે છે કોઈને

તેડી લાવી જમીનો બતાવે છે, કોઈના કમાના લખાવ્યાતી વાતો તાલુકામાં ફેલાવે છે સરકાર નવા પત્રકો કરાવે છે કે તાલુકામાં દેસાઈઓ કેટલા ? તેમને બોલાવશે, કહેશે તમારી દેસાઈગીરી લઈ લેશું, તમે વફાદાર નથી ! જે પ્રજા રાજ્યને અન્યાય કરતાં ને ધર્મભ્રષ્ટ થતા રોકે તે જ ખરી વફાદાર, બાકી બીજી ગુલામ ગુનામો ઉપર તો ગુલામ હોય તે જ રાજ કરવા ઇચ્છે છે. શહેનશાહ ન કરે. દેસાઈગીરી એ રીતે જ રહેવાની હોય તો તે ફેંકી દઈને તમારી માણસાઈ બતાવો

દેમાઈઓ પાછળ પટેલોનો વારો

દેસાઈગીરી રાખવા ખાતર આજે કમાશો તો કાલે કહેશે જપ્તીનો માલ રાખો, પછી કહેશે ખાનસાની જમીનો રાખો, પછી કહેશે બીજા પાસે પૈસા ભરાવો દેસાઈઓ પાછળ પટેલોનો વારો આવશે પટેલો એ સમજ્યા તેથી આજ લગી તેમની નાક રહી છે ને જપ્તીમાંમાં ભળવાનુ કહેવાની સરકારની હિંમત નથી ચાલતી એવા જ મક્કમ રહેશો તો તરી પાર ઉતરશો

બહુમના પરવાનાવાળાઓ તલાટીઓ અને એવા જે સરકારને આધારે રહેનાર છે પાગળા છે તેમની યાદી થાય છે તેમને કહેશે તમારા પરવાના લઈ લેશું તો ફેંકી દેજો એના પરવાના હવે ભરદરિયે વહાણ છે ડુબાડવું હોય તો પાછળ જોજો આગળ જુઓ કરિ દેખાશે અડગપણે ઇશ્વર ઉપર વિશ્વાસ રાખી ટેક પર રહો.

૫૦ લાખ કોના બાપના ?

કમિશનરને બીક છે કે બારડોલીમાં નમતું દેશું તો આ ધાધલિયા ખેડા જિલ્લામા ૫૦ લાખ આપ્યા છે તે

પર પાણી ફેરવાવશે. ખેડૂતોને અપ્રામાણિકતા શીખવવી એ અમારું કામ નથી પણ એ ૫૦ લાખ કોના બાપના ? કમિશનર વિલાયતથી લાવ્યા હતા શું ? ખેડૂતોએ વરસોવરસ લાખો રૂપિયા ભરી દુકાળ રેલ જેવાં સંકટ સામે વિમો ઉતાર્યો છે તેમાંથી આપ્યા છે અને તે પણ ક્યારે ? જ્યારે કહ્યું કે અત્યારે ગુજરાતના ખેડૂતને ટટાર કરી ઊભો નહિ રાખો તો માગ જેવો કોઇ ભૂંડો નથી એમ સમજજો. કારણ હું ખેડૂત છું. અમારાં છાપરાં ખેદાનમેદાન થઇ ગયાં છે, ઢોરઢાંખર અનાજપાણી રાચરચીલું તણાઇ ગયાં છે, ને અમે કપાળે હાથ દઇ બેસી રહીશું એમ માનતા હો તો તમારી ભૂલ છે. શાહુકારના પૈસા પાછા ન દેવા એવું શીખવનારો હું નથી, પણ ઢંગ આવા હશે તો હું શું કરીશ ને કોઇ શું કરશે ?

મનીઓર્ડર મંગાવતા હશે !

ખેડાના ધાબલિયા અહીં આવીને ખેડૂતો પર જીવે છે ને કમિશનર સાહેબ સાડા ત્રણ હજારનો મનીઓર્ડર વિલાયતથી મંગાવીને ખાતા હશે ? તમે કોના પર જીવો છો ? આજે ત્રણ મહિના થયા બારડોલીમાં કહિ પગ મૂક્યો છે ? પઠાણો, અમલદારો, ગત્રે ઊઠીને ઢોર પકડવા રોળાં, જમીનો ખ લસા, બધું તાપી કાંઠે બેસીને. ખેડૂતોને કહું છું એ દાઝયા ઉપર ડામનો એકવાર સરખો હિસાબ કરી લીધે જ છૂટકો છે. આવાં અપમાન ખમવા કરતાં મરવું સારુ.

જ્યારે ખેડૂતોમાં એટલી એંટ આવશે ત્યારે જ ખેડૂતોની ઇજ્જત વધારશે. તમે ખેડૂતોને રીઝવી શકતા હો

તો ખેડૂતો મારા જેવાને શા સારુ ઊભો રહેવા દે? તમે કેમ ખેડૂતોને નથી રીઝવી શક્તા?

કલેક્ટરમા બળ હોય ને સાચી ધગશ હોય તો આજે એક કલાકમા તાલુકો હાથ કરે કહી દે કે મારી રૈયત ઉપર જુલમ નહિ કરુ લઇ લ્યો આ રાજીનામુ જોઇએ તો પણ કમિશનરને તો કોઇપણ ભોગે પ્રજાને પજવવી છે તેથી આ બધો ઉતપાત માડ્યો છે પણ તમે ન ડગો જે રાજ પોતાના ખેડૂતોને નથી રીઝવી શક્તું ને જેમ ખેડૂતને માન નથી તે રાજતંત્ર રહેવા લાયક નથી

દેવાળુ કાઢવા રાખશે?

તમને કહેવામા આવે છે કે તમારી જમીનો કંપની રાખશે, ગાર્ડ રાખશે આવડા મોટા રાજને આટલા પઠાણો પોલિસો રાખીને પણ જે જમીનો સાચવતાં ન આવડી તે કંપની શુ દેવાળુ કાઢવા રાખશે? આજુબાજુ બ્રિટિશ ગાયકવાડી એકેએક તાલુકામા ફરી આવો કોઇ ખેડૂત બારડોલીની જમીનો ખેડવા આવવા તૈયાર છે? એ કઇ પઠાણ રાખી ભેંસ હાંકી જવાની નથી કોઇ ચોરડાકુ કોઇ પૈસા ખોઈ ભિખારી થએલા ગરજુને સરકાર ભલે શોધે એક વરસ જુઓ તો ખરા કોણ જમીન ખેડે છે?

બારડોલી કચેરીમાં જીવદયા ખાતું!

ઘાટકોપરમા જીવદયાવાળાનુ મોટુ ખાતુ છે ત્યા ગવર્નર સાહેબ જઇને મોટુ ભાષણ કરી આવેલા અહીં આવીને જુઓ તમારા કલેક્ટર સાહેબ બારડોલીની

કચેરીમાં જીવદયા ખાતુ ચલાવે છે ! અહીં આવી ભાષણ કરી જાઓ ખેડૂતોને કહું છુ તમે અમલદારોની પાસે જ ન જાઓ કહો કે અમારે કઇ કામ નથી જાઓ તો મગદાઇના જવાબ દેતા શીખો

કહે છે કે આ તો રાજ ઊથલાવવા બેઠા છે ઊથલાવવા તો તમે બેઠા છો, હુ તો કાયમ કરવા માગુ છુ-તમે દમદાટી દેશો ને ધમધમાટ કરશો તેથી કાયમ નહિ થાય

સરકારના દૂઝણા

સરકારી અમલદારો અત્યારે તમને એક જ વાત કરી રહ્યા છે 'ભરી દો નહિ તો મરી જશો. સરકાર આ વખતે નહિ છોડે ' એણે આખી ઉમર નોકરી કરી બહાદુરીની વાત જ કદિ સાભળી નથી સરકારના દૂઝણા જેવા એ લોકો છે તેમને કહો કે ' ભાઇ, તારું પેટ સભાળ ને તારા હાથપગ ભાગેલા છે અને તુ નોકરી ન કરે તો બજારમા કોઇ ટકો ન દે. અમે ધરતી ફોડી ખાનારા અમે થોડા ભાગેલા છીએ ''

ગુજરાતને ગાંધીરોગ લાગ્યો છે

સરકારી પત્રનું એક છાપુ કહે છે ગુજરાતને ગાંધીરોગ લાગ્યો છે એ તદન સાચુ છે એ રોગ બધાને થાઓ. ગાંધીજી શુ કહે છે ? તમારા પગ ઉપર ચાલો. એ જમાનો હિદુસ્તાનમા ને ગુજરાતમા તો આપણે લાવવો જ છે ખેડૂત જગતનો અન્નદાતા શા સારુ પાંગળો રહે ? નિડર થઇને બેસી રહો

દુનિયામા આ નવો અખતરો છે, ગાંધીજીએ મૂક્યો છે. દુનિયાએ આજ લગી એક જ જાતની લડાઇ જોઇ

છે પશુબળ સામે પશુબળની આ લડત અપાર પશુબળ સામે હાથ જોડી બેસી રહેવાની છે હાથીના કાનમા મગતરૂ પેસી ગયુ છે ગમે તેટલા કાન સૂઢ પછાડે આમા રોષ કે ગુસ્સાથી કામ નથી બનતુ ઊલટો ગુસ્સો કરનારો ગભરાય છે ને હારી જાય છે

જેમ સરકાર આમા વધુ ગુસ્સો કરશે તેમ એનો વધારે ફજેતો થવાનો છે ને જે રાજ્યમા તેની ન્યાયની અદાલતો ફજેત થાય છે તે રાજ માથે મીઠુ વળ્યુ સમજજો

સરકારને કહી દ્યો કે આ તાલુકાની ધરતી ઉખાડીને દરિયામા ફેંકી દેવાની હોય તો ફેંકી દ્યો, જોઇએ તો તાલુકા ફરતી તોપો ગોઠવી દ્યો, હોય એટલી શકિત ઠલવો અમારી પાસે એવી પશુશકિત નથી અમારે એવી શક્તિ જોઇતી પણ નથી અમારી પાસે સત્યની શકિત છે ને અમારી ઇશ્વર ઉપર શ્રદ્ધા છે એટલુ બસ છે. એ શકિત ને એ શ્રદ્ધા દુનિયાને સિદ્ધ કરી આપવાનું ઇશ્વર તમને બળ આપો ને તમારુ કલ્યાણ થાઓ.

*
**

વ્યાખ્યાન ૧૦ મું

પઠાણુ રાજ્ય

[બારડોલીમાં પઠાણુ રાજ્ય શરૂ થાય છે, સરકારે મહેસુલ વસૂલ કરવા ખાતર પોતાનાં બધાં ખાતાં સંડોવ્યાં છે અને તલાટીઓ કુહાડીના હાથા થાય છે તેવી પરિસ્થિતિમાં તા. ૧૬-૫-૨૮ને રોજ બાજીપરામાં આપેલું ભાષણ.]

વીરચંદ શેઠ પાસેથી તો ખાલસાથી પેટ ન ભરાયું તે ઘોડા લીધા, જપ્તીઓ કરી. આ કરતાં જો જાહેરાત બહાર પાડતા હોય કે આટલાને બંદૂકથી ઠાર કરવા છે, તોય ખબર પડે કે કેટલાને રહેવાનું છે. આ તાલુકામાં આજે મહેસુલ ભરવાની ના પાડવી એ મોટો ગુનો છે, તે માટે પઠાણો મોગલોને ભૂલાવે તેવા જુલમ કરી શકાય. હવે પઠાણોને રાત્રે તમારા વાડાઓમાં ઘાલે છે. જ્યાંથી આણ્યા હશે ત્યાં તો પોલિસને સાચવવા પડતા હશે. એવાઓને તમારા ગામોના ખૂણેખૂણા, વાડેવાડા ને ઘરેઘર બતાવો જેથી ધાડો પાડવી હોય તો તેમને સુગમતા થાય !

ડાકુ હુલાવ્યે ડખલ !

અત્યારે પણ આ લોકનું ધાડું આવે છે. ગમે તેની માલમિલકત ઢોર જે કંઇ દેખ્યું તે કોનું, કઇ હદનું, કશી તપાસ વિના લઇ જાય છે. કોઇથી બોલાય નહિ.

કોઇએ માથું હલાવ્યુ તો પણ સરકારી કામમાં અટકાવ કર્યાનું તહોમત ને જેલ ! મેં સાભળ્યુ કે તમારા ફોજદાર સાહેબની હાજરીમાં કોઇને છીંક આવી તે બદલ સરકારી કામમાં અટકાવ કર્યાના તપાસ ચાલે છે ! શી આબરૂ ? કેટલુ આ રાજ્ય હલકું પડયુ છે ? જેમ જેમ જુલમ કરશે તેમ તેમ તેની આબરૂના કાંકરા થવાના છે. કમિશનર સાહેબ કહે છે અહીં નમતુ દઇશુ તો આ લોકો બેઠામાં નહિ દેવા દે અથવા બીજે કર વધારશુ ત્યાં પણ પહોંચી જશે. હું કહું છુ કે તમારી પાસે આટલી સત્તા છે ને તમે આટલા અત્યાચાર ગુજારો છો, ધોળે દહાડે ધાડ પાડીને કતલખાના ચલાવો છો, ખોટા કેસ કરવા પાછળ પોલિસ, ખેતીવાડી, આબકારી ખાતા સંડોવ્યાં છે ને છેવટ ન્યાય ખાતાને પણ અભડાવ્યુ છતાં લોકો મારુ જ માને ને તમારુ ન માને એમ કેમ ?

ખેડૂતોને જીવાડવા સારૂ ?

અને આજે આટલી અરાજકતા બારડોલીમા ચલાવી રહી છે તે છતા સરકાર ખેડૂતના માબાપ હોવાનો દાવો કરે છે ! ને આ કમિશનર ખેડૂતોના કલ્યાણ માટે ખેતી પ્રદર્શન અમદાવાદમાં ભરવા માગે છે હુ એ દાવાનો બધો પડદો ચીરીને અહીં તમને નજરે દેખાડી રહ્યો છુ કે આ કમિશનર જેવો ખેડૂતોનો દુશ્મન બીજો નથી ખેડૂતો હવે નાના નથી કે આંખ મીચીને માબાપ કહે. ખેડૂતો ઉપર ૨૨ ટકા વધારી તમે માસિક ૩૫૦૦ રૂપિયા પગાર ખાનારા કહો છો કે ખેડૂતોની સેવા કરનારા ખેડૂતના ઉપર જીવે છે અને તેમને ખરાબ કરે છે તેથી ખેડૂતો નહિ દે તો અમે સખ્તાઇ કરીને–પાયમાલ કરીને

વસુલ લઇશુ કાયદામા તેમ વસૂલ કરવાનુ પણ ભલે હોય પણ કાયદામાં ૪૭ જગ્યાએ લખ્યુ છે કે અમે તમારા માબાપ તમારા ઉપર પકાશો લાવીશું, ખોટા સાક્ષી ઊભા કરી કાળામા કાળા કામો કરીશું, રાક્ષસો વસાવીશું મુસલમાન અમલદારો મૂકી કોમી ભેદ પાડી તમને ખેદાન મેદાન કરીશું! આ બધી રાક્ષસી સામગ્રી કમિશનર સાહેબે ખેડૂતોને ડરાવવા પાથરી છે!

હું તો કમિશનરની પેઠે ખેડૂતોને કચડવા નથી આવ્યો પણ કમિશનરના કચડ્યા ખેડૂતો ચગદાઈ ન જાય તે માટે ખેડૂતોનો બોલાવ્યો આવ્યો છુ ને ખેડૂતોને કહું છુ—થાય તેટલું કરે, તમારાં ઢોરને રીબાવી કકળાવે, ખાટકીઓને આપે મિલકત લૂટી જાય પણ હરગિજ ન નમશો એને ખબર પડવા દો કે મૂગા ઢોર રીબાવ્યે ખેડૂતોના દિલ કમજોર નથી થવાના!

જાણજો ગધેડું ભૂંકે છે!

વાંકાનેરના આઠ ખેડૂતો આજે જઈને સરકારની કોટડીમાં નિરાંતે બેઠા છે ભલે કોઈ નફ્ફટ નિર્લજ ફોજદાર હોય તે તમને દોરડે બાંધીને હવા ખાવા કોટડી બહાર લાવે, ભલે બે ગાળ કાઢે ને ચીડવવા પ્રયત્ન કરે. આપણે સભ્યતા તોડવી નથી નગણો અમલદાર ગાળ દે તો જાણજો કે ગધેડુ ભૂંકે છે જે એક ખુદાથી—ઈશ્વરથી જ ડરનારો છે તે દુષ્ટથી કદિ નહિ ડરે ને અંતે પોતાની સભ્યતાથી દુષ્ટને લજવશે મેજિસ્ટ્રેટ કહે છે, જામીન આપી ઘેર જાઓ, અહીં રાખવાની જગ્યા નથી ખેડૂતો કહે છે, અમારે જામીન શા સારુ દેવા? રવિશંકર, ચિનાઈ વગેરેએ હાજર થવાની જાતખાતરી આપી તેમને

છોડયા ને અમે ખેડૂત લાચાર છીએ એમ જાણી જામીન માગો છો ? અમારે દેવા નથી, અમને અહીં તમારી કોટડીમાં નિરાંત છે.

મેજિસ્ટ્રેટ જવા દેવા કરે પણ ફોજદાર સાહેબ વાધો લે છે કે અમે એમને પકડવામાં આટલી દોડધામ ને ઉજાગરા કરીએ ને તમે એમને મોઢાને વચને ઘેર જવા દો એ કેવું ? એમ ન ચાલે. આ લોકો શીખવવું જોઇએ એવા છે.

તલાટી કે માટીના પીંડા ?

આજે તો સરકારી અમલદારોને તમારી ઇજ્જતની નહિ પણ એમની નોકરીની પડી છે, પેનશનની પડી છે. એમનાથી સરકારનો તાપ નથી સહન થતો. એમને કહેવામાં આવે છે પૈસા વસૂલ કરી લાવો, બસ નીતિ અનીતિ ચાહે તે કરો તલાટીઓની આજે શી દશા છે ? માટીનો પીંડો બન્યા છે. રાત દિવસ બૂરામા બૂરા કામ એની પાસે કરાવે છે. તાલુકા આખામાં ઝેરી પ્રચાર ચાલી રહ્યો છે. હરકોઇ રસ્તે તમને થથરાવવા છે. આ ખાલસાની નોટિસો તો કાઢી છે પછી આ બધી ઉર્ફાંદ શું કરવા ? કોઇ વાણિયો, કોઇ ખેડૂત હવે ડરે તેમ નથી. જેલમાં મોકલશો તો ત્યાં તો મોટા મોટા બેઠા છે. વીરચંદ શેઠ ઉપર જેટલો બન્યો તેટલો હલ્લો માંડ્યો છે પણ એ ડર્યા નથી મન્સુખલાલ ગયો, પાછળ ભલે એમને પણ જોઇએ તો લઇ જાય. ખેડૂતો જેલ જવાનું નહિ શીખે ત્યાં સુધી જ બધા ધમપછાડા ચાલશે. માટે આપણે ફોજદારને ચીઠી મોકલીએ કે તમારે ઘેર આવશું. જે અમલદાર આટઆટલાં ભૂંડાં કામ કરાવે તેનો વળી ડર શું ?

કલેક્ટર કદિ દોરડું લઇ નીકળે છે ?

કલેક્ટર કદિ દોરડું લઇ તમારી ભેંસો પકડવા કે તમારા પર ખોટા કેસો કરવા કે ખુદાને માથે રા ખોટી સાક્ષીઓ પૂરવા આવે છે ? માટે તમે બધા અ રહેજો. કોઇ ગપગોળા માનશો નહિ. જેટલાં લૂંટ, ત્રાર જુલમ સરકારથી કરાય એટલા કરવા દેજો. આપણ નાનીશી લડત સરકારને મોટી ભયંકર લાગી ને આ આટલાં ખાતાં એકઠાં કરી આપણને કચડવા નીકળે ભલે. આપણું તેટલું માન વધ્યું.

ઇજ્જત સાચવજો

ખેડૂતોને કહું છું માલમિલકત જાત બધું ફના કરજ પણ એક ઇજ્જત સાચવજો. ધન ઢોર મિલકત બધાનેં મોહ છોડો. અહીં બેઠાં આપણે તમામ ગુજરાતને પા આપવા છે. બારડોલીના ખેડૂતોનો સિતારો પાધરો તેથ આ તક મળી છે, તેમાં તેઓ રસ લે છે ને અભ્યાસ કરે છે આપણાં અહોભાગ્ય કે ગુજરાતના ખેડૂતોના પુનરુદ્ધારને પાયો આપણે ત્યાંથી નંખાયો.

ઇતિહાસમાં લખાશે અને છોકરાં ભણશે કે આપણ બાપદાદા ખેડૂતોના ઉદ્ધારની લડત લડયા હતા. તેમ વીરચંદ ચેનાજી નામે અને સન્મુખલાલ ગોરધનદાસ નામે વણિક શાહુકાર ખેડૂતો માટે પહેલા ઘા ખમીને ખુવાર થવા નીકળ્યા હતા. પચીસ હજાર તો પાંચ દિવસમાં મેળવશો કે ખોશો પણ આજે ખેડૂતોની અને તાલુકાની ખાતર જેલમાં જવાથી વધશે તેટલી ઇજ્જત બીજા કશાથી વધવાની નથી.

*
**

વ્યાખ્યાન ૧૧ મું

ઐતિહાસિક ભાષણ

[તા. ૧૬-૫-૨૮ ની સાંજે ગયા ભાષણમાં જણાવેલી પરિસ્થિતિ વચ્ચે વાલોડમાં આપેલું ભાષણ આ ભાષણની અધવચ્ચે, સરકારી થાણામાં પૂરેલી બેસોએ સરદારના ભાષણમાં પોતાનો સૂર પૂર્યો હોવાથી આને ઐતિહાસિક ભાષણ ગણવું પડશે]

સન્મુખલાલ જે દૃઢતા હિંમત ને વિનયનો પાઠ તમને આપી તપ કરવા ગયો છે તે પૂંજી ઉપર વેપાર કરશો તો વાલોડ ખરા સુખને રસ્તે ચડશે કોર્ટમાં ઇશ્વરને માથે રાખીને જૂઠા પુરાવા દઈ આપણા જ લોકોને પાપે સન્મુખલાલ જેલમાં ગયો એ કોઈથી છૂપું થોડું છે ? પણ એક દિવસ ઇશ્વર આગળ રાયરંક, જૂઠાસાચા સૌને જવાબ દેવો પડવાનો છે. એમાંથી કોઈ છૂટી શકવાનું નથી. બાકી સન્મુખલાલે શું ગુનો કર્યો હતો ? પણ તેણે તો કહ્યું તમે ન્યાયનું નામ અભડાવીને ચાહે તેવડા અન્યાય કરો, અરાજકતા ચલાવો, હું તે સુખે ભોગવીશ ને વાલોડની આબરૂ રાખીશ વાણિયાનું નામ ઉજાળીશ, કદિ નહિ ડુબાડું શિવાનંદે શું ગુનો કર્યો હતો ? હું જાતે તે દિવસે હાજર હતો, છજામાં ઊભો હતો મોટર આવી, ગુણો ઊંચકાઈ, ફોટા લેવાયા. શિવાનંદને થાણામાં બોલાવ્યા. બધું મેં જાતે જોયું હતું. અમૃતલાલ તો ત્યાં હતો જ નહિ બધું જોડી કાઢયું

રાજનાં મૂળ ખોદાય છે

આવા પાપ જે રાજમા થવા લાગે છે તેના મૂળ ખોદાય છે જ્યા ઈન્માફ આવી ભૂડી રીતે ડુબાવવામા આવે તે રાજ ડૂબતુ જાય છે ને તેના પાયા હાલી જાય છે તેથી આપણે તો જેમ જેમ આ રાજ ખોટા કામ કરતુ જાય તેમ તેમ આપણા છૂટકારાની દૃષ્ટિએ રાજી થવાનુ છે રાજ્ય અને પ્રજા વચ્ચે ઝગડો છે તેમા ભેંસો ઉપર આટલો જુલમ શો ! માણસો સાથે લડાઇ તેમાં મૂગા પ્રાણી ઉપર જુલમ શા સારુ ?

પ્રજા ઉપર રોષ હોય તો બદૂકો લાવીને ભડાભડ ખૂન કરો ને ? પણ મૂંગા પ્રાણીઓને ત્રાસ દઇને તમારે વાણિયાને થથગાવવા છે પણ એકએક ઢોરને લઇ જઇ ખાટકીને ત્યા કપાવે તોપણ તમે હરગિજ ન ડગશો એના પાપ એને માથે. તમને રીઝવીને નહિ, રંજાડીને એને રાજ કરવુ છે

જે રાજ્ય પ્રજા ઉપર નર્યો જુલમ ગુજારીને રાજ કરવા માગે છે ત્યા માણસોએ તાગાજ થઇ જવુ જોઇએ હરગિજ માથુ ન નમાવવુ જોઇએ સન્મુખવાસે ન નમાવ્યુ ને હસતો જેલમા ગયો એવો વેપાર કરો તો તમારી હિંમત અકાશે

મિલકત લૂંટે, દિલ ન લૂંટે

ભલે તમારી ભેંસો, માલમિલ્કત લૂટે તમારાં દિલ ન લૂટે મિલકતનો મોહ મિથ્યા છે. મિલ્કત કોઇની થઇ નથી ને થવાની નથી જમીન તો સૌને મૂકી જવાનું છે. મુસલમાનને અહી હાથ જોડશે ને હિંદુને તો તેટલી

પણ એ ઠલાકને સારૂ જોઈશે. ખાસમા ફરી લેવા ઘો. ખુદા પર આકીન રાખો તમારી દાનત સાચી તો ઈશ્વર દેનારો છે ને એ રૂઠશે તે દિવસે રાજના ચારે હાથ માથે લગે તોય પલકાનામાં ઊખડી જશે

તમારી કસોટી થાય છે થવા દો તાગજ થજો, તાતુરો ઊઠજો, દેશવટો લેજો પણ જુલમને તાબે ન થજો. એમ તાબે જાનવર થાય બેસો પણ પશુ પકડવા જાય છે ત્યારે માથુ ઊચકે છે મરી જાશે પણ તાબે ન થજો. આપણે હિંદુસ્તાનને બતાવી દેવુ છે કે અમે ભલે દુર્બળ દેખાતા હોઇએ પણ અમારાં દિલ દૂબળા નથી સન્મુખલાવનું બલિદાન સમજ્યા હો તો જેટલું દુ ખ પડે, તાપ થાય તે બધુ સહન કર્યે જાઓ સરકાર ત્યા બેઠી બેઠી આપણા જ માણસો મારફત બધા જુલમ કરાવને સન્મુખલાલ ઉપર જૂઠા પુરાવા દેનારા અને ન્યાયના નામને અભડાવી શિક્ષા કરનારા પણ આપણા જ માણસો.

[સભાની જગા પાછળ જ, સીતો પાછળ સરકારી થાણામા પૂરેલી ભેંસો બરાડા પાડે છે તે સભળાય છે]

સાભળજો, ભેંસોની ગઢો રિપોર્ટરો ! લખી લ્યો, રિપોર્ટ કરજો, ભેંસો ભાષણ કરે છે ! નગારાના અવાજેથી રાજ ઊધુ વળતુ હતું, હવે આ ભેંસોની રાડો સાંભળો.

[ફરી ભેંસોના બરાળ]

આ રાજ કેવુ છે એ હજુ તમે ન સમજતા હો તો આ ભેંસો રાડો પાડી પાડીને તમને કહે છે કે—

આ રાજમાંથી ઈન્સાફ મોં સંતાડી નાસી ગયો છે.

માણસો લડે છે તેને મારું મૂગી બેસો પકડાય છે, પૂરાય છે પંદર દિવસ ભૂખી તરસી મર્યા પછી મુકદ્દમો ચાલે છે ને ફાંસી થાય એની આ રાડો છે

[ફરી બેસેોના ચાલુ બરાડા]

જનાવર પણ આટલી બૂમો પાડે છે તમે તો માણસ છો. દેહને તો જેલમા પણ એટલા ચોકી પહેરાના ઉપર રાખ્યા હશે છતા કાઢીને બહાર મૂકશે પાદશાહથી પટાવાળા સુધી જન્મ્યા એટલા મરવાના તૂટીની બૂટી આ દુનિયામા નથી ત્યા કોનાથી ડરવુ ? ખુદાથી ડરો, પાપ કરતા ડરો, પેટ ખાતર મેલુ કામ કરતાં ડરો પારકાને સુખે સુખી ને દુખે દુખી થાઓ. મનસુખલાલ ગયો ત્યારે તમે તેને ભરોસો આપ્યો છે તે કોલ પાળજો મરી જતે પણ એનો વિશ્વાસઘાત ન કરશો

* * *

વ્યાખ્યાન ૧૨ મું

પઠાણો સામે વ્યૂહરચના

[પઠાણ રાજ્ય તો ક્યારનું શરૂ થઇ ગયું છે. વારો બાંગી બાંગીને પઠાણો તથા જપ્તી અમલદારો વખત કવખત જોયા સિવાય ઘરોમાં ધૂસે છે. એવી સ્થિતિમાં ખેડૂતોએ કેવી પદ્ધતિથી લડવું તેની વ્યૂહરચના કંઠાળી ગામે તા. ૨૧-૫-૨૮ને રોજ સરદાર સમજાવે છે.]

રામે પિતાની પ્રતિજ્ઞા રાખવા રાજપાટ છોડી ચૌદ વરસ વનવાસ લીધો ત્યારે આજે હજારો વર્ષથી સૂતાં ઊઠતાં ને સંકટ વેળાએ આપણે તેનું નામ લઇએ છીએ. આપણે તો જાતે પ્રતિજ્ઞા કરી છે ને આપણી પાસે રામચંદ્રજીના જેવું રાજપાટ છોડવાનું નથી. રાતદિવસ જમીન ઉપર ઢોરના જેટલું વૈતરું કરી રોટલો પામનારા આપણે, આપણને પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં પડી પડીને શું દુઃખ પડવાનું? હિંદુસ્તાન લાંબો પહોળો દેશ છે. જ્યાં જઇશું ત્યાં જમીન મળશે પણ ખેડૂતની પ્રતિજ્ઞા તૂટશે તો ધરતી પર વરસાદ આવવાનો છે શું? ખેડૂત પ્રતિજ્ઞા ન પાળે તો પૃથ્વી રસાતાળ જાય, ઇશ્વર રૂઠે. એ કરતાં તો મરવું સારું. માટે હું તમને એક જ વાત કરીશ કે મરજો પણ કરેલી પ્રતિજ્ઞાથી ડગશો નહિ. ભલે સરકાર પઠાણ લાવે, તમારા વાડા ભંગાવે, પાછલાં બારણ તોડે ને અંદર ઘૂસે. એને શું મળવાનું છે? પઠાણો લાવ્યા ત્યારથી જ સરકાર હારી

ચૂકી છે. અને તો જે રાજાનો રાજા છે તેને ત્યાં હારજીતનો નિર્ણય થવાનો જ છે.

ધર્મયુદ્ધનો અર્થ

ઝાર જેવી મદમસ્ત સલ્તનત પલકારામાં ભૂંસાઈ ગઈ ને ઝાર તથા તેના કુટુંબના ટુકડે ટુકડા થઇ ગયા. આપણે તો તેવું કરવું નથી પણ જાતે ટુકડા થઇ ભૂંસાઈ જવું છે. છતાં શરણ થવું નથી. તેથી જ આપણું યુદ્ધ ધર્મયુદ્ધ કહેવાય છે. માટે જેટલા જુલમ થાય તેટલા હસતે મોઢે ખમજો. ઢોરનો મોહ છોડજો. જીવતા હઇશું ને પ્રતિજ્ઞા પાળશું તો પ્રભુ એથી સારાં ઢોર દેશે; પણ પ્રતિજ્ઞા તોડશું તો ખેડૂત કોમનું નાક કાપશું, આપણી ઓલાદને નીચું જોવું પડશે અને ધરતી પર રહેવું ભારે થઇ પડશે. તમે એને માટે ઢોર ને મિલકત કે જમીન નહિ મૂકી જાવ તો ગમે ત્યાં મહેનત કરી ગુજરાન કરશે પણ આબરૂથી દુનિયામાં ફરશે. માટે એવો ઇજ્જતનો વારસો મૂકી જાઓ. પ્રતિજ્ઞા તોડીને તાલુકો સાચવો તે કરતાં તાલુકો દરિયામાં ડૂબી જાય તે બહેતર છે.

તમાચો મારી મોઢું રાતું રાખે છે

સરકારની આબરૂ તો તેણે પઠાણોની દોસ્તી કરી ત્યારથી કોડીની થઇ ગઇ ને આજે તમાચો મારીને મોઢું રાતું રાખી રહી છે. મને આજે રસ્તે અહીં આવતાં ઉપરાઉપર બે ગાડીઓ ચડાવેલી અને માણસો ખેંચતા હતા તેની ભળી. મને થયું કે આ માણસો કાં ખેંચે? નજીક આવતાં જોઉં તો પઠાણો ખેંચે છે ને પાછળ બંદૂકવાળા આ તો નેવનાં પાણી મોભે ચડ્યાં. જે પઠાણોનો

રાજ્ય કાનૂનનો અમીર આજે દેશદેશાન્તરમાં પોતાની ઇજ્જતનો ડંકો વગડાવી રહ્યો છે તે પઠાણો આ દેશમાં આવી આ સરકારની દોસ્તી હેઠળ ગાલ્લી ખેંચનાર બળદ બન્યા છે. તેઓ અધારે છૂપાઇ લપાઇને જતા હતા. ભાઇ કલ્યાણજીએ અજવાળામા એમને રસ્તે જોએલા ને ફોટો લેવા માગ્યો પણ નાસી ઝાડોની ઓથે ભરાઇ ગયા તે બહાર જ આવે નહિ હજુ એમને એટલી લાજ છે એ લોકો કોણ છે ? ચોરના ભાઇ ઘટીચોર સરખે સરખાની સોબત થઇ છે કાલે એમાનો એક સ્ટેશન પર થેના કાઢતો પકડાયો ને હેડમા પૂરાયો. બીજો એનો સાથી નાસી છૂટયો પણ એ તો આને પણ છોડી મૂકશે પોલિસવાળા પણ આમની સાથે ફરતા શરમાય છે તેમને થતું હશે કે આ બદૂક શું આવા કામોને સારુ ?

કોઇ ખેડૂત એવો વિચાર ન કરે કે શુ કરીશુ ? એવો વિચાર ભણેલા કરે જેમના હાથપગ ભાગ્યા છે, જેમના છવતર પાયમાલ થયા છે ને જે સરકારના ગુનામ થયા છે તમારો આત્મવિશ્વાસ નથી ગયો ત્યા સુધી જમીનો ઊંડી પડી રહે આપણે નવરા ન બેસીએ ઇશ્વરે બુદ્ધિ આપી છે, હાથપગ આપ્યા છે, હરકોઇ રસ્તો શોધીશુ. ચાર ચીજની આપણને જરૂર પડવાની છે ખુલ્લી હવા, પીવા સ્વચ્છ પાણી, થોડોક ખોરાક ને આબરૂ ઢાંકવા પૂરતાં વસ્ત્ર.

શોભા ચારિત્રની

બાકી કાનમા કાણાં પાડી દાગીના લટકાવવા એ બધી માયા છે, અભિમાન છે કઇ નાકમાં કાણું પાડી કાંટા ઘાલ્યે શોભા વધતી હશે ? શોભા તો ચારિત્ર્યમાં જ રહેલી

છે, પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં રહેલી છે સીતાજીની પેઠે જે પ્રતિજ્ઞા પાળે, તપ કરે તે તો વલ્કલ પહેર્યાં હોય છતાં શોભે આજે આપણે સીતાજીને પૂજીએ છીએ

સ્વચ્છ હવાપાણી તો બારડોલીમાં ઇશ્વરકૃપાથી આપણને મળી જ રહે છે અને અન્નવસ્ત્ર તો હાથપગ સાજા તો અહીં બેઠા આપણે મેળવી લઇશું બહેનો આ છાંયે બેઠી કાંતશે, ભજનો ગાશે ને આપણે કાપડ વણી આખા ગુજરાતને પૂરૂં પાડશું જેને હાથપગ નથી ને અક્કલ નથી તે ડરે આપણે કયા ભાગેલા છીએ ? સરકાર ભલે વાડા બાંધે, ભલે આગનાં પાછળનાં બારણાં ઠોકે વાડામાં કે ઘરમાં મળવાનું છે શું ?

ગાલ્લીઓ વીંખી મૂકો

તમે ગાલ્લીઓના સાલપૈડાં વીંખી નાંખી ચડાવી દો, વાડો મજબુત કરો, બારણાં સજ્જડ રાખો, ધક્કો માર્યે ન ઊઘડે એને અથડાવા દો, ખૂબ અકળાવા દો પઠાણોને બારણાં તોડે માથા અફળાવા દો એકેએક બારણું એને. કુહાડો લાવી ચીરવું પડે ને ઘર ફાડી ચોરી કરે ત્યારે જ અંદર પેસી શકાય એવું કરો અને પેસે પછી એને મળવાનું છે શું ? ખરચ કરે છે એટલું પણ એને નથી મળવાનું બધી ફોગટ મહેનત કરે છે એને સલાહ આપનાર મૂરખ મળ્યા છે જાણે થોડો તાપ કરીશું, ખોટી વાતો ચલાવીશું, - થોડી જમીનો ખાલસા કરીશું ને થોડા મુસલમાન પારસી કે ખાટકીઓને લાવીશું એટલે ભડાભડ ભરી દેશે તમે એ કશા સામું જોશો નહિ.

ભલે તાલુકો સળગાવે

ભલે મરજીમા આવે તો આખો તાલુકો સળગાવે ભલે ચોમેર ફરતી તોપો ગોઠવી ભડાકા કરે. આપણા અંતરમાથી વિશ્વાસ કે આપણે હોઠેથી પ્રભુનુ નામ ન છૂટે એવી કોઇ દુન્યવી શકિત નથી જે ઇશ્વરને ત્યા જેની તૂટી તેની રાધાડે તમે ભયભીત થઇ જાનવર પેઠે કરો તો જ અઠયાસી હજાર ઉપર તમારા જ બે ત્રણ ગોવાળ રાખીને તે તમને ઢોરની જેમ હાકી શકે માટે બધો ડર છોડો ને એક ઇશ્વરનો, પાપનો, ને મેલુ કામ કરવાનો જ ડર રાખો. સરકાર જાણે છે કે પોતે ખેડૂતોને થકવે છે પણ આખરે તે કટાળીને ભાગી પડશે હું સરકારને કહું છુ કે એ બારડોલીના ખેડૂતો ન હોય

બહેનોનાં નામ લખ્યાં !

મે સાભળ્યુ આજે નાની ફરોદમા એક ઘરમાં પઠાણો ઘૂસતા હતા તેમને આવતા જોઇ બહેનોએ બારણુ બધ કરવા માંડયુ તેથી જપ્તી અમલદાર નામ લખી ગયા. ભલી બહાદુરી કરી ! પઠાણોને ને લૂંટારાને જોઇને બારણા ન ઢાકે તો બીજુ શુ કરે ? ભલે જપ્તી અમલદાર એ બહેનો પર કેસ માડે એના કેમ તાલુકાની બહેનો પર મંડાય ત્યારે જાણજો કે પૂરૂ થયુ અને બહેનોને પણ જેલમા લેવી હોય તો મારી પાસે જોઇએ તેટલી બહેનોના નામ તૈયાર છે પણ જપ્તી અમલદાર નામો લખી ગયો તે તો એટલા સારૂ હશે કે ઉતારે જઇ વાચશે ને અભ્યાસ કરશે કે આટલી બાઇઓએ મને હગ્યો !

બેવકૂફનુ કામ

કોઇએ આજે મને કહ્યુ કે કોઇ ગામમા ઘરને બારણે શીલ મારી છે કે 'ઘર જપ્તીમા લીધુ છે' ઘર તે વળી

જપ્તીમાં લેવાતાં હશે ? ને સીલ કરી હોય તો મને બોલાવજો, નહિ તો પંડ્યાજીને કહેજો એટલે ફાડીને ફેંકી દેશે. એવી વાત બને નહિ ને બની હોય તો બેવકૂફનું કામ હોવું જોઈએ.

સરકારને આ સખત સંભાવવી જ હોય તો ભલે આપણી પણ તૈયારી છે જ. તમે દુઃખ ખમવા તૈયાર છો એમાં તો મને શંકા છે જ નહિ. મને તો વિશ્વાસ છે કે આપણે આટલી શાંતિથી ને આવી જ કડી હિંમતથી આપણા પર થનારા જુલમો સહન કર્યે જઈશું તો એવા તપથી દેવતાઓ પણ પ્રસન્ન થવાના છે તો પછી ગુજરાતની તો વાત જ ક્યાં ? માટે સરકાર લાંબું કરે તો આપણું તો ભાગ્ય જ છે. આમાંથી આપણને જેટલી તાલીમ, હિંમત ને શક્તિ મળશે ને જે ઇજ્જત મળશે તે તો બીજી કોઈ રીતે લાખો ખરચ્ચે પણ નહિ મળે. માટે રાતદિવસ હસતા રહેજો, શાંતિ જાળવજો, કોઈ દુઃખી ન દેખાજો અને પ્રતિજ્ઞા ઉપર મક્કમ રહી પ્રભુનું ભજન કર્યા કરજો. ઈશ્વર તમને એટલું બળ આપે.

વ્યાખ્યાન ૧૩ મું

પટેલ-તલાટીનાં રાજીનામાં

[સુરત અને ખેડા જિલ્લા પરિષદો ભરાઇ ગઇ હતી, 'ચારી ચાલ'ના પઠાણ બેઠા હતા અને પોલિસ આવી હતી; ધારાસભાવાદીઓ પોતાની રીતે સમાધાની માટે પ્રયત્ન કરતા હતા; વાતાવરણમાં જમીન ખાલસા કરવાના ને સરદારને પકડવાના ભણકારા આવતા હતા; પટેલ તલાટીઓએ રાજીનામાં આપવા માંડ્યાં હતાં—એવી પરિસ્થિતિમાં તા. ૧૮-૬-૨૮ ને રોજ વરાડમાં આપેલું ભાષણ.]

ભાઇઓ અને બહેનો,

ગયા અઠવાડિયામાં અચાનક હું અહીં આવી ગયેલો ત્યારે ને આજે આવડી મોટી સભા ભરીને આટલાં બધાં ભાઇબહેનો મારા પર આટલો બધો પ્રેમ વરસાવો છો તેથી મને મૂંઝવણ થાય છે. હું તો તમને કશું સુખ આપવાને બદલે અત્યારે દુ:ખના જ પાઠ આપી રહ્યો છું, અને મને થાય છે કે તમારા આટઆટલા પ્રેમનો બદલો હું કઇ રીતે વાળી શકવાનો? હું પ્રભુ પાસે રાતદિવસ એટલું જ માગ્યા કરું છું કે ખેડૂતોની સેવા કરતાં મારાં હાડ પડે. એમ થાય તો હું માનીશ કે મેં કશું વિશેષ નથી કર્યું.

કલેકટર સાહેબ હવે જાહેરનામાં ને ચોપાનિયાં કાઢી વહેંચાવે છે કે તમારા તાલુકામાં આવેલા બહારના આ લોકો જેમને કશું ખોવાનું નથી તે તમને તત્ત્વજ્ઞાન શીખવે છે. તેમને તો ઘર નથી, મિલકત નથી, જમીન નથી કે

પૂછે, પણ તમારે સુખી થવું હોય તો પૈસા ભરી દો. મને ખબર છે કે ખેડૂતો આ જાહેરનામાં વાંચતાય નથી. પણ આ ઉપરથી કલેકટર સાહેબ હજુ એમ માનતા જણાય છે કે ધમકી દઈને કે લાલચ આપીને આ તાલુકાની પ્રજાને હજુ પણ પ્રજાસેવકોથી જુદી પાડી શકાય એમ છે. પણ તેમને કોઈ એ ખબર નથી દેતું કે જેમ જેમ તમે લોકોને ભમાવવાના પ્રયત્ન કરશો, લાલચ ધમકી દેશો ને દુઃખી કરશો તેમ તેમ લોકો દૂર જવાના છે.

અંતરના દરદની દવા દઉં છું

આજે આ તાલુકાનાં આટલાં ભાઈબહેનો મારી વાત માનતાં હોય તો તેનું કારણ એ નથી કે મારામાં એવું કશું છે કે આટલાં લોકોને હું ગાંડાં કરું. તમે ગાંડાં છો એમ પણ હું નથી માનતો. તમે ખેડૂતો ભોળા, ભલા ને ઈશ્વરથી ડરનારા છો. તમે મૂર્ખ હતા, ખોટા કુસંપ, કજિયા, ઈર્ષા અને મિથ્યાભિમાનમાં પડયા હતા. તે કાઢવામાં મેં મહેનત કરી ખરી, અને તમારામાં મિથ્યા ભય હતો તે પણ શોધી શોધીને મેં કાઢયો. પણ એથી તમે મારી પાછળ ગાંડાં થયા છો એમ નથી. પણ મને ખબર છે કે તમારા અંતરમાં જે દરદ છે તેની હું તમને દવા દઉં છું અને તે દવા તમને માફક આવી છે. જેમ તાવનો દરદી ઝેર જેવું કડવું કરિયાતું પીએ છે તેમ બારડોલીના લોક દુઃખની દવા કડવી ઝેર જેવી છતાં ખૂબ સ્વાદથી અત્યારે પી રહ્યા છે અને તેને મીઠી માને છે; કારણ તે સમજી ગયા છે કે આ દવા પીધે જ રોગ મટવાનો છે, બીજી કોઈ રીતે નહિ. નહિ તો આમ મહિનાઓ સુધી બાળબચ્ચાં ને ઢોર સાથે અંધારી કોટડીમાં પુરાવાને કોણ તૈયાર થાય?

આ દુઃખની દવામાં પ્રભુનો હાથ છે એમ મારું અંતર સાક્ષી પૂરે છે, અને એ પ્રેરણાથી કહું છું તેથી જ તમે મારી વાત માનો છો.

સરકારે પઠાણો લાવી અને તેટલો ત્રાસ વર્તાવી જોયો, પરિણામે તેમને કહેવું પડયું કે પઠાણોને લઇ જઇએ છીએ. ભલે હવે એ પઠાણોની વર્તણૂક ઢાંકવા ફાંફાં મારે, જ્યાં સુધી પોતાની ભૂલ કબૂલ કરતાં સરકાર શરમાય છે ત્યાં સુધી આપણે સમજી શકીએ છીએ કે એના ઉદ્ધારનો દિવસ હજુ નથી આવ્યો.

મેલી ચીજ સંતાડયે બદબો નહિ અટકે

પઠાણોની ચાલ સારી કલા જતાં પણ પાછા ખેંચી લેવા પડયા ને દુનિયામાં તેની હાંસી થઇ ! પણ મેલી ચીજ સંતાડયે એની બદબો થોડી જ ફેલાયા વગર રહે છે ? એને ઢાંકનારા મૂરખ બને છે. એ મહિના પઠાણો લાવી બસેં ત્રણસેં બેંસો પકડાવી ને કપાવી તેમાં શું મળ્યું ? દુનિયામાં ફજેતી થઇ. જેમને આ ધંધા કરવા પડયા તેમને અંતે દરદ થયું—કોઇનો પગ ભાંગ્યો, કોઈ માંદો થયો, કોઇએ ખોટી ડાયરીઓ ભરી. સૌ ત્રાસ્યા. હાંસી થઇ તે જુદી. આ બધું કરીને કેટલા ખેડૂતોને નમાવ્યા ? કેટલાએ પૈસા ભર્યા ? આવા ઊંધા ધંધા ભાનભૂલ્યા હોય તેને જ સૂઝે.

પણ સરકાર અત્યારે બીજો વિચાર જ નહિ કરે. જેમ પછડાય તેમ તેનો રોષ વધે. કારણ આ રાજતંત્ર જ એવું છે કે તેને ચલાવનારા માને છે કે ખેડૂત ઇન્સાફની વાત કરનારો કોણ ? તેણે અમને નીચા પડીને જ ચાલવું જોઇએ. બહુ તો પાછળથી અરજી કરે. હું આનો ઇન્કાર કરું છું

ને ખેડૂતને શીખવું છું કે જે આવી વાત કરે છે ને માને છે કે અમે ઇશ્વરના કરતાં પણ વધુ શક્તિવાળા છીએ તેની મૂર્ખાઇ પર હસજો ને એક ઇશ્વરને જ નમજો. સરકાર થોડીવાર ગુસ્સે થશે, અકળાશે, રાતીપીળી થશે, પણ આખરે જોશે કે હવે પ્રજાને આમ નહિ ડરાવાય.

પઠાણ ગયા, પોલિસ આવ્યા

પઠાણ કાઢયા ને હવે તાલુકામાં બંદૂકવાળા આણવા માંડયા છે. એક વાર શરૂઆતમાં ઘોડાવાળી પોલિસ લાવેલા થોડા દહાડા બારડોલી બજાર વચ્ચે થઇને રસ્તેઓ ઉપર ફેરવીને પાછી લઇ ગયા. હવે ફરી પાછી પોલિસ લાવીને તાલુકામાં ભરે છે. ઉપર મોટા પ્રખ્યાત પોલિસ અમલદાર હિલી સાહેબની ખાસ નિમણુક થઇ છે. હિલી સાહેબ સજ્જન છે, ખાનદાન માણસ છે. હું એમને ખૂબ પિછાનું છું. મારે એમની જોડે મિત્રાચારીનો દાવો છે. આ જ અમલદારે ગાંધીજીને સરકારના હુકમથી એક વખત પકડેલા, પણ કેટલી સરસ રીતે! સારામાં સારો દાક્તર નરતર મૂકે, પણ દરદીને ચપ્પુ કયાં વાગ્યું એની ખબર ન પડવા દે, તેમ આવા દાના અમલદારને હાથે એ પાંચ હજાર ખેડૂતોને જેલ મળશે તો હું ખૂબ રાજી થવાનો છું. હું માનીશ કે કોઇ ગમાર અંગ્રેજને હાથે જેલ મેળવવા કરતાં આવા સજ્જનને હાથે મેળવવી સારી.

રેખામાં જ નથી!

કેટલાકે મને કહ્યું, આવડા મોટા અમલદાર નીમ્યા ને આવડી તૈયારી કરી છે તે તો નિશ્ચે તમારે માટે. હું એ માનતો નથી. મારી રેખામાં જ એ નથી. પણ જો એમ હોય તો યે એને તો હું મારું મોટામાં મોટું ભાગ્ય

અર્થું જેણે ફરજ પડી તેથી ગાંધીજી ઉપર અત્યંત સભ્યતા-પૂર્વક હાથ મૂકયો તેનો હાથ મને અડકશે તે દિવસે હું માનીશ કે જિંદગીનું સાર્થક થયું અને જો કે હું તેવું કશું માનતો નથી, છતાં તેમ બને તોપણ મારે તો તમને કોઈ વાત કહેવાની રહી નથી તમામ ખેડૂતોએ જ્યાં મને અભય આપ્યું છે ને આટલી બહેનો જ્યાં મારા પર આટલો પ્રેમ વરસાવે છે ત્યાં આટલી સ્વચ્છ દિલની ને હોઠે અને હૈયે ઈશ્વર ભજનવાળી બહેનો મારી પાછળ ખેડૂતની પ્રતિજ્ઞા તૂટવા દેશે એવી શંકા હું મનમાં લાવું તો યે પાપ લાગે તમને સરકાર દુઃખી કરે એનો મને ભય નથી, તમારી ફાટફૂટનો પણ મને હવે ભય નથી તેથી હું તદ્દન નિર્ભય બેઠો છું સરકાર જુલમ કરશે તો પણ તે વાણિયાઓ ઉપર ધમધમાટ કરશે વાણિયાને તોડશું તો ખેડૂત તૂટશે એમ હજુ એની ગણતરી જણાય છે પણ આ તાલુકાના ખેડૂતને હાથે હવે એ કદી બનવાનું નથી જે શાહુકારોએ આપણે માટે સર્વસ્વ ખોયું તેને દગો દઈએ તો આપણે પ્રતિજ્ઞા શું કરી? એમ થાય તે દિવસે ઈશ્વર રૂઠે ને પૃથ્વી રસાતાળ જાય

ગણતરી કરીને બેઠા છીએ

હવે તો ખેડૂત કયારે હાથ લબાવે? જ્યારે સરકાર ઇન્સાફ દે ખેડૂતોને નમાવવાની અને નાક ધરી પહેના પૈસા ભરવાની વાત મેલી દઈ વેરબુદ્ધિથી જેમને છૂંદી નાંખવા જુલમો કર્યા તેમને બદલો આપી ભરપાઈ કરે ત્યારે ત્યાં સુધી અશાંતિ મટીને શાંતિ થાય એટલે કે સરકારને ચેન પડે એ નહિ બને ત્યાં સુધી તાલુકામાં અશાંતિ રહેવાની જ. માત્ર અશાંતિનો અર્થ એ નહિ કે જેમાં પોલિસનો ખપ પડે એ તો કદી બનવાનું જ નથી સરકારનો કાયદો લાંબો ચોડો ને વાળવા ધારે તેમ વળે એવો મુલાયમ છે,

ઇશ્વર નથી, તે હાથે કરીને કદી નહિ આપે. લૂંટી જાઓ. તમે ગણતરી કરી છે કે આ લોક સુંવાળા છે. એ સુંવાળાને હાથે જ ઈશ્વર તમને બતાવવાનો છે કે તે તમારી તોપોની લગીરે પરવા નથી કરતા. કારણ એણે રામજીને ઓળખ્યો છે. એ જાણી ગયો છે કે જે રાજાનો પણ રાજા છે તેના હાથની આ બધી બાજી છે. એના સિવાય પાંદડું પણ હાલી શકતું નથી, ત્યાં તમે શું કરી શકવાના હતા? રેલ વખતે ક્યાં અમે નથી જોયું? આટલું જૂનું તમારું તંત્ર પણ ગામેગામના વહેવાર તૂટી ગયા ને તમારાં તાર ટપાલ અમલદાર ને કુલ સત્તા છિન્નભિન્ન થઇ ગયાં ને લોકોએ સ્વેચ્છાએ એકબીજાનું રક્ષણ ન કર્યું હોત તો બધું હતું નહોતું થઇ જાત. બારડોલીના લોક આજે જાણી ગયા છે કે તેમને હાથે જે ચાલી રહ્યું છે તેમાં ઇશ્વરી સંકેત રહેલો છે. નહિ તો આટલો, લાંબો અને આટલો સજ્જડ સંપ જાળવવાનું કદી બને? સરકાર પાસે હવે રહ્યાં છે તે બધાં હથિયાર બૂઠાં છે. પોલિસ લાવીને કેટલા કરીને ખેડૂતોને જેલ મોકલશે તેની તો તાલુકા પાસે ખોટ જ નથી. એ તો જૂની વાત છે, ફાંફાં છે. હા, હિંમત ચાલતી હોય તો ફરતી તોપો ગોઠવીને તાલુકો ઉડાવી દો. આ બધી માથાકૂટ જ મટી જશે. પછી ગાર્ડજીને ને માનાજીને એ હદ આપી કહેજો કે નિરાંતે ખેડ્યા કરે.

બહેનો તાલુકાની ખેતી લેશે

અત્યારે સરકાર પોલિસ મોકલે છે એનો અર્થ એ કે થોડા ખેડૂતોની કે કાર્યકર્તાઓની પકડાપકડી કરશે. મને ખેડૂતો પૂછવા આવે છે કે જમીનો ખેડીએ? હું કહું છું, બેલાશક ખેડો. બીક લાગતી હોય તો જાત્રાએ જાઓ.

આટલી બધી આ બહાદુર બહેનો તાલુકામાં બેઠેલી છે તેઓ જ એકેલી તાલુકાની બેતી લેશે. બંદૂક તોપથી લડવું આવું તો મુશ્કેલ! આવી બહાદુર બહેનો તાલુકામાં પડેલી છે ત્યાં તો લડવું સહેલામાં સહેલું છે. જેણે ઇશ્વરને ઓળખ્યો છે ને જે દુઃખ પડે તે ખમવા તૈયાર છે તેને કોઇ જાતનો ડર ન હોય.

મુનશીજી, બંધારણ બતાવો.

સરકારે દુષ્ટમાં દુષ્ટની સલાહ લઇ થાય તેટલા જુલમના કામ કરી જોયાં, વિચક્ષણ વકીલોની સલાહથી કાયદા બાધાપાછા ને ઊંચા મૂકીને પણ જુલમ કરી જોયા. હજુ યત પક્ષે ન્યાય છે એમ કહેવા તૈયાર નથી. વાલચંદભાઈ માગ્યા. તેમને મેં કહ્યું, લોકો પાસે આવો ને જુઓ; મારી ભૂલ માલમ પડે તો મને કહો, નહિ તો જે સરકાર જાહેરનામાં કાઢે છે ને ઇન્સાફ નથી દેતી તેની પાસે જવાની હું શું કામ ઇન્તેજારી દેખાડું! ભાઇ મુનશી નાની ફરેદ ગામે મારી જોડે આવેલા, તેમણે ગવર્નર સાહેબ જોડે પત્રવ્યવહાર કરેલો ને પોતે બંધારણપૂર્વક લડનારા. હું તો માનું છું, મારા જેવો બંધારણસર લડનારો કોઇ નથી. કારણ બંધારણ એ કે જેમાં મારફાડને અવકાશ નથી. એથી બીજું બંધારણ કયું હોઇ જ શકે? મુનશીજી ગવર્નરને મળી પણ આવેલા, ગવર્નરે ગોઠડી કરી ને તેમને ચાનું હશે કે ચાલો મુનશીજીને જીતી લીધા. અહીં આવ્યા ત્યારે મેં તો કહ્યું, મુત્સદીપણાની વાતોમાં મને ગમ પડે નહિ. હું તો ખેડુતોને ઓળખું. ચાલો, કરે ખેડૂતો તમને દેખાડું. મુનશીજી આવ્યા ને એમની તો આંખમાંથી ટપટપ આંસુ પડ્યાં. મને કહે, મારી આંખમાં સહેજે આંસુ નથી.

આવતા. મે કહ્યુ એક દિવસમા તમને આટલુ થાય છે તો ચાર માસમા મારી શી વલે થઇ હશે! આ લોકોને શું હુ આ સ્થિતિએ એમ કહું કે તમે સરકારને પગે પડો આજીજી કરો? સરકાર તો અત્યારે કાળકાનો અવતાર છે, તેની આખમા નથી વેર અને ખૂન વરસી રહ્યા છે. કહો, આ ખેડુતોને હુ શું સલાહ આપુ?

મુનશીજી કહે, એવી સલાહ આપવી એ પાપ છે, એવી સલાહ ન જ અપાય, અને આ સ્થિતિમા મારો ધર્મ પણ ધારાસભામાથી રાજીનામું આપવાનો જ છે મે કહ્યુ, ભલે આપજો ને બીજાને અહી મોકલજો. ધારાસભામા એક પણ એવો પથ્થર નથી જે અહી આવે, આ જુએ અને રાજીનામુ ન આપે

મશાલની ધૂણી લાગી છે!

જેઓને મહાબળેશ્વરમાં બેઠા બેઠા સરકારી રિપોર્ટો જ વાચવા છે, જેમને સરકારના તંત્રમા પડી એની મશાલની ધૂણી લાગેલી છે તે નથી માનવાના ને ઊલટા મને કહે છે કે અહી આવો હું કહુ છુ, એ મારું ગજુ નહિ. ત્યા બધા મુત્સદ્દીઓના જૂથ ને હુ સીધો ભોળો ખેડુત મારુ ત્યા કામ નહિ શા સારુ બોલાવો છો તે જણાવો નહિ તો પાછળથી કહો કે આવી ગયો, આમ આમ કબૂલ કરી ગયેલો અને પાછો ફરી ગયો કાગળ ઉપર મહોર કે આને સારુ આવવાનું છે સરકારને આ ખેડુતોને ન્યાય દેવો હોય તો હુ આજે પગે પડું પણ જો એને બંદૂક જ દેખાડવી હોય ને ખેડૂતો સામે આખો કાઢવી હોય તો હું કહું છું કે હું વચ્ચે છુ. મને માર્યા પછી જ આગળ પગલુ દેવાવાનું છે.

ધરતી માતા નહિ સાંખે

તેથી જો સરકારનો એવો જ ઇરાદો હોય કે પોલિસ આણીને ખેડૂતોને કેદ કરીને જમીનોમાંથી તેમને કાઢવા. તો હું કહું છું કે કોઇ કાઢી શકે એમ છે જ નહિ. માને ધાવતું બાળક કોઇ ખેંચી નાંખે ને બીજું વળગાડે એ મા કદી સાંખે ખરી કે? બીજું તો કોઇ છે પણ નહિ. આ તો નરી બંદૂકો જ દેખાડીને ખેડૂતોને કહેવું છે કે ખેડશો મા. જો ખેડવા ન દેવા હોય ને બીજા ખેડૂતો મેળવવાનો ફાંકો હોય તો તેમ કહો. ખેડૂતો એક વરસ ધરતી ને હળ ઓજારને આરામ દેશે. તમે ખેડનારા લાવી જુઓ. ધરતી માતાને થાનેથી તેનાં બાળકોને વછોડી બીજાં બઝાડી જુઓ; તરત ખબર પડી જશે. હું તો દરેક જગ્યાએ ડોકી દાબીને કહું છું કે ઇન્સાફ કરો ને બારડોલી પાસેથી ચોવીસ કલાકમાં પૈસા લઇ લ્યો. ખેડૂતો ન આપે તો મારે આપવા. લબાડી કરી ખેડૂતોની સીધી લડતને ખોટું રૂપ શા સારુ આપો છો? સીધી વાત કરોને કે ખેડૂતો કોણ ઇન્સાફ માગનારા? તો હું કહું છું કે એ માગનારા છે જ ને લેવાના છે. કારણ આ દેશમાં ખેડૂત પર જે જુલમ થાય છે તે હવે અસહ્ય છે. ખેડૂત જ એક એવો છે જેના ઉપર જેટલો કરવો હોય તેટલો જુલમ કરાય. કારખાનાંના મજૂરો સંગઠન કરી સામા થઇ શકે, પણ ૮૦ ટકા ખેડૂત વસ્તીવાળા આ દેશમાં ખેડૂત માટે, જેવા રાક્ષસી કાયદા તેવા ધરતીના પડ ઉપર ક્યાં યે નહિ મળે. ૧૦૦ના મહેસૂલ માટે ૨૫ હજારની જમીન સરકાર ખૂંચવી લે ને સામે નહિ અદાલત, નહિ અપીલ! આવા જુલમ સામે ન લડીએ તો પ્રજાનો નાશ થઇ જાય.

દુનિયા મૂંઝાઇ છે

જ્યાં જાઉં છું ત્યાં બધા મને પૂછે છે કે શું બારડોલી પરનો જુલમ અમારે જોયા કરવો ? હું કહું છું કે તમે શીખો. બારડોલીના સંગઠન ઉપર, ધીરજ ઉપર, દઢતા ઉપર અને તેની શાંતિ ઉપર હિંદુસ્તાન આજે મુગ્ધ થયું છે, ને તમે જો ઠેઠ સુધી આમ જ સહન કર્યે જશો તો આખી દુનિયા મોહિત થવાની છે, કારણ આજે દુનિયા મૂંઝાઇ પડેલી છે. વિમાનો, તોપો અને ઝેરી હવાઓ સામે, ગાંધીજી કહે છે અને તમે કરી રહ્યા છો તે એક જ ઉપાય છે. ઇશ્વરને ઓળખો ને પણ સામા પણ ન થાઓ. જ્યાં સુધી તોપ સામે તોપ મુકાશે ત્યાં સુધી તેમાંથી દેવતા જ ઝરવાનો. એ રસ્તે મરનાર ને મારનાર બેઉ પાયમાલ થવાના. માટે એ હથિયાર છોડી એક જ શસ્ત્ર ગ્રહણ કરો—આત્માની શુદ્ધિ ને મરવાની શકિત. દુશ્મન મારે તેટલા ઘા સહન કરી એને થકવો.

તેથી જ તો આજે સરકાર તમારી સામે મૂંઝાઇ પડી છે કે આ કાયડો કેમ ઉકેલવો ? મારે સરકારનું ભૂંડું દેખાય એવું કરવું નથી, એવું કરવામાં રાજી થનારો હું નથી. પણ એ જ રીતે પ્રજાનું નીચું દેખાડવાનો સરકારનો ઇરાદો હોય તો તે પણ હું નથી થવા દેવાનો. હું બેઠો છું ત્યાંસુધી પ્રજાને નમવા નહિ દઉં. તેથી જ હું ઠોકી ઠોકીને કહું છું કે જૂનું મહેસૂલ લઇ લ્યો ને નવું વ્યાજબી છે એમ કહેતા હો તો બેઉ પક્ષને ઇતબાર હોય એવા પાસે ઇન્સાફ કરાવી પુરવાર કરી આપો. જેમના પર જુલમો કર્યા તેની પણ તપાસ એવા પંચ પાસે કરાવો. જેમને તમે જેલમાં પૂર્યા છે તેમને કાઢો. આમાં તમારી કોઇની આબરૂ જવાની નથી.

નાક કાપીને હાથમાં દેવું છે ?

કેટલાક મિત્રોનું કહેવું છે કે તમારે ફેરતપાસ જોઈતી હતી ને તે સરકાર આપે છે ત્યાં કેમ હઠ કરો છો ? પણ આવી તપાસ ખેડૂતોને નથી જોઈતી. હું મૂરખ નથી, પણ આંખે થોડું થોડું દેખી શકું છું. આમાં તો સરકાર નાક કાપીને હાથમાં આપવા માગે છે. એમાં એની દાનત સાફ નથી. તમે મહાબળેશ્વરમાં બેસીને લોકહિત કરવા ભલે સરકારને સમજાવતા હો પણ તમે અજાણ્યે ઊંધી વાતો કરો છો. તમને ખેડૂતના દુઃખની ખબર નથી ને સરકાર કોણ છે એ પણ તમે ઓળખતા નથી. સીધી રીતે નિકાલ કરવો હોય તો કોઈને નમતાપણું એમાં છે જ નહિ; પણ જો તમારા મનમાં એમ હોય કે આ મામલામાં રૈયતને નમાવ્યા વગર નિકાલ કરીશું તો તેમાં ભય છે, તો હું મેં કહું છું કે તમારે ખેલવો હોય તેટલો સટ્ટો ખેલો. આ હિંદુસ્તાનની પ્રજાજતનો મામલો છે. સરકારે નાની વાતને મોટી કરી છે. સરકાર માને છે કે ખેડૂત કાયર નાદાન ને મૂર્ખ છે. અમારી પાસે આટલા અમલદાર, આટલી પોલિસ, લશ્કર, બંદૂકો, તોપો, ને ખેડૂત સામો થાય ? હું કહું છું કે હા. અમે તોપ બંદૂક વગરના ખેડૂતો તમારી સામા થનારા છીએ. તમે માનો છો આમની પાસે હથિયાર નથી. એ શું કરી શકવાના છે ? તમે જ બતાવો. અમે સામા ન થઈએ તો શું કરીએ ? તમે દિવાની કોર્ટ અમારે માટે બંધ કરી, અરજી આપનારાઓને ઠોકરે મારી, ધારાસભામાં અમારી વતી લડનારાને મજવામાં મૂક્યા. હવે અમારે શું કપાળે હાથ દઈ પોક મૂકવી ? એ નહિ બને. હું એકેએક ખેડૂતને કહેવાનો કે આવા રાક્ષસી તંત્ર સામા

નહિ થાઓ તો આપઘાત કરશો ને તમારાં બાળકોની હત્યા કરશો. આમ મરવા કરતાં જુલમની સામા થઇ આબરૂથી મરો. એમેને ખબર પડશે કે બારડોલીને માથે કંઈ પણ હવે બીજે ન કરીએ

આખી ઉમરની ખેતી

સરકારે અજમાવ્યા તેટલાં હથિયાર ખાલી ગયાં છે ને હવેનાં બધા નકામાં જ છે. તમને ડરાવવાના બધાં હથિયાર તેમણે અજમાવી જોયાં તમે તેમ તેમ કઠણ થતા ગયા. હવે જે કંઇ લાવશે તેથી પણ તમે ઊલટા નિર્ભય થવાના છો. ચોમાસુ ચાર માસ કાઢવાનુ છે. એકબીજાનો અવિશ્વાસ આણીને કોઈ પણ જગ્યાએ અત્યારના સપમા વિક્ષેપ ઊભો થવા દેશો નહિ કઇ પણ શંકા આવે તો મારી પાસે આવજો કે પડપાછ પામે જશે. આજે સરકારના જુલમથી નાસીને ૨૭ વરસની નોકરીએ અને પેનશનને બારણે પહોચેલા તલાટીઓએ રાજીનામા આપ્યાં છે તમારા પકવેલા કપાસ તૈયાર થયે લૂટી જાય તે કરતાં એમનું આ કાર્મ મુશ્કેલ હતું આખી ઉમરની ખેતી પાકવા આવી ત્યારે તેમણે તે લૂટાવી દીધી છે એમનાથી તમારા પરનો જુલમ સહન ન થયો તેમની સાથે તાલુકાના ૯૦ માથી ૭૦ પટેલોએ પણ પોતાની પટેલાઇઓ છોડી દીધી બાકીના વીસમાંથી પાચ સાત સિવાય બીજા બધા તો રાનીપરજના પટેલો છે તેમને તો હુ જ ના કહુ. એ બિચારા ગરીબ લોકો રહ્યા. તમારા ગામના પટેલનું નામ તમે રાજીનામાની યાદીમાં ન વાચો તો અવિશ્વાસ ન રાખશો મને એમને વિષે અવિશ્વાસ નથી

તલાટી પટેલોએ રસ્તો પાડયો છે

મને તો અમલદારો તાલુકામાં પડયા છે તેમનો અવિશ્વાસ નથી. તલાટી તેમજ પટેલોએ જે રસ્તો પાડયો છે તે રસ્તે આ કામ આગળ જ જવાનું છે. ને વહેલા મોડા એ અમલદારો પણ હથિયાર છોડી ઊભા રહેવાના છે કે હવે આ સહન થતું નથી. એ જ આ લડતનું રહસ્ય છે. જેમ આપણું ચોખ્ખું થશે, જેમ સંકટ વેઠશું, તે તેમ જુલમ કરનારાનાં દિલ સાફ થવાનાં છે. નારણજી પટેલને કહું તો આજે રાજીનામું આપે. એમનાથી પણ પ્રજાનું દુઃખ જોયું જતું નથી, પણ હું જ ના કહું છું. હું એમને કહું છું કે તમે આ સરકારની ભારે સેવાઓ કરેલી છે અને હજી તમારા રાજીનામાનો સમય આવ્યો નથી. હું કહું ત્યારે રાજીનામું આપજો. જે ૭૦ પટેલોએ રાજીનામાં આપ્યાં તેમણે સરકારના જુલમનો સાચો જવાબ આપ્યો છે. સરકાર પોતાને હાથે પોતાનાં મૂળ કાપે છે. જેમ જુલમ વધશે તેમ હજુ કોઈ આપણામાં રડ્યાખડ્યા બે ઘોડે ચઢનારા રહ્યા હશે તે પણ સરકારની જાળમાંથી નીકળી આવશે.

લબાડ અમલદાર

હજુ સરકારના તમને ભમાવવાના ને કોઈ પણ રીતે તમારામાં ફૂટ પાડવાના પ્રયત્નો ખૂબ ચાલુ રહેશે. તમને કંઈ કંઈ જૂઠી વાતો સરકારના માણસો આવીને કરી જશે. તમને કહેશે મરી જશો, સમજી જાઓ. છાના છૂપા ભરો. મને સાંભળીને પણ શરમ આવી કે ડેપ્યુટી કલેક્ટર જેવા અમલદાર ખોટી ખોટી વાતો કરતા ફરે છે. મને લાગેલું કે આવશે મોટો અમલદાર મુંબઈ

યુનિવર્સિટીનો ગ્રેજ્યુએટ આટલું જૂઠું બોલે ? પણ એણે ખેડૂતોને વાતો કરેલી કે આણે આણે પૈસા ભર્યા, તમે ભરી દો. તેમાંની ઘણીખરી જૂઠી નીકળી ! કહેવાય છે કે એને કલેક્ટર થવું છે. શું કરવા ? એ કરતાં ખેડૂત થયો હોત તો કેટલો પવિત્ર હોત ? એવા જ માણસ સરકારને પણ ખોટા રિપોર્ટ કરી ઊંધે રસ્તે દોરતા હશે. એને તાલુકાનું ભાન જ નથી. તમે એના ભમાવ્યા ન ભરમાશો ને એવા લોકો જે તમારી પ્રતિજ્ઞા તોડાવવા ફરે છે તેમનો વિશ્વાસ ન કરશો. જાણજો એ સ્વાર્થી ગાણસો છે,

જાગ્રત રહેજો

એવાઓને તાલુકા બહાર કાઢજો. સ્વયંસેવક હોય તો કાન પકડી મારી પાસે લાવજો, ને સરકારી નોકર હોય તો તેના પડછાયાથી પણ દૂર રહેજો. પારો જાઓ તો કંઇ ખોટું સાચું તુરત ઊભું કરે ને ! અરે, કોઇ પટેલ કલેક્ટરને મળવા ન ગયો તો પણ સરકારના ખબરખાતાએ છાપ્યું કે એક પટેલ આંખમાં આંસુ આણીને આજીજી કરવા આવ્યો હતો ને કહેતો હતો કે અસહકારીઓ ત્રાસ આપે છે ! એ પટેલ કોણ હશે ? પાંત્રીસ પટેલોએ બહાર પાડ્યું કે અમારામાંથી કોઇ ગયો જ નથી, ત્યાં રડવાની ને આજીજીની વાત જ શી ? તેવું જ તલાટીઓ વિષે બહાર પાડેલું. તેમણે પણ બહાર પાડ્યું ને એક તલાટીએ છપાવ્યું કે મને કલેક્ટરે તો નહિ પણ અમલદારોએ બોલાવેલો ને ઊલટી ખુશામત કરેલી કે તને રજા આપું, પગાર વધારું, માંદગી મંજૂર કરું; પણ ભલો થઇને રાજીનામું ન આપ. આવા અમલદારોથી તમે દૂર જ રહેજો. પાસે જશો તો તેમને કંઇક ને કંઇક કુંડાળું કરવું ફાવશે.

બીડાચોર પઠાણ

આવા ભલા ડેપ્યુટી સુપરિન્ટેન્ડન્ટ મિ. કોઠાવાળા. છતાં તેમને પણ સરકારનો કંઈક બચાવ ઊભો કરી મોકલવો પડે. બીડાચોર પઠાણને પકડ્યો તે દિવસે એમણે જ મને કહેલું કે જુઓ અમારા માણસોને પણ ગુનામાં આગેવાન પકડીએ છીએ ને ! મેં કહ્યું, ધીરજ રાખો; સાંબિત થાય પછી કહેજો. અંતે બીડામાં ધૂળ ભળી ને એમના જેવા પ્રામાણિક અમલદારને પણ ધર્મરાજની પેઠે 'નરો વા કુંજરો વા' કરવું પડ્યું. શું કરે ! નહિ તો આ બીડાચોરને પકડનારો પણ કોણ હતો ? ગુડગાંવનો પઠાણ. સરકારની લશ્કરી નોકરીમાં દુનિયા ઘૂમી આવેલો. પગમાં ગોળીના ઘા છે. નવ તો સરકારનાં પ્રમાણપત્ર ને ત્રણ બિલ્લા મળ્યા છે. એણે મને જવાબ લખીને દીધો છે કે પોટલીમાં ૩ શેર બંગાળી બીડું અને ચાકુ સાથે મેં પકડ્યો હતો. પોલિસને સોંપ્યો ને કહ્યું, એના ખીસામાં ચાકુ છે તે કબજે લ્યો. ફોજદાર કહે, 'તુમ તુમારા કામ કરો.' હવે ઊલટો આ પકડનારને ધમકાવે છે ને કેસ ભૂંસી વાળવો છે.

એક તરફથી પ્રજા ને પ્રજાનાં માણસો પંજાબ સિંધ મુંબઈ મદ્રાસ બધેથી સારામાં સારા લોકો કહે તે બધું જૂઠું ને સરકાર કહે તે જ સાચું ! આનો શો જવાબ હોય ? હિંદુસ્તાને એક જ સરવાળો કાઢ્યો, કે સરકાર જ લબાડ છે. શું હિંદુસ્તાનમાં કોઈ સાચો માણસ જ નથી ? તપાસ કરો, નીમો કમિટી. મુનશીજી કહે છે, સરકાર ન નીમે તો કાંઈ નહિ, અમે જ નીમીશું ને તપાસ કરીશું. કોઠાવાળાને પણ કહેવાનો છું કે

તમારો પુરાવો હોય તે તમે પણ લઇ આવો હું કહું છું કે મારી પત્રિકા એક પણ ખોટી પડવાની નથી ને સરકારની વાતો એકેએક ખોટી પડવાની છે.

પઠાણોને વટાળે?

સરકારે છપાવ્યું છે કે સરભોણના તળાવમાં પઠાણ નાગા નહાયાની વાત અસહકારીઓએ છાપી છે પણ તળાવમા પાણી જ ક્યા છે તે પઠાણો નહાય ? સરકારી અમલદારો ક્યાં સુધી આવા ફુકાગા કરશે ! અમે તો કદી છપાવ્યું જ નથી કે પઠાણો તળાવમા નહાતા હતા, પણ તળાવ કાંઠે કૂવા ઉપર જાહેર જગ્યાએ નગ્ન નહાતા હતા તેનો તમે ઇન્કાર કરી શકો તેમ છો ? કરોદ, વાલોડ ને બારડોલીની નદીઓ પર જાઓ ને જુઓ ઘાટ ઉપર. મે તો પઠાણો સામે પણ કદી ફરિયાદ કરી નથી, કારણ હુ જાણું છું કે સરકાર વીફરે ત્યારે પઠાણોને વટાજે એવી છે આ તો જ્યારે સરકાર ખોટો બચાવ કરે છે ત્યારે કહુ છું કારણ સરકાર આપણા જ સારામાં સારા અમલદારો પાસે આમ કાળા હાથ કરાવે છે

દુઃખથી જ રાજી થજો

તમે તો હમેશા દુઃખથી રાજી જ થજો. કારણ ક્યા સુધી જવાનું છે તે હવે તમે બરાબર સમજી ગયા છો ને આપણે હવે ચોમાસામા આવી મઝાઓ મેળવી શકીએ કે નહિ પણ તમારે વિષે હવે હું તદન નિર્ભય થઇ બેઠો છુ. કોઇ વાતે શાંતિ ન છોડશો, શાંતિ ઉપર જ બધો આધાર છે. માર ખાઇને આવશો તેમાં હું રાજી થઇશ, પણ ક્યાંયે અટકચાળું થયુ તો હુ સમજીશ કે ચાર મહિનામા

એક પણ વાત તમે શીખ્યા નથી. હું બહાર જેઉં કે સરકાર મને લઇ જાય પણ હું નિશ્ચિંત છું કે શાંતિ તો તાલુકામાં ફરી ગઇ છે એવું કરજો. ગમે તેટલું ખમવાની શકિત આપણામાં આવી હોય તો યે અભિમાન ન રાખશો ને સદા જાગ્રત રહેજો. ગુમાનથી પડશો માટે નિરંતર પ્રભુનું સ્મરણ કરજો ને પ્રાર્થના કરજો કે સરકાર ગમે તેટલો જુલમ કરે તોપણ તેમાંથી પાર ઉતરવાનું બળ તમને પ્રભુ આપે.

*

* *

વ્યાખ્યાન ૧૪ મું

સામાજિક ઉન્નતિ

[તા૦ ૨૭-૬-૨૮ ને રોજ નાની ધામણદ ગામે અલેસરી પાટીદારોની પંચના આગેવાનો તથા બીજા જ્ઞાતિજનો આગળ પંચનું કર્તવ્ય તથા સામાજિક સુધારણા ઉપર આપેલું વ્યાખ્યાન.]

ભાઇઓ અને બહેનો,

તમે બધાએ એક સામાન્ય કહેવત સાંભળી હશે કે જ્યાં પંચ ત્યાં પરમેશ્વર. તમે અલેસરીના પંચના લોકો આજે એકઠા થયા છો તો આપણે આપણાં દિલને સવાલ પૂછીએ કે અહીં પંચ છે તો પરમેશ્વર છે કે નહિ ! પંચનાં માણસો એક બીજાની ઇર્ષા ન કરતાં હોવાં જોઇએ.

જાય કે પંચને એક સરખો ઇન્સાફ આપાતો હોવો જોઇએ. પંચના આગેવાનો ખટપટ કરી નબળા માણસોને કચડી નાખતા ન હોય, પંચ તો આપણા રક્ષણ માટે જ હોય.

ચરોતરિયા પાટીદારમાં બે વિભાગ છે, એમ મેં સાંભળ્યુ છે મને તેની વિગતની ખબર નથી હું ચરોતરનો પાટીદાર છુ. તમે પણ ચરોતરથી આવેલા પાટીદાર છો. એટલે મારો તમને કહેવાનો હક છે. મારા મનમાં લેઉવા મતિયા કડવા એવા કંઇ વિભાગ છે જ નહિ.

એક થાઓ

બારડોલીમાં જે ચાલે છે તે વિષે મારે કંઇ કહેવાનું નથી બારડોલીની પ્રજા જે દુઃખો સહન કરી રહી છે તે દુઃખ જ તમારાં દિલમા તમને અસર કરવાનાં છે. મારે તો એટલું જ પૂછવાનું છે કે તમે ચરોતરથી બહાર આવીને બે ભાગ પાડયા એમા શો ફાયદો મેળવ્યો? સુતરના તાંતણા જુદા જુદા હોય છે તો તોડતા કઇ વાર લાગે છે? એકેક તાંતણો તો ફૂંક મારતા તૂટે છે. તેમને જો ભેગા કરો અને વળ ચઢાવી દોરડુ બનાવો તો નહિ તૂટે ચરોતરિયા બે ભાગ પાડી છૂટા છૂટા રહે તો તુટી જવાના. તમે એક ન થાઓ તો તે ખરાબ વાત છે. બારડોલીમાં પણ હું કહું છુ કે ગુજરાતના ખેડૂતો એક જ રીતે પાયમાલ થયા છે તેમને આંખ છે, છતા આંખે પાટા બાંધી આંધળા થઈ ફરે છે, કાનમાં ડૂચા મારે છે, બુદ્ધિ છે છતા તેનો ઉપયોગ કરતા નથી. જે જે જુલમ ખેડૂતો પર થાય છે તે તો ખેડૂત મારફત જ થાય છે સરકાર તેમને અંદર અંદર લડાવે છે. તેઓ એકબીજાની ઇર્ષા કરે છે. પોતાના કુટુમ્બના માણસોનું તેજ પણ સાંખી શકતા નથી જો

પોતાની પાસે થોડા પૈસા થાય તો મિથ્યા અભિમાન રાખી ગામ લોકો ઉપર જુલમ કરવામાં મોટાઇ માને છે. વળી પૈસાના સરકારી નોકરની ખુશામત કરતાં શરમાતા નથી. સરકારી નોકર સરકારી નોકરી કરે છે એટલા ખાતર તમે ખુશામત કરો છો; તે સિવાય તેને તમે મજૂરીએ પણ નહિ રાખો. આ ખુશામતથી ખેડૂતો દુઃખી થાય છે.

બહેનો: લડતનો આધાર

બીજું દુઃખ એ છે કે તમે ચરોતરથી નાસી આવ્યા છો પણ હજુ સુધી તમે તમારી સ્ત્રીઓને અજ્ઞાન રાખી છે. તે ક્યાં સુધી ચાલશે ? સંસારનું ગાડું બે પૈડાંથી ચાલે છે. જે સમાજ સ્ત્રીઓને કોઇ જાહેર પ્રવૃત્તિમાં ભાગ લેવા દેતો નથી, તે હાથે કરીને દુઃખી થાય છે. જ્યાં સ્ત્રીઓ અજ્ઞાન દશામાં છે ત્યાં સમાજનું કલ્યાણ થતું નથી. તમારી સ્ત્રીઓને, બહેનોને, માતાઓને ઘરમાં રાખી મૂકશો તે ફાવશે નહિ. તેથી તમે આગળ વધવાના નથી. જ્યારે હું ખેડૂતો પાસે બારડોલીમાં ગયેલો ત્યારે મેં કહેલું કે પહેલાં મને તમારી બહેનો સાથે વાતો કરવા દો. આ લડતમાં તો દુઃખ પડવાનું છે. જ્યાં સુધી બહેનો દુઃખી થવા તૈયાર ન હોય ત્યાં સુધી આ લડત તમને શી રીતે દેખાડું ? તેઓ આ લડત લડવાને તૈયાર હશે ત્યારે જ હું તમને લડત ઉપાડવા દઇશ. બારડોલી તાલુકાની બહેનો ઉપર આ લડતનો આધાર છે.

તમે બધા પોતાને બહાદુર કહેવડાવવા માગતા હો તો બહેનોને શા માટે પાછળ રાખો છો ? બહેનોને તે પાછળ રખાય ? જે મોટા થવા યોગ્ય છે તેને તો નમસ્કાર કરવા જોઇએ.

આ દેશની સ્ત્રીઓમાથી તો સીતા, દમયંતી, દ્રૌપદી જેવી સતીઓ પાકતી હતી કે જેમના નામ લેતાં પાવન થઇએ છીએ આજે તેવી સતીઓ આ બ્હેનોમાંથી કેમ નથી થતી ? તેનું કારણ એ છે કે આપણે તેમને તેમના સ્થાનમાથી ખસેડી દીધી છે

આત્માની શુદ્ધિ કરવા

જ્યારે હું વડોદરા રાજ્યનાં ગામોમાં આવુ છુ ત્યારે મને શરમ આવે છે મને તમારી સાથે લડવાનું મન થાય છે આ રાજ્યની અંદર કણબી એવા છે કે જેની અંદર લગ્ન કરવાના કાયદા કરવા પડે છે જે સમાજમાં રાજ્યને લગ્નના સંબધમા કાયદા કરવા પડે છે તે સમાજ માણસોનો નથી પણ ઢોરનો છે આપણા છોકરા ક્યારે પરણાવવા એ વિષે કાયદો કરવો પડે ? એ દેશમા આપણી ઓલાદ કેમ સુધરી શકે ? તેમાથી દેવો અને દેવીઓ શી રીતે પાકે ? આ તો જાનવરથી યે ભૂડુ છે મને તમે ખેડૂતનો હિતસ્ત્રી માનતા હો તો મારુ કહેવુ માનજો કે સરકાર મહેસૂલ વધારી ખેડૂતને મારે છે તેના કરતા તો તમે તમારે હાથે વધારે સત્યાનાશ કાઢો છો આપણે સરકાર પાસે કાયદા કરાવી સમાજને બધનમા રાખવા માગીએ છીએ, એ કઈ સમાજ નથી રાજ્ય એ કાંઇ પચ નથી, ત્યા પરમેશ્વર તો ક્યાંથી હોય ? આપણે સંતતિ પેદા કરીએ અને આપણે જ હાથે તેમને મોતના પંજામાં મૂકીએ તે તો મહાપાપ છે. આવા સુધારા કાયદાના અમલથી ન થવા જોઇએ, પચનો જ અમલ થાય પચના આગેવાનો પટેલિયાઓ મિથ્યાભિમાની ન હોય કોમની સેવા કરના-

લાળા, સાચા દિલના હોય. આગેવાનો પરેશાઈ કરતા ઊભા થયા હોય અને મિથ્યાભિમાની હોય તો કોમનો ઉદ્ધાર નથી. છોકરા છોકરી ક્યારે પરણાવવાં તે માટે કાયદો કરવો પડે તે અસહ્ય છે. હું અહીંઆં ફક્ત લાખ રૂપિયાના વધારાની લડત લડવા આવ્યો છું એમ ન સમજતાં, એ મેં બારડોલીમાં કહી દીધું છે. હું તો તમારા આત્માની શુદ્ધિ કરવા આવ્યો છું, તમારાં દિલ સાફ કરવા આવ્યો છું.

ખેડૂતો કેમ પાયમાલ થાય છે ?

આપણે આપણી સ્ત્રીઓ પ્રત્યે શો ધર્મ છે ? જે ખેડૂત પોતાની સ્ત્રીને મારઝૂડ કરતો હોય, પોતાનાં સુખ દુઃખમાં તેને સહભાગી ગણતો ન હોય, તેને અજ્ઞાન દશામાં રાખતો હોય, કેળવણી આપતો ન હોય, તેવી સ્થિતિમાં આપણા સમાજનો ઉદ્ધાર શી રીતે થઇ શકે ? એમ ન સમજશો કે સરકાર સાથેની લડત પૂરી થયે હું શાંત બેસવાનો છું. હું તો તમને કડવાં ઓસડ પીવડાવવાનો છું. મને ચોક્કસ ખાતરી છે કે ખેડૂતો પાયમાલ થાય છે તેનું મુખ્ય કારણ ખેડૂતો પોતે જ છે. પોતે આંધળા થઇને ફરે છે. મારે તો તેને દેખતો કરવો છે. તમારે સરકાર સાથે લડવામાં બહારનાની મદદની જરૂર શી ? તમે તમારી મેળે લડતાં શીખો. હું તો તમારી બહેનોને અને સ્ત્રીઓને એવી ગાંડી કરી મૂકવાનો છું કે તેઓ તમને ભારે પડવાની છે ! બહેનો બહુ શ્રદ્ધાવાળી અને ભાવિક છે. તેઓ તો તરત સમજી જાય તેવી છે. તમે તેમને તમારા કારભારમાં સાથે ન લેતાં પાછળ ઘસડો છો. તમે પોતે સમજતા નથી પણ આ બધું તમને કાણુ પડવાનું છે.

જુવાનિયાને કારભારુ કરવા દો

બારડોલીના ખેડૂતો એકના કઈ ઓછુ જ કરી શકવાના ? આ કામ બધા ખેડૂતોના કલ્યાણનું છે એ સાચી વાત છે પણ તે તો શરૂઆત છે તે પછીનું કામ તો હજી કરવાનું બાકી છે તે ન કરીએ તો પહેલાનું આટલુ કરેલુ ભૂસાઈ જાય જો તમે સાચે જ પંચ હો તો તમારામા પરમેશ્વર સાક્ષાત હોવો જોઈએ આપણાથી આવી હવામા ખોટુ કામ ન થાય. આપણુ દિલ પવિત્ર હોવુ જોઈએ આપણામા એ તડ કેવા ? આપણે તો એક બાપની ખેડૂત પ્રજા છીએ. તમામ ગુજરાતના ખેડૂતો એક છે મિથ્યાભિમાનનો જમાનો સૌ ગયો હું વૃદ્ધોને કહું છુ કે જો તમારાથી આ બધુ ન સહન થતુ હોય તો જુવાનિયાને કારભાર કરવા દો. આ જમાનો તેમનો છે. આખી દુનિયામા આજે ખેડૂત રાજ્યકારભારમા મુખ્ય ભાગ માગે છે અને મેળવે છે ખેડૂતો જ ધનધાન્ય પેદા કરે છે. જગતમા જો કોઈ ધન પેદા કરતુ હોય તો તે ખેડૂત જ છે પૃથ્વી ફોડીને, મહેનત મજૂરી કરીને તે ધન પેદા કરે છે પણ આ ધન તે ભોગવી શકતો નથી પ્રપંચીઓ તેને થપાટ મારીને લઈ જાય છે જો ખેડૂત સમજતો થાય, ખોટા કામ ન કરે તો કોઈ ન લઈ શકે

લોહી પીઓ છો

ખેડૂત મિથ્યાભિમાનમા ખોઈ બેસે છે તેથી સંતોષ ન માનતાં દેવું કરીને પણ ખૂએ છે જમીન ગીરો મૂકીને બાપનું કે માનું બારમું કરે છે, ત્યારે મને તો લાગે છે કે આના કરતા ખોટુ બીજુ શુ હોઈ શકે ? આ તો તમે લોહી પીઓ છો. પોતાના છોકરાને હમેશના ભિખારી

કરી મૂકો છો. તમે તો એક દિવસ ખાઇ વેરાઇ જાઓ છો, પણ છોકરાને તો આખો જન્મારો દુઃખ ભોગવવું પડે છે. તે છોકરાંનું લોહી પીધા બરાબર છે. તે ખાધ કરતાં તો એક દિવસનો ઉપવાસ ન કરીએ ? દેવું કરી બારમું કરનાર તો ગાંડો છે. પણ શું આપણેય ગાંડા છીએ ? હું પંચને કહું છું કે આપણે ખોટાં ખર્ચ કરી શા માટે બારમાં કરીએ ? જો પૈસા વધારે હોય તો છોકરાંઓને શિક્ષણ આપો, વિદ્યાલયો સ્થાપો ને સગવડ હોય તો આશ્રમ સ્થાપો. તેમાં જ કલ્યાણ રહેલું છે. પંચના આગેવાનો વૃદ્ધ હોય અને આ ન ઉકેલવાનું હોય તો જુવાનિયાઓને કારભાર સોંપો. એવાં કામોમાં ફાયદો નથી અને ચોખ્ખું નુકસાન છે તેમ બતાવીએ તો તમે ન કહેશો કે આ રૂઢિ છે. જે રૂઢિથી પાયમાલ થયા હોઇએ તે રૂઢિ શા કામની ? ખરું દુઃખ ખેડૂતોમાં રહેલું છે. તે સરકાર નાંખે તે કરતાં પોતાને હાથે કરીને નાંખેલું છે. આ વાતનું મને કેટલું દર્દ છે તે મારું ચાલે તો મારું દિલ ચીરીને દેખાડું. ખેડૂત એવો હોવો જોઇએ કે કોઈ તેની આગળ જુલમ તો શું કરે પણ બધા શિર ઝુકાવતા હોય. પંચે કોમની શુદ્ધિનું કામ લેવું જોઇએ. સમાજને પ્રપંચમાંથી ઉગારી લો. ભવિષ્યની પ્રજા બહાદુર બને તેમ આગેવાનોએ કરવું જોઇએ. તમારા પૈસા બારમામાં નહિ પણ સમાજસુધારાઓમાં વપરાતા હોવા જોઇએ. બાળકોને એવા પ્રકારની કેળવણી મળવી જોઇએ કે જેથી તે સમાજની ઉન્નતિ કરવામાં જિંદગી ગાળે.

પ્રજા કબૂલ કરે તે જ સત્તા

બારડોલી વિષે તો તમે જાણો છો. બારડોલીની લડત કેટલી લાંબી ચાલશે કે સરકાર કેટલું દુઃખ નાંખશે

તેની મને ખબર નથી આજે જ એક નાની ફરોદના ખેડુતને બારડોલીના મેજિસ્ટ્રેટે ૭ મહિનાની સખત મજુરીની ઘાતકી સજા કરી પણ તેની સ્ત્રીએ શું કહ્યું ? તેણે કહ્યું કે હું ગભરાતી નથી શું તેઓ બબ્બે વર્ષ સુધી આફ્રિકા નથી જતા ? જેલ જતા તેના ધણીને મળેલી ભેટ પણ તેણે મારી આગળ ધરી ને તેના નાના બાળકને હસતે મુખે લઇને ચાલી ગઈ આ વાત બારડોલીની બહેનો બરાબર સમજી ગઇ છે કે ભલે જમીન કે પૈસા જાય, આબરૂ નહિ લુટાવા દઇએ તમારી મહેનતનું ફળ બીજો કેવી રીતે લઈ જાય ? જો તમારું પરસેવું બીજો લઇ જાય તો તમો ઢોર કરતાંય ગયા નર્યું પેટ ભર્યે શું થાય ? તે તો કુતરા બિલાડાં યે ભરે છે ઘણા માને છે કે સત્તા આગળ શાણપણ શા કામનું ? સત્તા તે વળી કોણ ? જ્યાં સુધી આપણે કબૂલ ન કરીએ ત્યાંસુધી તે સત્તા શી રીતે ? પ્રજા કબૂલ કરે તે જ સત્તા તમે નથી સાંભળ્યું કે ઝાઝી કીડીઓ સાપને તાણે ?

પંચમાં જ ન્યાય કરાવો

કર નાખવાના બે પ્રકાર છે એક તો, પ્રજાની સંમતિથી કર નખાવા જોઇએ બીજું તે કર જાહેર પ્રજાના ઉપયોગ માટે જ વપરાવા જોઈએ તમે સત્તાથી શું ડરો છો ? ખરી સત્તા તો ઇશ્વરની છે ભલભલા રાજાઓને પણ મૃત્યુ આવ્યું છે ઇશ્વરની રજા વગર એક પાંદડું પણ હાલતું નથી જેનાં અનપાણી ખૂટ્યા હશે તેને જવાનું છે માટે આપણે શા માટે સત્તાથી ડરીએ ? કાળો ડગલો પહેરનાર પોલિસ આપણને શી રીતે ડગાવે ? ઊલટું, તેણે આપણાથી બીવું જોઇએ મારામારી કરનાર, લૂટફાટ

કરનાર અને ચોરી કરનાર કરે. ગોવાળિયો તો ઢોર ઉપ હોય. આપણે તો માણસો છીએ; આપણું કોઈ ઓછ ગુનેગાર છીએ? ખેડૂત એવો ગમાર છે કે વકીલ રૂપી અન્યાય–મંદિરમાં ન્યાય લેવા જાય છે. ત્યાં તે કજિયા લઈ જઈ ખુવાર થાય છે. તમારો એકે કજિયો કોર્ટમાં ન જવો જોઈએ. જો કોર્ટમાં કજિયા જાય તો પંચ શા કામનું? પંચમાં જ કજિયાનો ન્યાય અપાવવો જોઈએ. જે ગામમાં કોઈ પણ શુદ્ધ ઈન્સાફ કરનાર, ઈશ્વરથી ડરનારા ન હોય તો તે ગામ શા કામનું? તે ગામ તો સળગાવી દેવા લાયક છે. જમીનની તકરાર પડે તો બે સારા માણસ પાસે ઈન્સાફ કરાવી લો. આપણે વરિષ્ઠ કોર્ટ સુધી શા માટે જવું જોઈએ? કોર્ટમાં જીતનાર ખુવાર થાય છે, અને હારનાર મરી જાય છે.

મારું ચાલે તો પંચને એ શીખવાડું કે આપણે કોર્ટે ન જઈએ, કારણ કે ત્યાં તો ન્યાય જ નથી. ગમે તેવું કહો તો તેમને શી ખબર પડવાની? તે તો ગામ લોકો જ જાણે.

ખેડૂતોનું સંગઠન કરો

બીજું એ કહેવાનું છે, કે ખેડૂતના પેટ ઉપર પગ મૂકનારને તમે ઓળખી કાઢો. એવાનો સંગ છોડો અને વેગળા રહો. આપણે બધા એક જ નાવમાં છીએ. નાવને કાણું પાડનારને દૂર રાખો. હું ન્યાતનું સંગઠન કરવાનું કહું છું તે તેમને ગમતું નથી. પાંચ હજાર માઈલ દૂરથી આવીને તે લોકો પોતે શું કરે છે? સંગઠન કરીને આખા હિંદુસ્તાનને ગુલામ બનાવે છે. ખેડૂતો જ્યારે એકેએક પોતાનું રક્ષણ કરી શકશે ત્યારે હું જ કહીશ કે હવે સંગઠનની જરૂર નથી. હું તો તમામ ખેડૂતોનું સંગ-

દન કરવાનો છું. ગમે તેવો ચમરબંધી હોય, પણ બારડોલીના ખેડૂતને દગો દેતો હોય તો તેનું ન માનતાં એને દૂર કરજો. તમને લાગે કે આ માણસ મહાજનની મશ્કરી કરે છે તો તેવાનો સંગ છોડજો. તમામ ખેડૂતોને હું સલાહ આપું છું કે કોઇ પણ બહારના માણસ ગાડાજી જેવા કે માનાજી જેવાથી સાચવજો, તેની જમીન પડતર રહેવા દેજો. જે પોતાની સ્ત્રીનું રક્ષણ કરી શકતો નથી તેને સ્ત્રી પરણવાનો શો અધિકાર છે? જેને જમીન ખેડતાં આવડતી નથી તેને પારકી જમીન પચાવવાનો શો હક છે? હું તો બારડોલીની જમીનનો ચાસેચાસ પાછો ન મળે ત્યાં સુધી લડવાનો છું. આ વાત આખા ગુજરાતના ખેડૂતોને હું કહેવાનો છું.

એક લાખ રૂપિયાનો માલ લઇ જઇ હરામખોરોને મફત દાખલ આપવામાં આવે એવા કાયદાથી ખેડૂતોએ સંભાળવાનું છે. તેનામાં પોતાનું દુઃખ રડવા જેટલી પણ હિંમત નથી. રાજની સાથે એક વખત રીસાતાં તો શીખો. બારડોલીના ખેડૂતોએ બતાવ્યું છે કે રાજ્યની સામા પણ થઇ શકાય છે. લૂંટીને રાજ્ય ન થઇ શકે. ખેડૂતોને રીઝવીને જ રાજ્ય થઇ શકે.

પટેલ કેવો હોવો જોઇએ?

પટેલ તો જુલમ થતો અટકાવે અને કહે કે પહેલાં મારા ઉપર જુલમ કરો, અને પછી જ ગામ પર કરી શકશો. અત્યારે તો પટેલો ૧૨ મહિને ૫૦ રૂપિયા લઇને હજાર રૂપિયા અમલદાર પાછળ ખરચે છે. તેની અંદર એવું કાંઇ મેલું છે કે જેના ઉપર તેમની નજર ઠરી છે. આપણા પટેલો તો વગર પગારે નોકરી કરતા હોવા જોઇએ. સરકારની પટેલાઇને શું સળગાવવી છે? બારડોલીમાં તો

વેઠિયાઓએ પણ ના કહી. એ રૈયતની મરજી વિરુદ્ધ ચાલે જ નહિ જેમ સરકાર ગાડુ કાઢશે તેમ તેમ તેના હાથ પગ તૂટી જશે આ તો બારડોલીની વાત જો તમે બરાબર શીખો, તો ભવિષ્યમા ફરી મહેનત કરવી ન પડે. ગુજરાતના ખેડૂતોનું એવુ સગઠન હોવુ જોઈએ કે એક ભાગ ઉપર જુલમ થતા બધા ખેડૂતો એક થઈ જાય. જે વસ્તુ હું બારડોલીમા આપી રહ્યો છુ તે તમે સમજી જાઓ સરકારના કાયદાથી આપણો સમાજસુધારો નહિ થાય સરકારના કાયદા કરતા આપણા કાયદા આગળ હોવા જોઈએ સાત વર્ષની કન્યા પરણાવીએ એ તો કુદરતના કાયદાથી વિરુદ્ધ છે. તે વસ્તુઓ તમે સ્વચ્છ અને બહાદુર થાઓ એટલે તરત સરકાર સમજશે કે હવે પ્રજા બદલાઈ છે. ખોટા ખરચ કરતા અટકીએ નાતની અંદર સુખી માણસ હોય અને મારમામાં બે હજાર રૂપિયા ખરચવાનો રિવાજ હોય તો તેને બદલે કલ્યાણ માટે ચાર હજાર ખરચીએ એ જ કલ્યાણનો માર્ગ છે તમને તો ખબર છે કે બ્રિટિશ સરકારે બે કરોડ દરિયો પૂરવા માટે ખરચ્યા તે તો તેનું પેટ પૂરવા ખરચે છે ત્યા કોઈ કંઈ બોલતું નથી

એક માણસ પંચમાં બે પૈસા ખાઈ ગયો તો તે આપણો જ માણસ છે, તેને બાદ્દીને બીજાને લાવો ઉદાર થાઓ, હિસાબ રાખતાં શીખો. સમાજ આગળ ચલાવવો હોય તો ઝડપથી ચાલવું જોઈએ. દિલ સાફ કરી ઈર્ષા છોડી દઈ ભાઈચારો કરી ખેડૂતોનું કલ્યાણ થાય તેમ વર્તો બારડોલીના ખેડૂતને યશ મળે તેવી પ્રાર્થના કરો એવી મારી વિનંતી છે

*
* *

વ્યાખ્યાન ૧૫ મું

અમદાવાદ જિલ્લા પરિષદમાં

[સુરત, ખેડા અને અમદાવાદ જિલ્લા પરિષદોમાં અમદાવાદ જિલ્લા પરિષદનું ભાષણ સૌથી મહત્ત્વપૂર્ણ હોવાથી અને તેમાં બારડોલી સત્યાગ્રહની શરૂઆતથી તે તે સમય સુધીના બનાવોનું વિહંગાવલોકન હોવાથી તે ભાષણ આખું આપ્યું છે એ ભાષણમાં બારડોલી સત્યાગ્રહના ઇતિહાસની ટૂંક રૂપરેખા આવી જાય છે]

પ્રમુખ સાહેબ, બહેનો અને ભાઇઓ,

લગભગ પાંચ મહિના ઉપર જ્યારે પહેલો હું અહીંથી બારડોલી ગયો ત્યારે મને સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ નહોતો કે મારે આટલો લાંબો વખત ત્યાં કાઢવો પડશે આજે આગે જ મને ખ્યાલ નથી બારડોલીમાંથી કોઇ પણ વખતે હું છૂટો થઇ શકીશ કારણ કે ભવિષ્યમાં શું લખેલું છે તે હું વાંચી શકતો નથી, અને વાંચી શકાય એ અસંભવિત છે

મંગલાચરણ

પાંચ મહિના ઉપર હું ત્યાં ગયો હતો ત્યારે મેં ગવર્નર સાહેબને કાગળ લખ્યો કે બારડોલીના ખેડૂતને આ નવી આકારણીમાં ખૂબ અન્યાય થયો છે મેં એનો કંઇક અભ્યાસ કર્યો છે મારી પાસે વારંવાર ખૂબ ફરિયાદો

આવી છે. ખેડૂતોએ આપની પાસે ડેપ્યુટેશનો મોકલ્યાં છે, ધારાસભા મારફતે થાય એટલા પ્રયત્નો કર્યા છે. હવે તેઓ કંઈ છેવટના નિશ્ચય પર આવે તે પહેલાં હું આપને મળવા આવ્યો છું. આ કામ એવું છે કે મને બોલાવીને, મારું સાંભળીને છેવટનો નિકાલ કરો; નહિ તો લોકો છેવટનો નિશ્ચય કરવાનો ઇરાદો રાખે છે. પછી મુશ્કેલી ઊભી થવાનો સંભવ છે. આ કાગળનો મને એક લીટીનો જવાબ મળ્યો કે તમારો કાગળ રેવન્યુ ખાતા તરફ નિકાલને માટે મોકલ્યો છે. એ વાંચીને મને ખૂબ અજાયબી થઈ. સરકારે માનેલું કે બારડોલીના ભલાંભોળા, સુંવાળા ખેડૂતો હિંદુસ્તાનની આજની નિરાશાની હવામાં કંઈ કરી શકે એમ માનવાને કારણ નથી; સરકારને તો ખાતરી જ હતી કે હિંદુસ્તાનમાં હવે કોઈ જાતનું ચિન્તાનું કારણ નથી; ખેડૂતોની ફરિયાદ જિલ્લાનો અધિકારી સાંભળી શકે, નહિ તો આ દુનિયામાં કોઈને સાંભળવાનો અધિકાર નથી; અસહકારની ચળવળ મરી ગઈ; હિંદુમુસલમાન વચ્ચે આપણે ટંટા કરાવી શક્યા છીએ તથા આપણને સો બસો વર્ષનો પટો મળી ગયો છે. દરેક અમલદારને એક જાતની નિર્ભયતા હતી—એમ કહીએ તો ચાલે કે એક જાતની ખુમારી હતી—કે આપણે કોઈનું સાંભળવાની જરૂર નથી. સવાર, બપોર ને સાંજ બંગલામાં બેઠા બેઠા ચાડીચૂગલી કરનારાઓનું સાંભળી, આખા જિલ્લાના રાજકીય જીવનનો સડો કર્યા જાય, એકબીજાને લડાવી કામ કાઢી લઈશું. આ સ્થિતિમાં ગવર્નરે માનેલું કે આમાં કરવા જેવું નથી. હું જાણતો હતો કે ગવર્નર સાહેબને બારડોલી શક્તિ પર વિશ્વાસ નથી. એકલા ગવર્નરને જ નહિ, પ ગુજરાતના દરેક અમલદારને—કમિશનરથી માંડીને ડેપ્યુ કલેક્ટર સુધીનાને—એમ જ લાગતું હતું. એક બારડોલી

મામલતદારને હતુ ખરુ કે આમાંથી વિપરીત પરિણામ આવશે તેણે સાચી હકીકત કહેવાની હિંમત કરી તો તેને કાઢી મૂકયો

ખેડૂતની પ્રતિજ્ઞા

પણ મને વધારે લાગે છે તે વસ્તુ તો જુદી છે અગ્રેજને આપણી શકિત વિષે અવિશ્વાસ હોય એથી મને અજાયબી નથી થતી જેઓ શસ્ત્રબળના પૂજારી છે, જેમની પાસે આટલી બધી શસ્ત્રશકિત છે, તેમને તો નિશસ્ત્ર પ્રજાની શકિત માટે તુચ્છકાર હોય, પણ આપણા પોતાના જ માણસોએ જ્યારે આપણી અવગણના કરી, આપણી શકિત વિષે હલકો અભિપ્રાય બાધ્યો, ત્યારે મને દુ ખ થયુ મે જ્યારે જોયુ કે આમા કોઇ સાભળે એમ નથી ત્યારે ફેબ્રુઆરીની બારમી તારીખે મે બારડોલીના ખેડૂતોને સલાહ આપી મે એમને કહ્યુ કે મામલો ગભીર થવાનો મારી નજર આગળ એનો ચિતાર ખડો થાય છે એની કલ્પના હુ કરી શકુ છુ છેવટ સુધી ટકવા વિષે અને ખુવાર થવા વિષે તમારી ખાતરી હોય તો જ આ પ્રતિજ્ઞા કરજો આજની હવામા મગરૂર એટલી નિર્લજ છે અને તેનામા એટલી તુમાખી છે કે ઘણો વખત તમને કોઇ ગણકારવાનુ નથી ખેડૂતોએ મને એ બાબત ખાતરી આપી અને કહ્યુ આ મહેસૂલનો બોજો અમારાથી સહન નહિ થઇ શકે, અને એ બોજો ઉઠાવવા અમે તૈયાર નથી ત્યારે મે એમને ઇશ્વરને સાક્ષી રાખીને પ્રતિજ્ઞા લેવાની સલાહ આપી અને કહ્યુ, સરકાર જૂનું મ' સૂલ લે તો આપવુ વિશેષ લેવુ હોય તો સ્વતત્ર તપાસ કરાવે અને એમ કરવા તૈયાર ન હોય તો એની પાસે

હોય તેટલા ઉપાય અજમાવે, તે આપણે શાંતિથી સહન કરવા. ખેડૂતોએ પ્રતિજ્ઞા કરી.

કમિશનરનો હુકમ

દોઢ બે મહિના તો કોઇએ વાત માની જ નહિ. બધા એની ઠેકડી કરતા. બિચારો મામલતદાર હતો તે મૂંઝાતો. વખત ગયો ને બે હપ્તા પૂરા થયા, છતાં મહેસૂલનો પૈસો આવ્યો નહિ. ત્યારે મુંબઇની ધારાસભાની બેઠક પૂરી કરી હમેશની રીત પ્રમાણે મત મેળવી (એનું વર્ણન તમને ધારાસભાવાળા ભાઇઓ આપશે) બારડોલીનો ઠરાવ લાવનારને હરાવ્યા, અને પછી કમર કસી. માન્યું કે આ ઠરાવમાં પ્રજામત આપણી તરફેણમાં છે એમ કહી શકાશે, અને કરવો હોય તેટલો જુલમ કરી શકાશે. કમિશનરને તાર કર્યો કે હવા ખાવાનું છોડી દો અને બારડોલી જાઓ; કલેક્ટરને લખ્યું કે ફરવાનું મૂકી દો, દરિયાકાંઠા છોડી દો. કમિશનર તો સુરતમાં જ રહ્યા. જતાં જતાં એક વાર બારડોલી આવી ગયા તે સિવાય કદી આવ્યા નથી. કલેક્ટર દોઢ બે મહિને આવી જતા અને મુસાફરી-બંગલામાં રહી જતા. આખા તાલુકાનું રાજ્ય એક ડેપ્યુટી કલેક્ટરને સોંપી દીધેલું હતું.એ ભાઇ મામલતને માટે નાલાયક ગણાયા હતા. એમનો દૈવયોગ, કર્મયોગ જાગ્યો અને મામલતને માટે નાલાયક ગણાયેલા ડેપ્યુટી કલેક્ટરને માટે લાયક ગણાયા. તેમણે સરકારને રિપોર્ટ કર્યો કે મહેસૂલ તો પંદર દિવસમાં વસૂલ થઇ જશે. કમિશનરે પણ એ વાતો માની. પણ પંદર દિવસને બદલે બબ્બે મહિના વીતી ગયા.

પોલિસ-પઠાણ આવ્યા

આ ત્રણ મહિના લોકોએ કેવી રીતે કાઢયા એનો ઇતિહાસ આપું તો તમારી આંખમાંથી આંસુ પડશું. કમિશનર કલેક્ટર દરિયાકાંઠા છોડીને આવ્યા. કમિશનરને તેમની માગણી પ્રમાણે સરકારે કોરો ચેક આપી દીધો હતો કે બારડોલીની 'પીલવાઇ' બનાવવાની તમને છૂટ છે. લોકોને ભલે રેંસી નાંખો. પણ તેઓ સુરતમાં જ રહી ગયા. જાણી લીધું કે બારડોલીમાં વાહન નહિ મળે, માણસ નહિ મળે, મજૂર નહિ મળે, જપ્તીમાં લીધેલો માલ ઉપાડનાર કે રાખનાર નહિ મળે, તેથી તેની ગોઠવણ બહારથી કરવી જોઇએ. તપાસ કરતાં હિંદુસ્તાનનો કોઇ માણસ મળ્યો નહિ. પછી પોલિસખાતામાં તજવીજ કરી જણાય છે. ત્યાં જેમને હાજરી આપવી પડે એવા પઠાણોને શોધી કાઢયા. તેમને કહ્યું, તમને હાજરી આપવાને બદલે બારડોલીમાં તાલુકાર બનાવીશું; બંદૂકવાળા અને અમલદારો સાથે તમને લૂંટવાની છૂટ રહેશે. એક જપ્તી અમલદાર, પાંચ પઠાણ અને પાંચ બંદૂકવાળા પોલિસો એમ અગિયાર જણની એવી પાંચ ટુકડીઓ પાડી. દરેક ટુકડીને એક મોટર લૉરી આપી. જેમણે અકસ્માતો કરેલા તેથી જેમના લાઇસન્સ રદ કરેલાં કે કરવાનાં હતાં તેવાને બારડોલી જવાની શરતે લાઇસન્સ આપ્યાં. અને તાલુકાનાં ૧૩૦ ગામડાંમાં આ પાંચ ટોળીઓને છૂટી મૂકી દીધી. રાત કે દહાડો કશું ન જોવાનો હુકમ આપ્યો.

બંદૂક વિ૦ નગારું

શરૂઆતમાં, ટુકડી આવે ત્યારે ગામની ભાગોળ નગારું વગાડતા, જેથી ગામલોકને ખબર પડે કે લૂંટારૂઓ

આવ્યા છે, તેઓ તરત બારણાં બંધ કરી અંદર પેસી જાય. કલેક્ટર અને કમિશનરને ખબર ગઈ કે કુકડીઓ રખડીને પાછી આવે છે. કલેક્ટરે તરત હુકમ કાઢ્યો કે અંગ્રેજોની તોપો તમારા નગારાના અવાજથી ભડકે છે, માટે નગારું ન વગાડવું. મેં કહ્યું, નગારું રહેવા દો. મેં એ કાયદો માનવાની સલાહ આપી: મેં કહ્યું, નગારું ઊંધું પાડો. પછી છોકરાઓ પોટાશના ભડાકા કરવા લાગ્યા. તો હુકમ કાઢ્યો, બંધ કરો: એ ભડાકાથી અમારી બંદૂકો ભડકે છે. મેં કહ્યું, ભડાકા રહેવા દો. છોકરાઓ પાંચ પાંચને ટોળે થવા લાગ્યા. ત્યારે હુકમ કાઢ્યો કે ટોળું ન થાઓ. મેં કહ્યું, દૂર રહો. ત્યારે કહે, અમારી પાસે કોઈ આવતું નથી. એમની પાસે જઈને કોઈ વાત ન કરે એ ગુનો! મેં કહ્યું, એમાં અર્થ છે. સરકાર અકળાય છે. એને બંદૂક તોપ ચલાવવાનો અવસર આપો તો એક દિવસમાં સૌને સીધા કરી નાંખે. એ આપણને જાળમાં સપડાવવા માગે છે, પણ આપણે ન ફસાવું. હિંદુમુસલમાનને લડાવવા હિંદુ મેજિસ્ટ્રેટને કાઢી મુસલમાનને લાવ્યા. વધારાનો મેજિસ્ટ્રેટ આપ્યો તે પણ મુસલમાન. વધારાનો ડેપ્યુટી સુપરિન્ટેન્ડન્ટ લાવ્યા. પાંચ ઘોડેસ્વાર લાવ્યા. સવારો રોજ બારડોલીના રસ્તા પર ફરે. મેં કહ્યું, આ સવારોને કશું કામ નથી, એમને આપણે લખોટીઓ લાવી આપો તે રમ્યા કરે. એમને કામ નથી ને એ દુઃખી થાય તો આપણને પાપ લાગે. પછી, આ તો આપણને હસી કાઢે છે એમ કહી ઘોડેસ્વારોને પાછા લઈ ગયા!

મેજિસ્ટ્રેટને તો કેસ કેવા થયા છે! જાસી જમશેદજી જપ્તી કરવા ગયા ત્યારે વેઠિયાની સામે જોઈને આ સ્વયં-

સેવકે ડોકું હલાવ્યું, માટે કરો એને સજા ! મે કહ્યું, આપણે છીંક પણ ન ખાવી છીંક ખાઇએ તો જમીનમાં અપશુકન થાય અને એ ગુનો ગણાય !

ઢોરનાં હાલહવાલ

પછી પ્રથમ ૧૧ ભેંસો પકડી. એમાની એક ભેંસની તો બારડોલીના ચોરામાં કબર થઇ છે એ ભેંસ પાણી વિના મરી ગઇ બારડોલીના મહાજને કહ્યું કે અમે મહાજન તરફથી પૈસા આપીએ અને ભેંસોને પાણી પાઓ, તો જવાબ મળ્યો કે અમારી પાસે પૈસા છે ૧૦ ભેંસો પહેલી જ હરાજીમાં ખાટકીને આપી દીધી ખેડૂતના ઢોર કપાય એનું એને કેટલું દુઃખ થાય તે હું જાણુ છુ. તેથી મે કહ્યું ઢોર બહાર કાઢવા નહિ કા તો તાળામા પૂરી રાખવા, કા તો આપણા તાલુકામા ન રાખવા તેથી ખેડુતોએ હજારો ઢોર મફત આપી દીધા, ગાયકવાડી રાજ્યમા મોકલી દીધાં બાકીનાં ત્રણ મહિના સુધી ઘરમા રાખ્યાં ને પોતે એમની સાથે રહ્યા ઢોરના પગમાં કીડા પડ્યા, શરીરે ચાંદા પડ્યાં, ચામડી સફેદ મડમો જેવી થઇ ગઇ, છતાં ખેડૂતોએ બહાર એની વાત ન કરી સરકારને કે અમલદારોને એટલી યે ખબર ન પડી કે ઢોર અને માણસોને ત્રણ મહિના સુધી સાથે અંધારી કોટડીઓમા પૂરી રાખવાથી તેમની તબિયત બગડે છે એક બાજુ ઢોર ખાટકીને ત્યાં જતા હતાં, ને બીજી બાજુ ખાટકીની જેમ મેજિસ્ટ્રેટ માણસોને સજા કરતો હતો છતાં એક પૈસો આવ્યો નહિ તેથી ગૂંચવાયા

વીસ દિવસની નવી આશા

પરિણામ શું આવ્યું ? ડેપ્યુટી કલેક્ટરે રિપોર્ટ કર્યો

કે અમે અત્યાર સુધીમાં બધી તૈયારી કરી રાખી છે, હવે વીસ દિવસમાં પૈસા ભરાઈ જશે સાથે સાથે એક લાખ તો ભગાઇ ગયા છે એમ લખ્યુ સરકારે પણ એ વાત માની અને જાહેરનામુ મહ્યુ કે વીસ દિવસમાં પૈસા ભરી દેશે તેને દંડ નાફ છે પછીથી ચોથાઇ દંડ આપવો પડશે. લોકોએ માન્યું કે હવે તો પૈસો આપવાનો જ નથી, જેમણે પૈસા આપ્યા એના ગયા વીસ દિવસ પૂરા થયા એટલે પાછી ગૂચવણ આવી પડી પેલી લાખની વાત પણ ખોટી નીકળી ત્યારે કોઇ વેપારીનો ૪૦-૫૦ હજારનો કપાસ ધમકાવી લીધો વેપારીએ પૈસાની વાત કરી તો કહે, ખેડૂતો પાસેથી લઈ લેજે, અમારે તો ગમે તેમ કરીને પૈસો લેવો છે વેપારી સરકારના ખેતીખાતાની ચુંગલમાં હતો તેથી કપાસ તેઓ પડાવી શક્યા

ચાર કોમના ચાર મોટા ભોગ

આ પૈસા વસૂલ થયા પછી નક્કી કર્યું કે એક એક મુસલમાન પારસી વાણિયા અને કણબીને પકડવો જે પારસીને બસો અઢીસો ભરવાના હતા, તેનો બે હજારનો દારૂ જપ્ત કર્યો દારૂ એ તો ચલણી નોટ જેવો છે, સરકાર સિવાય કોઇ દારૂ વેચી ન શકે હિંદુસ્તાનમાં એક જ કલાલ છે આ સરકાર પોતે એ દારૂ વેચે કે બીજા કોઇને વેચવાનો પરવાનો આપે સરકારની ડેપોને ભાવે દારૂ વેચવો જોઇએ, તેને ડેપ્યુટી સાહેબે બે હજારનો દારૂ ૮૮ રૂપિયામાં વેચ્યો જેણે સરકારી ડેપોમાંથી લેવો જોઇએ એવા બીજા પીઠા-વાળોને જ વેચ્યો બાકીના રૂપિયા માટે બે વાર જપ્તી કરી પારસીનો ચારસો પાંચસોનો માલ લીધો તેથી યે પૂરું ન થયુ હોય એમ એની જમીન પણ ખાલસા કરી પારસીને થયુ કે આ રાજ્ય તો છોડવુ જ જોઇએ તેણે જેટલી

નોટિસો આવી તેટલીનો જવાબ દીધા કર્યો કે આ રાજ્ય છોડવુ છે પણ એક પૈસો નથી આપવો

લાખ રૂપિયાની જમીન ખાલસા

પછી એક મુસલમાનને પકડયો તેની જમીન પર વીસ હજારનો તો માલ પડયો હતો, સાત હજારના ઢોર હતા, દસ હજારનાં લાકડાં હતાં, અને તેનો કમાલો પણ એ કરી ચૂકેલો હતો. એ જપ્ત કરીને પૈસા વસૂલ થઈ શકે એમ હતુ છતાં જપ્તી ન કરતાં લાખ રૂપિયાની જમીન માન માથે ખાલસા કરી બહાર રહેતા એના સગાઓની મારફતે કહેવડાવ્યુ તેઓ કહેવા ગયા, એને એણે જવાબ દીધો કે મારો ભાઇ આફ્રિકામાં હતો તેણે દસ લાખ ખોયા તો દસ ભેગા આ અગિયારમો લાખ ગણી લઈશ

પછી વાણિયાને પકડયા તેમને બારડોલીના વાણિયાનું તો નિકંદન કાઢવું હતુ પોતાની જાતવાળા ખરાને ! બને સરખેસરખા ! તમામ વાણિયાઓની જમીનો ખાલસા કરી, છતા તેમને પણ ત્રણ મહિના જેલમાં રહેવાનું તો ખરુ જ તો યે તેમને ત્યાં જપ્તીઓ અને તેમની ભેંસોને દેખે તો પકડે

બંધારણવાળા પણ ધાંધલિયામાં ખપ્યા

પઠાણોના જુલમ વિષે અમે કહ્યુ નહોતુ અમારે તો પઠાણો જોડે મહોબત કરવી હતી પણ જે લોકો બહારથી હકીકત જોવા આવ્યા, તેમણે પઠાણોની વાતો બહાર મૂકવા માંડી ને કહ્યુ, આ શો જુલમ !

પછી આ ધારાસભાવાળાઓએ રાજીનામા આપ્યાં. કમિશનર તો માનતો જ નહોતો કે એ લોકો રાજીનામાં આપે રાજીનામાંમાં તેમણે હકીકતો લખી, પણ તે તો

ધાંધલિયામાં ખપ્યા. પણ મિજપુએટોના પ્રતિનિધિ ધારાસભામા હતા તેમને ગવર્નર સાથે મિત્રાચારીનો સંબંધ, એટલે તેમણે એક મીઠો કાગળ ગવર્નરને લખ્યો ગવર્નરે જવાબમા એથી મોટો કાગળ લખ્યો ને તેના પર હાથે સહી કરી માન્યુ કે માછલું જાળમા પકડાયુ. મુનશી સાહેબને વિચાર આવ્યો કે બારડોલી જઇને નજરે જોઇએ તો ઠીક મારી પાસે આવ્યા મે કહ્યુ, ચાલો. બે ત્રણ ગામડાં જોયા, અને કહે, હવે વધારે નથી જોવા મે પૂછ્યું, કેમ ? તો કહે મે તો રાજીનામાનો નિશ્ચય કરી જ નાખ્યો મે કહ્યુ, જેમણે ન કર્યો હોય તેનને જોવા મોકલજો, તેઓ જો રાજીનામા આપ્યા વિના અહીથી પાછા જાય તો હું જામીન આપુ છુ ત્યા બેઠે બેઠે વાતો કરશે એમની માતરી હું નહિ કરાવી શકુ. મુનશી સાહેબે જે જોયુ તે ગવર્નરને લખ્યું ત્યારે સરકારની આખ ફાટી મુનશી સાહેબે સરકારને લખ્યો છે એવો કાગળ અત્યાર સુધી કોઇએ નહિ લખેલો તેમણે જે જોયુ તે બધુ લખ્યુ વધારામા, એક સમિતિ બનાવીને તપાસ ચલાવી, અને સરકારને લખ્યું કે તમારો પણ પુરાવો લાવજો ત્યારે સરકારને લાગ્યુ કે આ કામ ભયકર થઇ પડ્યું છે. મુનશીને ધાંધલિયા નહિ કહેવાય, કારણ એમના કાગળ પર તો ગર્વનરે હાથે સહી કરી છે!

કાળી દાનતની નિશાની

પછી નવો પેતરો રચ્યો 'ટાઇમ્સ'ના ખબરપત્રીને મોકલ્યો. તેણે જઇને કહ્યું કે અહી તો બોલ્શેવિઝમ છે, કાવતરુ છે, રાજ્ય ઉથલાવવાની વાત ચાલે છે આ પેતરા કંઇ નવા નથી સામ, દામ ભેદ દડ ચારે હથિયાર અગ્માર સામટાં વાપરે છે સૌથી મોટુ હથિયાર દંડ છે.

મેં ખેડૂતોને કહી મૂક્યું છે કે સરકાર સૌથી મોટો દાવ રમવાની લાગે છે, માટે તૈયારી રાખજો. ધારાસભાનું ડેપ્યુટેશન ગવર્નરને મળવા ગયું ત્યારે રા. સા. દાદુભાઇ અને રા. બ. ભીમભાઇ રેવન્યુ મેમ્બરને મળવા ગયા હતા. ત્યારે રેવન્યુ મેમ્બરે કહેલું, 'તમને ખબર છે? અમારી પાસે બંદૂકો, તોપો અને લશ્કર છે.' આ વચનો મેં સાંભળ્યાં ત્યારે ખેડૂતોને કહી દીધું કે આ લોકોની દાનત કાળી છે, એમનો ઇરાદો કોઇ પણ રીતે તમારુ લોહી પીવાનો છે. ખેડૂતોએ કહ્યું, 'અમે અમારુ લોહી ઠંડું કરી મૂકેલું છે, તમે ગભરાશો નહિ.' હું તો ગભરાતો જ નથી. મામલો આખરનો છે, એ ખેડૂત સમજી ગયા છે ને તૈયારી કરીને બેઠેલા છે.

મરવાની કળા

એક નાની વાતમાં આટલું બધુ કરવાનું શુ કારણ? મેં તો માત્ર ફેરતપાસની જ માગણી કરી હતી. તેની સરકારે ના પાડી અને પાંચ લાખ વસૂલ કરવાને માટે લશ્કર લાવીને પચીસ લાખ ખરચવાની વાત કરે છે. એની પાસે એક બેડાબાઉ ગોરુ લશ્કર છે, તે લાવવાની વાત કરે છે. હું કહું છું, લાવો તો તમારા જેવો મૂરખ બીજો કોણ? હું તમને ચાર મહિનાથી કહું છુ કે કહો તો ખેડૂતને સલાહ આપી તાલુકાની એક લાખ વીસ હજાર એકર જમીન પડતર રખાવુ; જમીનો ખાલસા કરવી હોય તો ખાલસા કરો, પણ મૂંગાં પ્રાણીઓને ત્રાસ શા માટે આપો છો? 'જૂનો જમાનો વહી ગયો છે. તમારી જૂની આંખે નવા ચશ્મા નથી ચઢતા. પણ હું બધું જાણુ છું, કેમકે હું ખેડૂત છું. ખાલસા કરેલી જમીનો ખેડવા કોણ આવે છે તે તો હું જોઉં. ખેડૂતની જમીન પર બીજો

કોઇ નથી આવવાનો. ગુજરાતના ખેડૂતો હવે સમજી ગયા છે. સીધેસીધો ન્યાય જ કરી દોને. બંદૂકની વાતથી તો કોઇ નહિ ડરે. હું ખેડૂતોને કહું છુ, આપણા પૈસા ખરચીને સરકાર લશ્કર બંદૂકો તોપો રાખે છે, પણ કોઇ દિવસ દેખાડતો તો છે નહિ કે એ ક્યાં છે? તે જોઇએ તો ખરા. રોજ એનું નામ દઇ ડરાવે છે. એ ડર શા માટે? ડરવાનું કારણ શું? ૧૮–૨૦ વરસના મરાઠાના, મુસલમાનના, શીખના, ગુરખાના છોકરાઓને લઇ જઇ ૭ મહિનામાં મરતાં અને મારતા શીખવે છે, તો શું હું તમને ૭ મહિનામાં મરતા નહિ શીખવું? છોકરાઓને એ શીખવા દો. ઉંનટ ઓલાદ તો સુધરશે. જ્યાં સુધી આપણે મિથ્યા ભય નથી છોડયો, ત્યાં સુધી હિંદુસ્તાનનો ઉદ્ધાર નથી થવાનો. ગ્રેન્યુએટોને શીખવતાં મને ન આવડે, કૉલેજના છોકરાઓને, અને શહેરીઓને શીખવતા ન આવડે, પણ તમને ખેડૂતોને શીખવતા કેમ ન આવડે? ખેડૂતોએ જેલનો કે મોતનો ડર ખિસ્સામાં મૂકેલો છે. એ તમે બારડોલી આવો તો જોઇ શકો. બારડોલીની બહેનો વિષે તો પેલા 'ટાઇમ્સ'ના પ્રતિનિધિએ લખ્યું છે કે ગોળી ચાલશે ત્યારે તેની સામે એ બહેનો પહેલી હારમાં ઊભશે. એ બહેનોએ એ પ્રતિનિધિને કાગળ લખ્યો છે કે તે વખતે આવજે તું અમારી સાથે ઊભવા, ને તારામાં હિંમત નહિ હોય તો તને ચૂડી ને ઓઢણી પહેરવા આપશું.

રશિયાનો રાજા મરી ગયો તેનું શું?

હું સરકારને કહું છું કે બધાં ખાખાં કરીને કરી તેમને મોટે તોપ બંદૂકની જરૂર સાબીત કરાવવાની જરૂર ... હું તમને નોતરું છું કે સીધી તોપો લાવો ને ઉડાડી

દો. હું રાજ્ય ઉથલાવવા ક્યા બેઠો છુ ? હું તો પાંચ વરસથી અહીં અમદાવાદમા ગટરપાણીમાં પડેલો હતો. હું સમજતો નથી કે વિલાયતથી કમિશન આવીને ધારાતરામાથી શી રીતે સ્વરાજ આપી જાય ? હુ તો એટલું સમજુ છુ કે હિંદુસ્તાન પાસે એક જ હથિયાર છેઃ મરતા શીખો ને મારવુ છોડી દો. 'મરતા શીખો'નો અર્થ ખેડૂતો સમજી ગયા છે. ઇશ્વરનું ઓળખાણુ કરો તો મરવાની વાત સમજાને. એક માણુસ તો દુનિયામા બતાવો જે અમર રહેવાનો છે, જેને મોત નથી આવવાનું. જન્મ્યા છે તેટલા મરવાના છે, મોત તો ઇશ્વરે જન્મથી જ સાથે બાધેલુ જ છે, એ તૂટવાનું નથી. માણુસને ક્યારે જવાનું થશે એની ખબર નથી. અહીં રાજા મારવાનો ડર આપે છે, પણુ પેલો રશિયાનો રાજા મરી ગયો તેનું શું ? એને તો કુટુબ સહિત ખેડૂતોએ માર્યો. રાજાઓના નિકંદન ખેડૂતોએ કાઢયા છે. હું તો ખેડૂતોને રાજ્યને હાથે મરવાનુ શીખવુ છું, મારવાનું નહિ. આ રાજ્ય તો ખેડૂતોને મારવા માગે છે ખેડૂતને મરવાનું છે અને રાજાને પણુ મરવાનુ છે માગનાર તો રાજાઓનો રાજા છે આ રાજ્ય મારે તો એ તો એના પુટકળ દલાલ છે

પાનાં ફાડેલા રિપોર્ટ

ખેડૂતો આ વાત સમજી ગયા છે. સરકાર પેતગ શું કામ રચે છે ? ખેડૂતો પૈસા આપવા તૈયાર છે. હું વ્યવસ્થિત રાજ્યતત્રમાં માનું છુ વ્યાજબી કર બધે નાખી શકાય, પણ જેની પાસેથી પૈસા લેવાના તેને પૂછવાનુ નહિ એવો કાયદો જગતમા ક્યાય નથી, એક હિદુસ્તાનમાં જ છે. એના પર અપીલ પણુ નહિ. દસ વરસ પર સુધારા નહોતા આવ્યા ત્યારે સારુ હતુ અંગ્રેજો એકલાની પર

જોખમદારી હતી કેટલાકને તો ઈશ્વરનો ડર પણ રહેતો સેટલમેંટ રિપોર્ટ છાપાને મોકલાતા આ રાજ્યતંત્ર સુધર્યું ને પાંચ હિંદીને અંદર બેસાડયા ત્યારથી એ રિપોર્ટો છાપાને મળતા નથી ધારાસભાના સભાસદોને પણ મળતા નથી રિપોર્ટો આપે છે તેમાંથી પોતાના પક્ષનું હોય તેટલું આપે છે અને વિરુદ્ધના હોય એટલા પાનાં કાઢી લે છે. વિરમગામનો રિપોર્ટ એવી જ રીતે આવ્યો. બારડોલીનો ભીમભાઈને એવી જ રીતે કાઢીને આપ્યો મે કહ્યું, એ ધારાસભા કેવી ? સરકાર કહે છે, આ બધુ ગળી જાઓ પછી આપણા વામનભાઈ આવ્યા તેમણે જોઈને કહ્યું આટલુ ખાનગી છે, નહિ અપાય એમ લખી આપો એટલા ઝગડા પછી રિપોર્ટ આપ્યો એ રિપોર્ટ જોવા મળ્યો પછી જ ખબર પડી કે એમાં તો એન્ડર્સન સાહેબે બહુ કુંડાળા વાળ્યાં છે સાત વરસના ગણોતના આંકડાને એક વર્ષના ગણી લીધા છે, અને તેને આધારે કેસ રચ્યો છે આ વાત રિપોર્ટમાં છે, છતાં હવે કબૂલ નથી કરતા એમાં જ એમણે લખ્યુ છે કે છેલ્લાં ૩૦ વરસ તો ખેડૂતોએ વધારે ભર્યું છે, છતાં આ નવો સુધારો તો ખરો જ !

સ્વરાજ કેમ ચાલે ?

અંગ્રેજો બોલતા શરમાય છે, પણ આપણા જ કહેનારા મને મળ્યા છે કે સરકારનું ખરચ વધ્યુ છે સ્વરાજ્ય આવશે ત્યારે તમે શુ કરશો ?' મે કહ્યુ, 'આજે આપવુ છે ? તો ચલાવી બતાવુ ને મગરી ત્યારે જો ખેડૂતને બે ટંક ખાવાનું પણ નહિ મળતું હોય તો કોઈને પાંચ હજારનો પગાર નહિ આપીએ મો, બસો, બહુ તો ત્રણસો આપશુ વસ્તીમાં રહેવાને પૂરતાં માણસો નથી, છતા ૭ કરોડ

દરિયો પૂરવામાં નહિ નાંખીએ. ૭ કરોડ મુબઇના બારામાં નાખીને તમે મને શુ કામ પૂછો છો ?'

૧૯૧૮ની સાલમા ખેડાની લડત લડ્યા એના કરતાં આજે મુશ્કેલી પડી છે કારણ આજે પાચ હિદીઓ સરકારમા છે જ્યા સુધી સરકાર પ્રજાને જવાબદાર નથી થઇ, ત્યા સુધી હતું તે જ સારુ હતું, બધી જવાબદારી સરકારને માથે હતી. હવે તો આ હિદીઓને જ હથિયાર બનાવે છે. નહિ તો આ લડત કઇ નવી વસ્તુ છે ? ખેડામાં નહોતા લડ્યા ? બારડોલીમા નવુ શુ છે ? સરકાર વાત વધારીને મોટી કરે છે.

આંધળા સરદારની સૈના કૂવામાં

'ટાઇમ્સ 'નો ખબરપત્રી લખે છે કે બારડોલીમાં સરકારના સાધા તૂટી ગયા છે એનો યશ મને આપે છે તે મિથ્યા છે. એનો યશ તો સરકારના અમલદારોને છે– એમણે ચાલ્ય જ એવુ કર્યું કે પ્રજા ઘરમાં પેઠી. એટલે એ ૧૦ માણસો જ પ્રજા ને એ ૧૦ જ અમલદારો ! ત્રણ મહિના પછી એ પોલિસવાળાને મારી પાછળ મૂક્યા–હું જે બોલુ તે બધુ લખી લેવા બે મહિના સુધી તો તલાટીઓપાસે એ કામ કરાવ્યુ. પછી આમને મૂકયા. એ બિચારા લખી લખીને થાકી ગયા પણ સરકાર એમનુ ન માને. એ તો અલમૌલાનું જ માને સરદાર આધળો એની સેના કૂવામાં. છેવટે સારી મતિ સૂઝી એટલે એક શાણા પોલિસ અમલદાર મિ હિલીને મૂક્યો તે મારી સાથે ૪–૫ વરસ અહીં ખેલ ખેલ્યો હતો. એ જોઇ ગયો, ને એણે રિપોર્ટ મોકલ્યો કે આ માણસ બેઠો છે ત્યા સુધી તોફાન કે ખુનામરકી થવાનાં નથી એ રિપોર્ટ એનો જ હોવો જોઇએ, જેથી

સરકારે પોલિસ ખેંચી લીધી. પછી 'ટાઇમ્સ'ના પ્રતિનિધિને મોકલ્યો કે તું કંઇ કરી લાવ. સરકાર કંઇ ગવર્નર થોડા જ છે ? એ તો સ્માર્ટ અને હેચ કહે તે થાય ! વીસ વરસ પર એમની જે આંખો હતી તે જ આજે છે. બધા રિપોર્ટોમાં મેં એક જ લીટી જોઇ છેઃ 'ખેડૂતોના વાંધા વજુદવિનાના છે.' જાણે છપાવી રાખેલી લીટી ન હોય ! ખેડૂતો પૈસા ભરે ને પાછા લબાડ ગણાય ! ધારાસભાના પ્રતિનિધિઓ તો જૂઠા ! મુનશી રિપોર્ટ કરે તો તે જૂઠા ! કોઇ પણ હિંદી લખે તો તે જૂઠો ! રાજ્ય કરવાની આ જે વૃત્તિ છે તેની સામે મારે તકરાર છે. લાખ રૂપિયા તો તમે સહેજે ધોઇ નાંખો એવા છો. લાખને ખાતર લાખો ખરચવા ને આબરૂના કાંકરા કરવા નીકળ્યા છે તે એટલા માટે કે રૈયતથી માથું ન ઊંચકાય. તમે કહો છો, રાજા બોલે તે ન્યાય; એની સામે મારો કજિયો છે. ખેડૂતને હું કહું છું કે તમે મરી જજો. આખા ગુજરાતના તેમજ મુંબઇ ઇલાકાના ખેડૂતોની આંકણીમાં એક જ ધોરણ દાખલ થયું છે. પાછલાં સેટલમેન્ટોમાં ૨ ટકા, ૫ ટકા વધારે, કે ટંપક ઓછું કરે. આ વખતે ધોરણ જ એવું રાખ્યું છે કે જેને તપાસ માટે મોકલે તેને કલેક્ટરી મળવાની હોય, વધારો કરી આપે તો કલેક્ટરી જરૂર મળે. હિંદીના હાથમાં હોય તો તો ખેડૂતો મરી જ ગયા. વિરમગામમાં અંગ્રેજ અમલદારે કર્યું, ૭ ટકા વધારો; તો એન્ડર્સને કર્યા ૨૯ ટકા. કહે છે, આ વખતે નમતું આપીએ તો ખેડામાં આવતે વર્ષે વધારવાના છીએ તે ન વધારવા દે. ખેડામાં વધારો તો ખરા. પાંચ વર્ષ પર ખેડાની તપાસનો રિપોર્ટ થયો એના પર બીજો અમલદાર નીમ્યો હતો. એણે રિપોર્ટ કર્યો હતો ને સારો. મેં

બારડોલીમા જે તકરાર કરી છે તે જ એમાં લખેલી છે. એકલા ગણોતો પરથી વધારો કરવો એ ખોટો છે એમ ગોર્ડન સાહેબ લખી ગયા છે. મેં બારડોલીમાં એ જ વાત કરી છે.

હું બધારણપૂર્વક લડનાર છું

સરકાર કહે છે, અમારે સમાધાની કરવી છે કારણ અમારે કાયદાનું સર્વોપરિપણુ સાચવવુ છે. બારડોલીમા તમે કાયદો જોયો છે ? બારડોલીના મેજિસ્ટ્રેટે કાયદાને નામે કેટલી અરાજકતા કરી છે ? કાયદામા છે કે ખેડૂતનું ઘર ન ફોડાય તો પાછના બારણાંનાં ચણિયારા ઉતરાવી ઉતરાવી અદર પેઠા ! ગાયકવાડી ગન્યની પણ ભેસો લીધી જે ભેસો લીધી તે ખાતેદારોની છે કે બીજાની તે પણ ન જોયું કાયદો તો હુ સાચવુ છુ નગારુ ન વગાડો કહ્યુ તો કે નહિ વગાડુ બધારણપૂર્વકની લડત લડનારો હિદુસ્તાનમા હું એક જ છુ. મારી લડત એવી છે જેમા બધો જ માર મારે માથે, દુખ તેટલું મારે ભોગવવાનું, સામાને નહિ સરકાર એને બળવો કહે છે બળવો શાનો ? મારી પાસે બદૂક નથી, તોપ નથી, હથિયાર નથી અત્યારે આ રાજ્યમા એક પણ હિદી એવો નથી જે આ લડતના પક્ષમા ન હોય. દોઢસો બસો વરસમાં હિદુસ્તાનમાં એવો એકે સવાલ નીકળ્યો નથી જેમાં સૌ એકમત થયા હોય. અને આજે થયા છે એનું શુ કારણ ? કારણ સરકારનો કેસ ખોટો છે, તે દરેક વખતે જૂઠુ બોલે છે કહે છે, લોકોને દુખ પડે છે તેથી સમાધાની કરવી જોઇએ. લોકોને દુખ પડે છે તે જોવુ જોઇએ. તમે શુ જોયુ ? ત્રણ મહિના તો મહાબળેશ્વરમા બેઠા હતા કોઈ ગુજરાતીને તો મોકલવો

હતો ? 'ટાઇમ્સ'નો પ્રતિનિધિ એટલું તો કહી ગયો છે કે આ લોકોએ પારાવાર દુખ વેઠયાં છે એ ખોટું હોય તો નીમો કમિટી દુખ સામે મારી ફરિયાદ નથી, કારણ એ સ્વેચ્છાએ વેરેલાં છે જૂઠાણા સામે મારી ફરિયાદ છે. ડરાવવાની વાતથી કશું નહિ વળે કહે છે, લશ્કર લાવવાના છીએ ફ્રાન્સમા લઇ ગયા હતા તે બધુ લાવીને. હુ ખેડૂતને કહું છુ બદૂક સામે છાતી ધરજો, પૂઠ ન ધરજો ત્યારે શું હું એમને એમ કહું કે અમૃતસરની ગલીમાં થયું એવુ કરજો ? એ જમાનો ગયો ગુજરાતના ખેડૂતો ઊંઘતા નથી. હું એમને એ જ વસ્તુ સમજાવુ છુ સરકારનો ડર કાઢી નાંખો તમારે શું ખોવાનુ છે ? રાજ ખોવાનું તો એને છે !

બદલાયેલુ ગુજરાત

ગુજરાતીઓ ઢીલા પોતિયા પહેરનારા કહેવાય છે, ભાત ખાનારા કહેવાય છે, વેપાર કરી ખાનારા કહેવાય છે. એક જાતની આબરૂ તો બતાવો ? પાછળ કઇ ઇતિહાસ છે ? હવે એ કયા સુધી ? બારડોલીમા થાય છે તે એક જ વસ્તુ માથુ આપવુ પણ આબરૂ નહિ આપીએ કહે છે કે પાક વખતે ગોરા લશ્કરને બોલાવી બારડોલી તાલુકાને ઘેરો ઘાલીશ અરે, ત્રણ મહિના ઘરમાં કાઢયા તો તાલુકામા ત્રણ વરસ કાઢશું કપાસ નહિ લેવા દો તો અમને સળગાવતા કયા નથી આવડતો ? તમને ગુમાન છે કે ઇશ્વર કરતાં યે અમે મોટા છીએ બારડોલીના ખેડૂતનો નિશ્ચય છે કે જે વચન બોલ્યા છીએ તેથી નથી જ નમવાના એ ૮૮ હજાર ખેડૂતો મરી તો ગુજરાતના ખેડૂતોનું કલ્યાણ થવાનું છે આખા તાલુકાના ખેડૂતો હાથી ઊભા છે કારણ સૌ બોજા તળે એટલા કચડાયા છે કે બીજો ઇલાજ નથી. એમનો કોઇ ધણીધોરી નથી, કોઇ એમના ઝુપડામાં પેસતું

નથી, રાજ્ય કરનારને તેમની સાથે સંબંધ નથી, તે તો ઊલટા એમને ડરાવે છે. એમનામાં ગડવાની યે શક્તિ નથી રહી હું બોલુ છુ ત્યારે તેઓ જાણે છે કે આ આપણા દિલમા છે તે જ કહે છે એની દવા મેં બતાવી છે, અને કહ્યુ છે કે એ કડવી હોય તો યે પીઓ આમાં રાજકીય શુ આવી ગયુ? જમીનમહેસૂલનો કાયદો રાક્ષસી છે, અને એના અમલમા કેટલી શેતાનિયત રહેલી છે તે બારડોલીએ બતાવી દીધુ છે હવે હું શુ હારવાનો હતો? મારીને રાજ્ય કરેલુ હોય એવો એક દાખલો તો દુનિયાના ઇતિહાસમા બતાવો? હું ખેડૂતોને કહુ છુ કે જે ડરાવીને પૈસા લે છે તે લૂટારા છે જે ડરીને પૈસા આપે છે તે માણસ નથી પણ જાનવર છે ડરીને પૈસા ન આપો ગર્જી થઇને આપતાં શીખવાનુ છે. સરકારને કહુ છુ, તમે ઇન્સાફ કરો ને દૂધે ધોઇને પૈસા લઇ લો બે ને બે ચૌદ કહેવાનુ કહેશો તો તે નહિ જ કહીએ, ચાર જ કહીશુ

કમિશનર આખમાથી લોહી વરસાવીને કહેતા હતા, કે અહીં નમતુ આપશુ તો આ નવરા લોકો ખડિયો લઇને ખેડામા જશે ને તગાવીના પૈસા નહિ આપવા દે. હુ ખેડૂતોને કહુ છુ કે આ પૈસા દૂધે ધોઇને આપજો હિંદુ ધર્મમા બાપનું દેવુ દીકરાએ વાળવુ એવો પણ નિયમ છે દેવાળુ તો આ લોકો આવ્યા પછી જ આપણે જાણ્યુ.

બારડોલીમાં પાણીપત?

એન્ડર્સને ધારાસભામા કહ્યુ છે કે બારડોલીમા પાણીપત થશે હુ કહુ છુ, થવા દો પાણીપતમા ભલભલી સરકારના ભુક્કા ઊડી ગયા છે આનો પણ થવા દો. ભગવાને જ એને બોલાવ્યો હશે તો હું શુ કરીશ?

સરકારનું ખોટું દેખાય, એ હૈડે પડે, એ વેરની લાલસા મારા મનમાં નથી. કારણ આ મારી કાઢેલી વસ્તુ નથી, એ જગતની મોટામાં મોટી શક્તિ છે. જગતનો મોટામાં મોટો પુરુષ સાબરમતીને કાંઠે બેઠો છે તેની પાસેથી આ વસ્તુ મેં લીધી છે. મારે હાથે એક પણ વસ્તુ એવી નહિ થાય જેથી આપણી લડતને ડાઘ લાગે. મારા પર આક્ષેપ થાય તો કંઈ નહિ સારું દેવું કાણું થઈ ગયું છે.

એંસી હજારની ટેક

હું ખેડૂતોને કહું છું, આપણે કોઈની દયા ન જોઈએ જે દયા માગે તેને પડખે હું નથી ઊભો રહેવાનો આપણે તો ઇન્સાફ જ જોઈએ છે ખેડૂતની દયા ખાનારો જગતમાં કોઈ નથી જે બળવાન હોય તે ઉદાર થઈ શકે છે એ સાચું. પણ બળવાન કોણ ? પાપી તે બળવાન ? જે ખોવા બેઠા છે તે બળવાન ? આજે આ સરકાર જેટલી પામર છે તેટલી એ કોઈ જોઈ નથી તે એટલી પામર થઈ ગઈ છે કે એને કોઈ વેડિયો મળતો નથી એક પણ સજ્જન નથી કહેતો કે એનો પક્ષ સાચો છે 'પાયોનિયર'ના લેખકે જેવી કડવી ભાષા વાપરી છે તેવી તો મારા મોઢામાંથી નીકળી નથી એણે તો કહ્યું છે કે ત્યાં બધા ગધેડા રાજ્ય કરે છે એ એક અંગ્રેજ લખે છે લશ્કર લાવો એટલે જોશો કે જગતમાં કોઈ તમારે પડખે નથી તમને લાગે છે, જગતમાં ઇશ્વર નથી, જગત બંદૂક પર ચાલે છે પણ જગત તો પ્રેમ પર ચાલે છે. તમને ગુમાન હશે કે આપણી પાસે રાવણ કરતાં વધારે સંપત્તિ છે પણ રાવણ બાર મહિના સુધી એક વાડીમાં પૂરેલી અબળાને વશ નહોતો કરી શક્યો, અને એનું રાજ્ય પાયમાલ થઈ ગયું તો એંશી હજારની ટેક કોણ છોડાવી શકનાર છે ?

વ્યાખ્યાન ૧૬ મું

વિજયવાણી

૧

[અમદાવાદ જિલ્લા પરિષદ ભરાયા પછી વાતાવરણ વધારે ગભીર બને છે, સરકાર છેવટના પાસા ફેંકવા માટે સરદારને પકડવાનો તથા આખા તાલુકાની ફરતે હથિયારબધ પોલિસ મૂકવાનો ઇરાદો રાખે છે એમ સભળાય છે આ કટોકટીના મામલામા પૂ ગાધીજી પણ સિપાઈ તરીકે રણસગ્રામમા પહોચી જાય છે અને વાતાવરણ વધારે ગભીર બને છે ધારાસભાવાદીઓ સરકાર સાથે સમાધાનીના સદેશા ચલાવે છે પણ તેમનામા તો બારડોલીના ખેડૂતો જેટલી પણ હિંમત નથી એટલે આખી પ્રજા આ મામલા તરફ આતુર હૃદયે જોઇ રહી છે આખરે મૂઝાએલી સરકાર સરદારને સમાધાની માટે નિમત્રે છે સરદાર પૂના જાય છે ચોવીસ કલાકની મૂઝવણભરી આતુરદશા પછી ખબર પડે છે કે સરકાર પ્રજાની-મક્કમ અણનમ ખેડૂતની માગણી સ્વીકારે છે સવત્ર વિજય વિજય થઇ રહે છે

આમ આટઆટલી સાવનસપન્ન સરકારને પોતાની કુનેહથી અને અનુપમ વ્યૂહરચનાથી હરાવ્યા પછી વિજયોત્સવ ઉજવવા ભેગા થએલા ખેડૂતો આગળ પૂ ગાધીજીની હાજરીમા, બારડોલીના સ્વરાજ આશ્રમમા, સરદાર પોતાનો ભાવી કાર્યક્રમ રજૂ કરતુ વ્યાખ્યાન આપે છે]

ભાઇઓ અને બહેનો,

સરકાર સાથે લડવાનું તો બહુ મીઠુ લાગે છે, પણ યાદ રાખજો મારે તો તમારી જોડે પણ લડવુ પડવાનું છે

બેહદ પોતાની ભૂલોથી દુઃખી થઈ રહ્યો છે. તે ભૂલો હું સુધારવા માગુ છુ અને તેમાં હું તમારો સાથ માગુ છુ. બારડોલી તાલુકાની બહેનો, જેમણે મારા પર આટલો પ્રેમ વરસાવ્યો છે, મને ભાઈ સમાન ગણ્યો છે તેઓ મને એ કામમા સાથ આપે એ માગુ છુ એમની મદદ સિવાય એમાનુ કંઈ પણ બનવુ અસભવિત છે.

હું તમને કહી દેવા ઇચ્છુ છુ કે સરકાર તમામ મહેસૂલ માફ કરી દે, છતા તમે જો ન પ્રજ્ઞો તો સુખી ન જ થઈ શકો સત્તાના જુલમો સામે તમે લડો એ તો મને પસદ છે, પણ આપણે જાણવુ જોઇએ કે આપણી પોતાની જ મૂર્ખાઇથી આપણે વધારે દુઃખી થઈએ છીએ, આપણે પોતે જ આપણા દુઃખો માટે જવાબદાર છીએ તો તે સામે શુ આપણે ન જ લડીએ? તે સારુ તો ગતદિવસ જગ માડવો જોઇએ

પચોને સજીવન કરો

તેથી હું હવે બારડોલી તાલુકાનાં તમામ મહાજનો અને પચોને કહેવાનો કે તમારા પચોને સજીવન કરો જૂનાં ખોખામા નવુ ચેતન રેડો પચો તો એવાં હોય કે જ્યા ગરીબોનુ રક્ષણ થતુ હોય જેના વડે આખી કોમનો પુનરુદ્ધાર થવા લાગે.

શુ નાનાં નાના બાળકોને પરણાવી મારે કોઈ દિવસ કોઈ કોમનુ કલ્યાણ થઈ શકે? જે પ્રજા છાતી પર ગોળી ઝીલવાને તૈયાર થયાનો દાવો કરતી હોય, તે પોતાના નાના નાના બાળકોને કદી પરણાવે? તેને માટે શુ સરકારને અમુક ઉમર પહેલાં છોકરા પરણાવવાની બધી કરનારા કાયદા કરવા પડે? જો સરકારને આપણા સુધારા માટે કાયદા ઘડવા પડતા હોય તો તેવા આપણે સરકાર સાથે કેમ કરીને લડી શકીશુ?

જેમ આપણે સરમરના દિલનો પલટો ઇચ્છતા હતા તેમ આપણા પોતાના હૃદયનો પલટો પણ આપણે કરવો પડશે પ્રભુને હાજર જાણી લીધેલી એક પ્રતિજ્ઞામાંથી આપણે પાર ઊતર્યા અને આજે એ ફતેહની ઊજવણી માટે હર્ષથી ભેગા થયા છીએ. આ ઊજવણીમા ભાગ લેવાનો સૌનો અધિકાર છે પણ આ ઊજવણીને અંતે આપણા માથા પર કેટલી મોટી જવાબદારી રહેલી છે તેનુ ભાન આપણને રહેલુ જોઇએ કાયમના કામો હવે આપણે ઉપાડવા આવશ્યક છે, એવા કામો કે પછી આવી લડતો લડવાપણુ જ ન રહે

મોક્ષનો માર્ગ

હુ પોતે તમે ઇચ્છો તેટલુ તમારી વચ્ચે રહેવા તૈયાર છુ હું ગામેગામ ફરી તમને સમજાવીશ બહેનોને તેમ બાળકોને મળીશ પચોને ભેગા કરીને સમજાવીશ કે મોક્ષનો માર્ગ તો આપણા જ હાથમા છે તોપ બદૂક સામે ઝૂઝવાની કઇ જરૂર નથી કઇક મ યમો શીખવાના છે કઇક પાપો ધોવાના છે, કઇક મિથ્યાભિમાન હોય તે છોડવાના છે એક વખત તોપગોળા સુધી પહોંચવાની તૈયારી કરી નાંખી હોય તેને માટે એ બધુ કરવુ મુશ્કેલ નથી અત્યારે તો હું આટલુ સૂચન જ કરી લઉં છુ હું તમારી સાથે જ રહેવાનો છુ એટલે અત્યારે આવડી મેદનીમા વધુ ધાટો નહિ ઘેરુ

ભાવિ લડત માટે તૈયારી

એટલું જ કહીને તમારી રજા લઈશ કે તમે બધા આ લડત તો સુદર રીતે લડ્યા પણ હવે આથી યે ભારે કામ માટે તૈયાર થાઓ તથા પાસસમિતિ નીમાશે તેને માટે પુરાવા એકઠા કરવાનું કામ છે, પણ તે તો નાનું કામ છે

અને તે કામ કરનારાઓ તો મળી રહેશે જો મારા સાથીઓ મારી વાત માનશે તો બારડોલી તાલુકામા આપણે એવુ કામ કરીશુ કે જે આખા હિંદુસ્તાનમા આદર્શરૂપ બનશે એ કામ જ્યારે કરશો ત્યારે તમને મીઠુ લાગશે

જ્યારે આપણે સત્યાગ્રહની લડત ઉપાડી ત્યારે તેના પરિણામની તમને ખબર નહોતી વખત જતો ગયો અને કસોટી થતી ગઈ તેમ તેમા રસ પડતો ગયો, તેમ તેમ તમારામા ચેતન વધતુ ગયુ એ જ પ્રમાણે હવે પછીના એવા અથવા કડવા કામ વિષે પણ ખાતરી રાખજો તે જેમ થતુ જશે તેમ જોકે તે મધુ તો છે જ છતા, ફળ તમને ખૂબ મીઠાં લાગશે

તેથી મને ઉમેદ છે કે જેમ આ લડતમાં તમે સૌએ મને સાથ આપ્યો તેમ હવે પછીના કાર્યમા પણ સાથ આપશો ઈશ્વર એમ કરવાની બુદ્ધિ અને શક્તિ તમને આપો, અને પ્રભુ તમારુ કલ્યાણ કરો

૨

[વિજયોત્સવ ઉજવતા પૂ૦ ગાંધીજીના પ્રમુખપદે અમદાવાદમા આપેલુ વ્યાખ્યાન]

આજે સવારે જ્યારથી મે આ શહેરમા પગ મૂક્યો છે ત્યારથી અમદાવાદના શહેરીઓએ મારા પર જે પ્રેમ વરસાવ્યો છે તેથી હુ આભારની લાગણીથી એટલો દબાઈ ગયો છુ કે કયા શબ્દોમાં તમારો આભાર માનું એ મને સૂઝતુ નથી અત્યારે મારી લાગણી એવી છે કે તમારી પાસે કંઈ પણ બોલ્યા સિવાય કેવળ મૂગો જ બેસું છતાં જે માનપત્રો તમે આપ્યાં છે તેનો કંઈક જવાબ મારે

આપવો જોઇએ. તેથી ટૂંકામાં બે શબ્દો કહું છું, તે તમે શાંતિથી સાંભળશો.

હું પટ્ટશિષ્ય શેનો?

તમે અમદાવાદના શહેરીઓ તરફથી માનપત્ર આપ્યું તેમાં મને ગાંધીજીના પટ્ટશિષ્ય તરીકે વર્ણવેલો છે. હું ઇશ્વર પાસે માગું છું કે માગમાં એ યોગ્યતા આવે. પણ હું જાણું છું. મને બરાબર ખબર છે કે મારામાં એ નથી. એ યોગ્યતા મેળવવા માટે મારે કેટલા જન્મ લેવા જોઇએ એની મને ખબર નથી. સાચે જ કહું છું કે તમે પ્રેમના આવેશમા જે બીજી અતિશયોક્તિભરેલી વાતો મારે માટે લખી છે તે હું પી જાઉં તો ચાલી શકે, પણ આ વાત ન ગળી શકાય એવી છે. તમે સૌ જાણતા હશો કે મહાભારતમાં દ્રોણાચાર્યને એક ભીલશિષ્ય હતો, જેણે દ્રોણાચાર્ય પાસેથી એક પણ વાત સાંભળી નહોતી, પણ ગુરુનું બાવલું કરી તેનું પૂજન કરતો અને તેને પગે લાગી દ્રોણાચાર્યની વિદ્યા શીખેલો. જેટલી વિદ્યા એણે મેળવી હતી એટલી દ્રોણાચાર્યના બીજા કોઇ શિષ્યે મેળવી નહોતી. એનું શું કારણ? કારણ કે એનામાં ગુરુ પ્રત્યે ભક્તિ હતી, શ્રદ્ધા હતી, એનું દિલ સ્વચ્છ હતું, એનામાં લાયકાત હતી. મને તમે જેનો શિષ્ય કહો છો તે ગુરુ તો રોજ મારી પાસે પડેલા છે. એમનો પટ્ટશિષ્ય તો શું, અનેક શિષ્યોમાંનો એક થઇ શકું એટલી પણ યોગ્યતા મારામાં નથી એ વિષે મને શંકા નથી. એ યોગ્યતા જો મારામાં હોત તો તમે ભાવષ્યને માટે મારે વિષે જે આશાઓ બતાવી છે તે મેં આજે જ સિદ્ધ કરી હોત. મને આશા છે કે હિંદુસ્તાનમાં એમના ઘણા શિષ્યો જાગશે, જેમણે એમનાં દર્શન નહિ કર્યાં હોય,

જેમણે એમના શરીરની નહિ પણ એમના મંત્રની ઉપાસના કરી હશે. આ પાક ભૂમિમાં કોક તો એવો જાગશે જ.

કેટલાક લોકો કહે છે કે ગાંધીજી ચાલ્યા જશે ત્યારે શું થશે ? હું એ વિષે નિર્ભય છું. એમણે પોતે કરવાનું છે તે કરી લીધું છે. હવે જે બાકી રહેલું છે તે તમારે ને મારે કરવાનું છે. આપણે એ કરશું તો એમને તો કશું કરવાનું રહેલું નથી. એમને જે આપવાનું હતું તે એમણે આપી દીધું છે, હવે આપણે એ કરવાનું રહેલું છે.

સંન્યાસીની જડીબુટ્ટી

બારડોલીને માટે મને માન આપો છો તે મને ઘટતું નથી. કોઇ અસાધ્ય રોગથી પીડાતો દર્દી પથારીવશ હોય, આ દુનિયા ને પેલી દુનિયા વચ્ચે ઝોલાં ખાતો હોય, તેને કોઇ સંન્યાસી મળે તે જડીબુટ્ટી આપે, અને એ માત્ર ઘસીને પાવાય ને દર્દીના પ્રાણ સ્વસ્થ થાય, એવી દશા હિંદુસ્તાનના ખેડૂતોની છે. હું તો માત્ર એક સંન્યાસીએ જે જડીબુટ્ટી મારા હાથમાં મૂકી તે ઘસીને પાનાર છું. માન જો ઘટતું હોય તો તે જડી આપનારને છે. કંઇક માન પેલા ચરી પાળનાર દર્દીને ઘટે છે—જેણે સંયમ પાળ્યો અને તેમ કરીને હિંદુસ્તાનનો પ્રેમ મેળવ્યો, અને જેના પ્રતિનિધિ તરીકે મને આજે તમે માન આપો છો. બીજો કોઇને માન ઘટતું હોય તો મારા સાથીઓને છે, જેમણે ચકિત બનાવે એવી તાલીમ બતાવી છે, જેમણે મને કદી પૂછ્યું નથી કે કાલે તમે કયો હુકમ કાઢશો ? આવતી કાલે તમે શું કરવાના છો ? ક્યાં જવાના છો ? કોની સાથે સમાધાનની વાતો કરવાના છો ? ગવર્નરના ડેપ્યુટેશનમાં કોને કોને લઇ જવાના છો ? પૂને જઇને શું કરવાના છો ? જેમણે મારા પર જરા પણ

અવિશ્વાસ નથી રાખ્યો, સંપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખ્યો છે અને તાલીમ બતાવી છે. એવા સાથીઓ મને મળ્યા છે એ પણ મારુ કામ નથી. આવા સાથીઓ પાક્યા છે; જેમને સારું ગુજરાત મગરૂર છે. તે એમનું કામ છે. આમ જો આ માનપત્રમાંનાં વખાણ વહેંચી આપવામાં આવે તો બધાં વખાણ બીજાને ભાગે જાય, અને મારે ભાગે આ કોરો કાગળ જ રહે એમ છે.

ગંગાનો પ્રવાહ

યુવકસંઘનું માનપત્ર જોઇને મારું દિલ લાગણીથી ભરાઇ ગયુ છે. અમદાવાદના યુવકોને જો હું સમજાવી શકું તો કહું કે તમારે આંગણે ગંગાનો પ્રવાહ વહે છે. પણ કાંઠે વસનારાઓને ગંગાની કિંમત નથી હોતી. હજારો ગાઉથી લોકો ગંગામાં નહાઈ પવિત્ર થવા આવે છે. આજે જગતમાં પવિત્રમાં પવિત્ર સ્થાન કોઇ હોય તો તે આ અનેક પ્રવૃત્તિવાળા શહેરમાં નદીને સામે કાંઠે છે, જ્યાં જગતમાંથી અનેક સ્ત્રીપુરુષો પવિત્ર થવા આવે છે. જુવાનોને પવિત્ર થવાનો આ અવસર મળ્યો છે. જુવાનો જો સમજે તો એ ગંગામાંથી બહાર જ ન નીકળે.

ખેડૂતને માટે મેં કામ કર્યું તેને માટે મને માનપત્ર શું ? હું ખેડૂત છું, મારી નસેનસમા ખેડૂતનું લોહી વહે છે. જ્યાં જ્યાં ખેડૂતને દુઃખ પડે છે ત્યાં ત્યાં મારું દિલ દુભાય છે. હિંદુસ્તાનમાં જ્યાં ૮૦ ટકા લોકો ખેડૂત છે ત્યાં યુવાનોનો ધર્મ બીજો શો હોય ? ખેડૂતની સેવા કરવી હોય, દરિદ્રનારાયણનાં દર્શન કરવાં હોય તો ખેડૂતોનાં ઝૂંપડામાં જાઓ. બારડોલીની લડતમાં યુવકસંઘે ભારે ફાળો આપ્યો છે. મુંબાઇના યુવકોએ શરૂઆત કરી. ત્યાંની

વ્યાખ્યાન ૧૭ મું

વીરપસલી

[ભાઇબીજનો દિવસ હતો વરાડની બહેનોના 'વીરા'ની પધરામણી થઈ હતી એટલે તેમના આનંદનો પાર રહ્યો નહતો. બહેનો તો ભાઈ પાસે પોતાના દિલ ઠાલવવા લાગી 'અમારી બાળાઓ માટે 'સરકારી કેળવણી'નો પ્રબંધ થવો જોઈએ, રડવા કૂટવાના, કારજતીના રિવાજથી થતી જાનવર જેવી દશા ટળવી જોઇએ,' અને છેવટ એક અગત ફરિયાદ રજુ કરી 'અમારા ભાઇઓ અને પતિઓ દૂર દેશાવર વર્ષોના વર્ષો જઈ રહે છે, ચાર પાચ વર્ષે પાછા ફરે છે તો ખેતીમા તેમનુ ચિત્ત ચોટતુ નથી અને પાછા પરદેશ જાય છે, અને અમારે તો ઘરખૂણો જ સેવવો રહે છે અમને કાંઈ એવો પ્રબધ ન કરી આપો કે અમારા મરદોને દેશવટો વેઠવો હોય તો અમને પણ સાથે લેતા જાય, અને નહિ તો પરદેશ ન જતા ખેતી કરે?'

ભાઇબીજનો દિવસ અને બહેનોએ વીરની પાસે જે જાતજાતની વીરપસલી માગી, તેના જવાબમા આપેલુ હૃદયદ્રાવક લાગણીભર્યું ભાષણ તા. ૧૪-૧૧-૨૮.]

બહેનો,

કેળવણીની તમે માગણી કરી કેળવણી બે પ્રકારની છે એક કેળવણી માણસને માણસાઇનું ભાન કરાવે છે, બીજી માણસની માણસાઇ લઇ લે છે, એક માણસને

મદમાં ચકચૂર કરે છે, બીજી માણસને—પુરુષ અને સ્ત્રીને—તેની માણસાઈનું ભાન કરાવે છે આ બીજી તે જ સાચી કેળવણી. તમને એવી હોંશ હોય કે શહેરી બહેનોની જેમ તમે ઝીણી સાડી અને બૂટ પહેરતા શીખો, ગધવાનું શીખેલું ભૂલો અને ખેતરમાં કપાસ વણતા ભૂલો, તો તો એ કેળવણી આપવાનો પ્રબંધ હું તમારે માટે ન કરી શકું. એ તો વંઠેલની કેળવણી થઈ. તમે તો કદી ખેતરમાં કામ કરતા મટો જ નહિ, ખેતરમાંથી તમને કોઈ એવી લઈ જઈ ન શકે એવી કેળવણી તે સાચી કેળવણી છે. દુનિયામાં આપણે સૌ ઓછેવત્તે અંશે ગુનેગાર છીએ, પણ જે માણસ પરસેવો પાડી ખેતરમાં કામ કરે છે, અને જગતને માટે અન્ન અને વસ્ત્રની સામગ્રી પકવે છે તે માણસ દુનિયામાં ઓછામાં ઓછો ગુનેગાર છે. એટલે હાલ તમે જે ઉત્તમ કાર્ય કરી રહ્યા છો તે છોડાવી દે એવી કેળવણી આપવામાં તો હું કદી સંમત ન થાઉં.

હા, તમને થોડું અક્ષરજ્ઞાન ભલે મળે, પણ એ ઉપરાંત તમને તો મૂઆ પાછળ જમવા ન જવાની, મૂઆ પાછળ થતા ખર્ચની સામે થવાની, તમારાં બાળકબાળિકાઓને નાની ઉંમરે પરણાવવાની સાફ ના પાડતાં શીખવાની કેળવણીની જરૂર છે. તે કેળવણી હું આપવા માગું છું. વરાના કરજનો હિસાબ કાઢો તો તમને જમણના લાડુ ખાતાં વિચાર થઈ પડે. અને એ લાડુ કોણ ખાય? જેને ભૂત થવાની ઇચ્છા હોય તે જમણના લાડુ ખાય! અને બાળકબાળાઓને નાનપણમાં ગુલામ બનાવવામાં શી મોટાઈ હોય! મારા દીકરાને ૨૦ વર્ષની ઉંમરે મેં ૧૧ રૂપિયાનો ખર્ચ કરીને પરણાવ્યો, અને મારી દીકરી ૨૪ વર્ષની થઈ છે તોપણ હજી મેં કુંવારી રાખી છે.

ઓલાદ સુધારો

હું તો તમને ત્રણ વસ્તુ સમજાવવા માગું છું તમે તમારી ઓલાદ સુધારો, તમારાં ઢોરની ઓલાદ સુધારો, તમારા પાકની ઓલાદ સુધારો ત્રણે બાબતમાં તમે દિવસે દિવસે ક્ષીણ થતા જાઓ છો. તમે મને પૂછો છો કે તમારા ધણી તમને પરદેશ સાથે કેમ નથી લઈ જતા ? તમને સાચું કહું ? ત્યા પરદેશમાં તેમની સ્થિતિ ઢેડભંગીના જેવી છે, ત્યાં તમને લઈ જઈને શું કરે ? તમને ત્યા લઈ જાય તો તમે ખરી સ્થિતિ જાણી જાઓ ત્યાં પરદેશમા જઈને પગલા—ઢેડની સ્થિતિ ભોગવવા કરતાં અહીંની ગુલામ દશામાથી મરવાનો પ્રયત્ન કરવો એ બહેતર નથી ? પરદેશમાં, આપણે ત્યાના મજૂરની અને મોટા ગાયકવાડ સરકારની દશા સરખી છે. એ દશામા પડવાને બદલે અહીં જ રહીએ તે શું ખોટું ? અને અહીં તેમને રાખવાને માટે પણ તમારી જ ઉન્નતિ સાધવાની જરૂર છે, બધી ઉન્નતિની કૂચી જ એની ઉન્નતિમાં છે એટલું તમે સમજો એટલે પહેલો અધ્યાય આપણે પૂરો કર્યો એ ઉન્નતિ કરવાને પગે પડ્યા વિના હું તમને છોડું એમ નથી, તમે મને છોડાવવા માગો તોપણ ન છોડું મારે તો એનો એક તાલુકા મારફતે આખા દેશને પદાર્થપાઠ અપાવવો છે. એટલે જ અહીં હું હજી મારી છાવણીઓ નાખીને બેઠો છું. એ છાવણીના નાયકો ત્યાગી માણસો છે, સેવાને માટે તેઓ બધું અર્પણ કરી ચૂકેલા છે, એમનો ઉપયોગ તમે પૂરેપૂરો કરી લો. રવિશંકર અને મોહનલાલ પંડ્યા જેવાને તમારી વચ્ચે મૂકીને હું તમને ઉન્નતિનો રંગ ન લગાડી શકું તો અક્ષરજ્ઞાન તમને કશો લાભ આપી શકવાનું નથી એ લોકોના મગથી જ તમે ઘણું શીખવા માગો તો

શીખી શકો એમ છે. મને તો આજે ભારે અસંતોષ છે કે મારા હીંગ જેવા સાથીઓનો પૂરો ઉપયોગ અહીં નથી થતો, રત્નો રોળાઇ જતાં હોય એવો ભય રહ્યા કરે છે. એમની પાસે તમારી કુપ્રથાઓ કાઢતા શીખો, અને તમારી ઓલાદ સુધારો તમારાં ઢોરની ઓલાદની તમને કશી પડી નથી ગોપાલન તમે જાણતા નથી, અને તમારી ભેંસો પણ કદાવર અને મણ મણ દૂધ આપનારી જોવામાં આવતી નથી અને પાકની ઓલાદ—ખેતીની ઓલાદની તો તમને પડી જ નથી ખેડૂત ગમાર ગણાય છે, સો સો વીઘાં જમીન ખેડતાં છતાં ખેડૂત દળદરી તે દળદરી પાક કેવા કરવા, બી કેવા વાવવાં,ખેતીનો હિસાબ કેમ રાખવો, એમ એકે વાતની ખબર ખેડૂત રાખતો નથી પોતાનુ અન વેચીને વાણિયાને ત્યાંથી એ વેચાતુ લે છે, પોતાનું વેચીને વિલાયતી કપડુ અથવા મિલનું કપડું વેચાતુ લે અને વેચવામાં અને ખરીદવામા બને બાજુથી એ માર ખાય છે

તમે તો શકિત છો

આ બધુ તમે ન સમજો ત્યાં સુધી મારા આ તાલુકામા ફેરા અફળ છે મને તમારી દશાનો વિચાર કરીને ઊંઘ નથી આવતી મારે તો તમને તમારી જુવારનો રોટલો અને તમારા કપાસની ખાદી પહેરાવવી છે જે બહેનને ખેતરમાં કપાસના ખૂંપરામા કામ કરવાનું તેને ઝીણી સાડી કેમ પાલવે ? એને તો મણ કપાસ માય એવુ જાડુ લુગડુ જ જોઇએ આ બધાની શરૂઆત પણ તમે જ કરી શકો છો તમે અબળા છો એમ શા સારુ માનો છો ? તમે તો શક્તિ છો પોતાની માતા વિના કયો પુરુષ પૃથ્વી ઉપર ઊતર્યો છે ? તમે તમારી

દીનતા ટાળો. તમારી દીન સ્થિતિ હું જાણું છું, તમે જાણો છો એટલી જ જાણું છું. ફારગતી મળતાં તમારી શી દશા થાય છે તે હું જાણું છું. છતાં તમારી બારડોલી બહાર આબરૂ વધી છે, દેશવિદેશમાં તમારી કીર્તિ ફેલાઇ છે, કારણ તમે તમારી મુશ્કેલીઓ છતાં, તમારી દીન દશા છતાં, બહાદુરી બતાવી. એ જ બહાદુરી તમારો આંતરિક સુધારો કરવામાં બતાવો એટલે તમારી દીન દશા આપોઆપ ટળશે. અને એ બધા સુધારાનો પાયો તમારું પકવેલું અન્ન તમે વાપરો અને ખેતરનું રૂ પીંજી, કાંતી, વણતાં થઇ જાઓ એ છે. તમે ખેતરમાં કામ કરનારી બહેનોને કાંતવાનું અને પીંજવાનું આળસ શા સારુ ? મારી છોકરીને પીંજતાં આવડે તો તમને શા સારુ ન આવડે ? તમે પીંજવાનું શીખવા તૈયાર થાઓ તો મારી છોકરીને પીંજતાં શીખવવા મોકલવાને હું તૈયાર છું. ગમે તેમ થાઓ, આવતી મોસમમા કેટલાંક ગામ તો એવાં હું જોવા ઇચ્છું છું કે જેમાં પરદેશી સૂતરનો એકે તાંતણો ન હોય, એકે કેસ કોર્ટે ચઢતો ન હોય, એકે તડ ન હોય. સ્ત્રીઓને ત્રાસ ન હોય, એકે બાળલગ્ન કે એકે લગ્નવરો કે મરણવરો થતો ન હોય. આ સ્થિતિ લાવવામાં તમે બહેનો પૂરેપૂરો ફાળો આપો.

* * *

વ્યાખ્યાન ૧૮ મું

સ્વરાજનુ આદર્શ ગામ

[આ દરમિયાન સરદાર મદ્રાસ, કર્ણાટક અને બિહારની ખેડૂતઆલમને પોતાની વીર વાણી સંભળાવી સાગ કરી આવ્યા હતા મહાસભાની બેઠક પાસે આવતી હતી અને તેમ તેમ સ્વરાજ પણ નજીક આવતુ હતુ બારડોલીની લડત છત્યા પછી સરદારના મગજમા સ્વરાજ માટેની વ્યૂહરચના રચાઇ રહી હશે, કાલે જ સ્વરાજ છતી લઇએ તો કયી રીતે કામ શરૂ કરી દેવુ તેની વ્યૂહરચના મનમા ને મનમા ઘડી રહ્યા હશે એટલે એના ગામમા તા ૧૮ ૧૨ ૨૮ને રોજ તેમણે સ્વરાજના આદર્શ ગામનું સ્વરૂપ નીચે મુજબ પ્રગટ કર્યું]

ભાઇઓ અને બહેનો,

બિહારમા દસદસ પદરપદર હજારની મેદનીઓ ભરાતી અને લોકો મને બારડોલીના ખેડૂતોની વાત પૂછતાં મે તેમને કહ્યુ, તમે બારડોલીની બહેનોને જુઓ ત્યારે જ એ રહસ્ય તમને સમજાય એ બહેનો પાસેથી મે ભાઇને દાવે કબૂલત લીધી હતી કે લડતમાં કોઈ પાછો પડે/ તો એ ધણી હોય તો યે તેને ન સઘરવો સ્રીને પરણવું એ મર્દનો જ અધિકાર છે, નામર્દ સાથે પરણવુ એ સ્રીનુ કામ નથી આજે પણ બારડોલીની બહેનો મને મળે છે ત્યારે હું તેમને માનથી નમસ્કાર કરુ છુ અને કહુ છુ કે બહેનો, તમારા મર્દોને સાચવજો તેઓ નામ માત્રના મર્દ છે તેમને સાચા મર્દ તમારે બનાવવાના છે મારી પોતાની કોમને નામર્દ કહેતાં મને સુખ થાય છે શુ ? તેમ બોલતાં

તો મારુ કાળજુ ચીરાય છે, પણ બહેનો સમજે છે કે આ ભાઇ છ અને તેના દિલમા દર્દ ભર્યું છે

સાચું સ્વરાજ

દેશભરમા બારડોલીના ખેડૂતોની ઇજ્જત કેટલી થઇ છે તે તમે નથી જાણતા એ ઇજ્જતને લીધે જ બધા તમને ખેચી જાય છે અને તમારી વાતો પૂછે છે હુ જાઉ છુ છતા જાણુ છુ કે ભાષણ કરીને હું કોઇને કશુ સમજાવી ન શકુ અહીં સારું કામ કરીને બતાવુ તો એ કામ જ બોલશે 'અધકાર નાશ પામો, અંધકાર નાશ પામો' એમ પોકારો કરવાથી પ્રકાશ થવાનો નથી પ્રકાશ તો બત્તી સળગાવીએ ત્યારે જ થાય.

બિહારમા લોકો મને સ્વરાજ વિષે પૂછતા, તેમને શી રીતે સમજાવી શકુ ? એ ખેડૂતો જેમને બે ટક ખાવાનુ મળતું નથી તેઓ ડોમિનિયન સ્ટેટસ શુ સમજે ? તેમની પાસે રૅવોલ્યૂશન ને રિવોલ્ટની વાતો કેવી ? એ તો ભેસ આગળ ભાગવત વાચવા જેવુ થાય મે તેમને કહ્યુ કે મારે તો એવું સ્વરાજ જોઇએ કે જે ખેડૂત પોતાના ઘરમા બેઠો દેખી શકે. સ્વરાજ એટલે રામરાજ્ય, સ્વરાજ એટલે ધર્મરાજ્ય તુલસીદાસજીએ દુહામાં કહ્યુ છે

> "પરધન પથ્થર માનીએ, પર સ્ત્રી માત સમાન
> "ઇતનેસે હરિ ના મિલે તો તુલસીદાસ જમાન "

આનું નામ સ્વરાજ્ય

ખેડૂતની કોઠી ખાલી હોય, અને ટુટિયા વાળી સૂઇ રહેવુ પડતું હોય ત્યા સ્વરાજનો બીજો શો અર્થ ? તેની કોઠી ભરી હોય, દુકાળ પડે, હિમ પડે કે તીડ પડે તો પણ કોઠી ખાલી ન થાય એ તેનું સ્વરાજ્ય.

ગંગા કિનારે વસીને ભૂખે મરતા એ પ્રાતને હું બીજું કયુ સ્વરાજ સમજાવુ ? તેમને તો મેં કહ્યું કે તમે બધા અરધો રોટલો ખાઇને જીવતા મરો છો એ કરતા અરધા ગંગાજીમાં ડૂબી મરો કે પાછળ રહેલાને આખો રોટલો મળે !

પણ મારે મારું સ્વરાજ તો અહીં કરી બતાવવુ છે. એક જ ગામ તૈયાર થઇ મને અખતરો અજમાવવા દે તો હું આખા દેશને બતાવુ કે સાચુ સ્વરાજ તે આનું નામ એ ગામ તો દેશનું જાત્રાનુ ધામ થઇ પડે.

સ્વરાજનુ આદર્શ ગામ

સ્વરાજનું ગામ કેવુ હોય ? એ ગામની ભાગોળમા પેસીએ ત્યાથી ખબર પડી જાય કે આ કંઇક જુદુ જ ગામ છે અત્યારે તો ગામમાં પેસતાં ભાગોળથી નાકે ડૂચા દેવા પડે છે ! પોતાના ઉકરડા ક્યાં નાખવા, કેમ કરવા, એ ખેડૂત જાણતો નથી. મળમૂત્રની ક્રિયાઓ તેને આવડતી નથી. બગાડ ફાવે ત્યાં પોદળો કરે તેમ એનું છે તે પોતાનુ સોનાનું ખાતર વેડફી મારે છે અને ગંદકીમા રીબાય છે.

આદર્શ ગામમા ખેડૂત ખાડા કરી સંઘરે, ઢોરનું મૂતર પણ ખાડામા સચવાય એમ કરે, ખાડા ઉપર પાટિયા મૂકી તેના ઉપર પાયખાનુ જોડે, અને સોનાનુ ખાતર ગુમાવી ન દે એ કળા જાણનાર ખેડૂતના ગામમા ગંદકી ન હોય, માખીનું નામ ન હોય ઇશ્વરે આટલી છૂટી જમીન આપી છે, ખુલ્લી હવા અને સુંદર પ્રકાશ આપ્યો છે ત્યા ખેડૂત શા માટે નરકવાસ ભોગવે ? તેણે તો સ્વર્ગ સમાનુ ગામ બનાવવુ જોઇએ.

આદર્શ ગામમા તો ખેડૂતના આંગણામા પાણીનો છટકાર કરેલો હોય, અને તેમની સ્ત્રીઓએ ત્યાં ગુલાબના છોડ વાવ્યા હોય આજે તો આંગણામાં તે બાળકોને પાયખાને બેસાડે છે! તેના ઉપર માખી બેસે છે અને એ જ માખી તેના ઓરડામા જાય છે

એ ગામના ખેડૂતનાં બાળકો કેવા સુદર હોય? તેમના આખ, નાક, મો પર મેલ વળગ્યો ન હોય, તેમના કપડાં ગદા ન હોય. તેમના ગાલની આરપાર એવુ લોહી ચમકતુ દેખાતુ હોય કે જાણે ગુલાબનું ફૂલ પણ ખેડૂતની સ્ત્રીએ જીદગીમા ગુલાબનું ફૂલ જોયુ હોય ત્યારે એવા બાળકો ઉછેરતા તેને આવડે ને? તેણે તો બિચારીએ માત્ર છાણ ચૂંથી જાણ્યુ છે તેને બાળક ઉછેરતા કયા આવડે છે? તે તો બાળકને અફીણની ગોળી ગળાવીને, કા તો ટપલુ મારીને ને કા તો ઘોડિયામાં ધબૂડાવીને મૂગુ કરે છે ને વૈતરુ કર્યા કરે છે એ રીતે કોઇ ખેડૂતના ઘરમા દેવ ઉત્પન્ન થાય?

આ આદર્શ ગામમા પોતાની સ્ત્રીઓનું ખેડૂતો માન રાખતા હોય, તેમના પ્રત્યે પ્રેમ રાખતા હોય, તે સસારની ભાગીદાર ગણાતી હોય અત્યારે ખેડૂતને સ્ત્રી સાથે કેમ વર્તન રાખવુ એ જ આવડતું નથી ગાય ભેસ લાવે ને કાઢે તે પ્રમાણે નજરમા આવે ત્યારે સ્ત્રી લાવે છે ને નજરમા આવે ત્યારે એને રજા આપે છે! એને ઘર બહાર જવા દેતા નથી, આવી સભાઓમા આવી શીખવા દેતા નથી ખેડૂતમા મર્દાનગી નથી તેથી તેને પોતાની સ્ત્રીમાં વિશ્વાસ નથી આ અંગ્રેજો આપણા ઉપર રાજ્ય કરે છે તેમનું જુઓ કોઇ પોતાની સ્ત્રીને દેશમાં રઝળતી મૂકીને અહીં આવતો નથી. ગામડે ઘોડે ચડીને કામે

નીકળે તો પણ બીજા ઘોડા ઉપર બેસાડી સ્ત્રીને સાથે તેઃ જાય છે તે બહાદુર છે, તેને એવો અવિશ્વાસ નથી મારી સ્ત્રી પર કોઇ બૂરી નજર કરશે સ્ત્રી ઉપર એવે વિશ્વાસ અને પ્રેમ હોય ત્યાં તેના પ્રત્યે વર્તન પણ જુદુ હોય, તેના પ્રત્યે ભાષા જુદી હોય, જુદા જ પ્રેમ અ‍ ગ્સનો વહેવાર હોય તો જ વીર પ્રજા ઉત્પન્ન કરી શકાઃ અને ઉછેરી શકાય

"ઢોલ ગમાર શૂદ્ર પશુ નારી,
"યે સબ તાડન કે અધિકારી"

એ જ જો તમે હજુ માનતા હો તો આપણે ગુલામ છીએ, અને ગુલામ જ રહેવાના એટલું સમજજો કે સ્ત્રી એ માતા થવાની છે, અને નમસ્કાર કરવાને યોગ્ય છે લાકડીને યોગ્ય ન હોય હું તમારી સ્ત્રીઓને ફરજી તમને દુઃખ દેવા નથી માગતો પણ હું તો ; તેમને દેવીઓ અને સતીઓ બનાવવા ઇચ્છુ છુ તેવી થશે તો પછી તેઓ તમને રોજ પગે લાગશે અને તમારુ ઘર શોભાવશે પછી એમનામા તમારા પોતા કરતાં વધારે લાયકાત જોઈ તમને શરમ જરૂર લાગશે પછી તેમને તમે ગાળ નહિ દઇ શકો તેમની સાથે માનથી સભ્યતાથી વર્તવુ પડશે

રેંટિયો તો આ ગામમા વાવેતરના જેટલો સ્વાભાવિક થઈ ગયો હોય. જે ખેડૂત કપાસ ઉગાડતો છતાં કપડાં બહારથી લાવે છે એને હું ખેડૂત જ કહેતો નથી

સ્વરાજના ગામમા કઇ આવા મકાનો હોય ? માણસ અને ઢોરનું રહેવાનું ભેગુ કેમ હોય ? આટલા માકડ, ચાચડથી ભરેલા તે ઘર હોય ? તેમાં બિચારી સ્ત્રીની શી

દશા? એક તરફથી છોકરાં રો કકળ કરે, બીજી તરફથી ઢોર બરાડા પાડે, તેમાં પાછી દૂબળાની ગલીચ ભાષા!

તમે દૂબળા કેવા ગણ્યા છે? જેમને પાયખાને જઈ પાણી લેવાની યે ગમ નથી, જે દારૂડિયો છે, જેની જાત અતિશય મેલી છે! એવો મલીન તમે એને રાખ્યો છે અને તેના હાથનું પાણી પીઓ છો! મને તો કોઈ ગામે જાઉં છું ત્યારે ખેડૂતના ઘરનું પાણી પીતા દર્દ થાય છે, પણ કયા જાઉં? મેલાઘેલા પણ ભાઇ છો એટલે જેમ તેમ પી લઉં છું દૂબળાને એવો બનાવી તેની પાસે કામ કરાવવુ એ કરતા તો હાથે કરવુ શુ ખોટુ? એવા મલીન માણસ પાસે પાણી ભરાવવા કરતા હું તો જાતે ભરી લેવાનુ પસંદ કરુ એની પાસે કામ લેવુ જ હોય તો તેને સુધારો, દારૂ છોડાવો, માણસ બનાવો તમે ઠાલા બીઓ છો સુધરેલો મજૂર તો તમને ૪ કલાકમાં ૧૨ કલાકનું કામ આપશે અને આવો ગમાર રહેશે તો આખો દિવસ મનકતો કામ કરશે છતા તેના કામમા ભલીવાર નહિ હોય એવો ગમાર માણસ કહ્યું ન માને, સમજાવ્યો ન સમજે, ફાવે તેમ નાસી જાય કદાચ સમજુ હોય તો તેને બેસાડીને તમે વાત પણ કરી શકો પણ તમે તો હાથે ઠગીને એને પીવાના પૈસા આપો છો અને માણસને ઢોર બનાવો છો!

આદર્શ ગામના કૂવા આવા નહિ હોય. તમારા કૂવાઓ પાસે તો ઊભુ પણ રહેવાતુ નથી ત્યા કાદવ થડે છે અને માખીઓ બમણે છે સ્ત્રીઓ પાણી ભરવા જાય તો પગ કાદવમા બગડે છે, અને મેલનું ઝેર થઇ શરીરમા ઊતરે તે તો જુદુ.

અને વૃદ્ધો વચ્ચે ક્લેશ કરાવવો નથી આજે દેશમા બધે જ જુવાન અને વડીલ વચ્ચે અતર પડી ગયુ છે એફુતોમા એ ન પડે એ જોવાની મારી ઉમેદ છે, કારણુ કે ઘરમા જ્યારે ફાટ પડે ત્યારે વડીલોને દુ ખ છે તેમ જુવાનને પણુ દુ ખ છે એમા કુટુમ્બકલેશ છે કુટુમ્બકલેશ ત્યાં ગામકલેશ, ને ગામકલેશ ત્યા સમાજનો ક્લેશ પેદા થાય છે એવો કલેશ આપણામાં ન થાય એ માર્ગ લેવા હું જુવાનોને તેમજ વડીલોને સમજાવુ છુ

ગામના ભગી બનો

જુવાનોનું પહેલુ કામ તો એ છે કે હાથમા સાવરણો લઇ ગામ સાફ કરે પહેલાં ગામના ભગી બનો અને ગામ માણસને રહેવા લાયક કરો તમે તમારા દિલનું દર્દ સમજો, હું તમારી પાસે શુ માગુ છુ તે સમજો સેવા કરવી ને તેમની ગાળ ખાવી એ માટે તૈયાર હોય તે જ સેવા કરી શકે અજ્ઞાન માણસ સમજતો નથી કે તેના ભલાનું આપણે કરીએ છીએ તેથી તે રોષ કરે છે, ગાળ દે છે પણ આપણે સયમ કેળવવો જોઇએ ગાળ દે ત્યારે પ્રેમથી તે સાભળી લેવી અને બીજે દિવસે માફ ગણીને ફરીથી તેની જ સેવા કરવા પહોંચી જવુ એ યોગ્યતા કેળવે તે જ સેવા કરી શકે જુવાનોએ પોતાના વિનય, વિવેક ને મીઠાશથી વૃદ્ધોનાં હૃદય જીતવાં જોઇએ આજ કાલ લોકો જુવાનિયાઓને સલાહ આપે છે કે વૃદ્ધોને તગડી કાઢી મૂકો હું એવી સલાહ નથી આપતો વડીલો કંઇ પોતાના બાળકનું અહિત ન ઇચ્છે તેઓ તમારુ હિત શુદ્ધ સમજે છે, તેથી ગુસ્સો સહન કરી તેમનાં હૃદય જીતવા રહ્યાં

જુવાનીને પડકાર

તમે પોતાને જુવાનો કહેવડાવતા હો તો સભાઓમાં એકલા શેના આવો છો ? તમારી સ્ત્રીઓને કેમ સાથે નથી લાવતા ? તમે પણ જો સ્ત્રીઓના ઉપર વિશ્વાસ રાખી તેમને છૂટ આપી ન શકો તો તમે જુવાન શેના ?

વૃદ્ધોને પણ હું કહું છું કે તમે જમાનો સમજો, જુવાનિયાઓને નાહકના બહુ તંગ ન કરો. તેઓ આ જમાનાનો શ્વાસ લે છે અને તે માટે મથે છે. તેમને રોકશો તો તેઓ દુઃખી થશે. તમે ખાતરીથી માનજો કે તેઓનું કોઇ પણ પગલું ખેડૂતને નુકસાનકર્તા મને લાગશે તો હું તેમને તરત રોકીશ, તે માટે મારું ગળું પણ આપીશ.

પણ ખેડૂતોમાં જ્ઞાન કયાં છે ? એનું મોટામાં મોટું દુઃખ અજ્ઞાનનું છે. એ સમજે તો બાળલગ્નો કરે ? તે કેમ ન સમજે કે ખેડૂતની ખરી આબાદી એની ખેતી ઉપર નહિ પણ તેની ઓલાદ ઉપર છે. તેથી લડત પૂરી થયા પછી તરત મેં કહ્યું હતું કે જમાનો ઓળખો અને બાળલગ્ન એ બાળહત્યા છે એમ સમજીને બંધ નહિ કરો તો કાયદાને વશ થઈ કરશો. આખરે એ જ થયું. મતીઆ અને ભકત એ બે કોમ મારી વાત સમજી ગઇ છે અને બાંધેલા ઠરાવો બરાબર પાળી રહ્યા છે. તેમના કેટલાક ડાહ્યા માણસો મળ્યા અને તેઓએ મને કહ્યું કે સરકાર સાથે લડયા તેનો લાભ મળ્યો એ તો ઠીક, પણ મોટો લાભ તો ત્યાર પછી જે સમાજસુધારાને માર્ગે તમે અમને લગાડયા તેનાથી થયો. મોટાઇના મિથ્યા ખર્ચ બચાવી તેટલી જ રકમ જો તમારાં છોકરાછોકરીને કેળવવામાં વાપરો તો તમારા જીવનમાં કેટલો ફેરફાર થઇ જાય એ

મને તો લાગે છે કે વિદ્યાપીઠ માટે આ સ્થાન પસંદ કરવામાં ભૂલ થયેલી છે. બારડોલીમાં પણ જુગતરામને મેં કહ્યું કે છોકરાઓને લઇને વેડછી ભાગી જાઓ, નહિ તો છોકરાઓને બહારથી આવનારાઓનો ચેપ લાગશે ! રાષ્ટ્રીય કેળવણીનો ઉદ્દેશ ખેડૂત છોકરાઓ બાપની વિદ્યા ભૂલી ન જાય અને પાછા ગામડાંમાં જઇને રહે એ છે. મારે તો ગાડું હાંકનાર, ખરપડી પકડનાર, કોષ ખેંચનાર, હળ લઈ ખેતી કરનાર જોઇએ છે. અત્યારે તો સૌને હાથ હલાવીને કે જીભ હલાવીને કામ કરવું છે. આ વિદ્યાપીઠનો ઉદ્દેશ એના વિદ્યાર્થીઓ ખેડૂતોનાં જીવનમાં પરિવર્તન કરે એ છે. હળ પકડી ચારપાંચ વીઘાં જમીન ખેડી નાંખે ત્યારે હું કહું કે આ ખરો સ્નાતક.

સિપાહી કેમ થવાય ?

તમે મને ઘણી વખત સહાય કરી છે અને વળી જરૂર પડે તમને બોલાવીશ. તમને બધાને મારો આકરો અનુભવ થયેલો છે. હું કોઇને મોં ફાડવા દેતો નથી. મારી પાસે તમને સુધારા મૂકવા કે દરખાસ્તો મૂકવાનો વખત નહિ રહે. સરદાર હુકમ કાઢે છે એમાં હિંસા છે કે અહિંસા, એ લડત પૂરી થયે તમે ગાંધીજી જોડે ચર્ચા કરી લેજો. ગાંધીજીની જેમ યુદ્ધ વખતે લાડ લડાવવા કે ચર્ચા કરવા હું નહિ બેસું–જો કે બધી જ વખતે કાંઇ મારા ભાગે સરદારી આવવાની નથી. બાકી મારે જો સિપાહી થવાનું હશે તો હું તમને બતાવી દઇશ કે સિપાહી કેમ થવાય ? ખરું જોતાં સરદારીમાં નહિ પણ સિપાહીગીરીમાં જ સુખ રહેલું છે.

આજે હિંદના ખેડુજીવનમાં કામ કરનારા ખેડૂતોના સંગઠનની વાતો કરે છે જેઓ ખેડૂતોને ઓળખતા નથી તેઓ ખેડૂતોનું શું સંગઠન કરશે ? ખેડૂતોને એમનામાં વિશ્વાસ કેમ પડે ? પાય મજુરો બોજો ઉપાડી ખેડૂત કે મજૂર બનો ત્યારે જણાય ત્યાં જ બૌદ્ધિક અને ઔદ્યોગિક કેળવણીનો ઉપયોગ જણાય ખેડૂતોનું સંગઠન કરવું હોય તો ખેડૂત બનો હજુ તો ગાંધીજીએ તમારી પાસે રાડીરાડનો પ્રયોગ સૂચવ્યો છે ત્યાં તો તમે બખડાટ ને કકળાટ કરી મૂકો છો કારણ તમે શહેરની પાસે છો

બુદ્ધિનો વ્યભિચાર

જાતે ધન પેદા ન કરતાં બીજાનું ધન લેવાની બુદ્ધિ ચલાવે એને હું બુદ્ધિનો વ્યભિચાર કહું છુ ગુજરાતની ખેતીમાં ખાતર કયું નાખવું શો ફેરફાર કરવો એ વિષે તમે બહુ બહુ તો નિબંધ લખી શકો પણ એનો ઉકેલ ન કરી શકો આ રીતની તમારી બુદ્ધિ અને તમારા શિક્ષણનો શો ઉપયોગ !

તુલસી કહે છે તેમ 'પરધન પત્થર માનીએ, પરસ્ત્રી માત સમાન ' એટલું જ તમે શીખો તો વિદ્યાપીઠના તમે સારામાં સારા સ્નાતક થઈ શકો તમે એક પણ ચોપડી ન વાંચો તો ચાલે ચારિત્ર ખીલ્યું હશે તો બુદ્ધિ તો પૂરુ ખીલવાની છે. ચોપડીઓ વાંચનારા હમેશ સારા ચારિત્રવાન હોય છે એમ પણ નથી વિદ્યાવિલાસીઓ ચારિત્રમાં પડનારા હોય છે, તેઓ વિલાસી હોય છે એવો મારો અનુભવ છે ચારિત્રશુદ્ધિ અઘરું કામ છે પણ ઉદ્યમી જીવન ગાળનારને ચારિત્રભંગના પ્રસંગ ઓછા આવે છે

બૌદ્ધિક કેળવણીની પરવા ન કરો એવા માણસો ખૂબ મળે છે અને ઘણાખરા ગુજરાત કલબમાં નવરા રહે છે તે ભાડે પણ મળશે તમે ભાષણો ચર્ચાઓ કેવી રીતે કરો, લેખ કેવી રીતે લખો એ નહિ, પણ દરિદ્ર માણસોનુ સકટ કેવી રીતે ટાળી શકો—સ્વરાજ્યના સિપાહી કેવી રીતે બની શકો એ જાણવુ હોય તો કહું ખેડૂતોને ઓળખવા અને જાતે ખેડૂત બનવા મારે વીસ વર્ષનો પાછલો અનુભવ અને સઘળુ ભણેલુ ભૂલવુ પડ્યું

ખેડૂતોની મહોબત

ખેડૂતોની મહોબત કરવી એ સહેલ કામ નથી વ્યાખ્યાનથી તેઓ લોભાશે નહિ ઉવારસદ ગામમા જઇ બેચાર જુવાનોએ લોકોને ભેગા કરી પૂછ્યુ 'તમારામાંથી કેટલા મરવા તૈયાર છે?' અને કોઇ તૈયાર ન થયુ એટલે વક્તા કહે 'મને શરમ આવે છે કે હું નામર્દ માણસોના ટોળામા ક્યાંથી આવ્યો?' પણ એમ ભાષણ કરવાથી ખેડૂતનું હિત ન વિચારી શકાય એ શીખવુ હોય તો જેને ભાષણ કરવુ અઘરૂં લાગે છે એવો આ બાઘા જેવો લાગતો બેઠો છે (મોહનલાલ પડ્યા) એની પાસે જાઓ અથવા લાખો લોકોના જીવનમા પરિવર્તન કરનાર પોલિસ કમિશનરો જેનાથી ત્રાસે એવા વિકરાળ ધારાળાઓની લૂટ પગ પાસે ઠલવાવનાર પેલા ચાર ચોપડી ભણેલા રવિશકર પાસે જાઓ એ મહામહેનતે રેલગાડીમાં બેઠો એ મ્હોયે મ્હેતો નથી કે મને બૌદ્ધિક અને ઔદ્યોગિક કેળવણીનું જરા મિશ્રણ કરી લેવા દો! મને તો વાંચતાં કટાળો આવે છે હું કદી વાંચતો નથી તમને ઊનરેલુ ધાન ખાવાની શી ટેવ છે? પારકુ શુ કામ વાચ્યા કરો છો? તમારુ પોતાનું

કંઈક લખો ! તમે બાર મહિને મળી રસ્વાઇ દીર્ઘાઈની ચર્ચા કરતા એ સાક્ષરોના ટોળામાં નહિ જાઓ તો સુખી થશો. સ્વરાજ્ય મળશે તોયે તમારું જીવન તો સ્વરાજ્યની ઇમારત ચણવામાં જવાનું છે. મેં તો કદી આયર્લૅન્ડ કે કેનેડાનાં બંધારણ વાંચ્યાં નથી. ખેડૂતો આગળ એની શી જરૂર ? અખો વાંચો, ગીતા વાંચો; બહુ બહુ તો તુલસી રામાયણ વાંચો. એમાં કાકાની શી જરૂર ?

બધા આગેવાન વાત મોટી મોટી કરે છે પણ પૂછવામાં આવે, 'તારી શી યોજના છે ? બતાવ,' ત્યારે ગભરાય છે. પંજાબમાં મને રાષ્ટ્રીય ભાષા સંમેલનનો પ્રમુખ બનાવવામાં આવ્યો ! તમે બધા ભણશો ત્યારે પ્રમુખ થશો, હું વગર ભણેલો પ્રમુખ થઈ આવ્યો ! મેં એક પણ હિન્દી પુસ્તક વાંચ્યું નથી છતાં બધા ખેડૂતોને સમજાવી શકું છું. આજે પણ ચાલીસગામ, ચાણ્ડા વગેરેના કાગળ મારા ઉપર આવે છે. કાશી ખૂબ ભણી એક સંસ્કૃતનો ભારે વિદ્વાન રંગરેજની દુકાને બેઠો હતો તે હું જાણું છું. પણ સંસ્કૃતને તે શું ઓઢે કે પાથરે ? સંસ્કૃતમાં કોઈ બીલ બનાવાય ? એટલે હવે તે મુંબઈમાં પડ્યો છે. આ વિદ્યાપીઠ સાગમાં સારા ખેડૂતો અને મજૂરો પેદા કરવા માટે છે. દેશસેવા ન કરવા ઇચ્છનાર માટે અહીં સ્થાન નથી. બિહાર વિદ્યાપીઠમાં એક વિદ્યાર્થીએ મને પૂછેલું કે હિંસા અહિંસામાં શો ભેદ ? મેં કહ્યું કે 'યંગ ઇન્ડિયા'નાં પાનાં વાંચજે. મારા શબ્દે શબ્દે હિંસા ઝરે છે તો એને ક્યાં અહિંસા શીખવું ?

બીજા કોઈ પ્રાન્તમાં નથી એવું સિપાહીઓનું જૂથ ગુજરાતમાં છે એટલું તમને કહું. ડાખડું વાગે કે બધા ભૂરા

ધૂણી ઊઠે. તમારે લડાઈની ચર્ચા કરવી હોય તો મારી પાસે આવજો. મુંબઈની કૉલેજના બહુ છોકરા મારી પાસે આવે છે. તમે પણ બહુ મગરૂરી ન રાખશો. આ સરકારી કાલેજ પણ દિવાસળી ચેતાવીએ ત્યારે ભડકો થઈ ઊઠે એવી થઇ રહી છે. પંજાબના વિદ્યાર્થીઓની જેમ જેઓ માત્ર અધીરાઇથી 'લોન્ગ લીવ રેવોલ્યૂશન' બોલે છે એમનો પણ ઉપયોગ થશે. દેશમાં બધા અધીરા થઇ ગયા છે. કયે સ્થળે અને કેવી રીતે એ અધીરાઇ પ્રગટી ઊઠશે એ ન કહેવાય. ત્યા કેટલા કામ કરનાર છે અને આપણામાં કેટલા જગભગત છે એ પણ હું જાણું છું. તમારી આબરૂ ઉપર કોઇ હાથ ન નાંખે એ સંભાળજો. સંપ કેળવજો, ચારિત્ર ખીલવજો. તમારી પાસે વખત થોડો છે, મામલો ગંભીર છે ગાફેલ ન રહેશો.

*

* *

વ્યાખ્યાન ૨૦ મું

કાઠિયાવાડ રાજકીય પરિષદમાં

[મોરબીમા ભરાયેલી પાચમી કાઠિયાવાડ રાજકીય પરિષદના પ્રમુખ તરીકે પ્રારંભિક તથા ઉપસંહાર તરીકે આપેલાં ભાષણોનો ટૂંક મુદ્દાસર સાર.]

ભાઇઓ અને બહેનો,

એક કાળે સામ્રાજ્યની સત્તાની જમાવટને અર્થે દેશી રાજ્યોની સાથે દેશકાળને અનુસરીને ગમે તેવા કોલકરાર થયા હશે તેના ઉપર અત્યારે આધાર રાખવો એ

ડૂબતો માણસ તણખલા પકડે તેના જેવું છે. એ જૂનાં પુરાણાં તહનામાના બારીક અર્થ સમજવા કે સમજાવવા ખાતર લાખો રૂપિયા ખર્ચી ધારાશાસ્ત્રી રોકવા પડે એ જ આ રાજ્યોની દુઃખદાયક સ્થિતિ સૂચવે છે સામ્રાજ્યની સત્તા સાથે મિત્રાચારીનો દાવો કરવો એ નાને મોઢે મોટી વાત કરવા બરાબર છે સિંહ અને શિયાળવાની મિત્રાચારી કદી સાંભળી છે ખરી ? આ દેશમાંથી અનેક દેશી રાજાઓ દર વર્ષે યુરોપની સફરે જાય છે તેમાંથી ત્યાં કોઈ પણ રાજાનું કોઈ પણ દેશમાં સ્વાગત થયું હોય કે માન મળ્યું હોય એવું બન્યું છે ? જ્યારે અફગાનના અમીરનું દરેક દેશમાં કેવું સ્વાગત થયું હતું ? xxx દેશી રાજ્યો માત્ર વફાદારીનાં ઢોલ વગાડી બેસી રહેશે તો તે ગંભીર ભૂલ કરશે અને વાર્યા ન કર્યું પણ આખરે હાર્યા કર્યું એવો વખત આવશે જે સામ્રાજ્યમાં ખુદ શહેનશાહી સત્તા મર્યાદિત છે તે સામ્રાજ્યમાં એકહથ્થુ સત્તા ભોગવવાની આશા રાખવી તે વફાદારી જ નથી xxx આ દેશના રાજ્યતંત્રની પુનર્રચનાની યોજના સર્વપક્ષના અગ્રગણ્ય નેતાઓએ ઘડી છે તે પ્રમાણેનો સીધો માર્ગ છોડી બહારની મદદ કે દરમ્યાનગીરી માગવામાં દેશી રાજ્યો પોતે સમર્થ થવાને બદલે વધારે નિર્બળ બનવાના છે xxx આજકાલ રાજાઓમાં યુરોપની મુસાફરીનો શોખ વધી પડ્યો છે એકહથ્થુ રાજ્યસત્તાના શોખીનોને પોતાનું રાજ્ય છોડી એક દિવસ પણ બહાર જવાનો કશો જ હક નથી xxx આવા રાજાઓને અમર્યાદિત ભોગવિલાસ ભોગવવા હોય તો રાજગાદી છોડવી જ જોઈએ રાજાઓએ પોતાના કુળની ઇજ્જતના ખાતર પણ આ પરદેશ ભમવાની પ્રથા એકદમ બંધ કરવી જોઈએ xxx બિચારો ખેડૂત થાકો

ભૂખ્યો મરવાને આળસે જીવે છે, એના પેટમા ઊંડો બળે છે, ખેડૂતોની ઓલાદ ઊતરતી ચાલી છે એના ચહેરા ઉપર નૂર નથી પરદેશી રાજ્યનું દૃષ્ટિબિંદુ જુદુ હોય, એના વહીવટ ખર્ચાળ હોય, પોતાના દેશના માણસોને મોટા મોટા પગાર આપી પોષવાના હોય, ભારે ખર્ચ કરી મોટુ લશ્કર રાખવાનું હોય એટલે એ તો ગમે તે કરે પરતુ દેશી રાજ્યોને તેનું અનુકરણ કરવાનુ કશુ જ કારણ નથી xxx કાઠિયાવાડ રેલ્વેની સ્થિતિ વેશ્યા જેવી છે એનો કોઇ ખરો ધણી નથી અને ભોગવટો કરનારા અનેક છે અજાણ્યો મુસાફર આ દેશમાં રેલ્વેની મુસાફરી કરવા નીકળે તો વગર પૂછ્યે કાઠિયાવાડ ક્યાંથી શરૂ થાય, તે તેની રેલ્વેમા પગ મૂકતા ઓળખી શકે એટલી એની દુર્દશા છે xxx દરેક રાજ્યે પોતપોતાની સરહદે ટુકડામાં આવે તેની જાતના કુંડાળા વાળ્યાં છે xxx રાજ્યના પોતાના હિતની ખાતર પણ ખાદીને રાજમહેલમા અને રાજ્યની સંસ્થાઓમા પ્રતિષ્ઠા મળવી જોઇએ xxx રાજ્યની ઉપજ વધારવા ખાતર પરરાજ્યના આબકારી ખાતાનું અનુકરણ કરી શરાબનો વેપાર અને પ્રચાર કરવો એ મહાપાપ છે xxx રાજાઓ ધારે તો આ દુખીઓનુ (અત્યજોનુ) દુ ખ સહેજે ભાગી શકે તેમ છે xxx જુલમી રાજાને પદભ્રષ્ટ કરવાનો પ્રજાને હક છે સમર્થ રાજાઓની સામે પણ સમગ્ર પ્રજાએ આ હકનો હમેશાં ઉપયોગ કર્યાનુ ઇતિહાસ કહે છે xxx જ્યા પ્રજા જાગ્રત અને નિર્ભય નથી ત્યા અતિશય સયમ અને ધીરજની આવશ્યકતા છે xxx કાઠિયાવાડનો શિક્ષિતવર્ગ મુત્સદ્દી તરીકે પ્રખ્યાત છે એની જીભમા અમૃત ભરેલું છે, પણ હૃદયમા શુ છે તે તો હરિએ ન જાણે કાગજી શિના-

ભલુ હોય તોપણ મોં વાઘ જેવું રાખતાં એને આવડે છે. 'ખુશામત તાજે રોજગાર ' એ સૂત્ર એણે કંઠે કર્યું છે અને પૂર્ણ રીતે પાળી જાણ્યુ છે. ' બાપુ, આપના જેવો દળાણી રાજા થયો નથી ' એવુ કહેનાર આ વર્ગે રાજાના કાનને ખરી વાત સાંભળવાની ટેવ પાડી જ નથી ××× કાઠિયાવાડ એટલે તેનાં અનેક ગામડાંમાં વસતી પ્રજા. એ પ્રજામાં કોણે પ્રવેશ કર્યો છે ? એની શી દશા છે ? એનો પ્રાણાગ્નિ હોલવાઇ ગયો છે. એની બુઝાયેલી જામગરીમાં ચિનગારી પ્રગટાવવાની જરૂર છે. ને ખાલી ફૂંકો મારે નહિ થાય. એ તો એનાં હાડકાં સાથે કાઠિયાવાડના સ્વદેશ પ્રેમથી ભળી રહેલા, સ્વાર્થત્યાગી, સાધુવૃત્તિવાળા નવજુવાનોના હાડકાં ઘસવાથી જાગશે. કડક કલમ કે આકરી જીભથી એ કામ થવાનું નથી. ××× એ કામ સખ્યાબંધ સાચા સ્વયંસેવકો પ્રજામાં પથરાઇ જાય અને પ્રજાની સાથે ઓતપ્રોત થઇ જાય તો જ બને. આજે પ્રજા અને પરિષદનો સાચો સંબંધ નથી તે બંધાવો જોઇએ. રેંટિયા સિવાય એ સંબંધ બાંધવાનો બીજો માર્ગ નથી એ અનુભવસિદ્ધ વાત હું આપની સમક્ષ રજુ કરવાની હિંમત કરું છું.××× આ કળિકાળમાં પણ જે ભૂમિમાં જગતમાં મોટી મહાન પુરુષ પેદા થયેલ છે અને જે રાક્ષસી સંહારશક્તિની ભીંસાઇથી અકળાયેલા જગતને સત્ય અને શાંતિ અને પ્રેમનો નવો મંત્ર આપી રહેલ છે એ ભૂમિમાં જન્મ લેવાનું અભિમાન કોને ન થાય ?

- ૨

[પરિષદની બેઠક પૂરી થતા ઉપસંહાર કરતા કહ્યું]

પરિષદની શક્તિ

આપણે પાંચ પરિષદો કરી. નવ વર્ષમાં પાંચ પરિષદો કરી, અને તેમ કરીને પરિષદની મર્યાદા કેટલી છે, તેમાંથી

લાભ કેટલો છે, ત્યાં કયા પ્રકારે કામ લેવાનું છે એ આપણે સમજી લીધુ હોવું જોઇએ. આજે આપણે મિનજોખમી ઠરાવો પસાર કરીએ છીએ. ઘણા ઠરાવોમાં રાજાને વિનંતિ કરવામાં આવે છે. કારણ આપણે તેમાં કંઇ કરવાપણુ નથી પરંતુ રાજા પાસે પરિષદની પ્રતિષ્ઠા નથી, રાજા આપણને દાદ દેવા તૈયાર નથી. તેનું કારણ એ નથી કે રાજા દુષ્ટ છે, પણ એ કારણ છે કે ઠરાવોની પાછળ ગભીરતા કે બળ તે નથી જોતા. રાજાઓ પાસે કામ કરાવવુ હોય તો પરિષદનો રાજા પ્રત્યે પ્રેમ જોઇએ, અથવા પરિષદમાં રાજાને પદભ્રષ્ટ કરવાની શક્તિ જોઇએ. જો બેમાંથી એકે વસ્તુ આપણી પાસે ન હોય તો આપણી વર્ણસંકરની દશા થાય. રાજાને ખાતરી હોવી જોઇએ કે આ માણસ જે માગણી લઇને આવ્યો છે તે માગણીનો સ્વીકાર ન કરશુ, ને આ માણસને પાછો કાઢશુ તો તે પ્રજાને આઘાત પહોચશે, આ માણસને દુ:ખ થશે અને પ્રજાની આંતરડી કકળશે; અને એમ પણ થવુ જોઇએ કે આ માણસને કાઢીશ તો તે કાલે બારડોલી જવુ કંઇક લઇ બેસશે.

આજે રાજાની પ્રીતિ સંપાદન કરવાનો પ્રયત્ન ખુશામદમાં ગણાય છે. કાઠિયાવાડમાં ખુશામદ અને સભ્યતામા ભેદ પાડવો કઠણ છે. કાઠિયાવાડના ગુણો, સાહસિકતા, પ્રેમ વગેરેની તારીફ કરવા હુ નથી આવ્યો. કાઠિયાવાડના ઉદાર ગુણોની હું તારીફ જ કર્યા કરુ તો તમે મને દુશ્મન ગણજો એ તારીફ કરવા માટે તમે મને બોલાવ્યો નથી તમારી પાસે જે ગુણો છે તેમા કાઇક વધારો કરુ તો જ તમારી સેવા થાય. એટલે તમારી એબો જે દેખાતી હોય તે મારે પ્રેમભાવે વર્ણવવી જોઇએ. તમારી જીભની મીઠાશ

મારામાં હોત તો તમને પ્રેમભાવે તમારી એબો કહી સંભળાવત પણ હું તો ખેડૂત રહ્યો એક ઘાએ બે ટુકડા કરવાની મારી જન્મની ટેવ છે, એટલે તમને કહું છું કે વિવેક અને ખુશામદમાં ભેદ પાડવાની ટેવ પાડો. હું વૃદ્ધ નથી, જુવાન નથી, પણ વૃદ્ધાવસ્થા અને યુવાવસ્થાના સંગમના તટ ઉપર બેઠેલો છું. મને જુવાનોના ખેલ ખેલવાનું મન થાય છે, પણ વૃદ્ધોનો અનુભવ મને સંયમ પણ શીખવે છે. કાઠિયાવાડના જુવાનોની સાથે મેં બારડોલીમાં ખેલ ખેલ્યા છે, પણ જુવાનીના ઉત્સાહથી જેટલી હું પ્રેરણા મેળવું છું તેટલો વૃદ્ધોનો અનુભવ પણ હું સાથે જોડવા માગું છું. વૃદ્ધોની હાંસી કરનાર બાપનો વારસો ઉડાવી દે છે.

બળવાનું સ્વરૂપ

આજે બળવાની બૂમ આખા દેશમાં સાંભળું છું પણ રાડો પાડનારાએ બળવો નથી કરી જાણ્યો. એ બળવો કરનારા મૂંગા છે, એ પોતાનું જોશ પોતામાં ભરી રાખે છે અને વખત આવે તે ફાટી નીકળે છે આજે જુદાં-જુદા રાજ્યોની એકતા કરવા માટે દરેક રાજ્યમાં એક એક માણસ પણ પડ્યો છે ખરો? દરેક રાજ્યની તપાસ લેનારો એક એક જણ તે તે રાજ્યમાં છે ખરો? તમે વસ્તુસ્થિતિ સમજો તમે શેના સ્વપ્ન સેવો છો? હવામાં કિલ્લા શા સારુ બાંધો છો? જમીન ઉપર ઊભેલા તમે જમીન ઉપર નજર ન રાખશો તો આભ ઉપર જોતા જોતા તમારી આંખ ફાટી જશે જગતમાં કોઇ પણ બળવાખોર હોય તો ગાંધીજી જેવો બીજો કોઇ જ નથી. પણ એનો બળવો અસત્યની સામે છે, પાખંડની સામે છે, મેલની સામે છે; કોઇ વ્યક્તિની સામે નથી એ જ બળવો સાચો બળવો છે. તમે તો મર્યાદા મૂકેલી છે કે રાજ્યને બળવાન બના-

વનુ છે, અને રાજ્યને બળવાન બનાવવાને પ્રજાને બળવાન બનાવવાની છે. તમારે બળવાનું ક્ષેત્ર જોઇએ છે ? તો તે ક્ષેત્ર તો પડયુ જ છે સૂર્યનો પ્રકાશ પડે છે ત્યારે કયાંયે અંધારું રહેતું નથી, પણ તે ઊગે છે એક જ જગ્યાએ. એટલે જેણે બળવાનુ સ્થાન પસંદ કરેલુ છે તેણે વિચારપૂર્વક જ પસંદ કરેલુ હશે, કારણ તે બળવાની કળા જાણે છે. તેણે એવો વિચાર કરેલો છે કે હુ એવે સ્થાને બળવે કરીશ કે જ્યાથી ૩૩ કરોડમા તે બળવો રેનારો આજે બારડોલીનો પડઘો જ્યા ન પડયો હોય એવું એક ગામ નથી. નિર્જીવ નમાલા દેખાતા ખેડૂતો શુ કરી બતાવે છે એ આખી સલ્તનત પણ જાણી ગઇ પણ એને માટે કેટની તૈયારીની, કેટના સયમની, કેટલા સગઠનની જરૂર હતી એ તો એમાં ભાગ લેનાર જાણે એ એક દહાડાનુ કામ નહોતુ આજે પણ નાનકડી જગ્યાએ ઢગલાબધ માણસો પડેલા છે એ મૂગી સેવા કરનારા છે એમને આવી પરિષદમા આવવાની ઇચ્છા સરખી થતી નથી એના માણસોનો સંગ્રહ કરી કાઠિયાવાડના એક ગામની અદર પણ અખતરો કરી બતાવશો કે રાજ્યની સામે તમારે કશો ઝગડો નથી, તમારે તો પ્રજામા પ્રાણ પૂરવા છે ? રાજાને બતાવો કે બળવાન પ્રજા ઉપર રાજ કરો, ગુલામ ઉપર રાજ કરવામા શુ માલ છે ? પ્રાણવાન પ્રજા ઉપર રાજ કરો, મડદા ઉપર રાજ કરનારા તો પેલા નાટકોમા ઊતરે છે તેવા રાજા છે આજની સ્થિતિ કેટલી દયામણી છે ? કાઠિયાવાડના ખેડૂતને મારા જેવા ઉપર અરજી કરવી હોય તો પણ 'ગાંધીજીની આણ છે' એમ સકોચપૂર્વક સૂચના કરે છે આવા માણસો પાસે શુ કામ લઈ શકાય ? આવાં મડદામાં પ્રાણ મૂકવાને કેટલો સમય જોઇએ ?

વાતાવરણ ચોખ્ખું કરો

પણ તમે કહેશો કે રાજાના સુધાર્યા વિના કશું ન થાય. રાજાને સુધારવાના બે માર્ગ હું બતાવી ગયો રાજાને ઇશ્વરનો ડર લાગે એટલી તમારામા સાધુતા હોય, રાજા અને પ્રજા વચ્ચે એટલો વિશ્વાસ અને પ્રેમ હોય તો રાજા સહેજે સુધરે. જેનામા પ્રેમ ભરેલો હોય અને જલદ ઉપાય લેવાની જેનામાં શક્તિ હોય, તેવાની આગળ પોતાનું સિંહાસન છોડીને માગે બેસવાની ફરજ ન પડે એવો રાજા એકે નથી રાજાઓ આ દેશમાં પ્રેમને ઓળખનારા છે, પણ એ પ્રેમ આપણામા નથી એ પ્રેમ કેળવવો કાણુ છે, એમા અતિશય સયમ અને મહનશક્તિનું કામ છે. એ પ્રેમ સાથે સામે થવાની શક્તિ પ્રજામા જોઇએ જો એ ન હોય તો આપણું બોલવુ વ્યર્થ જાય આપણી પ્રતિષ્ટા જાય અને આપણી નિંદા થાય, એટલે આપણે જે બોલીએ એમાં બળ હોવુ જોઇએ ખાલી નિંદાથી હાર્યો હોય એવા રાજાનો એકે દાખલો જગતના ઇતિહાસમા નથી એથી તો રાજા નફટ થાય છે એટલે તમને કહું છુ કે તમારા કાન પણ સભ્યતા શીખે, નિંદા સાભળવામા ન ટેવાય એ ધ્યાનમા રાખજો. આજે તમારી છાતીમાં જાહેર રીતે કહેવાની હિંમત નથી, પણ ખૂણે બેસીને બોલવાની ટેવ છે તે કાઢી નાખો. ખૂણે બેસીને બોલવું વ્યર્થ જાય છે આજે કાઠિયાવાડની હવા એટલી પરાધીનતા, એટલી ખટપટથી ભરેલી છે કે સ્વતત્ર માણસને શ્વાસ લેવો પણ ગુગળાવા સમાન છે અહીં શત્રુ કોણ અને મિત્ર કોણ એ ઓળખવુ મુશ્કેલ પડે છે અમુક માણસ બોલે છે તેની પાછળ તેનો સ્વાર્થ કેવો રહ્યો છે, અને સેવા કેટલી રહેલી છે તેની ખબર પડતી નથી એ સ્થિતિમા સહાય કરવાની બહુ જ જરૂર છે.

ખાનગીમા ખૂણે બેસીને ટીકા કરવાની બંધ કરવાની જરૂર છે, એ ટેવથી નબળાઇ વધારે આવવાની છે.

જુવાનોને

કાઠિયાવાડના જુવાનો અકળાય છે અને જાણવા માગે છે કે અમને કંઇ માર્ગ બતાવો અહીં અમને કંઇ કામ કરવાની ગમ નથી પડતી એ મનેઓ કહે છે. હું તમને કહું છુ કે તમે મારે ત્યા આવો, ત્યા આવીને શકિત મેળવો આજે મારી પાસે જે કાઠિયાવાડીઓ પડ્યા છે તેમનામા કાઠિયાવાડની સેવાની ધગશ ઓછી પડી છે એમ તમે ધારો છો ? તેઓ જાણે છે કે હિંદુસ્તાનની હવા સાફ થશે ત્યારે આપોઆપ અહીંની હવા સાફ થશે આજનો ધર્મ બજાવશુ તો કાલનું કામ કાલ પોતે જ કરશે.

અહીંના સામાજિક પ્રશ્નોમા હું ઊતર્યો નથી. અહી એટલો સડો છે કે કંપારી છૂટે. અહીની કેટલી બધી કન્યાઓ અને બાઇઓ બ્રિટિશ હદમા વેચાય છે ! બ્રિટિશ ગૂજરાતની કોર્ટમા જાઓ અને ત્યાંના કાઠિયાવાડી વકીલોને આવા કેસો વિષે પૂછો તો શરમ આવશે. આ સડો અટકાવવાને માટે સાચી સેવાવૃત્તિ જોઇએ કાઠિયાવાડનો વેપારીવર્ગ ઉદાર છે, એક કામ એવુ નથી બન્યુ કે જેમાં ઉદાર ફાળો આપવામા કાઠિયાવાડના અગ્રગણ્ય વેપારીએ ભાગ ન લીધો હોય પૈસાની ખોટ નથી પડવાની અહીંની હવા સુધરે અને સેવકોને રહેવાનું મન થાય એવી સ્થિતિ કરવાની છે. પણ કાઠિયાવાડી યુવકના પગ કાઠિયાવાડની ધરતી ઉપર ન ગોઠે અને એક પછી બીજુ અને બીજા પછી ત્રીજુ એમ નવુ નવુ જ શોધ્યા કરે તો સેવા ન થઇ શકે આપણે જે રૈયતને ઉદ્દેશીને ઠરાવ કર્યા છે તેટલા

નો અમલ કરશું તો અહીં ફરી ભેગા થવાનો અધિકાર આપણને મળશે, પ્રજાની પાસે નાણાંની માગણી કરવાનો અધિકાર મળશે આપણે પોતે જ આપણે કરેલા ઠરાવો નથી પાળતા તો રાજા શેના પાળશે? રાજા ગમે તેમ કરે પણ આપણે તો આપણો ધર્મ પાળો એવી વૃત્તિ આપણામાં જોઈએ એમ જ કામનો આપું કાઠિયાવાડમાં એક દરબારે પોતાનો ગિરાસ છોડેલો ત્યારે તમને શૂર ચડ્યું હતું–'ગોપાળ ફાળો' કરવાનો વિચાર કરેલો મેં 'ના' કહેલી અને સૂચવેલું કે તમારામાં કાંઈ કરવાની શક્તિ ન હોય તો ત્યાગ કરનારની આબરુને શા સારુ બગાડો છો? દરબાર ગોપાળદાસને પાછળ કેટલા છે તે તમે આજે બતાવી રહ્યા છો સારું કામ યત્કિંચિત્ પણ કરશો તો હજારો ભાષણના કરતાં તે સારું ગણાશે. કાઠિયાવાડની પ્રજાને આજે તીખું તમતમતું જોઈએ છે, પણ તેને ખરી જરૂર અંતર્દૃષ્ટિની છે મારી ઈશ્વર પ્રત્યે પ્રાર્થના છે કે કાઠિયાવાડને એટલે આપણને બધાને તે અંતર્દૃષ્ટિની શક્તિ આપો

રાજા–પ્રજાનો સહવાસ

તમે, મહારાજા સાહેબે, તમામ પ્રજાએ મારા પ્રત્યે જે પ્રેમ બતાવ્યો તે માટે કયા શબ્દોમાં તમારો આભાર માનું? મારાથી ભોગબીની તો કશી સેવા થઈ નથી, થશે કે નહિ તે જાણતો નથી પણ પ્રજાએ અને ખુદ મહારાજાએ બધી સગવડ કરી આપી અને મારા પ્રત્યે અતિશય પ્રેમ અને લાગણી બતાવ્યાં તેથી મને થયું કે અહીં કામ કરવાનું કેવડું મોટું ક્ષેત્ર છે પ્રજાનું બળ કેળવવું એ રાજાનું કામ છે એકબીજાના સહવાસમાં આવ્યાથી અને સેવા કરવાની શક્તિથી રાજા ઉપર અસર થશે પણ

આજે તો રાજાથી આપણે ભાગીએ છીએ. રાજાની પાસે બધી વસ્તુની આશા રાખીને પોતે કશું કરતા નથી, એથી આપણે નથી રાજાની કે નથી પ્રજાની સેવા કરવાના.

કૃત્રિમ વાતાવરણ

આજે તમારી પાસેથી ખૂબ તાળી પડાવવી હોય તો તેમ કરાવતા મને આવડે છે. એ કળા હું શીખેલો છું. ઊભો બળી જાય એવી કડવી ગાળો દેતાં પણ હું શીખેલો છું અને તમને દુઃખ થાય એટલું કડવું બોલી જાણું છું. પણ એ બધાથી હું તમને લાભ કરી શકું ખરો કે? આજે કામ કરવાના ધર્મ સિવાય બીજો ધર્મ નથી. આપણે કરેલા ઠરાવોમાં માનીએ છીએ કે નહિ? એની પાછળ ખોટા મત પણ હોવાનો સંભવ છે. કારણ અહીંનું વાતાવરણ કૃત્રિમ છે. ગાંધીજી પાસે ખાદી પહેરીને આવો, રાજા પાસે જુદો પોષાક, પોલિટિકલ એજંટ પાસે જુદો પોષાક અને ઘરમાં વળી ચોથો—આવા પ્રપંચો કરનારની આગળ બળવાનાં સ્વપ્નાં મૂકવાથી આપણે બળવો નથી કરવાના, બળી જવાના છીએ. આજે તમે ગાંધીજીના કાલના ભાષણ અને મણિલાલની પ્રેમભરી માગણીને વશ થઈને ઘણું કર્યું છે. હું તમને હવે પાછું સરવૈયું વાંચી સંભળાવવા માગતો નથી. એ કામ ગાંધીજીએ કાલે મારે માટે કરી દીધું. તમે મને તમારા જેવો જ સમજીને મારા વિચારો જાણો. હું મહાત્મા નથી. એમને તમે મહાત્મા કહો અને મોક્ષને પહોંચેલા માની એમની પાસે જ ઊભા રહો પણ હું તો તમારા જેટલો જ પાપી છું. મને ઘણા ગાંધીજીનો આંધળો ભક્ત કહે છે. હું ઇચ્છું છું કે મારામાં સાચે જ અંધભક્ત થવાની શક્તિ હોય, પણ તે નથી. હું તો સામાન્ય બુદ્ધિનો દાવો કરનારો છું, મારામાં સમજ-

-શક્તિ પડેલી છે, મેં જગત પણ ઠીકઠીક જોયું છે, એટલે સમજ્યા વિના એક હાથની પોતડી પહેરીને ફર-નારાની પાછળ ગાંડા થઇને ફરું એવો હું નથી મારી પાસે ઘણાને ઠગીને ધનવાન થાઉં એવો ધંધો હતો પણ તે છોડયો, કારણ હું એ માણસ પાસે શીખ્યો કે એકુતનું કલ્યાણ એ ધંધો કરીને ન થાય, એને માર્ગે જ થાય એઓ હિંદુસ્તાનમાં આવેલા ત્યારથી જ હું એમની સાથે છું. અને આ ભવમાં તો એમની સાથેનો સંબંધ છૂટે એમ નથી. અને આમ છતાં મારા કામમાંથી એમને દૂર રાખું છું, કારણ આપણે આપણી શક્તિ ખોઇને બેઠેલા છીએ. હમેશાં એમના તરફ જોઇને બેસીએ તો આપણી શક્તિ આવવાની નથી. હમેશાં જ, દરેક સ્થાને એમની આશા રાખીએ તો આપણું કામ કેમ ચાલે? મ્હૈસુરમાં એઓ માંદા હતા ત્યારે અનેક જણે એમને તાર કરેલો કે પ્રલય-નિવારણ માટે આવો એમણે મને તાર કર્યો હતો કે "આવું?" મે એમને લખેલું કે દશ વર્ષ થયાં તમે ગુજ-રાતને જે મંત્ર આપ્યો છે તે પચ્યો છે કે નહિ તે જોવું હોય તો આવશો નહિ બારડોલીમાં પણ મારા જેલમાં પૂરાયા પછી જ એમને આવવાનું મે કહેલું આપણામાં તાલીમ અને વ્યવસ્થાની ખામી છે, સિપાહગીરીની ખામી છે, આપણને હુકમ ઉઠાવવાની ટેવ નથી પડી આ વ્યક્તિસ્વાતન્ત્ર્યના જમાનામાં આપણે સ્વચ્છંદને સ્વતંત્રતા માનીને બેઠા છીએ હિંદુસ્તાનનું દુખ, કાઠિયાવાડનું દુખ આગેવાનના અભાવનું નથી, આગેવાનો અનેક થઇ પડયાનું છે, સિપાઇગીરીના અભાવનું છે. કાઠિયાવાડના નવયુવકોને ઇશ્વર એ શક્તિ આપો.

*
* *

વ્યાખ્યાન ૨૧ મું

ધર્મયુદ્ધનાં મંડાણ

[તા. ૧૧ મી ફેબ્રુઆરી ને ગુરુવારને રોજ ભરૂચ ખાતે સરદાર વલ્લભભાઈએ આપેલું ભાષણ આ ભાષણ અપાયા પછી તેઓ થોડા જ દિવસોમા પકડાયા હતા એટલે એ ભાષણને આપણે તેમનો સંદેશો માન્યો છે. અને ખરેખર એમા જાણે એમનો સંદેશો જ હોય એમ લાગે છે]

ભાઈ ચંદુભાઈ, ભાઈઓ અને બહેનો,

હું આ જિલ્લામાં અનાયાસે આવી પડેલો છું. જાહેર ભાષણો કરવાં મને અનુકૂળ નથી. હુ તો સમજી ગયો છુ કે માણુસોનાં દિલ સુંદર વ્યાખ્યાનોથી હલાવી શકાતાં નથી, અને હલાવી શકાય તો પણ ક્ષણ માટે જ જો કંઈક ભારે કામ આપણે કરવુ હોય તો કરીને જ આપણે બતાવી શકીએ. હિંદુસ્તાનમાં અત્યારે શુ ચાલી રહ્યું છે તેનાથી તમે સૌ વાકેફ હશો એમ માની લઉ છુ ન જાણતા હો તો મારે વાત કરવી નકામી છે. લાહોરની મહાસભાના પૂર્ણ સ્વરાજના ઠરાવથી વિલાયતનાં છાપામાં ખળભળાટ થઇ ગયો છે. પહેલા એ છાપા હિંદુસ્તાનની ખબરો છાપવા તૈયાર નહોતાં, પૈસા ખરચેતાં પણ ન છાપે. તેણે આજે કોલમના કોલમ ખોલ્યાં છે. કેટલાંક છાપાં મહાસભાના પ્રમુખ ઉપર તેમજ મહાત્મા ગાંધીજી ઉપર સંદેશા મેળવવા પૈસા મોકલે છે. વિલાયતના કરોડપતિઓ,

મુત્સદ્દીઓ એક જ ધ્વનિ કાઢી ગયા છે કે હિંદુસ્તાનમાં જે ચળવળ ચાલે છે તેને કોઈ પણ ભોગે દાબી દેવી જોઈએ અને મહાત્માજીને કેદમાં પૂરવા જોઈએ એ સિવાય બીજી વાત નથી

હિંદુસ્તાનની આઝાદી વિરુદ્ધ આટલો બધો વિરોધ થતો હોય, આટલી બધી ભયંકર ચળવળ ચાલતી હોય અને હિંદુસ્તાનનો વતની તે ન જાણતો હોય તો મારે તેને કશું કહેવાનું નથી

ધર્મયુદ્ધ શરૂ થાય છે

એક જ વાત જગતે નહિ જોયેલું એવું એક ધર્મયુદ્ધ હવે શરૂ થાય છે, અને તે એવા પ્રકારનું કે જેમાં એક તરફ બધી સાત્ત્વિક શક્તિનો સંગ્રહ, ધાર્મિક શક્તિનો સંગ્રહ, ધાર્મિક શસ્ત્રનો જ ઉપયોગ થવાનો છે બીજી તરફ આસુરી શક્તિનો સંગ્રહ જગતમાં રાવણના જમાનાથી આજ સુધી કદી નહોતી એવી રાક્ષસી સામગ્રીવાળી રાજસત્તા આસુરી શક્તિનો ઉપયોગ કરવાની ધમકી આપી રહી છે આ બે સત્તાઓ વચ્ચે સંગ્રામ થવાનો છે એ યુદ્ધના આપણે પોતે શું ફાળો આપીશું અને કોનો પક્ષ લઈશું તેનો નિર્ણય તમારે કરવાનો છે જગતમાં કદી નહિ બનેલું એવું આ યુદ્ધ છે, અને તમારે મ્હાલ્યે તમારા આગળ લડાવાનું છે તમને ખબર હશે અને ન હોય તો ખબર આપું છું કે આ દેશનો કે પરદેશનો ઇતિહાસ વાંચશો તો તેમાં ગુજરાતનું નામનિશાન નથી તમારા છોકરાઓને પાકો ઇતિહાસ ભણવાનો હોય છે બહુમાં બહુ તો તેમાં આટલું જ લખાયું હોય છે કે ગુજરાતીઓ એટલે વેપાર ખેડી ખાનારા દલાલો એવી કદી સમજ

ઝાલી નથી, એણે ગ્યુસગ્રામ જોયા નથી, એણે તોપના ધડાકા સાભળ્યા નથી, તડકો છાયડો જોયો નથી એવા ગુજરાતમા આવુ ધર્મયુદ્ધ મડાય છે એ તમારુ સદ્ભાગ્ય છે એમા શુ હિસ્સો આપશો તેનો વિચાર તમારે પોતાને કરવાનો છે

વેપારીઓની સ્થિતિ

જે ગુજરાતમાં યુદ્ધ થયુ નથી, જેણે પડકાર સાભળ્યા નથી, જેની નસોમા લોહી ઊછળતુ નથી, જેના ચહેરા ઉપર તેજ નથી, આખોમા કેફ નથી એ શુ કરવા આવુ યુદ્ધ લઈ બેઠા હશે એમ કોઇ પૂછે પણ ખરો તમે જવાબ આપશો ? પણ તે તો જીભથી નહિ આપી શકાય જવાબ આપવો હોય તો બારડોલીના ખેડૂતોની જેમ આપો તેઓ તમારામાના જ હતા આખા ગુજરાતમા નરમમા નરમ એ પોચા ખેડૂતોએ વગર હથિયારે એકવાર તો આ સલ્તનતની મૂછ નીચી કરાવી છે આ ગુજરાતીઓ બીજીવાર ભયકર યુદ્ધ ઉપાડે છે તે હિદની ઇજ્જતને ખાતર ગુજરાતને પોતાનો ઇતિહાસ વાચવા મળે એ માટે અને વડીલોએ પોતાનો હિસ્સો એ લડતમાં આપેલો એ જાણી ભવિષ્યની પ્રજાને ઊંચી ડોકે ફરવાનુ થાય એ માટે આ લડતમા ભાગવામા તમને મગરૂરી થવી જોઇએ એટલી મગરૂરી થાય તે માટે તમે શુ કરશો ? તમારા આગળે લડાઇ જાગશે જાગવાને હવે વાર છે કે ? દેશમા દિન ચાલે છે તે તો ડ્નાકો ગણી રહ્યા છે આજે, કાલે બે દિવસે ચાર દિવસે મહિનાઓ પડી નહિ, ઘડીઓ ગણાય છે તમે જાણો છો કે વેપારીઓના વેપાર ભાગીને ભૂકો થઈ ગયા છે ચાદી ચોર ચોરી જાય તો તેની ફરિયાદ પણ થાય, પેટીમાં–પટારામા પડી હોય તો સોના ભેગા સારુ, પણ

આની કિંમત ઓછી કેમ થઈ એ કોણ પૂછે છે? પણ આજે તો ચાંદી નથી, વેપાર નથી. જેનાં મોટાંમોટાં કારખાનાં હતાં, મોટીમોટી મિલો હતી તેનાં ગાત્ર ઢીલાં થઈ ગયાં છે. મુંબઈની મિલોના માલિકોના ચહેરા જુઓ તો ખબર પડે, આજે ભાંગે કે કાલે ભાંગે. ભરૂચમાં તો શું મૂડી હતી? એવું ધન હોય એમ કોઈ માનતું નથી. કારખાનાં નથી, વેપાર નથી, બંદર સામું કોઈ જોતું નથી.

ખેડૂતોની સ્થિતિ

અને ભરૂચના ખેડૂતો શું કરે છે? ભરૂચના ખેડૂતોને તમે કોઈ વખત મળો છો? ગામડામાં કોઈવાર ફરો છો? તેમને પૂછો છો ખરા? પૂછો તો ખબર પડશે કે તેમની કેવી દશા છે?

ગુજરાતના ખેડૂતોની નાડ જેટલી હું જાણું છું એથી વધારે સારી રીતે કોઈ જાણતું નથી. ખેડૂતના હાથમાં જે હથિયાર છે એનો ઉપયોગ તેને આવડે તો તો દુનિયાની આ જબરજસ્ત સરકાર સામે આખર સુધી ઝૂઝવા તૈયાર થાય. એને રહ્યું છે શું! એને ખાવા ધાન નથી, રોટલો નથી. એ સ્થિતિ હોવા છતાં પણ એને બારણે બેસી સરકારનો દૂત જમના દૂત કરતાં પણ વધારે ત્રાસ આપે છે. ખેડૂત ભાંગી ગયો, વરસ ખરાબ આવતાં ગયાં, છતાં આ સરકાર યુક્તિઓ કરે, ઢંઢેરામણ કરે, બીજા અનેક પ્રપંચ કરે. સરકાર જે પ્રમાણે રાજ ચલાવે છે તે જોતાં સરકાર દેવાળું કાઢે તેવી સ્થિતિમાં છે. એના પોતાના શબ્દોમાં કહીએ તો તેની પાસે રાજ ચલાવવા પૈસો રહ્યો નથી.

દાક્તર-વકીલો નામોશી લેશે?

ત્યારે થોડાઘણા દાક્તરો વકીલોથી ચાલશે? ક્યાં

સુધી ચાલશે ? કાર્યવાહક સમિતિનો ઠરાવ થયો છે કે લડાઇ શરૂ થવાની છે, અને થોડા વખતમાં લડાઇના મુખ્ય નાયકને સરકાર કેદ કરશે. સમિતિ માને છે કે હિંદુસ્તાનના આગેવાનોને પકડી લેશે તે વખતે કમિટી ઉમેદ રાખે છે કે વકીલો નામોશી નહિ લે, આગેવાનો જેલમાં જશે તે વખતે લાંબી પીછી અને ઝભ્ભા પહેરી આંટા મારતા નહિ ફરે. કોર્ટો હવે થોડા દહાડાની છે. બહુ તો બે વરસ. સ્વરાજના દફતરે જમા ઉધાર બન્ને પાસાં છે. વકીલાત ન છોડનારાના કાયમને માટે ઉધાર પાસે નામ લખાવાનાં છે. હવે તમે કાયમની વકીલાત કરજો અને હિંદુસ્તાનની ગુલામીના કાં તો સાક્ષી રહેજો, અથવા તો વકીલાત છોડી રણયદ્ધમાં ખપી જજો

જુવાનિયા ડિગ્રીની આશા રાખશે ?

જુવાનિયા રાડો પાડતા હતા 'બળવો જોઇએ છે,' 'ઇંડિપેન્ડન્સ જોઇએ છે' તે રાડો સાચી કરી બતાવવાનો વખત હવે આવ્યો છે. હિંદુસ્તાનની મુક્તિ માટે આગેવાનો ઉપર બેડીઓ પડતી હશે તે વખતે સાયકલ ઉપર બેસી, ચોપડીઓ લઇ, કોલેજોની ઈમારત તરફ તેઓ આંટા મારશે ? 'લોંગ લીવ રેવોલ્યૂશન'ની બૂમો પાડતા હતા તે ડિગ્રીની આશા નહિ રાખતા હોય યાદ રાખજો આ લડાઈ છેવટની છે.

દેવાંનો ઇનકાર

આપણે નામે કરેલાં દેવાં ઊંધાં હોય તો તે આપવાનો આપણે ઇનકાર કરીએ છીએ—એવા મહાસભાના ઠરાવથી વાઇસરૉય ખળભળી ઊઠ્યા છે પણ આપણે તો એમાં હિસાબ ઉપરાંત વધુ શું માગીએ છીએ ? વિલાયતમાં

ખળભળાટ થઇ રહ્યો છે કે આ તો દેવું આપવા ના પાડે છે. જેમની પાસે બંદૂકડી નથી, તેમની જીભ આટલી લાંબી હશે એવી આશા એમણે રાખી નહિ હોય. પણ આ ઠરાવ કાંઈ નવો છે? ગયાની મહાસભામાં એ ઠરાવ કરેલો છે.

રાજ કરવું એટલે?

બે જ રસ્તા છેઃ હિંદુસ્તાનમાં રાજ કરવું, નહિ તો છોડીને ચાલ્યા જવું. હું યે કહું છું કે રાજ કરવું. પણ આ રાજ છે? વેપારીઓના વેપાર ગયા, ખેડૂતો નિસ્તેજ થયા. બધી રૈયત તારાજ થઇ ગઇ, કોમેકોમના વિખવાદ થયા, આનાં કરતાં તો અંધાધૂંધી સારી. આવું રાજ કરવું હોય તો હું કહું છું કે પધારો. પણ એ તો કહે છે, રાજ કરવું એટલે તલવાર ખખડાવવી. એ વસ્તુ છેવટની છે. હિંદુસ્તાનની પ્રજા એને સારું એકવાર એને પેટ ભરીને મોકો આપે. ભલે એનાં હથિયાર છે તેટલાં અજમાવી જુએ. પણ એનો પ્રયોગ કરવા જતાં ખબર પડી જવાની છે કે તે કામમાં આવે એવાં છે કે નહિ. ગુજરાતનો તપસ્વી શીખવે છે એ હાડમાં ઊતર્યું હશે તો એનાં હથિયાર થોથાં થઇ જવાનાં છે.

લડત માટે તૈયાર થાઓ

તમે નજરે જુઓ છો કે આપણે બધા નિઃશસ્ત્ર છીએ. આપણે રાક્ષસી સામગ્રીનો મુકાબલો કરવાનું કહેતા નથી છતાં આપણે એટલી જ તાકાત બતાવીએ કે આ સરકારને બસ સાથ નથી આપવો તો એનાં હથિયારનો ઉપયોગ કરવાનો વખત જ નથી આવવાનો. સરકાર પણ હવે સમજી તો ગઇ છે કે હથિયારનો ઉપયોગ કર્યે હવે વળવાનું નથી ને રાજ્યનો પલટો કર્યા વિના ચાલવાનું નથી. જો

તમે સરકારને સાથ ન આપો તો તેના હથિયાર જેમનાં તેમ પડ્યાં રહે એવી સ્થિતિ છે. આ સરકારને પાપે આપણે આટલે દરજ્જે પાયમાલ થયા છીએ, છતાં તેને શા માટે સાથ આપીએ? માટે હવે તૈયારી કરજો તમે તૈયારી નહિ કરો તો તમારે ખાતર લડનારાઓને વધારે ભોગવવુ પડશે તમે નક્કી કરો કે સરકારને સાથ નથી જ આપવો તો લડનારાનુ કામ સરળ થશે એમ મહાસભાની ઉમેદ છે 'લોંગ લીવ'ની બૂમો પાડનારા સરકારના ગુલામીના કારખાનાંમાંના છોકરાઓ છે તેઓ આજ સુધી અમને કહેતા હતા કે લડાઇ જાહેર કરો હુ તેમને કહું છુ, અમે તો હવે લડવા નીકળીએ છીએ, તમે શુ ધાર્યું? ભણ્યા કરશો? વકીલાત કરશો? વકીલાત ઘણીએ કરી, હજુ તો નવા પાસ થવા જ જાય છે. હમણા જ વકીલોનું લાબુ લિસ્ટ બહાર પડયું હવે રહેવા દો વકીલો કૉલેજો એના જ ઉપર દેશે આશા નથી રાખી એ તો સરકારને સાથ આપે છે એ બે જો સરકારને સાથ ન આપે તો લડતમાં જોખમ ઓછુ હશે હવે આ લડતને સમજો તમારે તેમાં કેટલો હિસ્સો આપવાનો છે તેનો વિચાર કરો

આઠ દસ પંદર દિવસે કાયદાનો સવિનય ભગ થવાનો છે, એવા પ્રકારે અને એવી વ્યક્તિઓ મારફતે કે જે અહિંસાત્મક હોય, જેનામા ક્રોધ ન હોય, ઇર્ષા ન હોય, સાત્ત્વિકતા–શુદ્ધતાની શકા ન હોય એવા એક ધાર્મિક યજ્ઞ થયે એની શુદ્ધતાની ખાતરી થાય શરૂ કરનાર અને એના સાથીઓ પકડાશે. એને પકડે તો તમો શુ કરશો એ વિચારવાનું છે ઇગ્લંડનો એક મુત્સદ્દી હમણાં જ બોલી ઊઠયો કે ગાંધીને ૧૯૨૨ મા પકડયો ત્યારે હિદુસ્તાનમા કૂતરું યે ભસ્યું નહોતું એક રીતે આ વાત સાચી છે ને

જુદી મે છે. બારડોલીની લડત શરૂ કરવાની હતી તે તેમણે બંધ રાખી. તલવાર મ્યાન કરી. જો બે ક્ષત્રિયો લડતા હોય તો એક તલવાર મ્યાન કરે તો બીજો ઘા ન કરે. ઘા કરનાર ક્ષત્રિય નહોતા, માયાની રાક્ષસી સલ્તનત હતા. તેમ છતાં ગાંધીએ તમામ કામ કરનારાને મનાઈહુકમ આપ્યો કે મારી પાછળ આવવાનું નથી, તમે ચળવળ ન ઉપાડશો. પરિણામે ખૂબ શાંતિ રહી. આનો અર્થ એમ કરવામાં આવ્યો કે એક કૂતરુંયે ન ભસ્યું. પણ જ્યારે તલવાર મ્યાન નહોતી કરી ત્યારે તો તેમના પણ હાજા ગગડી ગયા હતા એ એમણે કબૂલ કર્યું હતું. વાઇસરૉયને ગમ નહોતી પડતી કે શું કરવું? મુંબાઈનો ગવર્નર બોલી ગયેલો કે સ્વરાજ્ય હાથવેંતમાં હતું.

મહાત્માજીએ પંદર વર્ષ સુધી તમને કાંઈ શીખવાડ્યું છે? ત્યાં રહી સાબરમતીને કાંઠે બેઠાંબેઠાં આટલું આપી દીધા પછી એને આજે નવું શું કહેવાનું હોય? હવે કહેવાનું કશું નથી. હવે તમારો હિસાબ નીકળશે. એ તો દુનિયાનો શ્રેષ્ઠ પુરુષ ગણાય છે. એના જોટાની બીજી વ્યક્તિ જીવતી જડતી નથી. જગત તમને હિસાબ પૂછશે કે તમે શું કર્યું? એણે તો કામ કરી દીધું છે અને કરશે. એના પછી એના સાથીઓ પકડાશે, ત્યારે તમારી ગુજરાતીઓની કસોટી થવાની છે. શું કરશો તે આટલાં વર્ષ તેની કેળવણી લીધા પછી હજુયે તમારે જાણવાનું હોય કે?

બહેનોને અને તમને કહું છું કે ઈશ્વરમાં શ્રદ્ધા છે? ખુદામાં તમે માનો છો? જન્મ્યા તે મરે છે તે જાણો છો? મરણમાંથી કોઈ છૂટવાના નથી. નામર્દના મોત કરતાં બહાદુર અને આબરૂદારના મરણે મરતાં શીખો. તોપોના

ધડાકા થાય, હવાઇ વિમાનોમાંથી બૉમ્બના ભડાકા થાય, અને ઘાણી ફૂટે એમ માણસો મરતા હોય ત્યારે ઇતિહાસને પાને નામ તો ચડે. આવો દિવસ આપણે ત્યાં ક્યારે આવે ? ત્યારે આવે જ્યારે કોઇ પણ ગુજરાતી સરકારને સાથ ન આપે.

હવા ઉપર કર ?

ખેડૂતને હું કહું છું કે મને શું પૂછો ! તમારી પાસે ખાવાનું નથી, ધાન્ય નથી. ત્યારે આ દરિયાની માટીની મૂઠી ભરો એટલે ૫૦૦ રૂપિયાનો દંડ ને ત્રણ મહિનાની સજા. આવી પાપી સરકાર દુનિયાના પડ ઉપર નથી. જે મીઠું એ આને મણ મળી શકે તેના ઉપર સવા રૂપિયો તો જકાત નાખી છે! ઢોર પણ એ ન ચરે માટે પહેરા રાખ્યા છે. કુદરત પર પણ વેરો. ફક્ત હવા ઉપર વેરો બાકી રાખ્યો છે. શી રીતે લેવો એ સૂઝતું નથી તેથી જ પીવાના પાણી ઉપર વેરો નાખે એવી સરકાર નથી જોઇ. કૂવો ખોદે તો પાતાળના પાણીનો વેરો ચડી ચૂકેગો. પાળ કરીને પાણી રાખ્યું તો આભના પાણીનો કર શ્વાસ લે તેના ઉપર કર લેવાનું માત્ર સરકારે બાકી રાખ્યું છે. તેમ કરે તે વખતે મને કોઇ પૂછે કે આપણે શું કરવું તો હું કહું કે શ્વાસ રૂંધી બેસી રહેવું. હવે તો વખત એ આવ્યો છે કે દેશની હવા જ એવી થશે કે આપણો ધર્મ આપોઆપ આપણને સૂઝવાનો છે.

ચંદુભાઇ પકડાય તો તમે શું કરશો ? ચાલ્લો કરી હાર પહેરાવશો ? તો તમે જ પહેરોને. ઘણી તાલીઓ પાડી. હવે તો જાતે કાંઇક કરો.

હિંદુ-મુસલમાનનું શું ?

સરકાર પૂછે છે કે તમે હિંદુમુસનમાનનું શું કરશો ?

મુસલમાન કોઇ તમે એવો દીઠો જે એમ કહે છે કે મીઠા ઉપરનો કર સરસ છે, એને કાયમ રાખો. હિંદુમુસલમાન બધા જ ગામોગામ કહે છે કે તમે કહો છો તે ખરુ છે. આ જમીનોનાં મહેસૂલ જુલમી છે. મહેસૂલ અર્ધું થવું જોઇએ. કોઇ મુસલમાન લોકોને દારૂ પીવાનું નથી કહેતા. મોટા મોટા હોદ્દાવાળા લોકો લડાવવા મથે છે બાકી ગામડાંમાં રહેતા મુસલમાનને તો કશું લડવાનું સૂઝતું નથી. જેમને સરકારના હોદ્દાઓ જોઇએ છે તેમને જ લડાવવાનું સૂઝે છે.

આપણામાંથી પણ કેટલાકને લાગે છે અને સરકાર પણ એમ કહે છે કે અમે જતા રહીએ તો પછી અફઘાન આવશે, પઠાણ આવશે, એક કુંવારી કન્યા પણ રહેવાની નથી દોઢસો વર્ષ રાજ કર્યા પછી એણે આ સ્થિતિ આણી. તેનો ઇલાજ આપણે ન કરી શકીએ તો આપણે તેત્રીસ કરોડે આપઘાત કરવો જોઇએ

પણ એવી વાતો સાંભળીને સહી લેવી તે જ ભયંકર અપમાન છે. એ સાંભળ્યા પછી તો ઊંઘ ન આવવી જોઇએ. તલવારથી, બંદૂકથી સરકારને પહોંચવાની વાત કરવી એ મૂર્ખામી છે. મુકાબલો કરવા માટે સારો રસ્તો એ છે કે જે કાયદાનો ભંગ મહાસભા ઠરાવે તે કાયદો તોડવો. ૬૦–૬૫ કરોડનું તો એને લશ્કર જોઇએ છે. પણ લશ્કરની જરૂર શી છે? જેને લાકડી રાખવાનો પણ હક નથી તેના ઉપર આટલો બધો ખર્ચ શો? આનો ઉપયોગ ન થાય એવું આપણે કરવું જોઇએ. સરકાર કહે છે કે અમે ન હોઇએ તો તમે હિંદમાં લડી મરશો. ભલે લડી મરીએ. પણ જેટલા ગદ્દારો એટલા તો નિરાંતે રહેશે! કોમ વચ્ચેના ઝગડાથી કોઇની હસ્તી મટી નથી. થોડા હિંદુ

કે થોડા મુસલમાન કે બન્ને રહેશે. પણ પરદેશના બે લાખ માણસો આવી આ સ્થિતિ કરી મૂકે તે તો મટાડવું જ જોઇએ.

ગુજરાતની આશા

તમારી સૌની પરીક્ષા નજીક આવવાની છે. મહિનો પંદર દિવસમાં એ વખત આવશે. તમારે વિચારી લેવું કે શું કરવું? હું કહું છું કે ધરડાઓ હોય તે ત્રીજી કરજો, બધાને મરદાની બતાવવાનો વખત આવ્યો છે. તમારો ધર્મ સમજી લેજો. હિંદ પાસે લોકો આશા રાખશે તે કરતાં ગુજરાત પાસે વધારે આશા રાખશે. આજથી ગુજરાતને ભાન હોય કે મરવાનું તો એકવાર છે જ, એ ઇશ્વરની વાત છે, સરકારની નહિ, અને એ મિથ્યા નથી તો હસતે મોઢે કેમ ન મરવું? એ અવસર માટે સદ્ભાગ્ય માનજો. અને તૈયાર થઇ રહેજો.

જો ખેડૂત હો અને સાચા હો તો આ કસોટીનો વખત આવી પહોંચ્યો છે, જેણે તમારે માટે હાડકાં ગાળ્યાં છે એના ઉપર બેડી પડે તો શું કરવા અનાજ પકવો? એ પકવીપકવીને સરકારને શું કામ આપો? ખેડૂતો તો સાનમાં સમજી જવાના છે કે સરકારનો વ્યવહાર ન જ જોઇએ. પણ શહેરમાં વસનારા શું કરવાના છે? હિંદુસ્તાનને જકડી નાંખનારાં શહેરો જ છે, આ ગુલામીની બેડી શહેરોનાં પાપથી જ છે. તમે આગળ થશો તો ખેડૂત તમારી પડખે જ છે. હિંદ સ્વતંત્ર બને ત્યારે જોશો કે હિંદમાં એટલો રસ ભરેલો છે, એટલી રિદ્ધિસિદ્ધિ છે કે ભૂમિ ચૂસનાર જો બંધ થાય તો લીલાલહેર થઇ જાય. આ વાત ભણેલાઓ સમજે.

તાકાતનો હિસાબ

જો જો, આપણે નીચું જોવા વખત ન આવે ચંદુભાઈ જે સેવા કરી રહ્યા છે તેને એબ ન લાગે એની સેવા સાચી નીવડે હું તો હર્ષઘેલો થઈ ગયો છું કે હા–મેકો મળે છે ગુજરાતમાં એવો પ્રસંગ નથી આ યો અને બહેનોએ તોપના ધડાકા સાંભળ્યા નથી જ્યારે તીડના ટોળાની માફક ગોળીઓ છૂટતી હોય ત્યારે ગુજરાતીઓ હસતા હોય તો એને ખબર પડે કે તોપબંદૂક બધું તો નકામું ગયું 'આ લોકો સાથે હથિયાર કામમાં નહિ આવે' એની સરકારને સમજણ પાડજો.

સાબરમતીના સંતનું મંત્ર સમજ્યા હો તો આ બધી વાત સહેલી છે વિમાન ને બંદુકનું તેડું આવ્યું હોય એમ સમજો. મરણનો ભય હોય તેમનું જીવ્યું નકામું છે તેમને માટે આ પ્રસંગ નથી બધા ગુજરાતીઓને હું અહીંથી સંભળાવવા માગું છું કે જેને મરણનો ભય લાગતો હોય તેમણે જાત્રાએ જવું માલમિલકતની વ્યવસ્થા કરી ચાલ્યા જવું જેની પાસે પૈસા હોય તે પરદેશ જાય. સાચા ગુજરાતી હો તો શરમ આવે એવું કામ ન કરજો. નીચી મૂંડીએ ન ફરજો. બારણાં બંધ કરી બરાક ન બેસશો. થોડા જ દિવસ છે વાંચતા હો કે ન વાંચતા હો રોજ ધમકીઓ આવ્યે જાય છે હવે સીધુંસટ થવાનું છે અને સીધું કરવાની તાકાતનો દિમાગ ગુજરાતમાંથી કાઢવાનો છે

શાનો મોહ છે ?

યાદ રાખજો કે આ ધન્ય ઘડીએ જન્મ થયો છે તે પૂર્વજના પુણ્યથી આપણે કાંઈ ગુમાવવાનું નથી.

મોહ છે? શેના ઉપર મોહ રાખો છો તે હું જાણવા માગુ છુ. હવે એશઆરામમા મહાલવાનું હોય નહિ. એક જ વસ્તુ તમારે વધારી લેવી જોઇએ, અવસર મળ્યો છે તે વધાવી લો. અત્યારે તો દીવામાં પતંગિયાં પડે એમ પડવાનું હોય ત્યારે જ લોકો જાણે કે પેલા સંતે પંદર વર્ષ એળે નથી ગાળ્યા.

કેટલાક સજ્જન અમેરિકનો વિલાયતી સરકારને કહે છે કે આસુરી શકિતનો ઉપયોગ ન કરશો, એમ કરશો તો ખોટુ કરશો. લડાઇઓથી આખું જગત કંટાળી ગયુ છે, મુંગળાઈ ગયુ છે. દુખી જગતને હિંદુસ્તાન નવો માર્ગ બતાવે છે એ અખતરો જોવાજેવો છે કોઇ વખત નથી થયો એવો ખેલ આપણે કરી બતાવવો છે

સરકારને હું કહું છુ કે આ સંઘ ચલાવવો હોય તો રાઉન્ડ ટેબલ કોન્ફરન્સ શુ કામ બોલાવો છો? હિંદીઓનું હિંદ છે, અમારે સ્વતંત્રતા જોઇએ છીએ. અમારે ક્યા વિલાયત પર રાજ્ય કરવુ છે? અમારા દેશમા અમે રાજ કરીએ તેમાં તમને તરખાટ શુ કામ થાય છે? ડગમણુ બતાવો છો શેની? તમે ૧૫૦ વર્ષ રાજ્ય કર્યું તો પાચ વર્ષ અમારે ઈંગ્લાંડમા રાજ કરવુ છે એમ કહીએ તો તો ડગવો. પણ એવુ કોણ કહે છે?

અમારામાના કેટલાક કહે છે કે આપણે લાયક ક્યાં છીએ? પણ પાણીમાં પડ્યા વિના તરતાં શીખવાના છો? બે ડૂબકા ખાશો ત્યારે આવડશે સરકાર બિવડાવે છે કે ક્રરકરવું શુ કરશો? એ જોઈ લઈશુ—તમારા જેવા યુરોપમાંથી સસ્તા અમલદારો બહુ મળશે.

અમે ટ્રસ્ટી છીએ !

સરકાર કહે છે કે અમે ટ્રસ્ટી છીએ. ટ્રસ્ટી શેના

કોણ ચાલ્તો કરવા ગયું હતું કે તમે અહી આવો આવી વાતો હવે નહિ ચાલે હિંદુસ્તાનને ડરાવીને કહેવુ કે તમે અમારી સાથે રહો તે હવે કોઇ માનવાનું નથી. તારો બધો બોજો અમારે માથે ને તું બદૂકનો ઘોડો લઇ ફર્યા કરે ! એને એનો સાફ કરવો છે નાખેને બધુ કૂવામા ફોડી લે એનો દારૂગોળો ફૂટી જાય ત્યા સુધી. છેવટનો ઉપાય એને અજમાવી લેવા દો. હું બારડોલીની સ્ત્રીઓને કહેતો હતો કે એની પાસે તોપ છે, બદૂક છે, વિમાન છે ત્યારે તે સ્ત્રીઓ એમ કહેતી કે દેખાડશે તો ખરાને ? જોવુ છે કે કેવુ હોય ! હવે જોવા વખત આવ્યો છે એને ફોડી લેવા દો કે ભરમ ભાગી જાય. ઘોડા મરી જવા દો. પાંચ લાખ પચાસ લાખ કે બે કરોડ મરી જાય તો પણ શુ થવાનું છે ? એટલી જમીન વધારે આવશે

સરકાર રોજ કહે છે કે અમે તમને શાંતિ આપી. એ શાંતિ શુ કરવાની ? પેટમાં ઉડો વળે છે, ખાવા ધાન નથી, નસોમા લોહી નથી ડોળા તગતગે છે હવે તો એ અને આપણે છેવટનો ઉપાય અજમાવી લઇએ

ધન્ય ઘડી, ધન્ય દહાડો કે આવો પ્રસંગ આવ્યો છે બહાદુરીની વાત કરતાં શીખો કે ઓલાદ સુધરે છેવટનો અવસર આવ્યો છે હવે ધૂળધાણીની વાતોમા હાર નાખવો નથી આપણી અને એની શક્તિનું માપ કાઢ્ છે એને મારતાં આવડે છે, આપણને મરતા આવડે છે એની પાસે બદૂક છે, પણ પ્રભુની આજ્ઞા હશે તો જ ગોળી છૂટવાની છે નહિ તો એનો સિપાઇ ચાડિયા જેવો ઊભો રહેવાનો છે અને પ્રભુની ઇચ્છા હશે તો તમે ભોંયરામાં છૂપાશો ત્યા યે આવીને ગોળી વાગશે

મરણનો બેટો કરવાની તૈયારી કરો, જેલમા જવા માટે દરમાંથી કીડીઓ ઊભરાય એવી રીતે લોકો તૈયાર છે. એડાના ધારાળા બધા રોજ મીઠું બનાવી ચોરી કરતા અને જેલમા જતા એ બધાને કહેવાનો છુ કે મીઠું બનાવો. અને ઘરનું ખાવા કરતાં સરકારનું ખાઓ.

મૂઠી હાડકાંનો માણસ

સાબરમતીમાં બેઠો બેઠો મૂઠી હાડકાનો માણસ રેંટિયો ફેરવી સરકારને હલાવે છે એ એક કૌતુક છે. એણે તમારા પર મદાર બાંધેલા છે. તમે શુ કરવાના છો? આજ સુધીનો ઉપદેશ ઝીલ્યો છે તેની કિંમત થવાની છે તમને હર્ષ થવો જોઇએ ભરચી ચેવડો ને ચાહમા પડ્યા તો દુખી મરવુ પડશે તમારી વચ્ચે હરીફાઇ થવાની છે. બારડોલીવાળા કહે છે કે જો, આમરૂ પર હાથ ન નાખશો. ખેડાવાળા મળ્યા હતા તે કહેતા કે આ વખતે પણ અમે નહિ? એ બધાને હું પૂછુ છું કે મરવા કેટલા તૈયાર છો? આપોઆપ રસ્તો જડશે. સૂર્ય ઊગે ને પ્રકાશ થાય તેમ આપોઆપ સમજ પડવાની છે પકડાપકડી થવા દો. પછી દુનિયા જાણશે કે કૂતરુ ભસે છે કે શુ થાય છે.

ખુદાના બદા હો તો પ્રાર્થના કરજો કે ઇજ્જત રાખે. આપણામા દૃઢતા રાખે અને મરવાની શક્તિ આપે એવું ચે ભલુ થજો કે એને એવી મતિ સૂઝી કે આ મોકો મળ્યો. પદર વર્ષથી આપણે કેળવાયા છીએ તેની આ કસોટી છે.

ગુજરાતીઓ ઇતિહાસમા સ્વતત્રતાનું પહેલું પાનુ લખે છે. ઇશ્વર તમને તાકાત આપે, ઇશ્વર તમારૂ કલ્યાણ કરો.

*
* *

વ્યાખ્યાન ૨૨ મું

લડતનો રણનાદ

[બુધવાર તા. ૨૭ મી ફેબ્રુઆરીને રોજ સરદાર વલ્લભભાઈએ બારડોલીથી બાર માઈલને અંતરે આવેલા અમલેશ્વર ગામમાં ખેડૂતો અને વરાસીઆઓ સમક્ષ આપેલું છેલ્લું ભાષણ.]

ભાઈ ચંદુભાઈ અને ભાઈઓ,

હું ગુજરાતમાં અનેક જગ્યાએ ફર્યો છું, અનેક ખેડૂતોના સહવાસમાં આવ્યો છું. હું તમને જોઉં છું ત્યારે ખબર પડે છે કે આ એક અણખેડાયેલા ક્ષેત્રમાં હું આવ્યો છું. તમને દેશમાં અત્યારે શું ચાલી રહ્યું છે તેની ખબર નથી. પોતાના ધર્મ વિષે જે અજાણ છે તેને હું શું કહું ? તમારામાં રાજકીય પ્રવૃત્તિનો પ્રવેશ પણ હું જોઈ શકતો નથી. પણ તેમાં તમારો દોષ નથી.

ગુલામીનું ભાન

હું ખેડૂતને જાણું છું એવો મારો દાવો છે. ખેડૂતનું દુઃખ હું જાણું છું, એનો ઉપાય હું જાણું છું. દુઃખી માણસનું દરદ મટાડી શકાય, પણ તે ક્યારે મટાડી શકાય ? પોતે દુઃખી છે એવી પોતાને ખબર હોય તો. પણ તમને તો દુઃખનું ભાન નથી. એટલે એ મટાડવું મુશ્કેલ છે. તમને એ ખબર છે કે ગુલામી એ દુઃખ છે ? પારકાની ગુલામી કરવી એમાં લાંછન છે એની તમને ખબર છે ?

આપણે ગુલામી કરતા હોઇએ પણ આપણને જ્યારે ભાન થાય કે હું ગુલામ છું ત્યારે જ એ ગુલામી સાલે છે. આજે તો તેત્રીસ કરોડની વસ્તી ઉપર બે લાખ માણસ રાજ કરે છે. એ તો કહે છે કે અમે તલવારથી આ રાજ લીધું છે અને તલવારથી અમે રાખીશું. તલવારથી રાખશે કે નહિ એ તો જુદી વાત છે, પણ એટલું તો નક્કી છે કે એણે તલવારથી લીધું તો નથી જ આપણે અંદર અંદર કુસંપ કરી એકબીજાના ગળા કાપતા હતા, ટૂંકા સ્વાર્થમા પડી ગયા હતા ત્યારે વેપાર કરવા આવેલી આ કોમ આપણા દેશનો કબજો લઇ માલિક થઇ પડી આ રાજ કાઇ તોપ કે બંદૂકથી ચાલતુ નથી, પણ આપણા જ માણસોથી ચાલે છે આંખ ઉઘાડી જુવો તો ખબર પડે પણ તમે તો આંખ મીંચીને જ ફરો છો

માયાનું રાજ

કોઇ પરદેશી ભરૂચ જિલ્લામાં જોયો? ગણ્યા ગાંઠ્યા અંગ્રેજ બચ્ચા શોધ્યા નહિ જડે બધાય આપણા જ માણસો છે આ લખવા બેઠો છે તે કોણ છે? આપણો પોતાનો જ માણસ. એ ક્યાંથી આવ્યો? એ પેટને ખાતર અહીં બેઠો છે એને લાગે કે આ ખોટુ કામ છે તો પણ એનાથી એ છોડી શકાશે નહિ પોતાના માણસોથી વિરુદ્ધ કરવુ સારુ ન લાગે અને એનું દર્દ લાગે તો પણ ન છૂટે એવી એ નોકરી છે ચપરાસીથી માંડી કલેક્ટર સુધી બધાય આપણા માણસો છે તમે જુઓ તેત્રીસ કરોડ ઘેટા હોય તેને સાચવવા કેટલા ભરવાડ જોઇએ? ભરૂચ જિલ્લાના બધાય માણસો ઘેટાં હોય તો એને સાચવવા કેટલા ભરવાડ જોઇએ? પણ અહીં તો એકે અંગ્રેજ નથી.

ચોરોમાંથી ઘેરાં લાવી રાજ ચલાવે છે, એક પણ ભરવાડ નથી એ એનો જાદુ છે. આ રાજ પ્રપંચનું-માયાનું રાજ છે.

લબાડીખાતું

દેશ કંગાલ થતો જાય છે, ખેડૂત પાયમાલ થતો ચાલ્યો છે, કરોડો રૂપિયા પરદેશ ખેંચાઇ જાય છે, છોકરાંને ખાવા રહેતું નથી. પટેલો માટે પણ રહેતું નથી તમારામાંથી પટેલો બનાવે છે, એમને શું મળે છે? ને છતાં એ એમનું રાજ ચલાવી આપે છે. પટેલને કપાસ વીણવા જેટલું મહેનતાણું પણ ન મળે. અને કામ, શું કરવાનું? ગામની ચાડી ખાવાની. ગામની બધી વાતો સરકારને જાહેર કરવાની. એ લબાડીખાતું ગામની સેવા કરે છે એવું માનવાની ભૂલ કરશો નહિ. બારડોલીના પટેલોને મેં કહ્યું કે જાવને કહો સરકારને કે અમારું મહેસૂલ શેનું વધારે છે? પણ નહિ. એ તો બધાને એક અસ્રે જ મૂંડવાનો. ખેડૂતનુંય વધે અને પટેલનું પણ વધે. મીઠાનો કર એનો પણ વધવાનો. કોઇને એ છોડવાનો નથી.

વખતે જમીન લઇ લેશે એનો તમને ડર છે. એ જમીન કોની છે? એ જમીન બીજાને આપે તો એનું હળ એમાં ફરે ખરું કે? તમારામાંથી કોઇની પણ જમીનમાં પારકાનું હળ ફરે તો એ તમારાં હાડકાં ઉપર જ ફરે છે તેમ માનજો. ગામમાં એક માણસ વાકેફગાર હોય તો એ આખા ગામને સમજાવે. તમે ઊંઘશો નહિ. એક દીવો હશે તો અંધારાનો નાશ કરશે. એક સાચો માણસ હોય તે ગામ સુધારે છે. તમામ ખેડૂતોના કલ્યાણ માટે એક જબરજસ્ત યુદ્ધ થવાનું છે અને તેની ખબર જગતને પડવાની છે. એ વાત ઢાંકી રહેવાની નથી.

તમે શું કરશો ?

ધારો કે સરકારે ગાંધીજીને પકડયા. તમારા જિલ્લામાંથી ડૉ. ચંદુલાલ, શ્રી. છોટુભાઈ વગેરે કામ કરનારાઓને કેદ કર્યા. પછી તમો શું કરશો ? શું તમે કપાળે હાથ દઇને બેસી રહેશો ? અંદર અંદર કુસંપ ને ઝઘડા કરતા રહેશો ? જો વખતે દેશમાં ગુલામીમાંથી મુક્તિ મેળવવાનો મહાન પ્રયત્ન થાય છે તે વખતે જો તમે તમારા લડાઇ ટંટામા જ પડયા રહેશો તો ઇતિહાસમાં તમારું નામ કાળા અક્ષરે લખાઇ જશે. ગુજરાતના ખેડૂતોને હું કહી રાખું છુ કે તમારે કરવાનું તો મહાસભાનો હુકમ આવે ત્યારે છે, પણ તૈયાર થઇ રહેજો. એવો કોઇ હુકમ આવવાનો નથી કે જે તમારાથી ન ઊપડે. તમને લાઠી ઉઠાવવા કે બંદૂક પકડવા કોઇ કહેવાનું નથી. તમારી પાસે એટલું માગશે કે સરકાર સાથેનો તમામ વહેવાર બંધ કરો, સરકારને તમારા ગામમાંથી પટેલાઇ કરનાર કોઈ ન મળે, અમલદારો આવે તેમની પાછળ પાછળ ફરનાર, તેમની બધી ખટપટ કરનાર કોઇ ન મળે, સરકારી અમલદારનો આપણને આભડછેટ લાગવો જોઇએ. જે વખતે આપણા શિરછત્ર સમા આગેવાનોને કેદમા પૂરવામા આવે તે વખતે એ સરકારની નોકરી કરીને પેટ ભરવુ એ કરતાં પેટ ફોડી નાખવુ જોઇએ. પણ નોકરીની ગુલામી કરનારાઓને શર નથી ચઢવાનું. તો ભલે તેઓ નોકરી કરે. આપણે તો તેમનાથી દૂર જ રહીએ.

આ લડત કંઇ અમુક એક કોમની નથી, એ તો સૌની અને સૌના કલ્યાણની છે. લડાઈ જબરજસ્ત થવાની છે. તમારા જેવા ખુણામા પડેલાઓને પણ જ્યારે ગાંધીજી પકડાશે, તમારે ત્યાના ડૉ ચંદુલાલ પકડાશે, ત્યારે ખબર

પડયા વિના રહેવાની નથી. દેશની હવા એવી થઈ જરી કે આપણે દરેક પોતપોતાના ધર્મ પાળતા થઇ જઇશું.

તમારી અંદર ઝઘડાઓ હોય તેને હમણાં બંધ કરી દો. બારડોલીમાં યે કંઇ ઝઘડા નહોતા? પણ તેમને સમજણ પડી ગઇ કે હમણાં એક નાવમાં બેઠા છીએ, તેથી નાવનું ગાબડું બધાએ મળીને પૂરવું જોઇએ. નહિ તો બધા જ સાથે ડૂબી મરીશું.

ક્ષત્રિયોના વંશજો

તમે હજુ રાષ્ટ્રીય પ્રવૃત્તિમાં જાણકાર નથી તેથી તમને વધુ નથી કહેતો. આજે બારડોલીના ખેડૂતો મારી સામે હોય તો તેમને આટલું જ ન કહું. તેમને તો કહું, બોલો, તોપ જોવી છે? બૉમ્બ જોવા છે? આકાશમાંથી ગોળા પડતા હોય ને છોકરાં ધાણીની પેઠે ફૂટીને મરતાં હોય એ બધું જોવું છે? ત્યાંની બાઇઓ કહે છે કે, હા એ બધું બતાવો; પારકા માટે હસતે મોઢે મરવું એ કરતાં રૂડું શું? પગ ઘસીને મરવા કરતા બળિયા સાથે બાથ બીડી મરવું એ બહાદુરોનું–ક્ષત્રિયોનું કામ છે. ક્ષત્રિય કંઇ જન્મથી થોડા થાય છે? એ તો કરમથી થાય. ગરાસિયા કદી મોતથી ડરે? જે વડવાઓએ ગરાસ મેળવ્યા હશે તે તો બહાદુર હશે; એમને જો ખબર હોત કે અમારી પાછળ એવા વંશજો પાકશે કે જેઓ પડછાયાથી પણ ભડકશે, તો તેઓ લખત કરી જાત કે એવા કાયર છોકરા અમારા કુળમાં પાકે ત્યારે બહાદુરોના આ ગરાસ તેમને ન મળે, પણ બ્રાહ્મણોને કૃષ્ણાર્પણ કરી દેવામાં આવે. ક્ષત્રિય કોમના માણસોને હું શું કહું? તમારી આંખમાં તેજ હોવું જોઇએ. બારડોલીના કણબીઓ દીસા દેખાતા

હતા, તેમને મે બતાવ્યું હતું કે ખરો કણબી બચ્ચો ચાલે ત્યારે તો ધરતી ધ્રૂજવી જોઇએ

‘ બારડોલીના ખેડૂતોને આજે કલેક્ટર કે કમિશનર ડરાવવા જાય તો એ ડરશે નહિ અને હિંમતથી જવાબ આપશે ખેડૂતનો બચ્ચો જેને તેને નીચો નમી સલામ કરતો હશે? શુ આપણે કોઇના નોકર છીએ? તમારામાના ઘણા પાંચપાંચસો વીઘાના ધણી છો મામલતદાર જેવા તો તમારે ઘેર બળદ હાંકનારા રાખી શકો છો તમને તમારા માન અને ઇજ્જતનું ભાન ગયુ છે તે હું પાછુ લાવવા માગુ છુ

સાચો પટેલ કોણ?

પટેલ કોણ? જેને ગામ પસંદ કરે તે પટેલ થાય પટેલથી તે સરકારની પાંચ રૂપિયાના પગારની નોકરી કરાતી હશે? એ કરતા આબરૂભરી મજૂરી કરો તો યે રોજના છ આઠ આના મળે ગામના પટેલનું નામ તે સરકારી નોકરની ખીદમત કરવાનું ને એને ખવડાવવાનું કદી હોતુ હશે? મામલતદારનો ઉતારો તો ચોરે જ હોય પૈસા ખરચી ખરચી આપણને બધુ મળે છે. તેમ એને યે બજારમાથી જે જોઇએ તે મળી શકે છે પણ આપણે ખુશામતનો ઊંધો રસ્તો લીધો છે સાચા પટેલો તો તકીએ બેસે ને મામલતદાર તેની સામો બેસે ગામનું કામ પટેલ કહે તેમ થાય પાકની આની પટેલ આઠ આની લખાવે ને મામલતદારને બાર આની લાગે તો યે પટેલનો જ સીક્કો ચાલે તેને બદલે આજ તો તમે હારતોરા લઇ એની પાછળ ફરો છો હાડકાના ટુકડા ઉપર પડાપડી કરો છો બારડોલીના ખેડૂતો એ મોહ તરી ગયા છે તેથી આજે ત્યાંના પટેલને કોઇ દબાવવા જાય છે તો ફટ રાજીનામુ લખી આપે છે

પડયા વિના રહેવાની નથી. દેશની હવા એવી થઈ જશે કે આપણે દરેક પોતપોતાના ધર્મ પાળતા થઈ જઈશું.

તમારી અંદર ઝઘડાઓ હોય તેને હમણાં બંધ કરી દો. બારડોલીમાં યે કંઈ ઝઘડા નહોતા ? પણ તેમને સમજણ પડી ગઈ કે હમણાં એક નાવમાં બેઠા છીએ, તેથી નાવનું ગાબડું બધાએ મળીને પૂરવું જોઈએ. નહિ તો બધા જ સાથે ડૂબી મરીશું.

ક્ષત્રિયોના વંશજો

તમે હજુ રાષ્ટ્રીય પ્રવૃત્તિમાં જાણકાર નથી તેથી તમને વધુ નથી કહેતો. આજે બારડોલીના ખેડૂતો મારી સામે હોય તો તેમને આટલું જ ન કહું. તેમને તો કહું, બોલો, તોપ જેવી છે ? બૉમ્બ જેવા છે ? આકાશમાંથી ગોળા પડતા હોય ને છોકરાં ધાણીની પેઠે ફૂટીને મરતાં હોય એ બધું જોયું છે ? ત્યાંની બાઈઓ કહે છે કે હા એ બધું બતાવો; પારકા માટે હસતે મોઢે મરવું એ કરતાં રૂડું શું ? પગ ઘસીને મરવા કરતાં બળિયા સાથે બાથ ભીડી મરવું એ બહાદુરોનું–ક્ષત્રિયોનું કામ છે. ક્ષત્રિય કાંઈ જન્મથી થોડા થાય છે ? એ તો કરમથી થાય. ગરાશિયા કદી મોતથી ડરે ? જે વડવાઓએ ગરાસ મેળવ્યા હશે તે તો બહાદુર હશે; એમને જો ખબર હોત કે અમારી પાછળ એવા વંશજો પાકશે કે જેઓ પડછાયાથી પણ ભડકશે, તો તેઓ લખત કરી જાત કે એવા કાયર છોકરા અમારા કુળમાં પાકે ત્યારે બહાદુરોના આ ગરાસ તેમને ન મળે, પણ બ્રાહ્મણોને કૃષ્ણાર્પણ કરી દેવામાં આવે. ક્ષત્રિય કોમના માણસોને હું શું કહું ? તમારી આંખમાં તેજ હોવું જોઈએ. બારડોલીના કણબીઓ ઢીલા દેખાતા,

પટેલ જાય તો સરકારનું રાજ્ય જાય

કોઇ પૂછે છે પટેલ જાય તેથી કંઇ સરકારનું રાજ થોડું જાય ? હા, સાચા પટેલો જાય તો ગજ્ય જરૂર જાય. ગુજરાતમાં એક દિવસે તમામ પટેલોનાં રાજીનામાં પડવાં જોઇએ. ખેડૂતો આળસુ થયા તેથી શેઠ મટી નોકર બન્યા ને નોકર શેઠ બની ગયા. તમારા પૈસા ઉઘરાવવા ચાકર રાખ્યા તે જ આજે અમલદાર બની બેઠા ! કોનો કેટલો કરજો તે પણ ખેડૂતો જાણતા નથી. તલાટી ને સરકલ જેવાને પણ તલાટીસાહેબ ને સરકલસાહેબ કહો છો. ફોજદાર આવ્યો તો એને પણ ફોજદારસાહેબ કહો છો એ સાહેબ તે ક્યાના આવ્યા ? એમનાં માબાપ કોઇ ગોરા સાહેબો થોડા જ છે ? એમને સાહેબ કહો એ તો એમને ગાળ છે, પણ ખેડૂતો સાહેબ કહે ત્યારે એ લોકો પહોળા થાય છે, અને પોતે જાણે ખરેખર સાહેબજાદા હોય એમ માને છે ખેડૂતોએ આવી દીનતા ભૂલવી જોઇએ સાહેબ તો એક ખુદા પાક પરવરદીગાર છે પોતાના ચાકરોને સાહેબ કહીએ તો એ ફાગી જાય

ખેડૂતને સાચુ ભાન થશે ત્યારે બધુ દુ ખ જશે. હવે પદર દિવસમા મહાન યુદ્ધ થવાનુ છે ગમે તેટલો જુલમ વરસાવે તોપણ એ ચલાવવાની દેશના આગેવાનોએ તૈયારી કરી છે એમા હિસ્સો આપવાનું ગુજરાતના ખેડૂતોને અને તમને ધન્યભાગ્ય મળો ઇશ્વર તમને બુદ્ધિ આપે, ખુદા તમને તાકાત આપે પ્રભુ તમારુ કલ્યાણ કરે.

ગાંધી મણિમહોત્સવાંક

ગાંધીજીનાં જીવન તથા કાર્ય પર પ્રકાશ નાંખતો ગૂજરાતના વિચારકો, વિદ્વાનો, કાર્યકર્તાઓ વગેરેના સહકારથી તૈયાર થયેલો અદ્વિતીય ગ્રન્થ.

કાકા કાલેલકર, કિશોરલાલ મશરૂવાળા, પં સુખલાલજી, ડૉ સુમન્ત મહેતા, વિનાયક નદશંકર મહેતા, પ્રો કેશવલાલ કામદાર, ગગનવિહારી મહેતા, ન્હાનાલાલ ચ મહેતા (આઇ સી એસ) ગણેશ વાસુદેવ માવળંકર વગેરે વગેરે પાત્રીસ લેખકોના અભ્યાસપૂર્ણ વિચારશીલ લેખો છે

તે ઉપરાંત

(૧) સિન્ધુને આરે (૨) આશ્રમમાં, વિદ્યાપીઠમાં, આશ્રમમાં બાળકો સાથે ફરતા, ટાગોર ગાંધીજી અને એન્ડ્રુઝ, (૩) જુહુમાં, (૪) કનુ દેસાઈ કૃત રેખાચિત્ર, (૫) 'યંગ ઇંડિયા'ના તંત્રીપદે, (૬) દાર્જીલિંગમાં, ગાંધીજી અને દેવીદાસ, પૂજ્ય કસ્તુરબા, ઓપરેશન પછી ૭ સુંદર ચિત્રો છે જેમાં ગાંધીજીના જુદા જુદા પ્રસંગોના હુબહુ ફોટાઓ છે

જેમની જેમની પાસે ગાંધીજી કૃત આત્મકથા હોય તેમણે આ ગ્રન્થ ખરીદવો જ જોઈએ

મોટા કદના પૃ ૨૬૪	એન્ટીક કાગળ
સાત સુંદર ચિત્રો	સચિત્ર પાકું પૂઠું

કિં ૧-૪-૦

પ્રસ્થાન કાર્યાલય · અમદાવાદ